

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA

UNIVERSITAT
POLITÈCNICA
DE VALÈNCIA

DCADHA

DPTO. DE COMUNICACIÓN AUDIOVISUAL
DOCUMENTACIÓN E HISTORIA DEL ARTE

TESI DOCTORAL

*Programa de Doctorat en Indústries de la
Comunicació i Culturals*

TÍTOL:

**Les falles com a agents culturals
Anàlisi de l'activitat cultural de les falles de València**

Dirigida per: Vicent Giménez Chornet

Presentada per: Alba Fluixà Pelufo

Juny 2019

CURS 2018/2019

Agraïments

Als meus pares, pel seu suport constant.

A José Manuel Rubio i Miguel Àngel Martínez, per descobrir-me el món de l'activitat cultural fallera.

A totes les persones i comissions que han participat en l'enquesta.

A totes les persones entrevistades: Gil-Manuel Hernández i Martí, Jesús Peris Llorca, Josep Castelló, Fran Cervera, Honorato Benita, Noelia Rumayor, Sandra Fernández, Manolo Martínez, Alejandro Visconti, Salvador Carsí, Mar Piquer, Ramón Estellés, Jose Antonio Caballero, Carme Sabater, Antonio Monteagudo, Hugo Morte, Sebas Marín, Pilar Luna, Vicent Xavier Navarro, Vicent Borrego, Josep Ynat, José Martínez Tormo, Miguel Arraiz, Lluís Benlloch, Òscar Rueda i Ximo Berlanga.

Als membres del grup de discussió: Enrique Collado, Antoni Colomina, Núria Lloret, Joan V. Ramírez i Teresa Broseta.

Als meus companys i companyes de la I edició del títol d'Expert Universitari en Falles i Creativitat de la Universitat de València, així com al professorat.

A la Junta Central Fallera, pel seu suport en la difusió de la investigació.

A Joan Castelló, Ricard Català, Antoni Villena, Malalt de Falles, Ana Noguera, Jesús Huguet, Javier Mozas, Josep Lluís Marín i a tots els amics i amigues que m'han ajudat a teixir la xarxa necessària per a recollir la informació.

Al meu tutor Vicent Giménez.

RESUM

L'objectiu d'aquest estudi ha estat investigar l'activitat cultural de les comissions falleres de la localitat de València, la seua tipologia i forma de gestió, així com analitzar el seu potencial com a agents culturals. S'ha emprat una combinació d'investigació quantitativa (qüestionaris de resposta tancada) i qualitativa (entrevistes personals en profunditat i grup de discussió). Aquesta metodologia ha permès obtenir, per una banda, dades objectives traduïbles a gràfiques i percentatges que radiografien per primera vegada tots els aspectes d'aquest fenomen i, per altra banda, informació no recollida abans sobre les motivacions, el procés de treball o les dificultats amb què s'han trobat els qui l'han dut a terme.

Paraules clau: falles; gestió cultural; activitats culturals; València.

RESUMEN

El objetivo de este estudio ha sido investigar la actividad cultural de las comisiones falleras de la localidad de Valencia, su tipología y forma de gestión, así como analizar su potencial como agentes culturales. Se ha empleado una combinación de investigación cuantitativa (cuestionarios de respuesta cerrada) y cualitativa (entrevistas personales en profundidad y grupo de discusión). Esta metodología ha permitido obtener, por un lado, datos objetivos traducibles a gráficas y porcentajes que radiografían por primera vez todos los aspectos de este fenómeno y, por otra parte, información no recogida antes sobre las motivaciones, el proceso de trabajo o las dificultades con que se han encontrado los que la han llevado a cabo.

Palabras clave: fallas; gestión cultural; actividades culturales; València.

ABSTRACT

The objective of this study has been to investigate the cultural activities of València's falles committees, its typology and management and also to analyse its potential as cultural agents. A combination of quantitative research (survey with closed answer questions) and qualitative research (personal in depth interviews and group discussion) has been used. This methodology has allowed us to obtain, on the one hand, objective information that can be translated into statistics and graphics that, for the first time, analyse all the aspects of this phenomenon and, on the other hand, unprecedented information about the motivations, work process and difficulties of those who have carried it out.

Keywords: falles; cultural management; cultural activities; València.

RESUM	3
RESUMEN	4
ABSTRACT	5
ÍNDIX GENERAL	6
1- Introducció	18
1.1- Hipòtesi de partida	20
1.2- Objectius	22
1.3- Metodologia	23
1.3.1- Investigació bibliogràfica, arxivística i d'hemeroteca	24
1.3.2- Investigació quantitativa	25
1.3.3- Investigació qualitativa	25
2- Les falles a la ciutat de València	27
2.1- La ciutat de València	27
2.1.1- Història de la ciutat	32
2.1.2- Vida cultural	40
2.2- Les falles de València	45
2.2.1- Història i orígens	45
2.2.2- La candidatura UNESCO	48
2.2.3- Programa festiu	50
2.2.4- Organització actual	53
2.3- Les falles i la cultura	55
2.4- Iniciatives culturals falleres a València	74
2.4.1- Activitats organitzades per les comissions falleres	75
2.4.1.1- Setmanes Culturals	77
2.4.1.2- Grups de teatre	80
2.4.1.3- Grups de Tabal i dolçaina i Bandes de música	81
2.4.1.4- Altres tipus d'activitats	81
2.4.1.5- El component cultural dins de les activitats típicament falleres	85
2.4.1.5.1- Els llibrets	85
2.4.1.5.2- Les presentacions	87
2.4.1.6- Publicacions	88

2.4.2-	Activitats organitzades per JCF	89
2.4.2.1-	Concursos	89
2.4.2.2-	El Llibre Faller de la JCF	91
2.4.2.3-	La Gala de la Cultura	92
2.4.2.4-	Companyia Estable de Teatre Faller	93
2.4.2.5-	Escola de Tabal i Dolçaina i Cant d'Estil	94
2.4.2.6-	Fira del Col·leccionisme Faller i del Llibre Teatral	95
2.4.3-	Activitats organitzades per altres entitats de caràcter faller	96
2.4.3.1-	Museu Faller	96
2.4.3.2-	Gremi artesà d'artistes fallers de València	97
2.4.3.3-	Associació d'Estudis Fallers (ADEF)	99
2.4.3.4-	Federació Lletres Falleres	101
2.4.3.5-	Falles Populars i Combatives	102
2.4.3.6-	Casal Bernat i Baldoví	103
2.4.3.7-	Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer	105
2.4.4-	Activitats organitzades per entitats no falleres	106
2.4.4.1-	Ajuntament de València	106
2.4.4.2-	Generalitat Valenciana	108
2.4.4.3-	Mitjans de comunicació	110
2.4.4.4-	Fundació Full	110
2.4.4.5-	Universitat de València	111
2.4.4.6-	Lo Rat Penat	112
2.4.5-	Altres iniciatives	114
2.4.5.1-	El Diari Indultat	114
2.4.5.2-	Renaixement	115
2.4.5.3-	La Falla Immaterial	116
2.4.5.4-	CARNVAL Project	116
2.4.5.5-	La Falla Silvestre	118
2.4.6-	La influència de la situació política	118

2.5-	La premsa fallera	121
2.6-	Estudis rellevants anteriors	124
2.6.1-	Les pràctiques culturals a la Comunitat Valenciana	125
2.6.2-	La participació cultural a la Comunitat Valenciana	126
2.6.3-	Enquesta sobre la percepció social del col·lectiu faller	127
2.6.4-	Anàlisi de les falles de la ciutat de València des d'una perspectiva de gènere	128
3-	Activitat cultural fallera a València	130
3.1-	Enquesta	130
3.1.1-	Determinació de la mostra i criteris	131
3.1.2-	La recollida	131
3.1.2.1-	Les dificultats en la recollida	132
3.1.3-	Disseny del qüestionari	133
3.1.4-	Informació general de cada falla	135
3.1.5-	Les activitats culturals	135
3.1.5.1-	Exposicions i concursos d'arts plàstiques	136
3.1.5.2-	Concerts i concursos de música	137
3.1.5.3-	Conferències	137
3.1.5.4-	Teatre i presentacions	138
3.1.5.5-	Publicacions	138
3.1.5.6-	Audiovisuals	140
3.1.5.7-	Setmanes culturals	141
3.1.5.8-	Visites culturals, premis literaris i altres activitats	141
3.1.6-	Participació	142
3.1.7-	Gestió de les activitats	142
3.1.7.1-	Organització i personal	142
3.1.7.2-	Col·laboracions	143
3.1.7.3-	Finançament i difusió	143
3.1.8-	Objectius, valoracions i projectes de futur	144
3.2-	Entrevistes	145
3.2.1-	Criteris de selecció i trajectòria de les persones	145

entrevistades	
3.2.2- Desenvolupament de les entrevistes	149
3.3- Grup de discussió	149
3.3.1- Criteris de selecció i trajectòria dels participants	150
3.3.2- Desenvolupament del grup de discussió	151
3.4- Presentació dels resultats	152
3.4.1- Distribució de la mostra	153
3.4.2- Activitats culturals	157
3.4.2.1- Exposicions i concursos d'arts plàstiques	157
3.4.2.2- Concerts i concursos de música	158
3.4.2.3- Conferències	159
3.4.2.4- Teatre i presentacions	160
3.4.2.5- Publicacions	162
3.4.2.6- Audiovisuals	165
3.4.2.7- Setmanes culturals	166
3.4.2.8- Visites culturals, premis literaris i altres activitats	168
3.4.3- Participació i públic	169
3.4.4- Gestió de les activitats	171
3.4.4.1- Organització i personal	171
3.4.4.2- Col·laboracions	173
3.4.4.3- Finançament i difusió	174
3.4.5- Objectius, valoracions i projectes de futur	177
3.4.6- Comparació amb dades de l'Enquesta de participació cultural a la Comunitat Valenciana 2017	181
3.5- Idees i reflexions al voltant de l'activitat cultural fallera	183
3.5.1- L'activitat cultural fallera a València	185
3.5.1.1- Setmanes culturals	195
3.5.1.2- Teatre	200
3.5.1.3- Llibrets	201
3.5.2- Causes i motivacions de l'inici de l'activitat cultural	204

3.5.3- Procés de treball	216
3.5.4- Finançament	241
3.5.5- Dificultats	247
3.5.5.1- Rebuig de la innovació	248
3.5.5.2- Conflictes interns	251
3.5.5.3- Manca de teixit social	253
3.5.5.4- Problemes de gestió	254
3.5.6- Reacció del públic i repercussió social	257
3.5.7- Reptes de futur	268
3.6- Discussió al voltant de la cultura i les falles	274
3.6.1- Prejudicis i distanciaments	275
3.6.2- Característiques i situació actual de l'activitat cultural	278
fallera	
3.6.3- Comunicació	285
3.6.4- Propostes i visions de futur	288
3.7- Anàlisi dels resultats	293
3.7.1- Carències i problemes	295
4- Conclusions	298
4.1- Conclusions generals	298
4.2- Propostes de millora	302
4.3- Futures línees d'investigació	305
5- Bibliografia	307
6- Annexes	346

ÍNDIX D'IL·LUSTRACIONS

II·lustració 1: Plànol dels districtes de la ciutat de València	28
II·lustració 2: Representació d'un miracle de Sant Vicent en l'altar de la Plaça del Tossal	30
II·lustració 3: Cavalcada del Corpus (Dansa de La Moma)	31
II·lustració 4: Batalla de les Flors	32
II·lustració 5: La Llotja (Patrimoni de la Humanitat segons l'UNESCO)	34
II·lustració 6: Gregori Maians	35
II·lustració 7: Vicente Blasco Ibáñez	36
II·lustració 8: Mercat Central	37
II·lustració 9: Estació del Nord	37
II·lustració 10: Ciutat de els Arts i les Ciències	39
II·lustració 11: IVAM	39
II·lustració 12: Certamen Internacional de Bandes de Música Ciutat de València	41
II·lustració 13: Museu Faller de València	43
II·lustració 14: Museu del Corpus	43
II·lustració 15: Falla Lope de Vega 1903	46
II·lustració 16: Falla Hort de Soguers 1898	46
II·lustració 17: Portada del llibret realitzat per Bernat i Baldoví l'any 1855	47
II·lustració 18: Exposició del Ninot 2019	51
II·lustració 19: Crida 2019	51
II·lustració 20: Mascletà del 2019	52
II·lustració 21: Cremà 2019	52
II·lustració 22: Portada de la primera edició de <i>Combustible per a falles</i>	58
II·lustració 23: Portada de la revista <i>Pensat i fet</i> en 1927, feta per Marià Benlliure	64
II·lustració 24: Portada d' <i>Empar, fallera major infantil</i>	65
II·lustració 25: Portada de <i>Visca les Falles!</i>	65
II·lustració 26: Portada de <i>Sexduits i sexduïdes</i>	66
II·lustració 27: Portada de <i>Peter Pan i la desaparició del foc</i>	66

II·lustració 28: Cartell del Concurs de teatre Faller de la JCF	68
II·lustració 29: Cartell de la Mostra de Teatre Faller de la Comunitat Valenciana	68
II·lustració 30: Cartell de l'exaltació de la FM de la Falla Regne de València - Duc de Calàbria 2019	69
II·lustració 31: Cartell de la Presentació de la Fallera Major de la Falla Na Jordana 2019	69
II·lustració 32: Cartell de l'exposició La República de les falles	72
II·lustració 33: Renaixement al claustre del Centre del Carme	72
II·lustració 34: Exposició d'Okuda al Centre del Carme	73
II·lustració 35: Cartell de l'exposició de Miguel H. al Cercle de Belles Arts de València	73
II·lustració 36: Programa de la Setmana Cultural de la Falla Marqués de Montortal - Berní i Català	79
II·lustració 37: Inauguració de la Setmana Cultural de la Falla Mercat de Russafa 2019	79
II·lustració 38: Representació de l'obra <i>Don Juan Tenorio. A escena!</i> per part de l'Agrupació de Falles del Barri del Carme	80
II·lustració 39: Tirant de Lletra 2018	82
II·lustració 40: Presentació d'esbossos de l'Agrupació El Pilar - Sant Francesc 2018	82
II·lustració 41: XVII Edició Premis Berní	83
II·lustració 42: Premis Lonja i Salvador Debón 2018	83
II·lustració 43: Cartell del Cant de l'estoreta velleta 2019	84
II·lustració 44: Cartell V Edició Xarrades en curt	84
II·lustració 45: Portada del llibret de la Falla Na Jordana 2019	86
II·lustració 46: Portada del llibre <i>Josep Alarte Querol. Quaderns d'un ninotaire</i>	88
II·lustració 47: Portada del llibre <i>Berlanga: fallas de celuloide</i>	88
II·lustració 48: Presentació del Llibre Faller 2019	91
II·lustració 49: Gala de la Cultura 2019	92
II·lustració 50: Gala de la Cultura Infantil 2019	92

II·lustració 51: Estrena de la Companyia Estable de Teatre Faller a la Sala Microteatre	93
II·lustració 52: Cursos de teatre amb la SGAE	93
II·lustració 53: Fi de curs de l' Escola de Tabal i Dolçaina i Cant d'Estil 2017	94
II·lustració 54: VIII Fira del Col·leccionisme Faller	95
II·lustració 55: Cartell de la inauguració de l'exposició Els Puche	97
II·lustració 56: Programa Falles de cel·luloide 2019	97
II·lustració 57: Museu de l'Artista Faller	98
II·lustració 58: Programa Converses a la Nau 2018	100
II·lustració 59: Cartell de l'exposició El llibret de falla	100
II·lustració 60: Festa de les Lletres Falleres 2018	102
II·lustració 61: Lliurament Premis Casal Bernat i Baldoví 2016	104
II·lustració 62: IX edició del Premi Brillantes	105
II·lustració 63: Presentació dels llibrets de les falles municipals 2018	107
II·lustració 64: Programa d'activitats de "Les falles de l'antigor"	108
II·lustració 65: Programa seminari Falles i Cultura 2016-2017	112
II·lustració 66: Cartell educafalles_2019	112
II·lustració 67: Lliurament Premi Extraordinari Bernat i Baldoví 2019	113
II·lustració 68: Imatge promocional del projecte El Diari Indultat	115
II·lustració 69: Final Meeting a València del CARNVAL Project	117
II·lustració 70: Cartell Falles 2019	121
II·lustració 71: Esbós Falla Municipal 2018, dissenyada per Okuda	121

ÍNDIX DE GRÀFICS

Gràfic 1: Sector al que pertany la comissió	153
Gràfic 2: Secció del monument gran	154
Gràfic 3: Secció del monument infantil	155
Gràfic 4: Comissions que planten falla experimental gran	156
Gràfic 5: Comissions que planten falla experimental infantil	156
Gràfic 6: Comissions constituïdes en associació cultural	156
Gràfic 7: Comissions que organitzen exposicions	157
Gràfic 8: Percentatge de comissions que han organitzat exposicions de cada temàtica	157
Gràfic 9: Comissions que organitzen concursos de pintura, fotografia o dibuix	158
Gràfic 10: Comissions que organitzen concursos infantils de pintura, fotografia o dibuix	158
Gràfic 11: Comissions que organitzen concerts	158
Gràfic 12: Percentatge de comissions que han organitzat concerts de cada gènere musical	158
Gràfic 13: Comissions que organitzen concursos de música	159
Gràfic 14: Comissions que organitzen conferències	160
Gràfic 15: Percentatge de comissions que han organitzat conferències de cada temàtica	160
Gràfic 16: Grups de teatre que té cada comissió	161
Gràfic 17: Àmbit de les representacions teatrals de les comissions	161
Gràfic 18: Comissions que han escrit textos teatrals per a la presentació	161
Gràfic 19: Comissions que han construït escenografia per a la presentació	161
Gràfic 20: Comissions que han editat llibres	162
Gràfic 21: Comissions que han fet acte de presentació dels llibres editats	162
Gràfic 22: Percentatge de comissions que han editat llibres de cada temàtica	163
Gràfic 23: Percentatge de llibrets que contenen articles	164
Gràfic 24: Percentatge de llibrets que són monotemàtics	164

Gràfic 25: Percentatge de comissions que han publicat articles de cada temàtica als seus llibrets	164
Gràfic 26: Percentatge de comissions que fan acte de presentació del llibret	164
Gràfic 27: Percentatge de comissions que organitzen projeccions d'audiovisuals	165
Gràfic 28: Percentatge de comissions que han editat material audiovisual	165
Gràfic 29: Percentatge de comissions que han organitzat projeccions dels audiovisuals editats	165
Gràfic 30: Comissions que han organitzat Setmanes Culturals	166
Gràfic 31: Edicions de la Setmana Cultural celebrades per les comissions	166
Gràfic 32: Percentatge de comissions que programen cada tipus d'activitat a la seua Setmana Cultural	167
Gràfic 33: Percentatge de comissions que concentren tota la seua activitat en la Setmana Cultural	167
Gràfic 34: Percentatge de comissions que organitzen visites culturals	168
Gràfic 35: Percentatge de comissions que convoquen premis literaris per a adults	168
Gràfic 36: Percentatge de comissions que convoquen premis literaris infantils	168
Gràfic 37: Gènere literari dels premis literaris d'adults	169
Gràfic 38: Gènere literari dels premis literaris infantils	169
Gràfic 39: Valoració (de l'1 al 10) que donen les persones responsables a la participació dels fallers i falleres de la seua comissió	170
Gràfic 40: Percentatge de comissions que valoren cada tipus d'activitat com una de les que més participació atrauen	170
Gràfic 41: Percentatge de comissions que compten amb cada perfil de persones com a encarregades de la gestió cultural	172
Gràfic 42: Percentatge de falles a les que participa cada delegació interna en l'activitat cultural	172
Gràfic 43: Número de fallers implicats en l'organització de les activitats culturals de cada comissió	173

Gràfic 44: Percentatge de comissions que col·laboren amb entitats públiques o privades	174
Gràfic 45: Percentatge de comissions que usen cada tipus de finançament per a les activitats culturals	175
Gràfic 46: Comissions que tenen delegació de Comunicació/Web	175
Gràfic 47: Comissions que tenen pàgina web	175
Gràfic 48: Mitjans de comunicació emprats per les comissions per a la difusió de les activitats culturals	176
Gràfic 49: Comissions que tenen pàgina de Facebook	177
Gràfic 50: Comissions que tenen compte de Twitter	177
Gràfic 51: Comissions presents a alguna altra xarxa social	177
Gràfic 52: Objectius que motiven les comissions falleres a organitzar activitats culturals	178
Gràfic 53: Valoració (de l'1 al 10) que donen els responsables al grau de consecució dels objectius plantejats	178
Gràfic 54: Efectes de la crisi econòmica a l'activitat cultural de les comissions falleres	180

ÍNDEX D'ANNEXES

Annex 1: Qüestionari emplenat pels responsables de cada comissió	346
---	-----

1- Introducció

La present investigació pretén aportar un major coneixement del fenomen de l'activitat cultural desenvolupada en l'àmbit faller de la ciutat de València i d'algunes localitats properes. Per tant, es mourà sempre al voltant de dos conceptes clau: falles i cultura. Es tracta d'una combinació que, com es veurà més avant, es podria qualificar de poc freqüent o, fins i tot, de problemàtica en alguns moments de la història d'aquesta festa. En primer lloc, per tal de situar-se en l'escenari, cal explicar breument com s'entendran aquests conceptes al llarg del desenvolupament d'aquesta tesi.

Per a començar, caldrà fer una definició de què són les falles. En una primera aproximació es pot fer servir el diccionari. El Diccionari Normatiu de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua les defineix en la seua primera accepció com a "Construcció de material combustible, bàsicament centrada en figures corpòries de caràcter caricaturesc, que es planta en els carrers de moltes poblacions valencianes per la festa de Sant Josep i que es crema la nit d'eixe dia" o, si s'escriu amb majúscula inicial, "període durant el qual se celebra esta festa" (Acadèmia Valenciana de la Llengua 2019).

Les falles són una de les manifestacions festives més arrelades i que més impacte tenen en la societat valenciana que, a més, van ser declarades l'any 2016 Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO. L'organització de diferents actes culturals per part de les comissions falleres és un fet que ha guanyat pes en les últimes dècades fins a convertir-se en una part important de l'activitat fallera i que té ja un pes específic en la programació cultural de la ciutat de València i d'altres localitats falleres. Cal remarcar que, malgrat que les falles fan múltiples activitats festives, esportives, solidàries, gastronòmiques i religioses durant tot l'any i especialment durant la celebració de la festa del 15 al 19 de març, la tesi se centrarà només en aquelles específicament culturals, la resta no entraran dins de l'objecte d'estudi de la present investigació. Igualment, es descartarà també en un principi el període festiu i s'estudiarà sols allò que s'esdevé durant la resta de l'any.

Dins del calendari festiu de la ciutat, les falles aglutinen el major nombre d'associacions. L'entitat encarregada de la seua organització, la Junta Central

Fallera, integra un total de 381 comissions (Junta Central Fallera 2019u) de la ciutat de València i de les localitats de Burjassot, Xirivella, Quart de Poblet i Mislata. A més, tot i ser una festa que s'ha estés per gran part del territori valencià, com demostra l'existència de nombroses Junes Locals i associacions falleres (Junta Central Fallera 2019x), tenen el seu origen a València, on sorgiren en la seua forma actual a partir de les celebracions festives que feien els fusters de València per honorar el patró del gremi i que, des de mitjan s. XVIII, es convertiren en diversió de veïnat. (Ariño Villaroya 1990, p. 5). Queda clar, en conseqüència, que les falles més importants tant pel seu volum com per la seua tradició i repercussió social són les de la ciutat de València, per això la tesi se centrarà en aquesta localitat.

Abans d'aprofundir més en la investigació caldrà definir el segon dels conceptes clau, el de cultura i, específicament, aclarir què s'entendrà per "activitat cultural" partint de la concepció general i adaptant-la a l'àmbit particular en què es desenvoluparà l'estudi: les falles integrades a la Junta Central Fallera, és a dir, les de la ciutat de València i les de les localitats de Mislata, Xirivella, Burjassot i Quart de Poblet. Definir què s'entén per cultura és sempre una qüestió profundament complexa. En la modernitat s'estableix la idea que la cultura ve a ser sinònim de cultura "lleturada" conduint al concepte d'alta cultura. (Ariño Villaroya 2010, p. 12). No obstant això, el criteri serà el de considerar pràctiques culturals totes aquelles que apareixen a les enquestes d'hàbits culturals i tot allò que, pertanyent a l'àmbit més estrictament faller, garde una relació clara i directa amb aquestes pràctiques. Les falles són un particular medi que obliga a ampliar l'estudi un poc més enllà dels límits de les clàssiques pràctiques culturals com els concerts, les arts escèniques, les exposicions i un llarg etcètera, perquè no cal oblidar que l'esperit "cultural" ha impregnat igualment altres activitats més típicament falleres com, per exemple, el llibret de falla o la presentació que són un perfecte paradigma de fins a quin punt es tracta d'un camp en el qual les fronteres entre allò festiu i allò cultural són flexibles i permeables.

En el cas del llibret, de ser una simple recopilació de salutacions, fotografies de les falleres majors i explicació de la falla, ha passat a incloure

articles divulgatius dels temes més diversos amb un disseny acurat i modern (Berenguer Bort 2005). Pel que fa a les presentacions, s'han convertit en molts casos en espectacles escènics multidisciplinaris als quals, més enllà de l'obligada part protocol·lària, es poden trobar elaborades escenografies, peces dramàtiques escrites especialment per a l'ocasió, coreografies, actuacions musicals i un ampli ventall de pràctiques artístiques de l'àmbit de les arts escèniques. A més a més, moltes comissions s'han convertit en autèntiques editorials que han publicat estudis divulgatius de temàtiques diverses. A més a més, moltes altres han editat llibres esporàdicament per a commemorar efemèrides com, per exemple, els aniversaris més importants de la comissió.

En conclusió, per tal de recollir tots aquells casos en què les falles actuen com a agents culturals, divulgadores o promotores d'alguna pràctica creativa, investigadora o cultural, i obtenir així una visió més completa d'aquest aspecte del món faller, s'inclouran dins de l'objecte d'estudi els llibrets fallers i les presentacions, així com les diverses publicacions realitzades i les setmanes culturals, denominació sota la qual s'engloben gran part de les iniciatives culturals de les comissions valencianes.

Aquesta tendència de les comissions falleres a eixir dels límits de l'activitat estrictament festiva no ha estat estudiada des de l'àmbit acadèmic. Àmbit des del qual sí s'han estudiat ja molts altres aspectes de la festa, des dels monuments al significat ritual del foc, passant pel paper de la música o la indumentària, entre d'altres. Es fa, per tant, especialment necessari emplenar aquest buit que afecta a una part cada vegada més important de l'activitat fallera i que pot aportar noves dades per a definir les falles actuals: unes falles que estenen la seua activitat al llarg de tot l'any i a àmbits, com el cultural, que s'allunyen d'allò estrictament festiu.

1.1- Hipòtesi de partida

Les festes han estat estudiades ja des de molts àmbits i perspectives distintes. Per això mateix, amb la intenció d'aclarir la línia escollida en el cas de la present investigació doctoral i facilitar-ne la comprensió, s'especificaran a continuació quines han estat les hipòtesis de partida.

Dins dels estudis de la festa es poden distingir diverses tendències. Existeix un "corrent interpretatiu de la festa que l'entén com un fenomen oposat a la consolidació de la societat moderna" (Hernández i Martí 2002, p.16). Es tracta d'estudis inserits en una perspectiva essencialista que defineix la societat moderna com a antifestiva i associa la festa a conceptes com l'excés, la ruptura de les normes, el caos, l'efervescència o la teràpia regeneradora. Per això, aquests estudis defensen que quan "el ritual no reproduïx aquest esquema ens trobem davant d'una degeneració i desnaturalització de la festa" (Ariño Villaroya 1992, p. 12).

Per altra banda, altres investigadors, com el ja citat Antonio Ariño, rebaten aquesta posició i defensen que les pràctiques instrumentals i les simbòliques poden complementar-se i que les ciutats modernes són espais propicis per als rituals entusiastes. Fins i tot, Ariño comenta al seu llibre *La ciudad ritual* que "no es pot parlar d'una degeneració causada per la societat moderna, sinó d'una evolució i una creació originals fruit de la modernitat" (1992, p. 12).

En conseqüència, el que fa aquest corrent dels estudis de la festa és considerar el fenomen des d'una concepció dinàmica i dialèctica. Així, l'àmbit festiu és vist com un producte social complex, producte del seu temps i, en definitiva, un "observatori privilegiat per a captar la dinàmica de les relacions socials, una autèntica cruïlla cultural o un camp d'acció en el que entren en joc tots els agents socials, expressant, conscient o inconscientment, els seus valors i creences" (Ariño Villaroya 1992, p. 16-17).

És precisament com una derivació d'aquesta segona concepció que naixen els estudis fallers tal com s'entenen hui en dia, tot connectant amb els *Cultural Studies* sorgits a Birmingham. El terme "estudis fallers" fou plantejat per primera vegada en 1990 per Antonio Ariño i la premissa bàsica d'aquest camp d'investigació és que "les falles no sols eren un tema d'estudi pertinent i important des de la ciència social, sinó que a través del seu coneixement es podia aprofundir millor en la comprensió de la societat moderna que les ha creades a través de les seues diverses etapes històriques" (Hernández i Martí, 2006).

La present tesi doctoral s'inclina també per esta corrent ja que es pretén ampliar no sols els coneixements i la comprensió sobre la festa de les falles sinó també sobre la societat valenciana en general, de la que les falles són una part rellevant. Per tant, es partirà de la hipòtesi que l'activitat cultural fallera està connectada amb la resta dels àmbits socials i que no es pot estudiar de manera aïllada i, per això, hi venen derivats els objectius que s'especificaran a continuació.

1.2- Objectius

Els objectius que pretén assolir la investigació són diversos, ja que l'objecte d'estudi, que es podria definir com l'activitat cultural generada en l'àmbit faller de la ciutat de València i els seus voltants, és un fenomen complex i divers, com es desprén de la hipòtesi de partida explicitada al punt anterior. Concebre la festa com "un fet social que té el poder de ser configurador i productor de la realitat" (Hernández i Martí 2002, p.20) reclama una investigació igualment complexa.

El primer dels objectius que es vol assolir seria el d'identificar i classificar totes les activitats culturals organitzades tant per les distintes comissions falleres com per altres tipus d'entitats de caràcter faller i per part d'organitzacions i d'institucions no específicament falleres, però que fan activitats culturals relacionades amb les falles. Així, s'aconseguiria fer una panoràmica que donara una visió general de tota l'activitat cultural que es genera al voltant de les falles i que mostre el seu volum i varietat. A més a més, seria la primera ordenació d'aquest tipus que es fa sobre aquesta part de l'activitat fallera.

En segon lloc, a través de l'anàlisi de la gestió d'aquesta activitat cultural, l'estudi pretén investigar, des de l'àmbit de la gestió cultural, de quina forma es genera i s'organitza l'activitat cultural relacionada amb les falles. Per una banda, es vol precisar com actuen les comissions falleres quan es converteixen en agents culturals: quin tipus d'activitats organitzen, quins objectius tenen, quins criteris segueixen, el públic al que es dirigeixen, la difusió que en fan, les entitats amb què col·laboren, com les gestionen, quina implicació

aconsegueixen de la resta de la societat i com afecta aquesta activitat a la vida cultural local. Per altra banda, la intenció és no limitar-se a l'activitat de les comissions, sinó recollir també la d'altres institucions relacionades amb les falles o que duen a terme activitats culturals que afecten l'àmbit faller.

Un altre dels propòsits que s'han formulat és el de propiciar la reflexió al voltant de l'activitat cultural i explicar l'origen i les motivacions d'aquest fenomen. A més a més, açò es farà a través de les veus d'una sèrie d'agents seleccionats per tal de reflectir la gran pluralitat que caracteritza l'àmbit faller.

Finalment, l'objectiu següent seria, mitjançant la informació recollida al llarg del treball de camp de la investigació, analitzar, de cara al futur, el potencial de les comissions falleres, entitats originàriament de caràcter festiu, com a agents culturals així com la seua capacitat d'arribar a públics als quals els agents culturals tradicionals tenen difícil accés.

1.3- Metodologia

Per tal de dur a terme aquest treball, la metodologia emprada ha estat de diversos tipus, tal com reclama l'abordatge d'una realitat social complexa. Hi ha hagut investigació bibliogràfica, que atorga la necessària base teòrica, investigació arxivística i d'hemeroteca i treball de camp. S'han emprant tècniques quantitatives com les enquestes i també qualitatives com les entrevistes personals o els grups de discussió perquè "per poder conèixer completament la realitat social s'hi precisa una aproximació polifacètica i múltiple " (Corbetta 2007, p.61).

Finalment, per a la investigació s'han emprat fonts de distints tipus. Les primeres foren les bibliogràfiques (llibres i articles de revistes i publicacions especialitzades) i les arxivístiques i d'hemeroteca (díptics, cartells, articles en premsa, publicacions en webs, etc.).

Pel que fa al treball de camp, aquest va començar amb l'assistència i participació en activitats culturals falleres, pas imprescindible per tal de fer els contactes que possibilitaren avançar cap a les fases següents de la investigació.

El vessant quantitatiu de l'estudi es va desenvolupar mitjançant la tècnica de l'enquesta quantitativa. En aquest punt, es va determinar la mostra

mínima de comissions integrades a la Junta Central Fallera que calia assolir i es va demanar als responsables de l'activitat cultural d'una mostra significativa de les comissions que completaren un qüestionari sobre la tipologia, la gestió i la difusió de la seua activitat cultural. Posteriorment, aquestes dades permetrien extraure resultats quantificables en percentatges.

La investigació qualitativa es va basar en dos ferramentes distintes. D'una banda, es feren entrevistes amb diversos agents de l'activitat cultural fallera escollits segons diversos paràmetres amb l'objectiu d'obtindre el major ventall de perspectives sobre l'objecte d'estudi. D'altra banda, pensant en aprofundir en la reflexió i la confrontació de visions diferents, es va realitzar un grup de discussió al voltant de l'activitat cultural fallera, els membres del qual foren també triats tenint en compte la seua representativitat social.

Per últim, una vegada recollida la informació de totes les fonts, es va procedir a la seua anàlisi, a la redacció del treball i a l'extracció de conclusions.

1.3.1- Investigació bibliogràfica, arxivística i d'hemeroteca

Per a conformar una panoràmica de l'activitat, a més de per a contextualitzar i construir un marc teòric, la investigació bibliogràfica ha consistit, per una banda, en la lectura de llibres sobre les falles en general i sobre sociologia de la cultura. Per altra banda, s'han consultat articles de revistes de referència en els estudis fallers com la *Revista d'estudis fallers. Quaderns d'investigació social de la festa*, publicada per l'Associació d'estudis fallers, així com de revistes especialitzades en història o gestió cultural.

A més a més, una de les majors fonts d'informació ha estat la lectura d'articles publicats a llibrets de falla, que constitueixen una de les fonts documentals i bibliogràfiques més extenses quan s'estudia qualsevol aspecte de l'àmbit faller.

Pel que fa al treball de camp, s'ha basat en la consulta d'arxius i hemeroteques i en l'arreglada d'informació continguda a diversos tipus de materials com ara díptics, cartells, articles de premsa o publicacions a pàgines web, en especial les de la premsa digital especialitzada en falles i la de la Junta Central Fallera.

1.3.2- Investigació quantitativa

La part quantitativa de la investigació s'ha dut a terme mitjançant la ferramenta de l'enquesta i ha estat una de les peces claus d'aquesta tesi. L'univers designat foren les 381 comissions falleres que depenen de la Junta Central Fallera, pertanyents a l'àmbit territorial de València, Mislata, Quart de Poblet, Burjassot i Xirivella. El procés de recollida ha estat llarg i complex i s'ha fet emprant diversos mitjans com Internet (a través de la ferramenta Google Formularis), el telèfon i les enquestes presencials, donades les dificultats que, de vegades, suposava l'ús d'aquesta tecnologia per a alguns dels participants.

Cada comissió havia de completar un qüestionari amb preguntes de resposta tancada en la seua majoria, dissenyat per tal d'obtenir informació sobre la tipologia de la seua activitat cultural, la participació, la gestió, l'organització, els recursos humans emprats, les col·laboracions, el finançament, la difusió, els objectius, la valoració i els projectes de futur.

Posteriorment, les dades recollides s'han processat per a obtenir dades estadístiques en forma de gràfics i percentatges una vegada analitzats correctament els resultats de l'enquesta i processats mitjançant programes informàtics com l'Excel.

1.3.3- Investigació qualitativa

La investigació qualitativa permet una major flexibilitat i dóna la possibilitat d'anar decidint al llarg del procés quins subjectes estudiar i quins instruments d'investigació utilitzar (Corbetta 2007). En aquest cas, finalment s'han emprat dos instruments qualitius com són les entrevistes personals i el grup de discussió.

Pel que fa a les entrevistes, s'han dut a terme converses personals semiestructurades amb determinats agents destacats per tal d'obtenir una informació més exhaustiva i profunda. Aquesta eina proporciona informació qualitativa que permet una perspectiva més acurada de les motivacions, objectius i, a més, conèixer les valoracions que fan els propis responsables de les comissions falleres i d'altres organitzacions culturals i falleres de la seua trajectòria cultural. En definitiva, s'aconsegueix així una major comprensió

d'aspectes complexos que resulta complicat estudiar sols mitjançant dades quantitatives.

S'han seleccionat persones segons criteris com el volum d'activitat de les organitzacions que representen, la tipologia de les activitats que han dut a terme, la procedència geogràfica o la trajectòria històrica i cultural. En total, s'han fet díhuit entrevistes amb persones i grups de persones de perfils molt diversos.

No obstant això, a més d'aprofundir en la reflexió al voltant de l'activitat cultural fallera, també s'ha marcat com a objectiu propiciar la confrontació d'idees i la ferramenta ideal per a aconseguir-ho és el grup de discussió. Per això, la selecció dels membres del grup es va dur a terme procurant l'expressió de les diverses ideologies socials presents al món de l'activitat cultural fallera. Finalment, van ser citats tots en un lloc i hora determinades i debateren a partir de les qüestions que van ser proposades per part de la moderadora.

2- Les falles a la ciutat de València

Per tal de contextualitzar la investigació, cal aprofundir, en primer lloc, en la coneixença de la ciutat de València, perquè és necessari saber com és el medi en el qual es va a desenvolupar tota l'activitat estudiada. En segon lloc, és precis endinsar-se en el coneixement sobre les falles de València: quin n'és l'origen i la història, com es desenvolupen, de quins actes consten, com s'organitzen, etc. A continuació, s'abordarà tot allò que té a veure amb la relació entre les falles i el món de la cultura: els inicis i antecedents, les causes de la ruptura i la situació actual. Tot seguit es farà una visió panoràmica de l'activitat cultural de les falles valencianes en els últims anys i, per últim, s'analitzarà la premsa fallera i el seu paper en la difusió de l'activitat cultural, així com els estudis rellevants apareguts amb anterioritat a aquesta tesi.

2.1- La ciutat de València

La ciutat de València compta actualment amb un total de 787.266 habitants i és el centre d'una extensa àrea metropolitana que sobrepassa el milió i mig. Representa el 16% de la població de la Comunitat Valenciana i és, per grandària demogràfica, la tercera ciutat d'Espanya després de Madrid i Barcelona. La seua àrea metropolitana té 1.541.047 habitants, fet que la converteix també en la tercera àrea metropolitana d'Espanya (Ajuntament de València 2018a). És la capital de la província homònima i de la comunitat autònoma. És coneguda també com a «cap i casal» i com a «capital del Túria», pel fet d'estar situada a la vora d'aquest riu.

Internament es divideix en districtes i aquests, al seu torn, en barris. Existeixen un total de dènou districtes dividits en huitanta-huit barris i pedanies (Ajuntament de València 2018f). A més a més, València compta amb set òrgans de gestió desconcentrada anomenats Junes Municipals de Districte, la funció dels quals és possibilitar la participació dels ciutadans en el govern i l'administració de la Ciutat (Ajuntament de València 2018g).

II-Iustració 1: Plànol dels districtes de la ciutat de València

Font: Ajuntament de València (<http://bit.ly/2UyfuQQ>)

Com és habitual a les grans ciutats europees, no tots els barris actuals formaven part de l'urbs original. Molts dels barris i pedanies com Beniferri, Benimaclet, Patraix o Russafa eren municipis independents que s'uniren a la ciutat en la segona meitat del segle XIX. També va succeir el mateix amb Benimàmet i Orriols, incorporats en 1887. "L'enderrocament de la muralla i la subsegüent iniciació de l'Eixample, permeteren d'atendre el vell problema urbanístic d'enllaçar el nucli de la ciutat amb el Grau. L'increment del comerç d'exportació i el desenvolupament dels poblats portuaris, feien més apremiant la necessitat de l'acostament al mar, i a tal efecte, la ciutat s'anexionà de dret el 1897 la Vilanova del Grau i el Poblenu de la Mar" (Sanchis Guarner 1976, p.518). Benifaraig, Carpesa i Masarrojos s'uniren en l'any 1900.

El seu centre històric ocupa al voltant 169 hectàrees i és un dels més extensos d'Espanya. A més a més, el seu ric patrimoni històric i monumental, així com l'existència de nombrosos espais escènics i culturals atrauen un gran nombre de visitants. Entre els seus monuments més representatius es troben el Micalet, la Seu, les Torres de Serrans i de Quart, la Llotja de la Seda, declarada

Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO el 1996, i la Ciutat de les Arts i les Ciències (Ajuntament de València 2018h).

Pel que fa a l'economia de la ciutat, està centrada en el sector servicis, el qual dona treball al 83% del total de la població ocupada. El major pes recau en les activitats de demanda final, del comerç detallista i majorista, dels servicis especialitzats a empreses i d'activitats professionals. Malgrat aquest predomini, es manté una base industrial important, amb un percentatge de població ocupada del 14%, formada per xicotetes i mitjanes empreses entre les quals destaquen els sectors de paper i arts gràfiques, de fusta i moble, de productes metàl·lics i de calçat i confecció. A més a més, actua com a centre econòmic de referència gràcies a institucions com la Fira València, el Port Autònom, la Borsa, el Palau de Congressos o les Universitats. En últim lloc, perviuen les activitats agràries, tot i que la seua importància és menor que en el passat. En total, existeixen en el terme municipal unes 3.348 hectàrees, dedicades majoritàriament a cultius hortícoles (Ajuntament de València 2018d).

València és una ciutat de riques tradicions festives. La més coneguda és, precisament, la que serà objecte d'aquest estudi, és a dir, les falles. Aquesta festivitat local té lloc durant el mes de març en honor de Sant Josep. També són celebrades altres festes religioses com la de sant Vicent Màrtir el 22 de gener. "A més de patró de la ciutat, sant Vicent Màrtir, també conegut com sant Vicent de la Roda, ho és dels sastres i els diaques" (Hernández i Martí 2002). El dilluns següent al de Pasqua se celebra la festivitat de Sant Vicent Ferrer, "patró de València i el seu antic regne, i il·lustre valencià". El seu programa festiu és variat i inclou actes populars i oficials. "L'aspecte que més hi crida l'atenció, seguint una tradició secular, és l'alçament dels altars per les diverses associacions, en els quals es representen els miracles" (Hernández i Martí 2002, p.66). Els miracles són representacions teatrals que contenen els miracles i la vida del sant i que solen fer-se sempre en valencià. La seua organització recau actualment en la Junta Central Vicentina, que coordina la resta d'associacions.

Il·lustració 2: Representació d'un miracle de Sant Vicent en l'altar de la Plaça del Tossal

Font: B. Pajares. El Mundo (<http://bit.ly/2G9XKkS>)

No obstant això, la que fou considerada durant segles la festa gran de la ciutat fins l'auge de les falles al segle XIX va ser el Corpus Christi, “una autèntica festa extraordinària, tant per la seua durada com per la considerable atracció de forasters” (Hernández i Martí 2002, p.85). Al segle XVIII és la festa més gran de la ciutat i la hisenda municipal de València hi destina una important quantitat de diners (Giménez Chornet 2002). Es tracta d'una celebració de caràcter religiós declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial pel Consell de la Generalitat Valenciana. Els principals actes són la Cavalcada del Convit i la Processó General, en què desfilen les Roques, monumentals carros triomfals, junt a altres personatges bíblics. Cap a la meitat del segle XIX entrà en un període de decadència degut a la secularització de la societat, tot i ser recuperat a partir de 1939 pel franquisme, que adaptà la festa als seus interessos (Hernández i Martí 2002). La seua recuperació s'inicià entre els anys 50 i 60, gràcies a l'iniciativa ciutadana. Actualment és l'Associació d'Amics del Corpus de València qui s'encarrega del funcionament, difusió i protecció d'aquesta tradició festiva (Amics del Corpus 2019).

II·lustració 3: Cavalcada del Corpus (Dansa de La Moma)

Font: Amics del Corpus València (<http://bit.ly/2lwSyKx>)

El 9 d'octubre és un dels altres grans moments festius de la ciutat. Aquesta commemoració de l'entrada del rei Jaume I a la ciutat és també la festa autonòmica, amb la celebració de nombrosos actes institucionals. A més a més, se celebra Sant Donís, una espècie de dia dels enamorats valencians consistent en l'intercanvi de dolços de massapà i mocadors entre els parelles (Hernández i Martí 2002).

Igualment populars i multitudinàries són la Setmana Santa Marinera al barri del Cabanyal, la nit de Sant Joan a la platja de la Malva-rosa o la festivitat de la Verge dels Desemparats el segon diumenge de maig (Ajuntament de València 2018i).

Finalment, per tal de completar el calendari festiu i animar els estius l'Ajuntament de València va crear l'any 1871 la Fira de Juliol. "La burgesia valenciana ideà la Fira de València com un espai mercantil on es plasmara l'avanç del progrés i s'enaltiren els valors burgesos" (Hernández i Martí 2014). Consisteix hui en dia en una variada programació d'activitats de diversos tipus (concerts, cavalcades, espectacles pirotècnics, actuacions, etc.) entre les quals destaquen el Certamen de Bandes de Música i la Batalla de les Flors, instaurada en 1891. Aquest acte consisteix en una sèrie de carrosses que desfilen davant

del públic, que es concentra al recinte acotat de l'Alameda (Hernández i Martí 2014).

II-lustració 4: Batalla de les Flors

Font: Actualitat Valenciana (<http://bit.ly/2KC76vj>)

2.1.1- Història de la ciutat

Els orígens històrics de València es remunten a la seua fundació en època de domini romà l'any 138 aC tal com testimonien les troballes del moment inicial repartides "tant pel que seria el nucli urbà, com ara a l'Almoina, a les Corts Valencianes [...] com a les rodalies immediates, on són menys freqüents" (Ribera Lacomba 1998, p.310). A mitjans del segle I va iniciar una etapa de creixement urbà i poblacional que propicià la construcció de grans edificis públics i grans infraestructures. Posteriorment, la crisi de l'Imperi a la segona meitat del segle III inicià un llarg període de decadència. Com a conseqüència, al segle IV l'Església va assumir el control de la ciutat que, més avant, amb la invasió bizantina de l'any 554, es va convertir en una plaça estratègica per als contingents visigots.

La conquesta musulmana l'any 711 marcà un punt d'inflexió en la vida de la ciutat, que canvià de religió, llengua i costums, adoptant el nom de Balansiya. "La ciutat més populosa de la Xarquia o zona oriental d'Al-Andalus fou València, la qual atenyé el seu major desenrotllament després de la caiguda del califat de Còrdova, quan esdevingué capital d'un regne de taifa" (Sanchis

Guarner 1965) Al segle XI, en l'època dels regnes de taifes, al regne de Balansiya s'hi experimentà una bonança que impulsà la construcció d'una nova muralla.

L'entrada del rei Jaume I l'any 1238 marcà la fi d'aquest període islàmic. "La conquesta, a més de l'ocupació militar i el sotmetiment de la població autòctona, comportà també la destrucció de les estructures pròpies de la societat musulmana i la seua substitució pel nou sistema social implantat pels conqueridors, que homologava les terres valencianes a la resta de l'Europa feudal" (Furió 2001, p.31). El monarca atorgà noves lleis a la ciutat, anomenades Furs, que més avant s'aplicarien a tot el nou Regne de València. Aquesta nova etapa donà forma a una nova societat que adoptà la llengua i els costums sobre els quals es basa el poble valencià actual.

El segle XIV colpejà la ciutat amb fortes riuades, la pesta negra i diverses guerres, els efectes de la qual "es van veure multiplicats per la conjunció i la persistència cíclica de moltes altres calamitats" (Furió 2001, p.122). A més a més, quan mor el rei Martí l'Humà sense descendència l'any 1410, el territori de la Corona d'Aragó s'enfronta a una greu crisi política que desemboca en les negociacions del Compromís de Casp. Es propicia així un canvi de dinastia al tro amb l'entrada dels Trastàmars (Furió 2001).

Per contra, el segle XV va ser el segle d'or valencià en tots els nivells. L'economia es desenvolupà enormement fins a convertir la ciutat en un empori comercial amb gran influència política que aconsegueix, entre altres fites, veure dos bisbes de València convertits en Papa (Calixte III i Alexandre VI). L'art i la cultura floriren i s'edificaren monuments que hui en dia encara són emblemes de València com les Torres de Serrans, la Llotja o el Micalet. En l'àmbit literari va ser també una època daurada amb autors i autores com Ausiàs March, Roís de Corella, Isabel de Villena o Joanot Martorell. Tot això confirmava "la plenitud del *Quattrocento* valencià" (Belenguier Cebrià 1976, p.14) i és "l'expressió de la prosperitat i el dinamisme en el terreny econòmic i polític" (Furió 2001, p.159).

II·lustració 5: La Llotja (Patrimoni de la Humanitat segons l'UNESCO)

Font: Universitat de València. Inés Luján. (<http://bit.ly/2Dfvwo4>)

La descoberta d'Amèrica desplaça cap a l'Atlàntic les principals rutes de comerç i, amb elles, la riquesa que hi aportaven. A principis del segle XVI, la ciutat s'enfronta, entre altres problemes, a la pesta i a una greu crisi econòmica i política que generen, al seu torn, una inestabilitat social i política que desemboca en la revolta de les Germanies i propicien l'alçament en l'estiu de 1519 (García Cárcel 1981).

Aquesta situació de crisi, lluny de millorar, es veié fortament agreujada per l'expulsió dels moriscos l'any 1609 amb la qual el regne perdé aproximadament un terç de la població. En unes poques setmanes, centenars de pobles quedaren abandonats i les terres ermes. "El sotrac econòmic [...] va arribar [...] a la ciutat i al camp, a l'aristocràcia feudal i als mercaders, clergues i professionals de les ciutats, i en primer lloc de la ciutat de València" (Mira 2009, p.120).

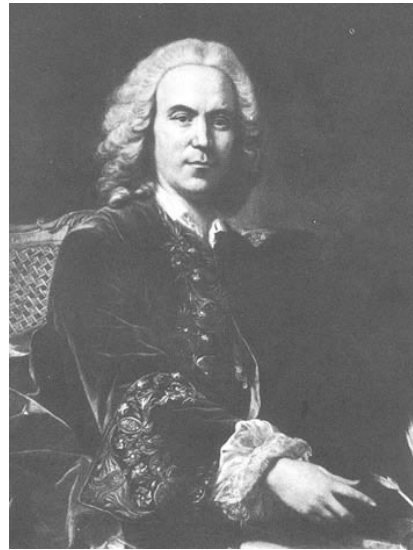
El període de decadència s'estengué al llarg de tot el segle XVII. A més, després de la fi de la Guerra de Successió i, especialment, després de la derrota a la Batalla d'Almansa l'any 1709, tant el regne de València com la ciutat perderen la seua independència política i jurídica. Els furs foren abolits i aquesta "supressió de tots els mecanismes de defensa de la comunitat va

deixar els valencians inermes davant les disposicions dictades des de la cort” (Pérez Aparicio 2008, p.619).

Tot i això, al segle XVIII “es produeix el País Valencià un creixement manufacturer considerable” (Ribes Iborra 1985, p. 39), gràcies principalment a la manufactura de la seda, la taulelleria o la indústria llanera d'Alcoi. Fou precisament a aquesta època quan es configuraren les falles com a diversió de veïnat, fet en què s'aprofundirà posteriorment.

La Il·lustració estagué encapçalada a València per figures com la de Gregori Maians, els projectes del qual “quedaren com una herència cultural per als il·lustrats” (Mestre Sanchis 1976, p.9). Sota l'impuls de la reforma intel·lectual, l'any 1776 es creà la Societat Econòmica d'Amics del País, entitat dedicada a la promoció de millores agrícoles i industrials, així com a nombroses iniciatives culturals (Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València 2019).

Il·lustració 6 : Gregori Maians

Font: Universitat de València
(<http://bit.ly/2VJQI2i>)

El segle XIX comença marcat per la invasió napoleònica, contra la qual s'havia rebel·lat la població valenciana, que considerà que “es tractava d'una Guerra d'Independència nacional, que ardidament i per qualsevol classe de mitjans tothom havia de defensar” (Genovés Amorós 1967, p.252). Mentrestant, les Corts de Cadis aprovaren, amb presència dels representants valencians, una constitució de caràcter liberal. Posteriorment, el rei Ferran VII la derroga quan retorna en 1814, precisament a la ciutat de València, que es va convertir en aquell moment en “centre de reunió dels elements antiliberals” (Romeo Mateo 1990, p.216). S'enceta així una època de continus conflictes entre absolutistes i liberals que durà dècades.

L'ambient a València fou convuls i revolucionari durant la regència de Maria Cristina i el govern d'Espartero. “Aquest impuls revolucionari fou especialment destacat a finals dels anys trenta, amb un sòlid refermament del

progressisme en els ajuntaments i en les diputacions, com també en la representació a les Corts” (Burdíel Bueno 1990, p.87). En aquesta època es posaren en marxa mesures polítiques que afectaren en gran mesura la configuració de la ciutat i del territori valencià com la creació de les províncies o la desamortització eclesiàstica que permeté a la burgesia local adquirir un gran nombre d'immobles i terrenys pertanyents a l'Església.

“La conjuntura política del segle XIX [...] gira sempre entorn de la revolució” (Furió 2001, pp.433-434). Amb el regnat d'Isabel II s'assolí una certa estabilitat que permeté el creixement de València i la millora de les seues infraestructures i serveis. Però el 1873, a causa de la proclamació de Primera República i del Cantó de València, el govern conservador sotmeté la ciutat a intensos bombardejos. Després, la restauració borbònica tornà a equilibrar forces entre conservadors i liberals.

La situació canvià significativament l'any 1890 quan es concedí el sufragi universal masculí. A partir d'aquell moment el republicanisme encapçalat per Vicente Blasco Ibáñez es va convertir en la força més votada de la ciutat, governant l'Ajuntament entre 1901 i 1923, fins la instauració de la dictadura de Primo de Rivera. Així, “el blasquisme va representar sens dubte un signe important de renovació en la política valenciana” (Martí 1990, p. 160).

II·lustració 7 : Vicente Blasco Ibáñez

Font: Jot Down (Imatge:Cordon)
(<http://bit.ly/2DgWawV>)

A nivell econòmic, “paral·lelament a la revolució política [...] tenia lloc [...] la transformació capitalista de la societat i l'economia valencianes” (Furió 2001, p.434). La introducció del cultiu de la taronja al segle XIX enriqué la burgesia agrària i va possibilitar el creixement de la ciutat. Les muralles foren enderrocades, s'obriren les gran vies i l'Eixample fou urbanitzat. A més a més, es van annexonar a la ciutat catorze municipis perifèrics.

Paral·lelament, es visqué a nivell cultural un període conegut com a Renaixença, que apostava per la recuperació de la llengua pròpia i de les tradicions. Entre altres fites, es va crear en 1878 Lo Rat Penat, “una societat dedicada al conreu de la història i les lletres valencianes” (Roca Ricart 2010, p. 75). La institució va comptar amb el suport de l'Ajuntament de València i organitzà, entre altres activitats, els Jocs Florals. A més, ha estat i és encara en l'actualitat una organització amb gran influència al món faller gràcies, entre altres coses, a la convocatòria del seu concurs de llibrets fallers.

València arriba al segle XX essent una ciutat industrialitzada que destaca per la producció de cuirs, fusta, metal·lúrgia i per l'exportació de cítrics i vins. A més, s'ha produït “la consolidació definitiva de l'agricultura valenciana orientada a la comercialització” (Martí 1990, p. 152). Aquesta posició queda reflectida a les exposicions regionals i també a l'estètica modernista dels edificis emblemàtics del moment com l'Estació del Nord, el Mercat Central o el Mercat de Colom. “Aquesta metamorfosi urbana [...] culmina en les primeres dècades del segle XX, i és un dels més expressius testimonis de la nova època” (Baldó Lacomba 1990 p. 209).

II·lustració 8 : Mercat Central

Font: Eva Máñez (valenciaplaza)
(<http://bit.ly/2Gm28yz>)

II·lustració 9: Estació del Nord

Font: José Jordán (El País)
(<http://bit.ly/2XbKgfq>)

El teixit econòmic valencià es veié afectat per la Primera Guerra Mundial. “D'una banda, forma part d'un estat neutral i es beneficia d'aquest estatus, i de l'altra, com arreu, pateix les pertorbacions originades en el comerç internacional” (Soler 1990, p.223) especialment pel que fa a l'agricultura. Al

mateix temps, el moviment obrer experimenta també una expansió notable amb l'objectiu de reivindicar la millora de les condicions laborals i "els treballadors [...] no dubtaran a perseverar en la lluita social per la consecució de millors condicions de vida, cosa que abocarà a la primera vaga general de 1917" (Soler 1990, p.224).

La instauració de la Segona República l'any 1931 establí un règim democràtic, obrint així les portes a un sistema que "propiciaria l'accés directe de les masses a la vida política i l'execució d'un ampli programa reformista i modernitzador" (Furió 2001, p.581) així com l'aparició d'una "efervescència autonomista" (Furió 2001, p.580). Per altra banda, la ciutat de València hi juga un paper especialment important quan, després de l'alçament militar del 18 de juliol de 1936, la Guerra Civil va obligar a traslladar la capital de Madrid a València des de novembre de 1936 fins a octubre de 1937, moment en què deixà de ser una zona de reraguarda a causa dels creixents bombardeigs, l'afluència de refugiats i els avanços franquistes (Saz Campos 1990).

En acabar la guerra, el nou règim polític dictatorial comporta la prohibició dels partits polítics i una ferotge repressió que marca la vida festiva i cultural de la ciutat. "Liberalisme, socialisme, anarquisme, llibertat de pensament i de càtedra, garanties constitucionals, afirmació de les cultures nacionals, eren tots els conceptes que, d'una manera o altra, integraven de forma imprescindible l'evolució història de l'Espanya contemporània i que ara es pretenia tallar de soca-rel" (Saz Campos 1990, p.333). Aquesta situació també afectà profundament les falles. El seu caràcter popular i reivindicatiu es veié limitat i s'instauraren actes més en línia amb els valors de la nova societat com l'Ofrena. Per altra banda, l'autarquia té com a resultat una profunda crisi econòmica i el desabastiment dels mercats que faran que l'economia valenciana visca "un dels períodes més negres de la seua història contemporània" (Soler 1990, p.243).

Una de les majors transformacions de la ciutat és el desviament del riu Túria a un nou llit i l'abandonament del vell com a conseqüència de la catastròfica riuada del 1957. Poc de temps després, a partir del Pla d'estabilització de 1959, "l'economia de l'Estat espanyol entrava finalment per la

senda d'una economia moderna que durant la dècada dels 60 i primers anys dels 70 coneixerà l'etapa de màxima expansió" (Picó i López 1982, p.49).

La recuperació de l'economia provocà un gran creixement demogràfic causat per la immigració i un important *baby boom* que va requerir grans actuacions urbanístiques i noves infraestructures que animaren l'especulació del sòl i la construcció urbana (Picó i López 1982).

L'arribada de la democràcia i l'aprovació de l'Estatut va convertir València en capital autonòmica, seu de la Generalitat Valenciana i dels principals òrgans de govern als que l'administració estatal transfereix nombroses competències (Paniagua Fuentes 2006). A nivell cultural, tot i que es va poder impulsar la recuperació de la llengua i de la cultura pròpia, la Batalla de València suposà un intens enfrontament al voltant dels símbols identitaris (nom del país i de la llengua, la senyera, l'himne) amb episodis de gran violència (Furió 2001) que, com més avant s'explica, convertí la festa fallera en un escenari de lluita política.

Pel que fa a la configuració de la ciutat, entre les dècades finals del segle XX i les primeres del XXI, s'han dut a terme nombroses obres emblemàtiques com el Jardí del Túria al llit vell del riu, el Palau de la Música, el Palau de Congressos, el Metro, la Ciutat de les Arts i les Ciències, el MUVIM o l'IVAM.

II·lustració 10 : Ciutat de les Arts i les Ciències

Font: Ciutat de les Arts i les Ciències
(<http://bit.ly/2Ijz78T>)

II·lustració 11: IVAM

Font: IVAM
(<http://bit.ly/2DdUsw6>)

Aquest model de política econòmica marcada pels grans projectes va ser adoptat pels governs del Partit Popular, que tenien "l'objectiu de convertir-los

en referents de l'expansió i en nuclis d'atracció d'inversions de capitals i ingressos" (Sanz Rozalén 2006, p.195).

Així, a l'inici del segle XXI es pot constatar que València s'ha transformat en una gran ciutat moderna que, a més, s'ha convertit també en receptora d'un creixent volum de turisme gràcies en part a iniciatives que intenten ampliar l'oferta més enllà del turisme del «model de sol i platja» i incentivar altres tipus com el turisme de negocis o el turisme cultural i d'oci, reduint així l'estacionalitat (Gil, Llorca i Picazo 2006).

2.1.2- Vida cultural

Culturalment, València és una ciutat amb un grau considerable d'activitat. Existeixen nombroses grans institucions culturals com, per exemple, l'IVAM, la Biblioteca Valenciana, l'Arxiu del Regne, el Palau de la Música o la Ciutat de les Arts i les Ciències. A més a més, existeix una ampla xarxa d'associacions i d'institucions diverses dedicades a tots els aspectes de l'àmbit cultural.

Aquest capital cultural està format per 128 entitats (Ajuntament de València 2018b) i implica la programació quasi constant d'activitats de tot tipus. A més a més, la ciutat compta amb set arxius (Ajuntament de València 2018j), una xarxa de quaranta biblioteques municipals (Ajuntament de València 2018k), trenta-huit museus (Ajuntament de València 2018l), vint-i-dos centres culturals (Ajuntament de València 2018m), trenta-set galeries d'art (Ajuntament de València 2018n), tres instituts estrangers (Ajuntament de València 2018o) i desenes de monuments (esglésies, palaus, restes arqueològiques i edificis històrics diversos) (Ajuntament de València 2018h). És també la seu de quatre reials acadèmies: l'Acadèmia Valenciana de Jurisprudència i Legislació, la Reial Acadèmia Belles Arts de Sant Carles, la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana i la Reial Acadèmia de Medicina de la Comunitat Valenciana (Ajuntament de València 2018p). A banda dels museus ja comentats, disposa d'un total de vint-i-quatre sales d'exposicions que acullen mostres temporals de tot tipus (Ajuntament de València 2018q).

Pel que fa a les arts escèniques, l'oferta és igualment rica i variada. Concerts de tots els gèneres i estils són programats per les vint-i-tres sales de

música de la ciutat (Ajuntament de València 2018r). Al seu torn, els vint-i-dos teatres acullen les més diverses propostes escèniques (Ajuntament de València 2018s). A València hi conviu una xarxa pública de teatres que comprén el Teatre Principal i el Teatre Rialto junt a una sèrie de sales privades com el Teatre Olympia, el Teatre Talia, el Teatre Micalet, la Sala Ultramar, Carme Teatre, la Sala Russafa, el Teatro Flumen o la Sala Carolina entre altres.

En l'àmbit musical, cal destacar les bandes de música, un fenomen que aglutina a milers de persones en tota la comunitat i que forma part de la identitat valenciana. Precisament a València té la seu la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, que agrupa entitats que sumen més de 200.000 socis (Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana 2019). També a la capital del Túria se celebra cada any el Certamen Internacional de Bandes de Música Ciutat de València (Certamen Internacional de Bandes de Música Ciutat de València 2019).

II·lustració 12: Certamen Internacional de Bandes de Música Ciutat de València

Font: Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana
(<http://bit.ly/2UewzKB>)

L'auge dels festivals en els últims anys ha impulsat a la ciutat iniciatives com el MTV winter (l'última edició del qual tingué lloc l'any 2011), el Festival de les Arts, el Valencia Music Experience, 4ever Valencia Fest, el Marenostrom

Xperience, l'ElectroSplash, el Truenorayo Festival o el Festival Internacional d'Exploració Audio & Visual VOlumens, entre molts altres que componen l'activitat musical local. A més a més, la ciutat disposa de dos grans institucions dedicades a la música, especialment a la música clàssica com són el Palau de la Música, seu de l'Orquestra de València, (Palau de la Música i Congressos de València 2019) i el Palau de les Arts Reina Sofia, dedicat a l'òpera i seu de l'Orquestra de la Comunitat Valenciana (Les Arts 2019).

El món del cinema s'ha vist recolzat a València bàsicament a través de la Filmoteca, institució dedicada a la conservació, restauració, catalogació i divulgació del patrimoni i la cultura cinematogràfica, així com al foment de la creació, la producció i la formació cinematogràfica i audiovisual (Institut Valencià de Cultura 2019). A més a més, hi ha dos festivals amb dècades de trajectòria. El primer va ser la Mostra de València (Mostra de València 2019) dedicada al cinema del mediterrani i que, després de sis anys sense celebrar-se, ha tornat l'any 2018 amb la seua trenta-tresena edició. Trenta-tres edicions són també les que ha assolit en 2018 el Festival Cinema Jove (Cinema Jove 2019) que té com a objectiu premiar i donar a conèixer l'obra de joves cineastes. A aquests s'hi han sumat altres iniciatives com la de La Cabina, festival dedicat als migmetratges (La Cabina 2019).

Les arts plàstiques compten amb importants infraestructures al Cap i Casal. El Museu de Belles Arts de València Sant Pius V és el principal museu pictòric del territori valencià i també una de les primeres pinacoteques d'Espanya per la qualitat i rellevància de la seua col·lecció (Museu de Belles Arts de València 2019). Per la seua banda, l'Institut Valencià d'Art Modern (IVAM) és un dels centres d'art contemporani de referència de l'estat (IVAM 2019). Altres museus destacats són el Museu Nacional de Ceràmica i de les Arts Sumptuàries González Martí (Ministerio de Cultura y Deporte 2019), el Museu Valencià de la Il·lustració i la Modernitat MuVIM (MuVIM 2019), el Museu d'Etnologia (Museu Valencià d'Etnologia 2019a) o el Museu de Prehistòria (Museu de Prehistòria de València 2019). Hi ha també destacades institucions privades dedicades a l'art com la Fundació Chirivella Soriano (Fundación Chirivella Soriano 2019), la Fundació Bancaixa (Fundació Bancaixa 2019) o Bombas Gens Centre d'Art

(Bombas Gens Centre d'Art 2019), oferta a la que cal afegir un gran nombre de galeries d'art, moltes d'elles agrupades a l'associació La VAC que organitza cada any l'activitat Obert València (La Vac 2019).

L'activitat festiva protagonitza al seu torn diversos museus a la ciutat. El més gran i que rep un major nombre de visitants és precisament el Museu Faller (Ajuntament de València 2019a). L'oferta museística festiva es completa amb el Museu del Corpus (Ajuntament de València 2019b) i el Museu de la Setmana Santa Marinera (Ajuntament de València 2019c).

**II·lustració 13 : Museu Faller
de València**

II·lustració 14: Museu del Corpus

Font: You Valencia (<http://bit.ly/2Z8v0Se>) Font: Cultur Plaza (<http://bit.ly/2VKu18y>)

Si parlem d'activitat cultural en l'àmbit literari, és necessari destacar en primer lloc la Fira del Llibre que té lloc cada any als Jardins de Vivers organitzada pel Gremi de Llibreters (Fira del Llibre de València 2019). Altra iniciativa similar és la Plaça del Llibre, centrada en els llibres en valencià i que se celebra a la Plaça de l'Ajuntament (Plaça del Llibre 2019). A més del format de fira més tradicional, hi ha festivals com València Negra, dedicat al gènere negre (València Negra 2019). D'altra banda, s'ha desenvolupat recentment un circuit de poesia en viu anomenat Alçaveu que aglutina diverses iniciatives ja existents dedicades a l'organització de recitals poètics sobretot a bars i cafés. Formen part d'aquest circuit Versonalidad, Poesia per la Revolta, Poetas del montón, Moviendo poesía, A la llengua de València, Vivir en verso, Versillos a la mar i Slam Poetry València (Salguero 2018).

Altres entitats i espais dedicats a la programació d'activitats culturals de diversos gèneres són l'Octubre Centre de Cultura Contemporània (Octubre CCC 2019), l'Espai Rambleta (Rambleta 2019) o iniciatives com la Mostra Viva del Mediterrani (Mostra Viva del Mediterrani 2019) o el Festival 10 Sentidos (Festival 10 Sentidos 2019). A més a més, les grans universitats de la ciutat com la Universitat de València o la Universitat Politècnica de València duen a terme la seua pròpia programació de caràcter cultural.

Encara que, més enllà de les institucions, València és una ciutat amb un gran dinamisme cultural que propicia l'aparició de múltiples iniciatives ciutadanes. Bona mostra d'açò és la creació de l'ABACU (Associació de Bars Culturals de València) dedicada a promocionar i protegir l'ampla programació cultural oferida per aquests tipus de locals, així com a organitzar un festival anomenat Abacu Week (Bartual Roig 2017). També l'existència de la Plataforma d'Iniciatives Ciutadanes de València mostra les inquietuds culturals de la ciutat. La PICUV està integrada per iniciatives que treballen gèneres diversos que van des de la poesia a les arts escèniques passant per la filosofia o les arts plàstiques. Concretament, en l'actualitat hi formen part Circuito Bucles, Cabanyal Íntim, Benimaclet conFusión, Distrito 008, Factoria d'arts de Patraix, Russafart, MUV! Circuito Música Urbana València, Russafa escènica, La finestra Nou Circ, Vociferio, Festival Circ Voramar; ZEDRE, Art Mural i Cultura Urbana; avivament* Festival de Filosofia i Russafa Cultura Viva (PICUV 2019a). A més d'això, la plataforma organitza anualment Encontres, unes jornades de reflexió sobre la cultura i el desenvolupament artístic de la ciutat (PICUV 2019b).

Però no solament és potent el teixit cultural associatiu de València sinó també el teixit associatiu festiu. Existeixen 431 associacions de caràcter festiu (Ajuntament de València 2018e) entre les quals les relacionades amb la festa de les falles són les més nombroses, especialment les comissions falleres. Tot i això, la varietat de festes presents a la ciutat la testimonien les agrupacions de moros i cristians, les penyes taurines, les confraries o les associacions relacionades amb la festivitat de Sant Vicent o de la Verge dels Desemparats.

En definitiva, es pot observar que la ciutat de València disposa d'una variada oferta cultural i d'un teixit creatiu ampli i variat.

2.2- Les falles de València

Dins de l'extens calendari festiu de la ciutat destaca especialment, com ja s'ha comentat, la celebració de les falles. Són la manifestació festiva que aglutina un major número d'associacions i també la que més transforma i impacta en la vida quotidiana de la localitat. Són, sens dubte, una de les festes principals de la ciutat i la que més pes ha guanyat en les últimes dècades. Igual que les de molts altres municipis valencians, se celebren durant el mes de març en honor a Sant Josep. Les de València són les de major entitat i importància, tant pel seu origen centenari com per comptar amb el major cens de comissions i de falleres i fallers que planten uns tres-cents huitanta-cinc monuments en tots els barris de la ciutat. De fet, el seu reconeixement internacional és ja tan considerable que van ser declarades Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO en novembre de l'any 2016.

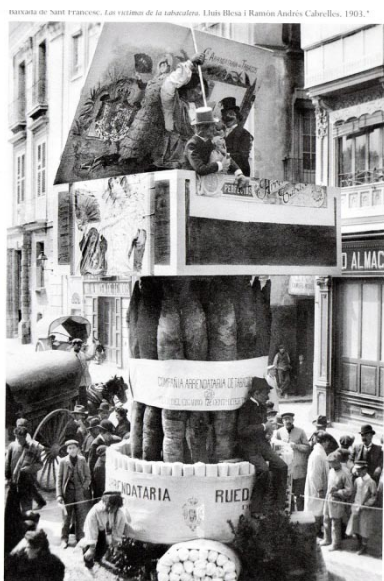
2.2.1- Història i orígens

L'origen de les falles sembla relacionar-se amb els focs rituals de l'equinocci de primavera, però en la forma actual procedeixen de les celebracions festives que feien els fusters de València per honorar el patró del gremi i que, des de mitjans del XVIII, es convertiren en diversió de veïnat. (Ariño Villaroya 1990, p. 5). "La festa fallera es configura com a tal al llarg de la segona meitat del segle XVIII. Apareix com a hereva de les tradicionals festes de carrer, i hi conflueixen diverses aportacions, com els ninots de mitja quaresma, la influència dels altars barrocs, del teatre i de la literatura satírica popular. Amb tot, fins a l'últim terç del segle XIX no es pot dir que les Falles foren una festa, sinó sols un festeig integrat en la seqüència ritual de la festivitat de Sant Josep" (Hernández i Martí 2002, p. 49).

L'estructura dels monuments resultava en un principi rudimentària. Consistia en la instal·lació d'un improvisat escenari de lectura frontal en el qual es col·locaven un parell de ninots de manera que aconseguiren representar una escena quotidiana. Per a recolzar amb paraules les imatges, s'elaboraren xicotets textos que es posaven al voltant de l'improvisat monument i que contenien l'explicació de la falla: és a dir, aclarien allò que simbolitzava o

identificava els personatges als quals es parodiava. De l'evolució d'aquests textos naixerà allò que coneguem actualment com el llibret de la falla (publicació que arreplega els versets que constitueixen l'explicació d'una falla, així com la composició de la comissió, el programa d'actes i altres informacions) (Berenguer Bort 2005).

II-lustració 15: Falla Lope de Vega 1903

Font: Comercios Históricos de Valencia
(<http://bit.ly/2PbxFG2>)

II-lustració 16: Falla Hort de Soguers 1898

Font: Biblioteca Virtual del Patrimonio
Bibliográfico (<http://bit.ly/2ImBBTY>)

La festa es desenvolupà durant el s. XIX malgrat les contínues prohibicions i els impostos que projectaren sobre ella les autoritats municipals i, posteriorment, ha esdevingut la principal festa de la ciutat i un element identitari per a molts valencians que les inclouen dins de tot allò que conforma «l'essència valenciana». "Segons un tòpic que ve de lluny, la festa constitueix un atribut consubstancial del caràcter valencià" (Ariño Villaroya 1992, p. 12). A aquests valencians, en paraules de Joan Fuster, "un entusiasme que no hi ha més remei que qualificar de patriòtic, els mena, al capdavant, a identificar *valencià* amb *faller*" (Fuster i Ortells 1992, p. 64).

Durant la seua evolució, al llarg de més d'un segle, les falles han estat una festa dinàmica i canviant que no ha parat d'incorporar nous elements que

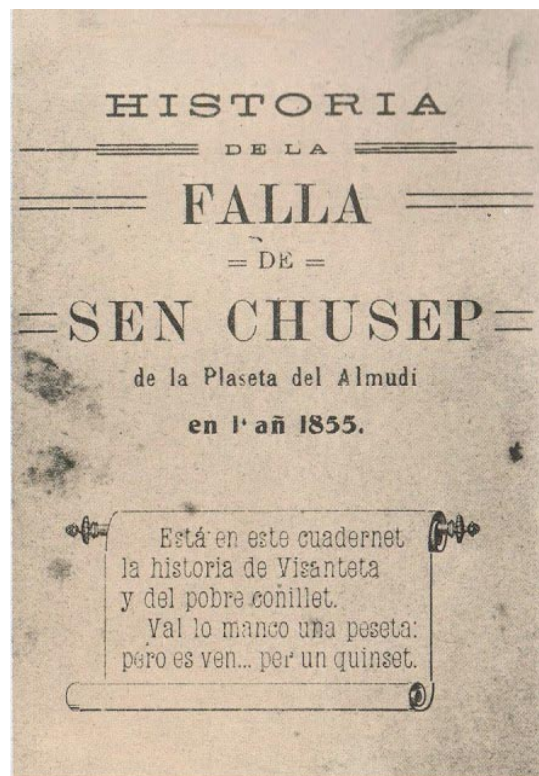
eren ràpidament assimilats com a part de la tradició. De fet, "la morfologia, funcions i significats de la festa del segle XX no tenen pràcticament res a veure amb els festejos del segle XVIII" (Ariño Villaroya 1992, p. 12). Per a demostrar aquesta afirmació tan sols cal detenir-se en el fet que, en el seus inicis, els monuments es cremaven el 18 i no el 19 de març. Fruit d'aquest enriquiment proporcionat pel pas dels anys són alguns aspectes hui en dia considerats part de l'essència de les falles com el llibret. El primer llibret de falla data de 1855 i és obra de l'escriptor suecà Josep Bernat i Baldoví (Castelló i Mollar 2005).

Altre exemple que podem citar és la instauració dels premis als millors monuments en 1895 per part de Lo Rat Penat, tasca que assumiria l'Ajuntament de València en 1901. Aquest és un canvi fonamental, ja que centra l'atenció per primera vegada més en l'estètica i la monumentalitat que en la crítica i la sàtira. És un primer pas cap a unes falles menys populars i més burgeses i controlades per les autoritats. Amb l'entrada dels barris més adinerats en la festa, comença també a sorgir la figura de l'artista faller, un professional contractat per la seua habilitat

tècnica i estètica que té com a missió aconseguir el primer premi del concurs.

A finals del s. XIX i principis del XX començà un moviment d'expansió geogràfica de les falles i, seguint el model de la ciutat de València, sorgeixen monuments fallers a Xàtiva, Sueca, Gandia, Alzira, Castelló de la Plana, Segorbe i Oriola. Durant els anys vint del s. XX el model faller és exportat a localitats com Alcoi, Borriana, Burjassot, Manises, Torrent, Bunyol, Godella, Mislata, Vilamarxant, Sagunt o Elda, entre altres, al mateix temps que comença la seua

Il·lustració 17: Portada del llibret realitzat per Bernat i Baldoví l'any 1855

Font: Comercios Históricos de Valencia
(<http://bit.ly/2GksmBj>)

promoció i explotació turística a nivell nacional i internacional. Al llarg del segle XX continuaran expandint-se i, en l'actualitat, s'erigeixen més de 500 monuments fallers en nombroses comarques entre les quals destaquen l'Horta, la Ribera, la Safor, el Camp de Morvedre i la Costera.

A més a més d'incorporar nous elements com el llibret, la figura de la fallera major i la Cridà (1931) o la Junta Central Fallera (1939), que serà l'organisme encarregat de gestionar la festa, el programa festiu s'ampliarà fins a ocupar una setmana sencera en 1932. En 1945 s'incorpora l'Ofrena de Flors, un dels actes amb major participació actualment (Hernández i Martí 2002, pp. 52-53). No és fins els anys 60 i 70 del segle XX que la festa s'estabilitza i es consolida, augmentant exponencialment el número de fallers.

En l'actualitat la festa de les falles viu un període d'estabilitat. El número de falles fa anys que no sofreix canvis considerables i es manté al voltant de les 381 a la ciutat i a les poblacions limítrofs de l'àrea metropolitana com Burjassot, Quart de Poblet o Mislata, que formen part, junt a les de la ciutat de València, de la Junta Central Fallera. La resta de localitats falleres, per la seua banda, han creat les seues pròpies Juntas Locals Falleres o Federacions de Falles, que mantenen relacions amb la JCF però es gestionen de manera totalment independent.

La projecció internacional i el prestigi de les falles ha augmentat considerablement a les últimes dècades, així com el seu reconeixement social. La culminació d'aquest procés ha estat la declaració de les falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat a la reunió celebrada per la UNESCO en el mes de novembre de 2016 a la ciutat d'Addis Abeba. Amb anterioritat, les falles ja havien estat declarades Bé d'Interés Cultural i Festa d'Interés Turístic Internacional.

2.2.2- La candidatura UNESCO

La declaració de la festa fallera com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO ha estat, sens dubte, una de les majors fites de la història. Aquest reconeixement ha estat el resultat d'un llarg procés iniciat l'any 2011 i que va culminar en novembre de 2016. Un procés que ha implicat nombroses

institucions: la Junta Central Fallera de València, l'Ajuntament de València, la Direcció General de Patrimoni de la Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, la Direcció General de Belles Artes i Bens Culturals i d'Arxius i Biblioteques del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport i, per últim, la pròpia UNESCO. La redacció de l'expedient va córrer a càrrec d'un equip d'experts format per Gil-Manuel Hernández (sociòleg i professor d'Antropologia de la Universitat de València), Javier Mozas Hernández (llicenciat en Història i documentalista), José Martínez Tormo (gestor cultural) i Josep Lluís Marín (llicenciat en Filologia Valenciana), coordinats per Jorge Miguel Guarro Monllor (advocat i cap de promoció turística de la Comunitat Valenciana) (Junta Central Fallera 2018s).

Els diversos apartats de l'expedient de la candidatura (Junta Central Fallera 2018t) descriuen la festa i enumeren els elements patrimonials que la componen, tot relacionant-los amb els principis de la Convenció del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la UNESCO. El document comença identificant les comunitats implicades i la localització geogràfica. Resulta interessant observar com més enllà de les comissions, també hi apareixen els gremis d'artesans d'artistes fallers, els músics, els pirotècnics, els artesans relacionats amb la indumentària i els literats festius. A més, pel que fa a l'àmbit geogràfic, s'assenyala també l'existència de celebracions falleres fora de la Comunitat Valenciana.

Per a la UNESCO és molt important identificar els dipositaris o practicants de l'element patrimonial i definir com es fa la transmissió dels coneixements i de les tècniques necessàries per a la seua pervivència, així com les funcions socials, culturals i significants que té la festa per a la societat o la possible existència d'incompatibilitats amb els drets humans, el respecte mutu o el desenvolupament sostenible. A més a més, el text de la candidatura especifica com la declaració pot contribuir a donar a conèixer el patrimoni immaterial, promoure el diàleg i fomentar el respecte per la diversitat cultural.

Altres punts destacats d'una candidatura a la declaració de la UNESCO són les mesures de salvaguarda. Al document es poden trobar assenyalats tots els esforços passats i presents duts a terme per a protegir la continuïtat de la festa

fallera per part de les diverses parts implicades. Igualment, hi ha enumerades una sèrie de mesures proposades de cara al futur i la seua implementació.

Per últim, una de les parts més significatives és aquella referent a la implicació i consentiment de la comunitat fallera en el procés de redacció, perquè s'observa la gran quantitat de col·lectius que s'hi han aglutinat, tot i pertànyer a tendències molt diverses. Al llistat d'organitzacions comunitàries implicades o representatives es pot trobar: la Junta Central Fallera, el Gremi Artesà d'Artistes Fallers, el Col·legi d'Art Major de la seda, l'Associació d'Estudis Fallers, Lo Rat Penat, el Gremi Provincial d'Artistes i Artesans Fallers de Borriana, la Intergrupació de Falles de València, la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana, la Federació de Falles amb Especial Enginyeria i Gràcia, l'Agrupació de Fabricants Pirotècnics de la Comunitat Valenciana (PIROVAL), la Federació de Folklore de la Comunitat Valenciana, l'Associació Valenciana d'Indumentaristes, la Junta Local Fallera de Paterna, la Junta Local Fallera de Manises, la Federació de Falles de Gandia, la Junta Local Fallera d'Alzira, la Junta Local Fallera de Torrent, la Junta Local Fallera de Xàtiva, la Federació Junta Fallera de Sagunt, la Junta Local Fallera de Dènia, la Federació de les Falles de Borriana i la Junta Local Fallera de Sueca, Perelló i El Mareny.

Finalment, es detallen els inventaris de patrimoni en què estaven prèviament incloses les falles, com l'Inventari General de Patrimoni Cultural Valencià i la seua declaració com a Bé d'Interés Cultural.

Es tracta, per tant, d'un document significatiu tant per la importància del reconeixement internacional aconseguit com per la descripció que proporciona del fenomen faller.

2.2.3- Programa festiu

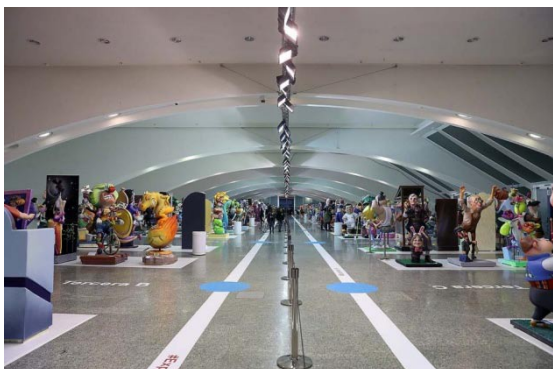
El programa festiu no ha parat d'evolucionar i d'incorporar novetats. En l'actualitat, els actes s'estenen molt més enllà de la Setmana Fallera i hi ha activitat fallera durant pràcticament tot l'any, ja que les comissions (nom que reben el conjunt de fallers que s'organitzen i es reuneixen per tal de plantar una determinada falla) s'han convertit en autèntics "centres socioculturals",

espais de relació social amb una activitat variada que s'estén a molts àmbits més enllà del festiu (Mesa i Reig 2009).

Quan s'observa el programa actual de les festes agafant com a mostra els dels anys 2018 (Ajuntament de València 2018t) i 2019 (Junta Central Fallera 2019a), es pot veure que la primera activitat del programa té lloc tot just dos mesos abans de la culminació de la festa el dia 19 de març. Es tracta de la Gala de la Cultura que se celebra el dia 19 de gener. A continuació arriben dos actes destacats: les solemnes exaltacions de la Fallera Major de València, per una banda, i de la Fallera Major Infantil de València, per altra banda. Seguidament és el torn de la Gala de la Pirotècnia i de l'inici de l'Exposició del Ninot.

La inauguració de l'Exposició del Ninot té lloc a principis de febrer i, des de l'any 2016, es realitza a la Ciutat de les Arts i les Ciències. La següent gran cita és la Crida a les Torres de Serrans, acte en què les falleres majors anuncien l'inici de les festes. Posteriorment, el dia 1 de març, arriba un dels elements més significatius i multitudinaris: l'inici de les mascletades a la Plaça de l'Ajuntament. Es tracta d'un espectacle pirotècnic que té lloc de l'1 al 19 de març, a les 14 hores. Congreguen cada dia a milers de persones per a gaudir d'una demostració de pólvora, soroll i fum. A continuació, el primer dissabte de març es fa la Cavalcada del Ninot, una de les incorporacions de les últimes dècades a la festa i que consisteix en una desfilada de totes les comissions de la ciutat vestides amb disfresses crítiques i satíriques al·lusives a la situació política o social.

II·lustració 18: Exposició del Ninot 2019

Font: JCF (Armando Romero)
(<http://bit.ly/2PaRFJ5>)

II·lustració 19: Crida 2019

Font: JCF (Armando Romero)
(<http://bit.ly/2GmDyO5>)

Després arriba la recta final i la setmana gran de la festa. El 14 de març es clausura l'Exposició del Ninot Infantil i es dona a conèixer el ninot indultat infantil, aquell que se salvarà del foc i passarà a formar part de la col·lecció del Museu Faller. El dia 15 de març de matí totes les falles infantils han d'estar plantades i preparades per a ser visitades. Eixe mateix dia de vesprada es clausura l'Exposició del Ninot i es fa públic el Ninot Indultat. El dia següent, 16 de març, les falles grans estan plantades i acabades des de primera hora del matí i, per la vesprada, es reparteixen a la plaça de l'Ajuntament els premis obtinguts el dia anterior per les falles infantils, els de les falles grans són repartits al mateix lloc el matí del dia 17. Els dies 17 i 18 de març, des de la vesprada a la nit, és el torn d'un dels actes amb més participació de fallers i falleres: l'ofrena a la Verge dels Desemparats en què milers de persones desfilen per la ciutat per a portar-li flors a la Verge, amb les quals es forma un enorme mantell a la Plaça de la Verge, davant de la basílica dedicada a ella. La nit del dia 18 rep el nom de Gran Nit del foc i es dispara un gran espectacle de focs artificials al passeig de l'Albereda.

II·lustració 20: Mascletà del 2019

Font: JCF (Armando Romero)
(<http://bit.ly/2ZcMVXR>)

II·lustració 21: Cremà del 2019

Font: JCF (Armando Romero)
(<http://bit.ly/2IC5Mpk>)

El dia 19 de matí, les falleres majors i les seues corts d'honor fan una ofrena de flors a Sant Josep, patró de la festa de les falles i, posteriorment, es fa una missa en honor del sant. Eixa nit les falles arriben a la seua fi amb la cremà de tots els monuments, que es fa seguint un ordre concret que comença a les deu de la nit amb la cremà de les falles infantils, mitja hora després es

crema la falla infantil que haja obtingut el primer premi de la secció especial (la de major pressupost). A les onze, l'últim monument infantil en consumir-se és la falla infantil municipal. Les falles grans es cremen a les dotze de la nit, mitja hora abans que la que ha obtingut el primer premi de la secció especial i, per últim, la cremà de la falla de la Plaça de l'Ajuntament a la una de la matinada marca el final d'un cicle faller i l'inici del següent.

2.2.4- Organització actual

La festa popular fa temps que va deixar enrere els esquemes d'organització caòtica, espontània i desordenada dels seus orígens per a donar pas a una festivitat organitzada entorn d'estructures més o menys estables que fan ús dels mecanismes i procediments de funcionament acceptats unànimement per la col·lectivitat (Martínez Tormo 2011). Però, tot i estar actualment molt més institucionalitzades, les falles, en la seua essència d'associacions veïnals de caràcter festiu, són, sens dubte, un exemple paradigmàtic d'autogestió. Són els seus membres els qui, amb les seues aportacions econòmiques i, especialment, amb el seu treball col·laboratiu i desinteressat, fan funcionar tant les múltiples activitats festives com les activitats culturals que són l'objecte d'aquesta investigació. Constitueixen, per tant, un exemple de «treball festiu» que no és instrumental ni aïllacionista, sinó que s'hi produeix a grups festius auto-organitzats i depén d'una estructura de sociabilitat (Costa 2006, p. 19).

No obstant això, més enllà de les comissions i de la seua gestió interna, el creixent volum d'activitat requereix d'una tasca d'organització i coordinació cada vegada més global i sofisticada, i hui en dia és una evolucionada Junta Central Fallera qui se n'encarrega. La JCF participa activament en l'organització de qualsevol aspecte la festa a la ciutat de València i els municipis de Quart, Xirivella, Burjassot i Mislata. Es tracta d'un organisme autònom municipal: és a dir, té una autonomia d'acció pareguda a la d'una fundació, però controlada per l'autoritat municipal i per la legislació vigent que corresponga. La seua activitat està regida pel Reglament Faller i pel Reglament de Funcionament i Règim Intern. Són els representants de les diverses comissions que la integren els qui prenen les decisions de forma autònoma, tot i que reben l'ajuda i

assessorament de l'Ajuntament en aspectes logístics i de seguretat (Junta Central Fallera 2019b).

El seus principals objectius són, a més de la gestió i l'organització de la festa fallera i les nombroses activitats relacionades que es duen a terme al llarg de l'any, la cooperació amb altres institucions i organismes públics o privats i la difusió de les tradicions falleres, així com l'augment del seu prestigi (Junta Central Fallera 2019b).

Els recursos de què disposa la JCF per al funcionament són majoritàriament públics, aportats per l'Ajuntament de València, encara que hi ha també patrocini privats. A mode d'exemple, el pressupost de 2018 va ascendir a 2.269.182,43 euros (Junta Central Fallera 2019c).

Aquest organisme de gestió de la festa està format per desenes de persones, la majoria voluntàries (unes 228 en l'actualitat) que no perceben cap sou pel treball que fan, tal com ocorre dins de les comissions. Tots són obligatòriament fallers i falleres: és a dir, membres actius de les associacions falleres de la ciutat, excepte la figura del President. La presidència de la JCF recau en un regidor o regidora de l'Ajuntament de València, normalment aquella persona que s'encarregue dels assumptes relacionats amb les festes i la cultura festiva. Actualment ocupa el càrrec des de 2015 Pere Fuset, Regidor de Cultura Festiva. Per baix d'ell està el Secretari General, un professional amb dedicació exclusiva i que és qui s'encarrega de la gestió efectiva diària de l'entitat amb el recolzament de dos auxiliars administratius i un auxiliar de servei. Junt a ell treballen cinc vicepresidents i diversos assessors que conformen la Junta Directiva. Però, per tal de poder organitzar el repartiment de les tasques, la JCF compta amb nombroses delegacions cadascuna de les quals s'encarrega d'una problemàtica concreta: Arxiu, Censos, Biblioteca i Publicacions; Comunicació; Cultura; Esports; Falla; Festejos; Incidències i Demarcacions; Infants i Juventut; Informàtica; Junes Locals i Associacions; Promoció; Recompenses; Relacions Públiques i Secretaria. Cada delegació té la figura d'un delegat o delegada, secretari i un nombre més o menys gran d'adjunts i de vocals. Algunes delegacions es divideixen en àrees més concretes segons les necessitats (Junta Central Fallera 2019d).

Al seu torn, el Ple és l'òrgan encarregat de decidir sobre les activitats i els aspectes organitzatius mitjançant el debat i les votacions. Es reuneix mensualment i està format per 78 persones designades pels presidents de les comissions i 22 membres designats per la presidència. Per altra banda, l'Assemblea general, que es reuneix també amb una periodicitat mensual per tal de debatre i decidir sobre aspectes d'interés general, compta amb un component de cadascuna de les 381 comissions integrades en JCF. És precisament a l'Assemblea on s'aproven els pressupostos i el Programa Oficial d'Actes de cada exercici, entre altres coses (Junta Central Fallera 2019b).

Per últim, cal assenyalar que el màxim òrgan de govern i de direcció de l'activitat administrativa de la JCF és el Consell rector, format per set polítics dels partits presents a l'Ajuntament de València designats en funció dels resultats electorals (Junta Central Fallera 2019b).

A més a més, les comissions s'han agrupat de forma independent a la JCF per tal d'afrontar problemàtiques i de defensar interessos comuns. D'una banda estan les Agrupacions (Junta Central Fallera 2019e), en les quals les falles que pertanyen a un mateix sector geogràfic gestionen actuacions conjuntes. Hi ha un total de vint-i-dos agrupacions que, al seu torn, es reuneixen en una entitat superior anomenada la Interagrupació, tot i que no totes les Agrupacions en formen part ara mateix. D'altra banda, hi ha comissions falleres que comparteixen altre tipus d'interessos que no tenen a veure amb la seua zona sinó amb la forma d'entendre, per exemple, el monument faller. D'aquesta necessitat naixen nombroses federacions: Federació de Falles d'Espcial (Federación de Fallas Especial 2019), Federació de Falles de 1A (Federación de Fallas 1ªA 2019), Federació de Falles amb Especial Ingeni i Gràcia o la Federació de Falles I+E (innovadores i experimentals) (Falles I+E 2019).

2.3- Les falles i la cultura

Hui en dia parlar de falles i cultura és encara, per a alguns, intentar relacionar dos termes que tenen poc a veure l'un amb l'altre o, fins i tot, decididament oposats. En aquestes pàgines, i a tot el treball en general, es pretén fer veure

que la relació ha estat gran en el passat i que en l'actualitat es viu un moment en què es tornen a teixir contactes i col·laboracions més fructífers dels que hi ha hagut a cap altre punt de la història de les falles.

Però abans de continuar és necessari detenir-se breument en el concepte de cultura, perquè és determinant per al desenvolupament de les idees presentades. En un sentit més ampli, es pot dir que la cultura engloba la totalitat de les manifestacions d'un poble o col·lectivitat: és a dir, el seu mode de vida i que s'aprén i adquireix en la vida social. Però, a les societats complexes com la nostra, conforma un camp d'acció específic que és el camp de la cultura on els actors se centren, de manera prioritària, en el conreu de significats o, dit d'una altra forma, en generar informació i sentit dedicats a conceptes abstractes com la veritat o la bellesa (Albert Rodrigo i Hernández i Reig 2011). Aquests són uns valors completament diferents als que es poden trobar en el camp de la festa fallera i això podria dur a la conclusió que la fractura és pràcticament «de naixement», una malaltia genètica sense cura possible.

No obstant això, la veritat és que no sempre s'ha viscut la mateixa situació. És cert que les falles tenen un innegable origen popular, però també ho és que la seua pròpia evolució les ha conduïdes a una estreta convivència amb allò que s'entén per «cultura oficial». Un clar exemple seria allò més essencial de la festa: el monument.

En el passat, molts artistes fallers van ser professors de facultat, catedràtics, acadèmics i escultors amb obra a museus no estrictament de caràcter faller. Els artistes punters viatjaven sense problemes d'un costat a l'altre de la frontera entre l'escultura culta i la popular o festiva. Un fet impensable ara a causa del divorci entre el món de l'art i el món de la realització de falles (Herrero Giménez 2009).

Una altra mostra d'aquesta conjunció de la «cultura seriosa» i la vitalitat festiva va ser la incorporació del complement literari que és el llibret. El primer data de 1885 i el seu autor fou Josep Bernat i Baldoví, il·lustre escriptor i intel·lectual de l'època (Il·lustració 17). Aquesta pràctica es va estendre i mantenir propiciant la participació de nombrosos escriptors amb els seus versos

satírics o amb articles sobre temàtiques diverses relacionades amb la festa fallera fins la dècada del 1970.

Evidentment, no tot era idíl·lica harmonia en aquesta unió. Fa ja unes quantes dècades, en 1957, Joan Fuster assenyalava a un article l'existència de detractors de les falles entre els que ell anomena "els selectes més o menys ben entesos" apuntant, per una banda, el temor als excessos de la grolleria col·lectiva i una certa queixa d'índole cultural en veure que la ciutat dedicava una, ja aleshores, gran quantitat de diners a aquesta festa, mentre les empreses més serioses d'ordre intel·lectual "s'agosten en una penúria absolutament sòrdida". Fins i tot el propi Fuster va ser cremat com a ninot de falla el 9 de març de 1963 degut a les ofenses que generà entre el recalcitrant sector faller de l'època la seua obra *El País Valencià*. Malgrat tot, la col·laboració de Fuster, i d'altres intel·lectuals, amb el món faller continuà (Fuster i Ortells 1992, p. 66).

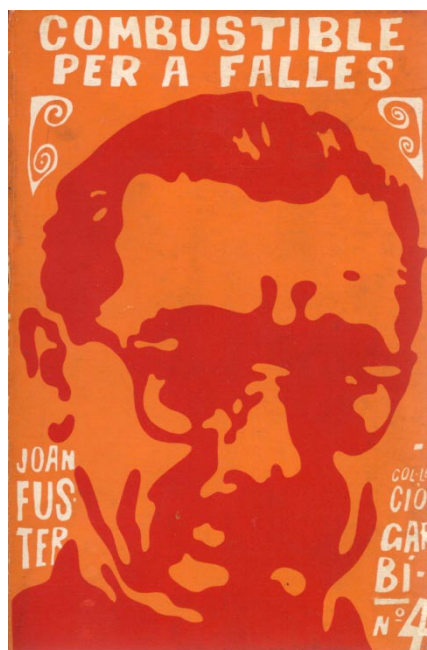
La ruptura dràstica i definitiva va ser producte de la convulsa Transició en la que va tindre lloc, especialment a la ciutat de València: la Batalla de València, guerra cultural en la qual la dreta postfranquista activà una campanya d'estigmatització de les forces progressistes que propugnaven la unitat cultural entre Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, provocant que foren socialment identificades amb el «catalanisme» com a símbol de traïció a les senyes d'identitat «autènticament valencianes». La majoria de les comissions falleres –controlades encara per adeptes al règim franquista, el qual ja s'havia encarregat en el seu moment de buidar-les del seu passat republicà i progressista per a integrar-les en un univers conservador, regionalista i folkloritzant– acabaren posicionades al bàndol del «blaverisme» secessionista. Llavors els sectors polítics i culturals nacionalistes abandonaren la festa fallera al considerar-la un món associatiu en mans de la dreta regionalista (Albert Rodrigo i Hernández i Martí 2011).

Com a conseqüència, a les darreres dècades del s. XX, existeix un «món de la cultura» (eufemisme per a l'alta cultura i els intel·lectuals) que sent menyspreu, indiferència i, fins i tot, un esnobisme hostil cap al món faller al qual considera vulgar, carrincló, obsolet i conservador. Al seu torn, el món faller

recelará dels intel·lectuals, considerant-los elitistes, saberuts, massa crítics i desconexadors de la festa (Hernández i Martí 2011a, p.38).

II·lustració 22: Portada de la primera edició de *Combustible per a falles*

En aquest clima de rebuig i desconexença quasi total, també es van interrompre els passos incipients que anava donant el món acadèmic cap a un estudi del valor de la festa fallera seguint el camí de Joan Fuster i el seu *Combustible per a falles* publicat en 1967 en el que, tot i tractar-se d'un recull d'articles apareguts en premsa i no d'un treball acadèmic, ja es proposava que les característiques de la societat valenciana podien ser enteses en gran mesura a través de la seua festa principal.

Font: Arxiu personal J.A. Fluixà

Abans ja hi havia hagut antecedents en l'escriptura sobre falles com el Marqués de Cruilles o Morales Sant Martí, que a finals del s. XIX estudiaren els seus orígens. Carreres Zacarés va fer l'any 1909 un estudi sobre la tasca de Bernat i Baldoví. Gayano Lluch en 1936 publicà l'article "Apunts per a un excel·lent estudi de la festa de les falles" i Pérez Contel en 1961 repassà des del punt de vista artístic l'evolució dels estils fallers. Però la realitat és que Fuster va ser qui marcà una clara divisòria en la investigació de la festa i propicià que "en els anys 70 una nova generació d'intel·lectuals redescobresca el valor de la festa fallera i el seu potencial transformador de la societat valenciana sentint la necessitat d'efectuar estudis rigorosos". Aquesta línia de treball va ser interrompuda per la Batalla de València i va a fer que "els intel·lectuals progressistes es retiren d'un món faller que queda abandonat a la dreta més reaccionària i que les falles siguen menyspreades com a objecte d'estudi per part de la universitat" (García Pilán 2011). El nou punt d'inflexió el marcarà en 1990, quasi vint anys després, la tesi doctoral d'Antonio Ariño que donarà lloc a

la publicació de l'obra fundacional dels estudis científics sobre la festa, *La ciutat ritual* (1992). A més a més, també en 1990 es publica per fascicles *Història de les falles* que va ser "un punt de trobada d'estudiosos de les més variades disciplines i l'embrió de l'Associació d'Estudis Fallers que naix aquell mateix any. Es va proposar la terminologia "estudis fallers" en el marc de l'influx de la poderosa corrent crítica dels Cultural Studies promoguts des de Birmingham" (García Pilán 2011).

El naixement de l'ADEF, baix la presidència de Soler i Godes, va ser una aportació fonamental al coneixement de les falles. Va provocar la proliferació d'estudis rigorosos sobre múltiples aspectes de la festa i procedents de distintes disciplines, però basats sempre en una metodologia científica i realitzats sobre una base empírica. A més a més, totes aquestes investigacions han pogut ser publicades a la revista que l'òrgan científic de l'associació edita anualment des de 1994 i a llibres col·lectius de diverses temàtiques (històries de comissions, catàlegs i monografies sobre artistes o temes concrets). Fruit de tota aquesta tasca, el prestigi científic dels estudis fallers ha augmentat, legitimant les falles com a objecte d'estudi a la universitat. Des de 2005, l'associació gestiona també el Centre de Documentació i Difusió de la Festa de les Falles. En definitiva, l'ADEF ha suposat "tant en termes quantitius com qualitius, el pas definitiu de l'escriptura aïllada sobre les Falles a l'existència d'uns sòlids estudis fallers que assumeixen i reelaboren des de perspectives multidisciplinàries el millor del pensament europeu en història, art i ciències socials" (García Pilán 2011). A més a més, l'any 2016 va ser reconeguda per la UNESCO com a entitat assessora. En bona mesura ha estat gràcies als esforços de l'ADEF i altres iniciatives en aquesta línia que la relació de l'àmbit universitari amb l'àmbit faller ha experimentat un gran canvi en les últimes dècades. De no ser considerades ni com a possible objecte d'estudi passaren a protagonitzar les primeres tesis doctorals i estudis acadèmics gràcies a treballs com el ja citat d'Antonio Ariño. A aquesta primera tesi doctoral sobre les falles es va sumar posteriorment la de Gil-Manuel Hernández també en l'àmbit de la sociologia, la d'Antoni Colomina en l'àrea de Restauració de Béns Culturals i, més recentment, la d'Enrique Collado en el camp de la comunicació.

Hui en dia, a més a més, s'està donant un pas més enllà i les falles han començat a formar part del currículum d'alguns títols de postgrau oferits per la Universitat de València i per la Universitat Politècnica de València. La primera d'aquestes iniciatives ha estat la posada en marxa el curs 2016-2017 de la primera edició del títol d'«Expert Universitari en Falles i Creativitat» (ADEIT 2018). Els objectius d'aquest curs són conèixer la cultura fallera, aprofundir en el coneixement de les relacions i les possibilitats econòmiques, socials i culturals de la festa, estudiar la història i el present de les falles com una eina per al desenvolupament de la seua dimensió de patrimoni cultural i, molt especialment, aportar capacitats per a generar activitats de dinamització, promoció i difusió de la festa fallera. El seu temari es divideix en tres grans blocs: «Art, festa i experiència estètica»; «Falles, creació i creativitat»; i «Falles, societat i patrimoni». Es tracten temes com la indumentària, la cultura festiva, l'educació, el turisme o el medi ambient, entre altres.

Per la seua banda la Universitat Politècnica de València ha posat en marxa el curs 2017-2018 el títol «Expert Universitari en Disseny de Monument Efímer i Tematitzacions» amb l'objectiu de capacitar a professionals en l'àmbit d'allò efímer referit als monuments immaterials, a les tematitzacions i a la creativitat. Per això es pretén donar a conèixer el marc teòric i de referents crítics respecte a la realització de monuments efímers, així com el marc de les falles experimentals i la seua capacitat d'innovació en relació a les qüestions temàtiques, als processos creatius i a les tècniques aplicades. També es fan projectes de falla, de tematitzacions i d'intervencions en l'espai públic sempre a través del coneixement dels materials i dels requeriments mediambientals. Pel que fa a la tècnica, els programes informàtics per a la digitalització de les tècniques escultòriques i el coneixement de les tècniques d'impressió 3d i prototips són fonamentals en el programa. A més a més, l'alumnat que cursa els dos diplomes obté un títol de diploma interuniversitari (Europa Press 2017).

Però el món acadèmic no va ser un exemple aïllat de canvi ja que, al mateix temps que la universitat tornava a acostar-se a la festa, en la dècada de 1990, començaren a sorgir iniciatives des de l'àmbit faller que es proposaven acabar amb aquest "divorci innecessari" tal i com el definia l'editor Josep

Gregori d'Edicions Bromera al seu article que prologava el Llibret de la Falla Plaça Malva d'Alzira de l'any 1994, dirigit, entre altres, per l'escriptor i professor universitari Josep Ballester. I cal assenyalar que aquesta col·laboració d'un editor que aspirava ser un referent en la literatura valenciana en un llibret de falla va ser al mateix temps valenta i profètica. Era valenta perquè el món popular, tradicional i festiu, en general, continuava rebutjant els intel·lectuals i aquests, al seu torn, menyspreaven el món faller. I també va ser profètica perquè l'afirmació amb què tancava el seu article Josep Gregori assenyalaria el canvi que ja s'operava en la mentalitat de molts: "De la conjunció entre la cultura seriosa i la rotunda vitalitat popular eixirem guanyant tots, ja que la innovació, l'avantguarda i l'esperit artístic o crític poden ajudar –i ho han de fer– a la renovació de les formes i fins i tot del contingut del món faller" (Gregori Sanjuan 1994). En efecte, per primera vegada en molts anys comença a pensar-se que la reconciliació és possible i, de fet, summament necessària per a ambdues parts. "Els sectors hereus del franquisme sociològic s'han diluït i ja són molts els que des de dins del sector faller es plantegen fer les coses d'una altra manera, s'estén cada vegada més entre les comissions la celebració de Setmanes Culturals i la introducció de textos de persones situades a l'àmbit intel·lectual als llibrets de falla, una pràctica que estava completament desconreada" (Mesa i Reig 1995).

Dins del complex món faller ple de tòpics i tipismes, aquestes setmanes culturals i aquestes col·laboracions literàries són una mena d'aire fresc. Però no tot és fàcil en aquest procés, a un món tan apegat a les tradicions com és el faller aquestes iniciatives desperten els recels dels immobilitistes i aquells que gosen acostar-se als «enemics» són acusats de «catalanistes» i de traïr l'essència fallera i valenciana, ja que molts dins aquest àmbit han arribat a identificar faller amb valencià i consideren allò «faller» com un tret sagrat de la identitat valenciana. Al seu torn, els primers representats del «món intel·lectual» que es llencen a l'aventura de congregar festa i cultura s'enfronten a l'escepticisme i la incomprensió dels seus companys. No resulta fàcil, per tant, convèncer a la gent, tant fallers com intel·lectuals, que "des d'una comissió es pot engendrar un complex nus d'activitats i col·laboracions entre estaments

públics, associacions locals i empreses patrocinadores per tal d'apropar la cultura i les nostres tradicions al poble" (Martínez Tortosa 2009).

Al principi són poques les comissions que organitzen setmanes culturals però es comença a respirar un cert aire emprenedor per part de moltes i s'estén la voluntat de realitzar activitats un poc al marge de la festa apropant la falla a la cultura, l'esport i la solidaritat, tot donant-li un aire innovador necessari per a una festa que havia pres ja un cert sabor ranci. D'aquesta forma algunes comissions comencen a "ocupar parcel·les habitualment destinades a la gestió pública pel simple plaer de mantindre el seu compromís cívic. Estimulen campanyes de promoció lectora, impulsen variats cicles culturals, ofereixen curssets de valencià i institueixen i patrocinen premis literaris amb vocació i entusiasme, i a més sense renunciar al sarau i a la festa" (Clari 2011). La majoria d'aquestes comissions, especialment a les comarques, no s'emmarquen dins de moviments antifallers ni presenten una voluntat de ruptura total amb la festa tradicional, més bé es tracta del convenciment que hi ha una altra manera de fer festa, sense deixar de costat la diversió i tot allò que du intrínsec ser faller. Dedicuen part del seu temps a l'organització d'actes culturals, però sense descuidar el monument, la xaranga o els menjars. No intenten, per tant, convertir-se en "sàvies i barbudes Junes Veïnals per al Foment de la Poesia i les Belles Arts" com pretenien els intel·lectuals dels anys 50 als que feia referència Joan Fuster (1996, p.66).

Un dels elements en el que millor es pot observar l'evolució de la festa i de les seues relacions amb el món de la cultura és el llibret. L'objectiu dels primers llibrets era explicar i divulgar allò que plàsticament la falla no podia expressar (anècdotes gracioses o picants de la vida del barri, al·lusions polítiques, la raó de ser i la temàtica del monument). Bernat i Baldoví els va iniciar amb una literatura sense pretensions cultes, satírica i marcadament dialectal en el llenguatge. El llibret nasqué també com a notari del temps i de tot allò que l'envolta amb la missió de ser el que "dona el sentit perdurador al llarg del temps i és el que roman quan acaba la celebració" (Mesa i Reig 2007). Però eixa definició s'ajusta més a l'esperit inicial que a la força creativa dels llibrets actuals. Mantenen a la seua estructura els apartats obligats de salutació

del president, poesies a les falleres majors, llistat de la junta directiva i explicació versificada de la falla, però han inclòs pàgines literàries que contribueixen a elevar la seua qualitat literària, enaltir la festa i dignificar la llengua, quasi sempre amb intenció educativa i divulgativa majoritàriament al voltant de temes relacionats amb la cultura i la història valencianes. De fet, “molts llibrets de falles de la Comunitat Valenciana han passat del simple model autòcton de cultura de fàcil digestió, sense complicacions culturalistes ni compromisos lingüístics al model de llibret actual, perfectes en el fons i en la forma, fidels a la seua tradició però preocupats per la correcció i la perfecció lingüística i literària, amb un gust voluntari pel coneixement de l’idioma i un compromís per la seua defensa i dignitat” (Berenguer Bort 2005).

En efecte, hui en dia el seu contingut és molt més extens en matèries de tot tipus i separen perfectament la part literària de la comercial. No obstant això, alguns continuen semblant més un programa de festejos o una revista que un llibret en el qual destaque la part crítica i el contingut creatiu. Al canvi, obrat en una gran quantitat de llibrets, ha ajudat molt positivament el Concurs de Llibrets de la Generalitat, perquè ha suposat un gran al·licient per a moltes comissions que s’han vist encoratjades a treballar en aquesta direcció. Encara que no ha estat a la ciutat de València, sinó a la resta de localitats i comarques on més s’ha conreat aquest model de llibret artefacte cultural. A la capital s’ha mantingut molt present la influència del concurs convocat per Lo Rat Penat, centrat en els apartats més tradicionals com l’explicació crítica en vers i la poesia lírica. Per això mateix, la popularitat d’aquests guardons que, a més a més, reclamen la utilització de les Normes del Puig i no de la normativa de l’Acadèmia Valenciana de la Llengua, ha fet que moltes comissions de la ciutat de València opten per no presentar-se al concurs de la Generalitat i, per tant, que el seu model de llibret tinga altres prioritats.

Precisament, un premi com l’impulsat per la Conselleria ha manifestat el potencial, pel que fa al tractament de la llengua, que tenen publicacions com els llibrets fallers per a promoure’n un ús cada dia més extens i correcte, ja que, si bé és cert que “les falles han estat tradicionalment un espai on la llengua autòctona dels valencians ha sigut d’ús majoritari, quan no únic”

(Huguet Pascual 2007), també ho és que l'ús lingüístic en algunes activitats falleres no era el més adequat. Actualment, s'està superant aquesta situació i els llibrets han esdevingut un dels elements de millor capacitat divulgadora del valencià escrit.

Seguint aquesta tendència, cada vegada més llibrets es converteixen en "una oferta diferent, un recull més eclèctic que conté aportacions a la reflexió i l'estudi sobre la pròpia festa i les distintes maneres d'entendre-la i sobre la cultura des de diverses disciplines on un seguit de professionals i estudiosos enriqueixen els llibrets amb les seues aportacions i contribueixen a augmentar la seua potencialitat creativa, convertint-los en espais culturals de participació ciutadana" (Berenguer Bort 2009).

No s'ha d'oblidar tampoc que, al mateix temps que les falles creixien i es consolidaven els llibrets, també cresqué la literatura fallera i nasqueren publicacions, revistes falleres on artistes, escriptors i pintors es vinculaven a les falles ja des de principis del s. XX, com la revista fallera *Pensat i fet*, que és una publicació seriosa i culta que va donar prestigi a la festa. Va ser un anuari faller editat de manera continuada de 1902 a 1972 i al qual hem d'atribuir el mèrit de "combinar cultura, humor, sàtira i falles en les justes proporcions" (Marín i García 2012). Des dels

seus inicis va involucrar el món intel·lectual valencià i del valencianisme en l'exaltació, promoció i difusió de les falles tot oferint un producte de qualitat que va saber connectar amb el públic. La seua doble orientació, alhora culta i popular, va fer que fora respectada per tots els sectors de la societat fallera i valenciana. A més a més, la seua utilització de la llengua (fou la primera revista fallera en adoptar les Normes de Castelló) la va convertir en un fenomen quasi únic. En els anys de la postguerra es va sostindre com a baluard del conreu culte del

Il·lustració 23: Portada de la revista *Pensat i fet* en 1927, feta per Marià Benlliure

Font: Vent d Cabylia
(<http://bit.ly/2DdBPC1>)

valencià, mantenint al llarg dels seus seixanta anys d'història la pluralitat ideològica i de continguts, una aposta decidida per la il·lustració i la tipografia més avançades i la participació de destacats artistes plàstics i representants de les lletres valencianes de cada moment.

Aquesta potent relació creativa entre el món faller i el literari ha arribat a eixir dels llibrets i de les publicacions falleres i ha impregnat també els catàlegs de les editorials valencianes. Tot i que és més evident als últims anys, el protagonisme destacat de la festa fallera a alguns títols publicats compta amb nombrosos exemples. De nou la dècada dels 90 és la que marca l'inici de l'acostament. A la col·lecció L'Eclèctica d'Edicions Bromera trobem la novel·la *Nit de foc* amb la qual l'escriptor Vicent Marqués va guanyar l'any 1990 el Premi de Narrativa Ciutat de València (Bromera 2019a). A la mateixa editorial aparegué l'any 1992 el *Combustible per a falles* de Joan Fuster (Bromera 2019b), tot i que ja havia estat publicat per Garbí l'any 1967, un dels llibres sobre falles que més repercussió ha tingut. Tornant al temps present, es pot observar com l'oferta editorial d'inspiració fallera ha arribat ja al públic infantil amb llibres com *Empar, fallera major infantil* de Fani Grande (Bromera 2019c) o *Visca les falles!* de Teresa Broseta (Tàndem Edicions 2019) publicats ambdós l'any 2016 per Edicions Bromera i Tàndem Edicions respectivament.

Il·lustració 24: Portada d'*Empar, fallera major infantil*

Font: Arxiu personal J.A. Fluixà

Il·lustració 25: Portada de *Visca les Falles!*

Font: Arxiu personal J.A. Fluixà

Fins i tot, algunes editorials valencianes han dedicat col·leccions (encarregant específicament els textos als seus autors i autores) a difondre mitjançant la literatura les festes populars com és el cas de la sèrie "Anem de festa" de Tàndem (Tàndem Edicions 2015) o de la col·lecció Tradicions de l'editorial La Galera, que inclou un llibre dedicat a les falles escrit per l'escriptor valencià Carles Cano (La Galera 2019). De la mateixa manera, institucions com l'Acadèmia Valenciana de la Llengua s'han sumat a aquesta tendència amb iniciatives com la publicació d'un còmic sobre les falles escrit per Teresa Broseta i amb dibuixos de Jesús Huguet i la publicació d'un *Vocabulari de la festa* elaborat per la Secció de Terminologia (Actualitat Valenciana 2019).

II·lustració 26: Portada de *Sexduïts i sexduïdes*

Font: Arxiu personal J.A. Fluixà

II·lustració 27: Portada de *Peter Pan i la desaparició del foc*

Font: Arxiu personal J.A. Fluixà

S'ha produït també un fenomen d'allò més interessant i que indica fins a quin punt les fronteres entre el món literari i faller s'estan flexibilitzant. Es tracta de textos que han estat concebuts per a formar part d'un llibret faller i han acabat essent editats com a llibres amb entitat pròpia. El primer dels casos va ser el del llibre *Sexduïts i sexduïdes*, un monogràfic literari de gran format coordinat pel poeta Lluís Roda per al llibret de la Falla Sagrada Família - Corea

de Gandia de l'any 2014. Va causar un gran impacte a la premsa i a l'àmbit faller i, pocs mesos després, Edicions Bromera va incloure al seu catàleg aquest conjunt de cinquanta-dos textos escrits per cinquanta-dos escriptors i escriptores de reconegut prestigi –tant en prosa com en vers– lligats per la sensualitat i l'erotisme (Bromera 2019d). També l'any 2014 va veure la llum en el llibret de la Falla Plaça Malva d'Alzira el relat infantil *Peter Pan i la desaparició del foc* de l'escriptor Josep A. Fluixà que ha estat publicat per Edicions Bromera en febrer de 2018 en la seua col·lecció de narrativa infantil El Micalet Galàctic (Bromera 2019e). Aquest mateix autor ha publicat també en 2019 el llibre de teatre infantil *Sis ninots en busca d'una falla i altres peces teatrals*, la peça principal del qual es va publicar originalment al *Tro d'avís* de la Falla Plaça Malva d'Alzira l'any 2013 (Bromera 2019f).

Junt amb el llibret i les publicacions, una altra de les manifestacions que serveixen millor per a mesurar la relació entre els dos mons (faller i cultural) és el teatre. I es parla de "teatre" i no de "teatre faller", perquè "aquesta és una expressió fruit de l'amnèsia històrica i els prejudicis mal digerits de cert progressisme elitista. És simplement teatre fet per comissions falleres, però això no condueix a un sub-gènere teatral específic i denigrant, simplement reproduïxen els cànons dels productes més coneguts de la cultura de masses" (Hernández i Martí 1997).

Al primer terç del s. XX consistia en representacions de sainets per a divertir al veïnat i recaptar fons. Va proliferar als anys 30 fins que entre 1939 i 1945 el règim franquista el va prohibir i després reprengué la seua activitat. La llengua que empraven era un valencià macarrònic, espill d'unes classes subordinades castellanitzades en un context d'anarquia ortogràfica. Al poder li interessava que així fóra per tal d'humiliar la llengua escudant-se en l'humor i la "gràcia" de la terreta. Malgrat tot, s'ha de reconèixer la tasca que feren mantenint viva la representació de textos en valencià.

Durant la transició algunes falles intentaren dignificar-lo normalitzant la llengua i augmentant la qualitat de les obres, però són acusats de ser "traïdors de la pàtria" pels sectors conservadors i les forces progressistes, lluny de recolzar-los, encunyaren el tòpic del "teatre faller" que no és més que això, un

tòpic que cal desterrar en benefici de la festa i del teatre, perquè “els tòpics no fan país, sinó que el desfan” (Hernández i Martí 1997).

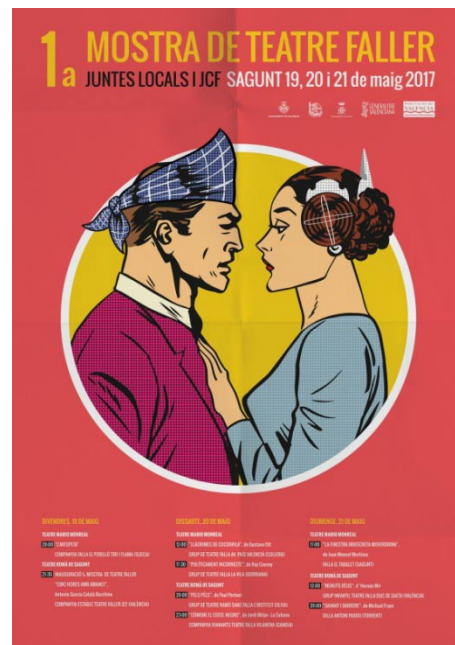
En l'actualitat, el moviment teatral sorgit de les comissions falleres ha assolit un desenvolupament considerable. De fet, el concurs de teatre convocat per la JCF és el major concurs amateur de l'estat espanyol segons el volum de participants. Desenes de falles de tota la comunitat tenen grups de teatre, tant d'adults com d'infantils, que preparen i representen nombroses peces teatrals cada any. Aquest fenomen ha propiciat la formació de companyies com la Companyia Estable de Teatre Faller de JCF, entre altres, o la posada en marxa d'iniciatives com la Mostra de Teatre Faller de la Comunitat Valenciana. En aquest encontre, organitzat per la Junta Central Fallera amb la col·laboració de les federacions i juntes locals, es reuneixen diverses poblacions cada any companyies amateurs de Cullera, Torrent, Borriana, Sagunt, València, Sueca, Xàtiva, Oliva, Alzira i Gandia per a mostrar el seu treball (La Junta - Federació de Falles de Gandia 2019).

II-lustració 28: Cartell del Concurs de Teatre Faller de la JCF

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2v206xb>)

II-lustració 29: Cartell de la Mostra de Teatre Faller de la Comunitat Valenciana

Font: Valencia Teatros
(<http://bit.ly/2v4EksI>)

La voluntat de canvi va arribar també a un altre dels pilars de la tradició fallera: la presentació. Algunes comissions anaren més enllà i feren de les seues presentacions “un espectacle, un gran muntatge amb els seus decorats, el seu guió, la seua banda sonora i els seus actors, sempre amb un fil conductor que ens portava al moment més important de la nit: la presentació de la fallera major i la seua cort, les protagonistes principals” (Verdú Vivó 2008). Un exemple destacable a la ciutat de València serien les presentacions que realitzen hui en dia les comissions falleres de Falla Avga. Regne de València - Duc de Calàbria, Falla Arquebisbe Olaechea - Sant Marcel·lí o la Falla Plaça de Na Jordana, al voltant de les quals es generen autèntics espectacles escènics multidisciplinaris en els quals participen fallers i també col·laboradors externs que fan algun cameo.

II·lustració 30: Cartell de l'exaltació de la FM de la Falla Regne de València - Duc de Calàbria 2019

Font: Falla Regne de València - Duc de calàbria
(<http://bit.ly/2KBNOpU>)

II·lustració 31: Cartell de la Presentació de la Fallera Major de la Falla Na Jordana 2019

Font: Falla Na Jordana
(<http://bit.ly/2UQZzN2>)

Tot aquest impuls de les presentacions ha estat, en part, encoratjat per l'existència d'un Concurs de Presentacions convocat per la Junta Central Fallera que ha incentivat encara més la dedicació d'un major esforç a aquest tipus d'actes. Per tal d'aconseguir aquests guardons (que compten amb dotació econòmica) cal impressionar el jurat i fer que valore positivament l'originalitat del guió, la qualitat del text i de les actuacions, la producció i direcció de l'espectacle (escenografia, il·luminació, vestuari, etc.) i l'exaltació de la fallera major. En definitiva, cal cuidar tot allò propi de qualsevol espectacle teatral (Junta Central Fallera 2019f).

Arribats a aquest punt, queda patent l'expansió que han patit les fronteres del món faller. Uns límits que són cada vegada més fàcils de traspasar també pel que fa a les grans institucions artístiques i culturals valencianes. Moltes d'elles han començat a interessar-se per les falles i les han inclòs a les seues programacions en forma, per exemple, d'exposicions. La primera entitat que emprengué projectes expositius explícitament fallers va ser la Universitat Politècnica de València. L'any 2008 la sala d'exposicions del Rectorat va acollir la mostra "Falles i art: 40 anys transitant per la frontera" comissariada per l'Associació d'Estudis Fallers i que tenia per objectiu "analitzar els nexes d'unió entre el món creatiu de les falles i el món creatiu de les belles arts, començant a establir una certa metodologia comparativa" (Herrero Giménez 2008). Posteriorment, l'any 2011, a aquest mateix espai tingué lloc l'exposició "La Falla. Un artefacte tecnològic", comissariada també per l'ADEF que planteja fonamentalment "que, malgrat que canvien les maneres, les formes, els instruments i els protocols per al disseny, la realització i l'execució de la falla, l'essència de la seua condició de cadafal roman" (Hernández i Martí 2011b). Els més recents dels projectes expositius de la Universitat Politècnica de València dedicats a les falles han estat les mostres "Obrint portes. Falles innovadores a la ciutat de València" i "Obrint Portes. Investigació en la Falla Politècnica", ambdues obertes al públic entre març i maig de 2019. Es tracta de dos exposicions en les quals es "revisa la renovació constructiva i estètica dels monuments fallers de les últimes dècades a través de més d'un centenar de peces entre maquetes, dibuixos, ninots, fotografies i documents que permeten

establir un recorregut per la història recent de les falles innovadores a la ciutat de València. A més, a mode de cas d'estudi, es repassen les investigacions artístiques i estructurals per a la creació de la Falla Politècnic" (Universitat Politècnica de València 2019).

La Universitat de València s'ha sumat, també en març del 2019, a aquesta tendència amb l'organització d'una exposició titulada "Cinc cèntims valia el llibret!: tresors fallers de la Biblioteca Històrica de la Universitat de València", comissariada per Josep Lluís Marín i Javier Mozas, membres de l'Associació d'Estudis Fallers. "L'exposició [...] exhibeix una selecció d'aquests llibrets, que es completa amb altres documents relatius a les Falles i altres festes de la ciutat procedents de les biblioteques de la Universitat de València, en un conjunt que ens permet fer un recorregut per les Falles d'aquesta època a través de les seues diverses expressions literàries" (Universitat de València 2019b).

Al seu torn, el Museu Valencià d'Etnologia també s'ha apropiat al món faller en diverses ocasions. Una gran fita va ser, per exemple, la mostra "Inventant la tradició. Indumentària i identitat", inaugurada en novembre de 2016, on el pes de la indumentària festiva relacionada amb les falles era notable (Museu Valencià d'Etnologia 2019b). Aquesta línia de treball ha seguit intensificant-se i en febrer de 2019 es va inaugurar "La república de les falles", dedicada a explorar l'era daurada que visqueren les falles durant la Segona República (Museu Valencià d'Etnologia 2019c).

Altra de les institucions que està mostrant un acostament més directe al món faller és el Centre del Carme Cultura Contemporània. A la Biennial de les Arts de València Ciutat Vella Oberta, de la qual aquest museu n'és la seu principal, Giovanni Nardin i Anna Ruiz, coneguts pel seu treball a les falles experimentals, exposaren les seues obres al Centre del Carme (Ciutat Vella Oberta 2017, p.22). A més a més, al seu claustre s'han exposat projectes artístics estretament relacionats amb les falles com el Renaixement del col·lectiu Pink Intruder (conegut com la falla del Burning Man) en 2017 (ConSORCI de Museus de la Comunitat valenciana 2019a) o, en 2018, el projecte "Els desastres de la guerra, cavall de Troia" amb què l'artista Daniel G. Andújar,

en col·laboració amb Manolo Martín, va dur la seua visió de les falles innovadores a la Documenta de Kassel (Consorti de Museus de la Comunitat valenciana 2019b).

**II·lustració 32: Cartell de l'exposició
La República de les falles**

Font: Museu Valencià d'Etnologia
(<http://bit.ly/2UhJFa7>)

**II·lustració 33: Renaixement al claustre
del Centre del Carme**

Font: A. Fluixà

Però caldria destacar l'exposició de l'artista urbà Okuda San Miguel titulada "The multicolored equilibrium between animals and humans" ja que va ser una de les mostres amb més ressò de tota la temporada. La mostra va ocupar la Sala Goerlich, una de les més grans del centre, i, a més d'una selecció d'obres de l'artista, dedicava diverses sales al seu projecte per a la Falla Municipal de València 2018 mitjançant el qual, juntament amb Latorre y Sanz, han demostrat que "la creativitat contemporània pot contribuir al món de les Falles i a la Ciutat de València", ajudant a què "el llenguatge visual d'aquestes falles aconseguisca una nova dimensió" (Estudi d'Okuda 2018, p.5). Igualment, al voltant de la celebració de les festes falleres de l'any 2018, es va posar en marxa un taller artístic participatiu per a construir una falla en un dels claustres del propi centre cultural (Consorti de Museus de la Comunitat valenciana

2019c). L'any 2019 també s'ha programat, paral·lelament a la seua col·laboració amb la falla municipal, una exposició dels artistes urbans PichiAvo al mateix Centre del Carme (Consorti de Museus de la Comunitat valenciana 2019d). Per altra banda, el museu ha acollit darrerament actes impulsats per comissions falleres com presentacions d'esbossos de falles del Barri del Carme o algunes de les activitats del Tirant de Lletra de la Falla Na Jordana.

Tota aquesta implicació de les institucions artístiques de la ciutat amb el món faller sembla ser una tendència en expansió, com ho demostra un dels altres exemples relacionats amb els projectes de les Falles Municipals del 2018. L'artista encarregat de la Falla Infantil Municipal, Miguel H, exposà els esbossos i les il·lustracions relacionades amb aquesta falla a la sala d'exposicions del Cercle de Belles Arts de València (Círculo de Bellas Artes de València 2019).

**II·lustració 34: Exposició d'Okuda
al Centre del Carme**

Font: A. Fluixà

**II·lustració 35: Cartell de l'exposició de
Miguel H. al Cercle de Belles Arts de València**

Font: Vive las fallas
(<http://bit.ly/2UVOV7v>)

En conclusió, es pot apuntar que "les falles representen una de les manifestacions festeres més significatives i s'han convertit en un vehicle cultural de gran valor. Les comissions falleres han sabut dotar d'una empremta especial

l'esperit de la festa i han demostrat que festa i cultura poden caminar juntes de la mà" (Berenguer Bort 2013). Enrere queden les escasses perspectives de reflexió interna i el folklorisme estancat i mediocre que provocaren l'allunyament del sector intel·lectual. "Les falles, sense deixar de ser-ho, ni de tindre un sentiment molt lúdic i recreatiu de la festa, poden ser també un element dinamitzador de la vida cultural d'un poble i d'una societat, perquè, en definitiva, les falles són també una manifestació creativa i humana" (Fluixà Vivas 2006).

És necessari, per tant, replantejar el futur de la festa i el seu paper en la societat actual, tan allunyada ja en el temps de la que la va veure nàixer perquè, en realitat, la major fidelitat a la tradició és fer servir els recursos més adequats en cada moment i en cada temps. "Fa falta una reflexió seriosa, integral i profunda sobre les potencialitats de la festa fallera, sobre la dimensió patrimonial, les possibilitats turístiques, les connexions amb altres associacions festives i culturals, sobre l'impacte social" (Hernández i Martí 2011, p.57). Les falles del present tenen tot el potencial per a convertir-se, encara més, en un model de participació ciutadana en la vida social i cultural i en un "mitjà extraordinari de transmissió cultural i educativa amb gran potencial de difusió cultural" (Fluixà Vivas 2006). Hui en dia, les comissions falleres s'han convertit en "envejables i abel·lidores estructures d'organització que tenen en si mateixes quantiosíssimes possibilitats que, en general, no s'aprofiten" (Clari 1995). Al voltant d'aquesta idea del potencial de les falles per a dinamitzar la vida cultural valenciana, l'escriptor Josep Ballester apunta: "Ja ho hem dit moltes vegades: amb festa i cultura agarrats de la mà, aquests indígenes que vivim a aquesta part del món podem, a poc a poc, encendre el foc." (Ballester i Roca 1997). Precisament, aquest estudi pretén analitzar amb dades i testimonis fins on arriba aquest "incendi cultural faller" i fins on podria arribar la capacitat de les falles com a catalitzador cultural.

2.4- Iniciatives culturals falleres a València

A la ciutat de València existeixen una sèrie d'iniciatives i d'activitats que es poden emmarcar dins de l'àmbit cultural que són promogudes per entitats

falleres o per altres entitats de caràcter no exclusivament faller però en les quals la realitat fallera és el pretext o el tema. Tota aquesta activitat no ha estat encara enumerada ni analitzada. A continuació es proposa un model de classificació segons el perfil de l'organització o dels convocats, així com també tenint-ne en compte la tipologia. D'aquesta manera es podrà tindre una primera visió panoràmica de volum i la varietat, així com conèixer alguns dels exemples més interessants i destacats.

Tenint en compte que "la producció cultural depén de quatre actors: l'Estat, el mercat, la societat civil organitzada i les xarxes de proximitat (veïnats, famílies, grups d'amistat, etc.)" (Ariño Villaroya i Llopis Goig 2017, 81) s'hi han establert les següents categories: activitats organitzades per les comissions falleres, activitats organitzades per la Junta Central Fallera, activitats organitzades per altres entitats de caràcter faller, activitats organitzades per entitats no falleres i altres iniciatives. Amb aquesta classificació, es té una mostra de tots els actors implicats.

Les comissions podrien qualificar-se com a societat civil tot i que els components de les xarxes de proximitat estan molt presents. La JCF és també, en certa manera, un híbrid entre l'Estat (que la dirigeix i la dota de pressupost) i la societat civil representada pel poder de les comissions. Al seu torn, entre les entitats falleres i no falleres hi ha una mescla de societat civil i d'organitzacions governamentals que, sovint, depenen d'institucions públiques. Per últim, a la categoria d'altres iniciatives, sí que podran trobar alguns projectes que són fruit d'iniciatives personals o de grups molt reduïts junt a altres més institucionals.

2.4.1- Activitats organitzades per les comissions falleres

Les comissions falleres, constituïdes moltes d'elles ja legalment en associacions culturals, promouen tot tipus d'activitats al llarg de tot l'any i moltes d'aquestes activitats es poden incloure dins de l'àmbit cultural com, per exemple, les exposicions, les representacions teatrals o les conferències.

Cal recordar, tal com s'ha dit ja en la introducció, que s'ha ampliat la mirada més enllà d'allò reconegut com a pràctiques culturals (teatre, concerts, conferències, arts plàstiques, etc.) i es contemplen també manifestacions

intrínsecament falleres, però amb un fort component cultural com són l'edició de llibrets i les presentacions.

Per tal de fer-se una idea del volum que pot assolir aquesta activitat, cal tindre en compte que a la Junta Central Fallera s'hi acullen un total de 381 comissions de la ciutat de València i d'altres poblacions de l'àrea metropolitana com Burjassot o Quart de Poblet (Junta Central Fallera 2019u). Evidentment, quan es tracta d'un nombre tan considerable d'associacions no es pot generalitzar. Existeixen molts graus d'activitat cultural diferents que pot ser, en alguns casos, inexistent i en altres d'una magnitud que situa algunes comissions al nivell d'activisme d'entitats específicament culturals.

S'hi poden trobar nombrosos factors que influeixen en la quantitat, la temàtica o el tipus d'activitats que realitza una comissió. Un dels principals és els objectius de la comissió i els interessos personals dels seus membres. En un àmbit com el faller on el paper del voluntarisme és fonamental i l'essència de la seua sociabilitat es basa, entre altres coses, en què cadascú aporte els seus coneixements professionals a la comissió de manera altruista, és freqüent trobar casos com el d'estudiants de cine que organitzen projeccions de curtmetratges al casal o filòlegs que escriuen i dirigeixen el llibret, per citar només dos exemples. Per tant, l'activitat cultural d'una comissió està fortament condicionada pels perfils dels seus integrants. Els fallers i falleres en són ben conscients i saben que la comunitat "depén d'activitats concretes i del treball que realitzen" (Costa 2006, p. 158).

A més a més, també entren en joc qüestions econòmiques perquè els recursos dedicats solen ser escassos i algunes iniciatives són senzillament inviabilitats. Tampoc cal oblidar la ideologia, ja que segons la visió que tinga una comissió, tant del món faller com de la societat en general, variarà el tipus de públic al qual es dirigeix, les entitats amb què col·laboren o els criteris amb què programen les activitats.

Un aspecte que també s'ha de tenir en compte és que hi ha casos en què, en commemoració d'alguna efemèride, les falles decideixen organitzar alguna activitat cultural de forma puntual. En aquestes ocasions els actes i les publicacions (ja siguen publicacions independents o edicions ampliades del

llibret de la falla) solen anar dirigides més bé a la pròpia falla, a recordar la seua història, ja siga mitjançant exposicions o conferències, quasi sempre de temàtica fallera i dirigides bàsicament a l'àmbit faller: l'evolució històrica de diversos aspectes de la festa com la indumentària, els monuments o el paper de les falleres majors, etc. A més a més, es tracta d'activitats que moltes vegades no tenen continuïtat en exercicis fallers posteriors, encara que, en ocasions, si l'experiència resulta positiva pot acabar impulsant un activisme cultural més permanent.

A continuació, es veuran alguns dels formats que sol adoptar l'activisme cultural de les comissions:

2.4.1.1- Setmanes Culturals

Les Setmanes Culturals són una de les fórmules més emprades en el món faller. Una gran majoria agrupa tota la seua activitat en un període de temps aproximat d'una setmana dins del qual es programen exposicions, conferències o concerts, per citar només alguns exemples. La configuració i el caràcter d'una Setmana Cultural pot ser tan variat com les pròpies comissions.

De vegades, la part cultural no sembla massa evident molt més enllà del títol, com, per exemple, quan trobem programes d'actes consistents en campionats de truc i parxís o en festes de "quinto i tapa". Altres decideixen fer activitats culturals a l'ús (exposicions, conferències), tot i que fent-les girar al voltant de temàtiques falleres com la indumentària o la pirotècnia i amb una repercussió que difícilment traspasa les portes del casal.

Per altra banda, hi ha comissions que programen activitats amb la col·laboració d'altres entitats, fet que propicia una difusió entre un públic que va més enllà dels propis membres. En aquests casos la temàtica també explora més enllà de les falles i pot ser molt variada, però continuen tenint pressupostos escassos i un pes important de l'amateurisme.

De fet, les setmanes culturals més conegudes i amb més repercussió al món faller i, especialment fora d'aquest, tenen en comú un esforç major per la difusió. En conseqüència, apareixen més als mitjans de comunicació i tenen major prestigi i visibilitat encara que açò també es deu al fet de comptar amb la

participació de persones amb un cert prestigi i reconeixement a les seues àrees. Per a aconseguir-ho, normalment disposen d'un pressupost un poc major que les altres, ja siga a través de subvencions o patrocinis. Per això mateix, les seues propostes tenen un grau de qualitat molt similar al de la programació d'altres entitats culturals de la ciutat. A més a més, als programes s'evidencia una major presència d'altres entitats col·laboradores i una voluntat d'atraure un públic general, a més del faller.

En definitiva, es pot constatar la popularitat d'aquesta pràctica que ja forma part del calendari de moltes comissions de la mateixa manera que les celebracions de Sant Joan o les competicions esportives. Són una incorporació que, finalment, ha estat assimilada com a part de l'activitat i no són ja percebudes com a addicions sinó, en molts cassos, com un element més de la pròpia identitat col·lectiva de la falla.

Si s'observen algunes de les propostes de les comissions falleres per a l'exercici 2018/2019, es veu que existeix una gran diversitat. Es poden citar com a exemple algunes setmanes culturals com la de la Falla Marqués de Montortal -Berní i Català que combina cultura i solidaritat amb xerrades, tallers infantils, cates de vins o degustacions d'embotits (Distrito Fallas 2018b). A la setmana cultural de la Falla El Quarantahuit, a més d'exposicions, el plat fort és una concentració de boixeteres (Distrito Fallas 2019b). Una falla ja experimentada com és la Falla Jerònima Galés - Litògraf Pascual i Abad, va dotar la seua XLII setmana cultural de religiositat, dedicant-li-la a Sant Vicent Ferrer i introduint actes religiosos al programa (Distrito Fallas 2019c). Al seu torn, la Falla Joaquim Costa - Burriana programa un cicle de conferències sobre el paper de la dona en els diferents aspectes de la festa (Distrito Fallas 2019d). Per la seua banda, la Falla san Isidro proposa un programa divers i per a totes les edats inspirats en unes festes de poble amb ban municipal, exposicions, berenars i espectacles (Distrito Fallas 2019e). La proposta de la Falla Nàquera - Lauri Volpi està centrada en les festes de la ciutat de València i consisteix en xerrades, excursions i maratons de truc, entre altres activitats (Distrito Fallas 2018h).

Moltes comissions aprofiten la setmana cultural per a commemorar efemèrides significatives per a la comissió, com és el cas de la Falla Mercat de Russafa amb el cinquanta aniversari de la seua falla infantil (Distrito Fallas 2018d), la Falla Plaça Luis Cano amb el seu setanta-cinqué aniversari (Distrito Fallas 2018e) o la Falla Doctor Collado que celebrava un segle i mig d'existència (Distrito Fallas 2018f).

El component solidari està igualment present a setmanes culturals com la III Semana Cultural de la Falla Cuba - Literato Azorín, que dedicà els beneficis d'aquesta edició a l'associació Aspau (Asociación Proyecto Autismo). Així, les taules redones, els sopars, els tallers infantils, les cates i els monòlegs, conviuen amb marxas solidàries o musicals, activitats per les quals es cobra una entrada per tal de dedicar-la al finançament de l'associació designada (Distrito Fallas 2018g).

II-lustració 36: Programa de la Setmana Cultural de la Falla Marqués de Montortal - Berni i Català

Font: Distrito Fallas
(<http://bit.ly/2UBdCXz>)

II-lustració 37: Inauguració de la Setmana Cultural de la Falla Mercat de Russafa 2019

Font: Distrito Fallas
(<http://bit.ly/2KDCK5h>)

2.4.1.2- Grups de teatre

Els grups de teatre són una de les activitats culturals que més mobilitzen els fallers. Moltes comissions disposen de grups de teatre tant d'infants com d'adults i són una autèntica cantera per al teatre amateur valencià. L'activitat que fan (assajos, tria del text, confecció de vestuari, atrezzo i decorats) es desenvolupa generalment al llarg de diversos mesos de preparació i solen representar una obra a l'any. Respecte al tipus d'obres, es pot observar que hi ha algunes inèdites i també adaptacions de dramaturgs reconeguts (Junta Central Fallera 2019g).

Molts d'aquests grups participen al concurs organitzat per la JCF (Distrito Fallas 2018a) però, tot i que la possibilitat d'un premi és una motivació important, també solen intervenir a les presentacions interpretant els *a propòsits*. Alguns grups, fins i tot, ixen del circuit faller i participen en concursos de teatre amateur o fan representacions de les obres en altres àmbits com, per exemple, l'Agrupació de Falles del Barri del Carme que va representar els dies 30 i 31 d'octubre de 2018 l'obra *Don Juan Tenorio. A escena!* al Teatre Talia (Junta Central Fallera 2019h).

II·lustració 38: Representació de l'obra *Don Juan Tenorio. A escena!* per part de l'Agrupació de Falles del Barri del Carme

Font: Junta central Fallera
(<http://bit.ly/2Daxd6g>)

2.4.1.3- Grups de Tabal i dolçaina i Bandes de música

Nombroses comissions han creat grups i bandes sorgits, d'una banda, d'una inquietud per recuperar i practicar les tradicions musicals i, de l'altra, de la manca de recursos econòmics que impossibiliten contractar bandes de música.

El seu funcionament és similar al dels grups de teatre, amb un responsable, o responsables, que dirigeix el grup i una activitat d'assajos al llarg aproximadament de tot l'any. A més a més, molts disposen també d'escola per a aprendre a tocar els instruments. La major diferència és la no existència d'un concurs que obligue a preparar noves peces cada any i que impulse la competitivitat. Tot i això, la seua presència és habitual a molts actes, tant fallers com de fora d'aquest àmbit, i per exemple, el grup El Cudol (format en la Falla Montortal i Torrefiel), ha actuat, entre altres ocasions, a la Fira de Juliol de València (El Cudol 2019).

2.4.1.4- Altres tipus d'activitats

A banda de les tipologies ja descrites, hi ha altres tipus d'activitats com concursos o actes culturals amb finalitat benèfica. Una altra de les activitats que cal assenyalar són les visites culturals. És freqüent que les comissions organitzen aquestes excursions de caràcter cultural al llarg de tot l'any. Solen estar dirigides als membres de la comissió i els destins varien segons els seus interessos.

Una iniciativa que destaca per la seua repercussió i la seua originalitat és el cas del *Tirant de lletra* que organitza la Falla Na Jordana i que és tot un referent en el panorama faller i cultural de la ciutat. Al voltant d'una lectura ininterrompuda del Tirant lo Blanch en commemoració del 9 d'octubre han bastit tota una sèrie d'activitats i han aconseguit implicar a personalitats del més alt nivell de la política o la cultura (Na Jordana 2019).

Una altra tipologia d'acte cultural nascut al si de les falles i que s'ha estés molt al llarg dels últims anys és la presentació d'esbossos. Com el seu nom indica, es tracta d'una forma més solemne i protocol·lària de fer públics els esbossos dels monuments que plantarà la comissió, amb parlaments dels artistes i participació de les Falleres Majors. Sol tindre lloc uns mesos abans,

normalment al llarg de l'últim trimestre de l'any. És, per tant, un dels primers actes de l'exercici faller que, tot i haver estat iniciat per les falles amb major pressupost, s'ha popularitzat i és important per a moltes setmanes culturals. De vegades aquesta presentació l'organitza individualment una comissió i en altres ocasions es tracta d'actes conjunts de diverses falles, per exemple, de la mateixa Agrupació com és el cas de l'Agrupació de Quatre Carreres (Junta Central Fallera 2019j), la del Carme (Agustín 2019) o la del Pilar - Sant Frant Francesc (Noticiario Fallero 2018). A més a més, en molts casos l'acte no té lloc al casal, sinó a espais culturals com el Centre del Carme o Convent Carmen com és el cas dels dos últims exemples exposats. Fins i tot, en els últims anys, a més de la presentació d'esbossos, s'ha posat de moda presentar el ninot escollit per a l'Exposició del Ninot (Soriano 2015).

II·lustració 39: Tirant de Lletra 2018

Font: Falla Na Jordana
(<http://bit.ly/2UWfBoL>)

II·lustració 40: Presentació d'esbossos de l'Agrupació El Pilar - Sant Francesc 2018

Font: Noticiario Fallero
(<http://bit.ly/2IxzZbx>)

A més a més, hi ha hagut un gran augment pel que fa als guardons honorífics concedits per les comissions de la ciutat. Les tipologies dels guardons són variades, però es pot constatar la rellevància dels criteris culturals. Alguns premien la dedicació al foment de la cultura valenciana, altres se centren més en l'àmbit faller o en altres camps diversos. Allò que no sol variar és l'existència d'un acte de lliurament que s'incorpora a l'agenda cultural de la falla. Encara que en són nombrosos i variats, podem citar els Premis Berni a la divulgació de les falles, la cultura i les tradicions valencianes promogut per la comissió Marqués de Montortal - Berní i Catalá i que han assolit la XVIII edició l'any 2018 (Junta Central Fallera 2019k).

**II·lustració 41: XVII Edició
Premis Berni**

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2XcqD06>)

**II·lustració 42: Premis Lonja i
Salvador Debón 2018**

Font: Actualidad Fallera
(<http://bit.ly/2Ge9AKL>)

També concedeixen guardons la Falla Plaza Luis Cano que, amb els Premis Luiscañeros, pretén premiar les entitats i persones "Més canyeres" del món faller (Distrito Fallas 2015). La Falla Plaça Doctor Collado impulsa, al seu torn, el Premis Lonja a entitats o persones rellevants de la societat valenciana i el Premi Salvador Debón a un artista revelació, premi que ha assolit en 2018 la seua XV edició (Actualidad Fallera 2018). Per la seua banda, la Falla Sevilla - Dènia dedica els seus Premis Bernarda de Teatro a distingir i recolzar a totes aquelles persones que treballen en l'àmbit del teatre faller ja siga de forma individual o col·lectiva (Distrito Fallas 2016). Al seu torn, la Falla Fra Pere Vives

- Maximilià Thous ha organitzat ja tretze edicions del Premi Maximilià Thous d'Or (Actualidad Fallera 2019a), la Falla Borrull - Socors es va sumar fa quatre anys a aquesta tendència amb els seus Premis Latorre (Actualidad Fallera 2019b) i la Falla Passeig de l'Alameda - Avinguda de França encetà el seu Premi de les Arts en 2013 (Distrito Fallas 2019a). Cal assenyalar que, a més dels guardons que s'han nomenat, hi ha molts més i és que aquesta ha sigut una de les iniciatives que més s'ha popularitzat en els últims anys dins del món faller de la capital valenciana.

Per altra banda i dedicat al públic infantil faller, cal assenyalar el Cant de l'Estoreta Velleta. Tot i ser bàsicament un concurs de cant per a infants, es tracta d'una iniciativa que naix amb la intenció de recuperar una tradició lligada a l'origen de les falles. Al segle XIX, era habitual que els xiquets anaren pels carrers del barri demanant trastos vells per a la foguera de Sant Josep i ho feien cantant unes cançons específiques que anaren passant de generació en generació. Aquest cançoner festiu infantil i popular és precisament allò que vol preservar aquesta activitat, iniciada per la comissió de la Falla Plaça de l'Arbre l'any 1962. Actualment és convocat per la Junta Central Fallera i ha anat guanyant volum i repercussió (Falla Plaça de l'Arbre 2019).

II·lustració 43: Cartell del Cant de l'estoreta velleta 2019

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2v1LMEN>)

II·lustració 44: Cartell V Edició Xarrades en curt

Font: Love Valencia
(<http://bit.ly/2v4Joxe>)

Per a acabar, es poden citar algunes iniciatives més com la desfilada Reinas de la Seda que ha organitzat la Falla Barri Beteró (Soriano 2017), les Xarrades en Curt que va organitzar durant uns anys la Falla Lepanto - Guillem de Castro (Entraigües 2013), el Festival de Música i Dansa de la Falla Mariano Benlliure (Ajuntament de Burjassot 2018) o el Club de les Històries de la Falla Borrull - Socors, una reunió on, una sèrie de conferències curtes o monòlegs, aprofundeixen al voltant del tema del monument (Falla Borrull Socors 2018). Encara que, no obstant la gran varietat d'activitats descrites, se'n podrien citar moltes més ja que és un àmbit amb un gran dinamisme que genera constantment noves iniciatives i nous formats.

2.4.1.5- El component cultural dins de les activitats típicament falleres

Tal com ja s'ha comentat a l'inici del treball, les característiques del fenomen faller obliguen a ampliar el concepte d'activitat cultural més enllà de les tipologies clàssiques. L'observació d'algunes de les activitats intrínsecament falleres com l'edició de llibrets o els actes de presentació de les falleres majors posa de manifest l'existència de pràctiques properes a l'àmbit cultural.

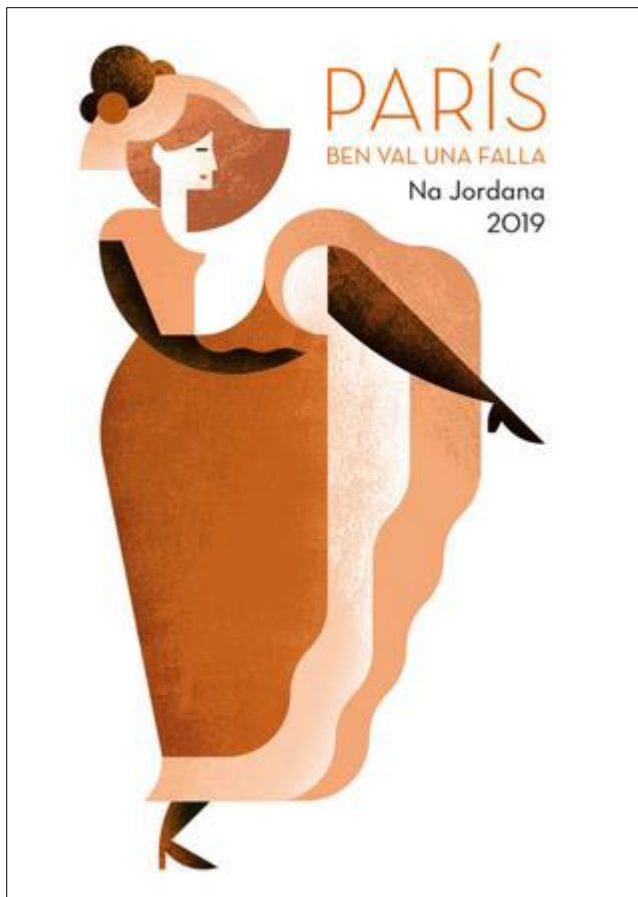
2.4.1.5.1- Els llibrets

Els llibrets, nascuts com “un subgènere satíric, singularment valencià” que complementava les falles (Palomero Almela 1997, p.15) recollint els versos explicatius del monument faller, han anat evolucionant al llarg del temps fins a convertir-se en molt més. Els continguts s'han diversificat i hui en dia funcionen a mode d'anuari de l'activitat de la comissió i, en alguns casos, incorporen continguts literaris, històrics o divulgatius. Precisament és aquest canvi i evolució de la seua concepció allò que resulta més interessant per a evidenciar el seu caràcter de pràctica cultural.

En els seus inicis, el llibret clàssic era “la il·lustració verbal de la falla, [...] la seua prolongació textual, i concebut per a vendre's al voltant del cadafal” (Peris Llorca 2014).

Posteriorment, quan, sobretot després de la Guerra Civil, les comissions esdevingueren associacions estables, el llibret passa a ser concebut com “un element adjacent al col·lectiu faller més que no al monument”. Es tracta del que s'ha definit com a segon model de llibret o model anuari (Peris Llorca 2014). Els llibrets d'aquesta època se centren en el cens i la vida associativa de la comissió i en la figura de la fallera major, raó per la qual poden trobar-se poemes lírics que exalten la seua figura junt a l'explicació i relació del monument faller.

II-lustració 45: Portada del llibret de la Falla Na Jordana 2019

Font: Falla Na Jordana
(<http://bit.ly/2P8hRnD>)

Per últim, el model més recent de llibrets, el tercer, s'ha anomenat “artefacte cultural” (Peris Llorca 2014) per la seua diversitat i complexitat. A les seues pàgines hi ha gran quantitat d'articles històrics, literaris o científics que es podrien trobar en publicacions no falleres, tot i que amb una certa predilecció per les temàtiques relacionades amb la cultura valenciana. Solen girar sempre al voltant d'un tema ampli i es caracteritzen també per la presència de “signatures prestigioses, alienes a la falla” amb una “qualitat [...] garantida pel seu abast, pel tema triat, pel seu volum, pel seu rigor i per la multiplicació dels col·laboradors

(Peris Llorca 2014). De fet, es podria dir que són publicacions que naixen amb esperit d'obra de consulta que perdure a les prestatgeries molt més enllà d'un exercici faller concret.

Per altra banda, hi ha hagut factors externs a les comissions que han propiciat aquest sorgiment i expansió d'un nou tipus de llibret. Es tracta sobretot dels concursos i molt especialment del concurs a la Promoció i Ús del Valencià que convoca la Generalitat Valenciana, del que es comentaran els detalls més avant. El fet que es premiara "el conjunt de la publicació" va afavorir "el creixement dels lliberts tant en volum com en ambició" (Peris Llorca 2014). Més avant, els Premis de les Lletres Falleres, dels que se'n parlarà més extensament al seu apartat específic, o el Premi Iaraní i el Premi de Poesia Joan Climent de Gandia també han servit per a encoratjar a moltes comissions a seguir aquest model de llibret que, a més, ve "revestit de prestigi cultural" (Peris Llorca 2014).

Quan es parla de llibrets, s'està, en definitiva, davant d'un reflex de la qualitat de les Falles com a festa total i és, ni més ni menys, que "l'òrgan d'expressió de les comissions falleres concebudes com a subjecte de la festa total". El seu pes arriba a l'extrem que, per a algunes comissions (especialment a les falles de les comarques), el llibret és una peça fonamental de la seua identitat i la lluita pels premis de la Conselleria el seu objectiu principal.

2.4.1.5.2- Les presentacions

Les presentacions de les falleres majors són una part essencial del programa de tota comissió i un dels moments culminants de l'any. Però, a més a més, com ja s'ha comentat a l'apartat anterior sobre la relació entre les falles i la cultura, en aquestes presentacions es troben elements que es poden identificar com a producció d'arts escèniques com són el disseny i construcció d'escenografia i d'il·luminació o la confecció de vestuari.

Poden haver-hi balls, discursos diversos i també "a propòsits", gènere teatral específicament faller que consisteix a crear una peça teatral amb el propòsit de representar-la en la presentació. Fins i tot la JCF ha potenciat aquesta manifestació artística amb concursos tant per a les presentacions d'adults (Junta Central Fallera 2019m) com per a les infantils (Junta Central Fallera 2019n). Això ha acabat encoratjant algunes comissions a dedicar encara més esforços a aquest acte clau a tot cicle faller i s'ha creat un grup de falles

que es podrien assenyalar com a destacades en l'àmbit de les presentacions. Entre aquestes comissions, es podrien citar, observant el palmarés dels últims anys del concurs, les falles Carrera Malilla - Enginyer Joaquim Benlloch, Arquebisbe Olaechea - Sant Marcel·lí, Carrera San Luis - Dr.Waskman, Plaça del Pilar, Regne de València - Duc de Calàbria, Pintor Salvador Abril - Peris i Valero o Na Jordana, entre altres (Junta Central Fallera 2019l).

2.4.1.6- Publicacions

Més enllà dels tradicionals llibrets, també hi ha comissions o grups de comissions que editen altres publicacions pròpies. Han estat particularment esteses les revistes. Moltes agrupacions (que reuneixen a les comissions d'una mateixa zona geogràfica) com, per exemple, la de les falles de Benicalap - Campanar han editat la seua pròpia revista (Romero 2014). De la mateixa manera, comissions concretes n'han publicat, com la Falla Plaça Doctor Collado i la seua revista *L'embolic* (Falla Plaça Doctor Collado 2019). Per altra banda, altres agrupacions basades en interessos comuns o l'aposta per un model artístic diferenciat com la Federació de Falles I+E (innovadores i experimentals) han editat anuals i revistes (Falles I+E 2015).

II·lustració 46: Portada del llibre

Josep Alarte Querol. Quaderns d'un ninotaire

Font: Ajuntament de València
(<http://bit.ly/2Ik5Jz8>)

II·lustració 47: Portada del llibre

Berlanga: fallas de celuloide

Font: Ajuntament de València
(<http://bit.ly/2XcT6cJ>)

Però la tasca editorial de les falles no s'ha limitat a les revistes, algunes comissions han editat també llibres, especialment de temàtica històrica o fallera, entre els quals destaquen aquells llibres que commemoren aniversaris importants de la falla. Tot i que aquestes publicacions de celebració solen tindre un format més proper a l'àlbum de records fotogràfics que a un llibre d'història. Alguns exemples interessants serien el llibre *Berlanga: fallas de celuloide* sobre el director de cine Luis García Berlanga editat per la Falla Mossén Sorell - Corona i l'Ajuntament de València (Berlanga Film Museum 2019) o l'antologia de textos de l'escriptor i dramaturg Josep Alarte i Querol titulada *Josep Alarte Querol. Quaderns d'un ninotaire* editada per la Falla Na Jordana en col·laboració amb l'Ajuntament de València (Ajuntament de València 2019d).

2.4.2- Activitats organitzades per JCF

La Junta Central Fallera és l'organisme encarregat de gestionar l'activitat fallera a la ciutat de València i també a algunes altres poblacions properes. Per tal de poder fent front als múltiples aspectes dels quals s'ha d'ocupar, la JCF està dividida en diverses delegacions, entre elles una Delegació de Cultura dedicada específicament a la promoció cultural. En l'actualitat està composta per un Delegat, una Secretària, tres vocals i onze adjunts (Junta Central Fallera 2019o).

2.4.2.1- Concursos

Una gran part de l'activitat cultural promoguda per la JCF es canalitza a través dels concursos. Des de sempre els premis han demostrat ser un bon incentiu per a l'activitat fallera. No cal oblidar que, tot i que la gran majoria de l'activitat no busca un rendiment econòmic, sí que s'espera obtenir prestigi i reconeixement social. Per això mateix, els concursos propicien un increment de la pràctica premiada i un augment de l'exigència de qualitat dels que la practiquen.

El Concurs de teatre en llengua valenciana i el Concurs de teatre infantil en llengua valenciana són, en conjunt, el concurs de teatre amateur més gran de l'estat on participen centenars d'actors i actrius cada any. Duen celebrant-se

cinquanta-quatre (Junta Central Fallera 2018b) i trenta-cinc (Junta Central Fallera 2018a) edicions respectivament, xifres que mostren una trajectòria ja consolidada. Les obres es representen actualment a Espai Rambleta. A més, en les darreres edicions es va dur a terme una campanya publicitària per tal de dinamitzar-lo i es va premiar a aquells espectadors que acudiren fidelment a totes les representacions amb un Carnet Teatrer que, si es completa, dona dret a entrades per a espectacles de teatre (Distrito Fallas 2018a).

Per altra banda, com ja s'ha comentat anteriorment, es convoca també un concurs de presentacions tant infantils com d'adults, on es premia el millor actor, la millor actriu i la millor direcció, així com la millor presentació (Junta Central Fallera 2019l).

Altres concursos organitzats per la JCF són el concurs de fotografia on hi ha tres premis i dos accèssits per a cadascuna de les dues categories: color i blanc i negre (Junta Central Fallera 2018i). S'uneix la col·laboració de tres entitats que són Levante-EMV, La Joia Indumentaristes i Nuevo Centro que premien la fotografia més enginyosa, la que millor represente la indumentària valenciana i la millor instantània, respectivament.

Dins dels concursos de caràcter cultural també cal destacar el Concurs de Pasdobles (Vigara 2011). Aquest no és un concurs dirigit als fallers sinó a compositors. Les obres guanyadores rebran el nom de la Fallera Major i la Fallera Major Infantil de l'any corresponent.

Altres concursos interessants són, per una banda, el Concurs de Playbacks (Junta Central Fallera 2018f), que compta també amb una versió infantil (Junta Central Fallera 2018g), pel seu component escènic ja que implica la preparació de coreografies, vestuaris i decorats. Per altra banda, el Concurs de Betlems (Junta Central Fallera 2018h) és considerat per moltes comissions com a part de la seua activitat cultural, per la tasca creativa que suposa. S'estableixen dos categories, innovadors i tradicionals i solen ser visitats per molta gent del barri on es troba la comissió.

A més a més, la Junta Central Fallera convoca el concurs del Cant de l'estoreta (Junta Central Fallera 2018e), el Concurs de Microteatre (Junta Central Fallera 2018c) i el Concurs de Declamació en Llengua Valenciana.

Aquest últim, que té categoria sènior, juvenil i infantil, és un dels més veterans de JCF. El concurs infantil ha arribat a la LVII en gener de 2019, corresponent a l'exercici 2018-2019, al mateix temps que se celebraven el III Concurs Sènior i el XXIII Concurs Juvenil. Consisteix en la declamació de poemes per part de fallers i falleres membres d'una comissió que són valorats per un jurat (Junta Central Fallera 2018d).

2.4.2.2- El Llibre Faller de la JCF

Tots els anys la JCF edita un llibre de gran format que recull tota la informació relativa a les festes, les fotografies de les FFMM, les seues Corts d'honor i els poemes, a més dels discursos de les autoritats i dels mantenidors, aspectes administratius (components de la JCF, memòries de les delegacions), el programa d'actes, la relació dels premis de l'any anterior, articles històrics i llistat de comissions amb els esbossos dels monuments i les fotografies de les falleres majors o els indumentaristes i patrocinadors oficials, entre altres continguts (Junta Central Fallera 2019p).

II-Il·lustració 48: Presentació del Llibre Faller 2019

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2lyxEuv>)

En aquest cas, de l'edició no s'encarrega la Delegació de Cultura sinó la d'Arxiu, Censos, Biblioteca i Publicacions que compta amb un delegat, un secretari i un total de dèsset vocals i adjunts distribuïts en tres seccions: Àrea d'arxiu i documentació, Àrea de censos i biblioteca i Àrea de publicacions (Junta Central Fallera 2018j).

Es tracta, a més a més, d'una publicació que es posa a disposició del públic general mitjançant la venda d'exemplars.

2.4.2.3- La Gala de la Cultura

La Gala de la Cultura és un dels moments culminants de l'activitat cultural fallera de la JCF. En realitat, hi ha dos gales, una infantil (Junta Central Fallera 2019r) i una altra d'adults (Junta Central Fallera 2019s). Es tracta de les cerimònies on es lliuren i es donen a conèixer els premis dels concursos de teatre. A banda d'entregar els guardons, hi ha espectacles musicals i representacions, tot emmarcat dins d'un mateix concepte que unifica l'espectacle i li dóna títol a la gala.

II·lustració 49: Gala de la Cultura 2019

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2UzTmG0>)

II·lustració 50: Gala de la Cultura Infantil 2019

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2GmZWqD>)

Els guardons que obtenen els actors i actrius premiats al concurs de teatre reben el nom de Saragüells d'or i poden obtenir-los com a millor actor o actriu principal, jove, de repartiment o novell. També hi ha categories

dedicades a premiar el millor muntatge, la millor obra inèdita, la millor direcció i a la millor obra, a més dels finalistes (Junta Central Fallera 2019t).

A la gala infantil es donen també els premis dels concursos de declamació infantil i del concurs literari en llengua valenciana. Mentre que a la gala d'adults es lliuren els premis de la Taula Valenciana d'Autors Teatral a la millor representació, a més dels corresponents reconeixements dels concursos de declamació i del Concurs literari de teatre d'obres inèdites, apòsits i microteatre (Junta Central Fallera 2019r).

2.4.2.4- Companyia Estable de Teatre Faller

La Junta Central Fallera ha creat la Companyia Estable de Teatre Faller amb la intenció d'ocupar un lloc en el panorama del teatre amateur valencià.

Els participants en aquests muntatges teatrals han estat seleccionats mitjançant un càsting obert a tots els tècnics, ajudants de direcció, actors i actrius d'entre 30 i 50 anys que formen part d'una comissió fallera (Junta Central Fallera 2018k).

II·lustració 51: Estrena de la Companyia Estable de Teatre Faller a la Sala Microteatre

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2v5WYQR>)

II·lustració 52: Cursos de teatre amb la SGAE

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2ICA5MC>)

A més a més, la companyia s'ha estrenat a la Sala Microteatre València representant les tres obres guanyadores del premi de microteatre de la JCF (Junta Central Fallera 2018l) i participa a actes de la JCF com la presentació

oficial del programa del concurs de teatre que dona la benvinguda a l'exercici de teatre faller, la Gala de l'esport faller o la Mostra de Teatre Amateur de Juntes Locals de JCF i a l'iniciativa Microteatre al casal (Junta Central Fallera 2019i).

Paral·lelament, la JCF ha posat en marxa cursos de teatre en col·laboració amb la SGAE dedicats a formar el talent i desenvolupar les habilitats del col·lectiu teatral faller en interpretació, direcció i creació literària (Junta Central Fallera 2018m).

2.4.2.5- Escola de Tabal i Dolçaina i Cant d'Estil

La Junta Central Fallera organitza des de l'any 2000 dos escoles relacionades amb la música tradicional valenciana dirigides a membres de comissions falleres de la ciutat i de les localitats que formen part de la JCF. Als cursos de l'Escola de Tabal i Dolçaina les persones inscrites aprenen a tocar el tabal i la dolçaina, dos instruments emblemàtics de la cultura popular valenciana. Per la seua banda, als cursos de Cant d'Estil s'ensenya aquest gènere musical típic del folklore valencià.

**Il·lustració 53: Fi de curs de l'Escola de Tabal i Dolçaina i Cant d'Estil
2017**

Font: Junta Central Fallera (Josep V. Zaragoza)
(<http://bit.ly/2KCMXoZ>)

A més de participar en nombrosos actes de la JCF, s'organitza també un concert de fi de curs que s'emmarca dins de les activitats de la Gran Fira de València al mes de juliol. Aquesta activitat s'ha celebrat els últims anys en un lloc emblemàtic com són els jardins del Palau de la Música de València (Junta Central Fallera 2018n).

2.4.2.6- Fira del Col·leccionisme Faller i del Llibre Teatral

La Junta Central Fallera, mitjançant les Delegacions de Publicacions i de Cultura, organitza i convoca unes jornades dedicades a la vessant més literària de les falles, amb l'objectiu de donar-li visibilitat entre el gran públic. Als diversos expositors es poden trobar llibres, fullets, llibrets, postals i revistes sobre la temàtica fallera (Junta Central Fallera 2019q).

Durant aquestes jornades, que se celebren al llarg d'un cap de setmana en un lloc públic. Per exemple, en les darreres edicions el lloc elegit ha sigut el CC. Nuevo Centro, la Plaça de l'Ajuntament de València o la Ciutat de les Arts i les Ciències, al costat de l'Exposició del Ninot. Es programen tot un seguit d'activitats: presentació del Certamen Literari d'Obres de Teatre Inèdites i Apropòsits en Llengua Valenciana de JCF en les seues diferents modalitats d'Obra de Teatre, Obra de Teatre Infantil, Microteatre i Apropòsits, a més de taules redones i actuacions musicals.

Il·lustració 54: VIII Fira del Col·leccionisme Faller

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2X4XVVw>)

2.4.3- Activitats organitzades per altres entitats de caràcter faller

Més enllà de les comissions i de les entitats que fan servir per autogestionar-se (JCF, Agrupacions, Interagrupació, etc.), existeixen altres organitzacions nascudes al voltant d'aquesta manifestació festiva que desenvolupen també una activitat que es pot classificar com a cultural. A continuació, es detallarà la proposta cultural de cadascuna d'elles.

2.4.3.1- Museu Faller

El Museu Faller depèn de l'Ajuntament de València i les seues col·leccions es nodreixen en gran part dels ninots indultats que cada any són seleccionats per votació popular i són salvats del foc (Ajuntament de València 2019g). Ha estat reconegut oficialment com a museu l'any 2016 (Garsán 2016). Podem distingir dins de la seua activitat, per una banda, el treball habitual de qualsevol museu (gestió de les col·leccions, visites guiades, etc.) entre el qual, a més, cal assenyalar com a novetat la producció d'exposicions temporals en l'Espai Josep Alarte, dedicades a artistes fallers de reconeguda trajectòria. Entre les mostres organitzades es poden citar la dedicada a l'artista Vicente Lorenzo (Ajuntament de València 2018u), l'exposició "Alares. Falles al natural" (Ajuntament de València 2019e), la mostra sobre la família de reconegut prestigi "Els Puche" (EFE 2018) o l'exposició de cartells "En peu de Festa. Cartells del Museu Faller de València" (Ajuntament de València 2019f).

Per altra banda, el museu organitza activitats d'altre tipus com conferències, entre les quals destaquen els cicles "L'indult del foc" (Ajuntament de València 2019h) i "Falles i cel·luloide", desenvolupades com a complement a l'Exposició del ninot. A "L'indult del foc" una sèrie de conferències, taules redones i visites guiades reflexionen sobre diversos aspectes artístics del món faller. El cinema és el protagonista del cicle "Falles i cel·luloide" que possibilita la projecció pública de treballs cinematogràfics i documentals de diverses èpoques al voltant de la festa fallera (València Extra 2019).

II·lustració 55: Cartell de la inauguració de l'exposició Els Puche

Font: Valencia Plaza
(<http://bit.ly/2UkzLo0>)

II·lustració 56: Programa Falles de cel·luloide 2019

Font: Ajuntament de València
(<http://bit.ly/2VKWuuY>)

Resulta necessari també comentar que el de València no és l'únic museu d'aquestes característiques i que existeixen nombroses institucions al llarg del territori valencià amb objectius similars. Per això mateix, l'any 2016 es constitueix la Xarxa Valenciana de Museus Fallers, formada per "el Museu Faller de València i els de les localitats de Gandia, Xàtiva, Cullera i Alzira, juntament amb el Museu de l'Artista Faller" (Europa Press 2016). El seu objectiu és "sumar esforços, coordinar iniciatives, aprofitar sinèrgies i contribuir mancomunadament a la protecció, promoció i difusió del patrimoni cultural faller, fent dels museus focus no sols de conservació sinó d'irradiació d'una activitat cultural que incremente la sensibilitat de les nostres institucions i els nostres ciutadans amb el nostre patrimoni cultural festiu" (Junta Central Fallera 2016).

2.4.3.2- Gremi artesà d'artistes fallers de València

El Gremi artesà d'artistes fallers és una organització nascuda per a agrupar als artistes i donar-los seguretat en el desenvolupament de la seua professió. Les seues finalitats són la representació, la defensa i la promoció dels interessos econòmics, socials, professionals i culturals dels agremiats. Pretén, a més, fomentar la solidaritat dels agremiats, proporcionant i creant serveis comuns de

naturalesa assistencial (Gremi Artesà d'Artistes Fallers 2019a). Per tal d'aconseguir-ho, programen accions que aconseguisquen millores socials i econòmiques per als agremiats, així com accions formatives i de promoció cultural.

La seua activitat cultural se centra bàsicament a la seu social que té a la Ciutat de l'Artista Faller on hi ha una biblioteca i aules per a l'estudi artístic. Però, sobretot, es vehicula a través del Museu de l'Artista Faller que funciona a mode d'aparador de la feina dels agremiats (Gremi Artesà d'Artistes Fallers 2019b). La seua col·lecció està formada per maquetes, esbossos, ninots majors i ninots infantils, a més d'una mostra didàctica sobre el procés de construcció de les falles. A diferència de la col·lecció de ninots del Museu Faller, en aquest cas són els artistes els qui trien cada any dos peces per a incorporar-se a la seua mostra conformant així un discurs artístic completament diferent. El museu compta amb una sala de conferències on es desenvolupen diversos actes culturals i festius com conferències, cursos o presentacions falleres.

II-lustració 57: Museu de l'Artista Faller

Font: Gremi artesà d'artistes fallers de València
(<http://bit.ly/2VLoTRB>)

Més recentment, com a complement del museu, el gremi ha posat en marxa Els Tallers, espai d'experimentació. Es tracta d'un espai cultural multidisciplinari destinat a potenciar el vessant cultural, pedagògic i lúdic del

Gremi d'artistes fallers de València. El seu objectiu és posicionar al gremi en el panorama cultural de la ciutat de València i promocionar la Ciutat Fallera com a districte cultural (Els Tallers 2019). Entre altres moltes activitats, s'han organitzat xerrades, conferències, visites guiades i exposicions temporals de temàtiques relacionades amb les falles, el gremi o les falles com "Regeneración de la Ciudad Fallera" o TENAZA, amb treballs dels alumnes del Cicle d'Artista Faller.

2.4.3.3- Associació d'Estudis Fallers (ADEF)

L'Associació d'Estudis Fallers es va fundar l'any 1990, arrel de la publicació de la *Historia de las Fallas* del diari *Levante-El Mercantil Valenciano*. L'equip multidisciplinari de sociòlegs, historiadors, documentalistes, escriptors i periodistes es va constituir després en associació sota la presidència d'Enric Soler i Godes, amb l'objectiu de fomentar i divulgar l'estudi de la festa fallera en les seues diverses dimensions (històrica, estètica, sociològica, literària, econòmica, etc.) (Associació d'Estudis Fallers 2019a).

Per tal d'assolir els seus propòsits, l'ADEF té diverses vies d'actuació. Una de les primeres va ser l'edició de la *Revista d'Estudis Fallers. Quaderns d'Investigació Social de la Festa*. Actualment, la *Revista d'Estudis Fallers* s'estructura en tres grans blocs: la secció "Reflexions", que dona cabuda a articles d'opinió; la secció "Materials d'Estudi", que inclou treballs d'extensió mitjana dedicats primordialment a estudis de textos inèdits o poc coneguts d'uns altres autors, a exposicions d'estat de qüestió o a avançament sintètic de nous resultats d'investigació, i la secció "Estudis", que recull treballs d'investigació originals, d'una extensió major, acompanyats de les fonts bibliogràfiques i documentals corresponents. Finalment, l'apartat "Ressenyes" conté informació i crítica bibliogràfica relativa a publicacions recents relacionades amb els temes específics de la revista. A més a més, organitzen un acte de presentació per a donar-la a conèixer (Associació d'Estudis Fallers 2019b).

També fomenten l'escriptura i la reflexió al voltant de les falles als llibrets fallers mitjançant la convocatòria del Premi Soler i Godes al millor article

publicat en un llibret de falla (Associació d'Estudis Fallers 2019c). Fins l'any 2017 la participació estava limitada a les comissions de la comarca de l'Horta però a partir de 2018 es va obrir a tot el territori valencià.

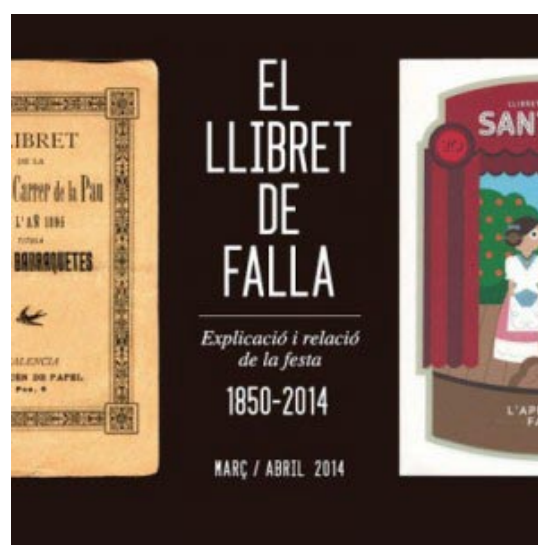
A més a més, des del 2005 han posat en marxa les converses "Les Falles a la Nau", una cita anual que aplega especialistes, professionals, artistes, intel·lectuals i fallers per a debatre al voltant de la festa a l'espai de la Universitat de València (Associació d'Estudis Fallers 2019d).

II-lustració 58: Programa Converses a la Nau 2018

Font: José Martínez Tormo
(<http://bit.ly/2IkUy9s>)

II-lustració 59: Cartell de l'exposició El llibret de falla

Font: Associació d'Estudis Fallers
(<http://bit.ly/2XbF0Z0>)

Però la seua activitat va més enllà i col·laboren amb moltes altres entitats. Per exemple, duen a terme visites guiades al Museu Faller amb motiu del Dia Internacional dels Museus, fan xarrades i col·laboracions amb nombroses comissions de falla, participen en jornades, seminaris i publicacions científiques. A més, no s'han limitat a l'escriptura i han produït diverses exposicions com "40 anys transitant per la frontera" i "La falla: un artefacte tecnològic" junt a la Universitat Politècnica de València i va comissariar l'exposició "El llibret de falla (1850-2014) Explicació i relació de la festa" organitzada per la Subdirecció General de Política Lingüística de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

(Associació d'Estudis Fallers 2019e). Actualment, una versió itinerant d'aquesta última exposició recorre diverses localitats valencianes.

2.4.3.4- Federació Lletres Falleres

La Federació de les Lletres Falleres està formada per l'ADEF, l'Associació Cultural Falla Malva, l'AC Falla el Mocador de Sagunt, l'Associació Amics del Mestre Ortifus, la Junta Local Fallera de Xàtiva, l'Associació Cultural Comissió d'Estudis Fallers de Torrent (COMFET) i Malalt de Falles. També en formen part com a membres convidats l'AC Falla Portal de la Valldigna, la Junta Local Fallera d'Alzira i la Junta Local Fallera de Sueca (Lletres Falleres 2019a).

La intenció d'aquesta federació és potenciar els continguts culturals dels llibrets de falla i reconèixer l'esforç que fan, tant les comissions com els autors i els col·laboradors, per a mantindre uns nivells de qualitat i obrir nous horitzons creatius i de continguts. Per tal d'aconseguir-ho convoquen, des de l'exercici 2011-2012, diversos premis: el Premi Soler i Godes al millor article publicat en un llibret de falla (fins 2017 de la comarca de l'Horta i des de 2018 de tota la Comunitat Valenciana), el Premi Malva d'Alzira de Poesia Satírica, el premi Mocador i Emili Lluca d'assaig sobre falles i cultura popular d'un llibret de falla de la Comunitat Valenciana i del Camp de Morvedre respectivament, els premis Mestre Ortifus a la portada i a la coherència en un llibret de falla, el Premi Climent Mata a la millor maquetació i disseny gràfic d'un llibre de falla, El premi +COMPLET al llibret de falla més complet, el Premi Comfet al millor contingut infantil en un llibret de falla de la Comunitat Valenciana, el Premi #PLF a un text satíricofaller breu, el Premi Portal de Valldigna al millor poema líric, el Premi Murta al millor microrrelat i el Premi Bernat i Baldoví a la millor redacció de sàinet (Lletres Falleres 2019b).

Tots aquests guardons es lliuren a la Festa de les Lletres Falleres que cada any se celebra a una localitat diferent i on es presenta també una publicació, que s'edita actualment amb la col·laboració de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Es tracta d'un recull de tots els treballs guardonats. Aquest recull es pot trobar també a la pàgina web de la federació, on es poden

descarregar també els reculls dels treballs guardonats en els anys anteriors web (Lletres Falleres 2019c).

II-lustració 60: Festa de les Lletres Falleres 2018

Font: A. Fluixà

També es va convocar durant dos edicions el premi Carles Cortina al Millor Article publicat en un Llibret de Falla amb l'objectiu d'estimular la creació i la reflexió al voltant de la candidatura de l'Espai Cultural de les Falles Valencianes a Patrimoni Immaterial de la UNESCO. Actualment i després de l'aprovació de la candidatura ja no es convoca (Junta Central Fallera 2018o).

L'any 2016 van posar en marxa una nova iniciativa junt a la Diputació de València, els Tallers de Poesia satírica i Llibret Faller, destinats a tot tipus de públic faller interessat en millorar la qualitat dels seus llibrets i que tingué lloc fins a principis de 2018 a diversos municipis de la província com Alzira (Riberaexpress 2016), Oliva (Ajuntament d'Oliva, 2016), Massamagrell (Ajuntament de Massamagrell 2019), La Pobla de Vallbona (La Pobla Televisió 2017) o Gandia (La Junta - Federació de Falles de Gandia 2016).

2.4.3.5- Falles Populars i Combatives

Les Falles Populars i Combatives són una proposta de festa oberta i autogestionada nascuda el 2002 al districte de Ciutat Vella fruit del treball conjunt de diversos col·lectius de la ciutat de València. Tot i no haver-se

constituït com a comissió, planten en un solar una falla que cremen el dia 19 de març després de diversos dies de festa i activitats en els quals programen concerts, jocs populars i menjars (Falles Populars i Combatives 2019).

La seua idea és recuperar l'esperit popular de les falles, donant vida a les places, als solars i a les xarxes socials. Però, a més, al llarg de l'any participen en altres tipus d'iniciatives com protestes socials o conferències.

En l'actualitat aquest model s'ha estés a altres barris de la ciutat com el Botànic o Benimaclet on han sorgit iniciatives similars. Fins i tot, a altres localitats han sorgit iniciatives amb el mateix esperit com la Falla la Delicà a Gandia (El Periòdic 2017) o les Falles Populars i Alternatives a Alzira (Casal Popular Alzira 2016).

2.4.3.6- Casal Bernat i Baldoví

El Casal Bernat i Baldoví és una associació cultural fundada l'any 2012 formada i promoguda per persones vinculades al món faller. Pretén ser un estimul a la feina de les comissions falleres, així com incentivar la promoció i l'estudi de la cultura festiva pròpia i de les falles com a patrimoni social i cultural del poble valencià (Premis Casal Bernat i Baldoví 2019a). També posen especial èmfasi en el foment de la llengua valenciana com a senya d'identitat, però amb la particularitat que no reconeixen l'autoritat lingüística de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua i es regeixen per les normes del Puig (Domínguez 2016a).

Per tal de dur a terme els seus objectius tenen un web on posen a disposició dels usuaris enllaços a diversos diccionaris i ferramentes lingüístiques, a més de publicar articles i notícies. Els seus membres participen també sovint en taules redones, recitals poètics, conferències i entrevistes als mitjans de comunicació. En aquesta línia, organitzen junt a l'AELLVA (Associació d'Escriptors en Llengua Valenciana, també contraris a l'AVL) una tertúlia fallera on es parla de temes de la festa i es lligen poemes festius. Col·laboren amb nombroses comissions falleres de la ciutat i amb altres entitats com Lo Rat Penat, entre altres.

Han editat llibres com *Des del casal. Oberts al debat faller*, una antologia de textos de setze autors on s'arreglen reflexions sobre el passat, present i futur de les falles (Actualidad Fallera 2015).

II·lustració 61: Lliurament Premis Casal Bernat i Baldoví 2016

Font: Junta Central Fallera (Josep V. Zaragoza)
(<http://bit.ly/2P8O5Py>)

Una de les seues apostes són els premis literaris. En convoquen un total de set (Premis Casal Bernat i Baldoví 2019b): Premi Almodí a l'escena reivindicativa valenciana, Premis Garrofa a la millor crítica en llengua valenciana en la Falla, Premi Renaixença a l'ús de la llengua valenciana durant l'exercici faller, Premi El Mòle al millor article d'investigació en el llibret, Premi Narrativa Fallera Jove al millor relat curt d'un autor jove en el llibret i les distincions Purna a l'ús de la llengua valenciana en el llibret i Flama a l'ús de la llengua valenciana en els textos de la Falla. A banda d'aquests guardons, en convoquen també altres dirigits, per exemple, a les falles d'Elda o a les fogueres alacantines.

A més a més, duen a terme la campanya de foment del valencià als llibrets "El Llibret, en valencià, com toca" que ofereix ajuda i assessorament personalitzat a les comissions que ho necessiten (Cultura Valenciana 2018).

2.4.3.7- Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer

El Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer és una plataforma que naix amb la voluntat de compartir la seua experiència amb el món faller. El seu objectiu és ser un fòrum de debat on parlar i intercanviar idees al voltant de qualsevol aspecte relacionat amb la festa fallera.

La seua tasca es fonamenta, per una banda, en l'organització de xerrades i col·loquis sobre temes de l'actualitat fallera o per a analitzar el desenvolupament de les festes com, per exemple, el paper de les dones a les falles (Gómez Baldaquino 2019) o la importància de dedicar recursos al monument (Gómez Baldaquino 2018). Són activitats que compten amb la participació de nombrosos experts i de persones destacades dins de l'àmbit de les falles. Molt sovint, a més, organitzen els actes en col·laboració amb altres entitats com el Casal Bernat i Baldoví o el Ateneo Mercantil de València.

Per altra banda, entre la seua tasca destaca la concessió del Premio Brillantes a una persona o entitat escollida per votació dels seus components, en reconeixement a la seua trajectòria i dedicació (Junta Central Fallera 2018p). Aquest guardó es lliura a un acte específic en la seu de l'entitat amb la presència de personalitats falleres destacades com la Fallera Major de València.

II-lustració 62: IX edició del Premi Brillantes

Font: Junta Central Fallera (Josep V. Zaragoza)
(<http://bit.ly/2P9Y5s3>)

2.4.4- Activitats organitzades per entitats no falleres

Les falles han assolit un nivell d'impacte a la ciutat de València que genera la implicació de nombroses entitats. Algunes es dediquen a organitzar activitats culturals relacionades amb la festa, altres col·laboren amb les entitats de caràcter faller ja existents o, fins i tot, utilitzen la temàtica fallera per a promocionar-se. Aquesta realitat enriqueix i fa encara més complex el fenomen faller de la ciutat, ja que, com es veurà a continuació, hi participen entitats molt diverses i amb propòsits diferents.

2.4.4.1- Ajuntament de València

A més de gestionar multitud d'aspectes logístics necessaris per al desenvolupament de la festa (mascletades, tall de carrers, seguretat, neteja, etc.) i d'aportar el pressupost de la JCF, l'Ajuntament de València ha dut a terme algunes iniciatives culturals de forma independent a la JCF tot i que la comunicació i la relació entre les dos entitats és intensa.

Durant molts anys ha estat celebrant-se un concurs de cartells anunciadors de les festes que han guanyat nombrosos artistes. No obstant això, des de l'any 2016 s'ha canviat el format pel d'una crida a projecte i com a resultat han sorgit quatre sèries de cartells i múltiples aplicacions de disseny (Ajuntament de València 2019i).

L'any 2017 es va convocar un concurs de poesies dedicades a les FFMM per a publicar-les al llibre oficial de JCF (Domínguez 2016b). Però la iniciativa no va comptar amb el recolzament de l'assemblea de presidents de JCF i finalment no es va dur a terme perquè es va acordar seguir encarregant els poemes als guanyadors dels guardons concedits per Lo Rat Penat (Soriano 2018).

En l'àmbit de les publicacions, una de les novetats més destacables ha estat l'edició de llibrets al voltant de les falles municipals. Des de l'any 2017, el consistori ha editat anualment dos llibrets, sobre la falla gran i la falla infantil respectivament, independents del llibre de la Junta Central Fallera. En ells es poden trobar les explicacions dels monuments, il·lustracions i articles divulgatius. A més a més, al llibret sobre la falla infantil s'hi han introduït

contes i propostes didàctiques en col·laboració amb la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura (València Extra 2018).

II·lustració 63: Presentació dels llibrets de les falles municipals 2018

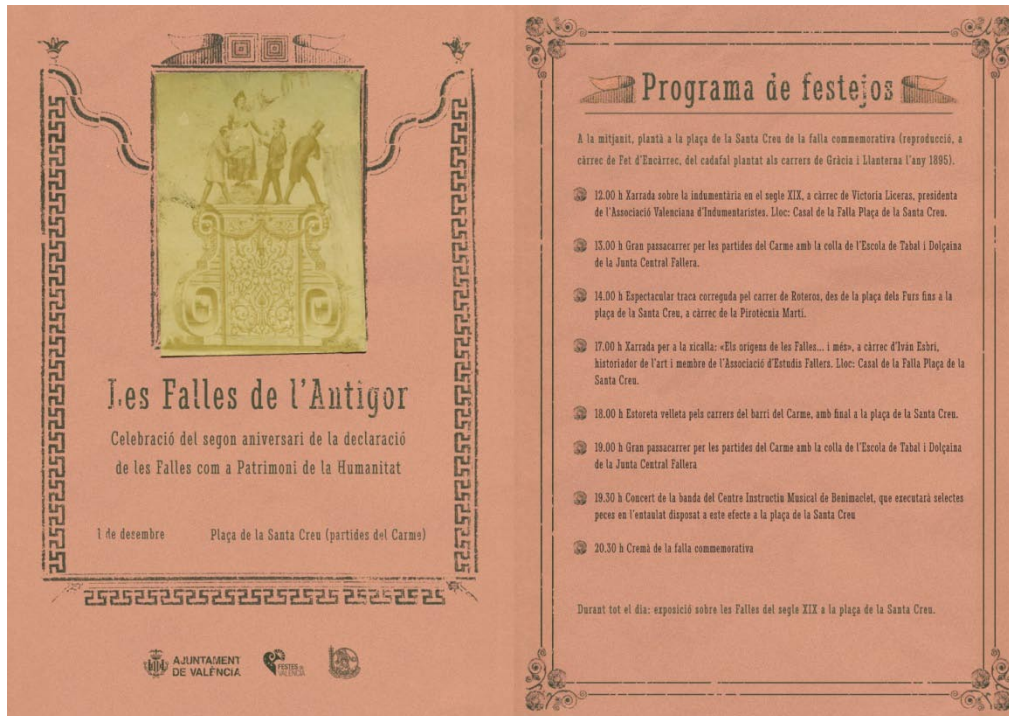
Font: Junta Central Fallera (Armando Romero)
(<http://bit.ly/2UYG05m>)

Altra de les noves activitats amb clara vocació didàctica és la campanya Versafalles, posada en marxa l'any 2018, una combinació de recital poètic en valencià i visita guiada al Museu Faller dirigida als escolars de la ciutat. Ha estat una col·laboració entre la Regidoria de Cultura Festiva i el Gabinet de Normalització Lingüística municipal (GNL). Amb l'objectiu d'oferir als centres educatius un complement al seu currículum escolar tot fomentant la sensibilització amb el patrimoni festiu, s'ha editat una antologia poètica d'autors contemporanis valencians que es connectaran amb la col·lecció del museu (Cultur Plaza 2018a).

Pel que fa al públic general, l'Ajuntament organitza activitats de difusió de la festa com la Setmana del Ninot Indultat que consisteix en l'exhibició dels ninots indultats eixe any al Saló de Cristall de l'Ajuntament durant una setmana del mes de juliol (Europa Press 2018a). Per altra banda, des de 2017 també han proposat activitats al voltant de les falles municipals els dies de falles,

sempre en línia amb el projecte i buscant la implicació de la ciutadania per exemple, convidant a pintar una part de la falla dissenyada per l'artista Okuda l'any 2018 (Cultur Plaza 2018b).

II·lustració 64: Programa d'activitats de "Les falles de l'antigor"

Font: Ajuntament de València (<http://bit.ly/2IwC5pS>)

Han destacat també les celebracions en commemoració de la declaració de les falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO que es va produir el 30 de novembre de 2016. Pocs dies després de la declaració, en desembre de 2016, ja es van organitzar celebracions i, posteriorment, s'han festejat els aniversaris d'aquest fet amb falles, concerts i activitats diverses. Les celebracions de 2017 tingueren per títol "Un any de patrimoni" (Junta Central Fallera 2018q) i les de 2018 "Les falles de l'antigor" ja que estigueren dedicades a recrear com era la festa fallera al segle XIX (El Periòdic 2018).

2.4.4.2- Generalitat Valenciana

La Generalitat Valenciana ha estat l'impulsora d'una de les iniciatives que més han marcat l'evolució d'un dels aspectes fonamentals de la festa: els llibrets fallers. Els Premis a la Promoció i l'ús del Valencià són un concurs de llibrets a

nivell autonòmic en què hi participen comissions de tot el territori faller. Es va convocar per primera vegada l'any 1993. Des d'aleshores, ha potenciat un model de llibret que va més enllà dels continguts típics i de la temàtica fallera, un llibret "artefacte cultural" (Peris Llorca 2014). Es tracta d'un tipus de publicació que inclou articles diversos, alguns amb vocació d'estudi acadèmic, altres amb intencions més literàries. Per tant, "no es tracta únicament de premiar la poesia", com al concurs de Lo Rat Penat, "sinó també uns altres valors dels quals són portadors els llibrets actuals" (Mesa i Reig 2014).

Concretament, en l'edició corresponent a l'any 2019, es concedeixen un total de huitanta guardons. Es lliuren, habitualment, en una cerimònia que té lloc en monuments emblemàtics de València com el Monestir de Sant Miquel de Reis o, en les últimes edicions, en el Palau de les Arts. Tots ells, a més, amb dotacions econòmiques que van dels 5.000 als 800 euros atorgats per un jurat que valora aspectes com la qualitat de l'edició, els continguts literaris, l'extensió de text escrit en valencià, la difusió del llibre o l'ús del valencià a la publicitat (Comunitat Valenciana 2019).

Aquest model es va estendre ràpidament entre les comissions, especialment les de les comarques, que és on més ha crescut la participació. Les comissions de la ciutat de València, probablement per la importància del concurs convocat per Lo Rat Penat, tot i que "les falles del cap i casal són les que més guardons han rebut, ja que és la localitat amb més comissions" (Mesa i Reig 2014) no solen ocupar els primers llocs de la classificació, amb l'excepció de la Falla Na Jordana, com podem veure si observem els resultats de les edicions dels anys 2016 (Generalitat Valenciana 2016) i 2017 (Generalitat Valenciana 2017).

Per això mateix, a partir de la convocatòria de l'any 2018, la Generalitat Valenciana va decidir crear un concurs específic per a les falles del Cap i Casal amb vint-i-cinc premis d'entre 5.000 i 500 euros. Aquests reconeixements es lliuren al mateix acte que els d'àmbit autonòmic (Europa Press 2018b).

Com a resultat de la convocatòria al llarg de varies dècades d'aquest concurs, es pot observar que els llibrets són "cada vegada una publicació més atractiva en contingut i presentació. A més, ha ajudat a dignificar l'ús de

l'idioma" (Mesa i Reig 2014). Perquè els premis, lluny de ser anecdòtics, "contribuïxen a la consolidació del llibret i justifiquen el seu futur com a producte editorial i gènere literari" (Mesa i Reig 2014).

2.4.4.3- Mitjans de comunicació

Els mitjans de comunicació valencians no s'han limitat a informar sobre les falles, sinó que alguns s'han implicat activament en la festa a través de l'activitat cultural. La fórmula escollida han estat els concursos. El *Levante-EMV* convoca actualment quatre concursos, dos dirigits a adults i dos infantils: Microrrelatos Falleros (Levante-EMV i La Rosella Editores 2019a) i Pequerrelatos Falleros (Levante-EMV i La Rosella Editores 2019b) en l'àmbit literari i dos concursos de portades, una per al llibre de microrelats infantils i una altra per al d'adults. A tot açò cal afegir l'edició d'un llibre amb els 100 millors relats i les 10 millors il·lustracions a càrrec de La Rosella Editores (Vigara 2018).

Per la seua banda, *El Turista Fallero*, revista fallera de llarga trajectòria, convoca el Premio de Cuentos Falleros, els guanyadors del qual es publiquen després a les seues pàgines (Distrito Fallas 2018c). En els dos casos es tracta de concursos bilingües on poden presentar-se obres escrites tant en valencià com en castellà.

A més a més, els dos periòdics de major tirada de la província de València, El *Levante-EMV* i *Las Provincias*, han editat diverses publicacions relacionades amb les falles. El primer va publicar per fascicles en 1990 la *Historia de las fallas*, que va donar origen de l'Associació d'Estudis Fallers (Associació d'Estudis Fallers 2019a). Per la seua banda, *Las Provincias* ha publicat recentment el llibre *Falles, la història gràfica de la nostra festa*, que repassa amb imatges els esdeveniments més destacats (Redacción 2018).

2.4.4.3- Fundació Full

A les falles del 2017 i del 2018 s'ha dut a terme una campanya de foment lector partint dels elements essencials de la festa. Aquesta campanya, anomenada #LlegimFalles, ha estat organitzada per la Fundació FULL i ha comptat amb la col·laboració de la Fundació Bromera, l'Ajuntament de València i Las Naves. Per

exemple, s'ha lliurat durant l'Exposició del Ninot el Premi Llegim Falles al millor ninot faller relacionat amb la literatura. A més del premi del jurat, compostat per membres de reconegut prestigi al món faller, la Fundació FULL ha promogut una votació popular a través de les xarxes socials per escollir el millor ninot literari (Llegim Falles 2018a). Totes les activitats i propostes didàctiques han estat dirigides a potenciar el diàleg entre el món de les falles i el món del llibre, dinamitzant la connexió entre la societat i la literatura amb l'aportació dels agents implicats.

Altres propostes d'actuació han estat incentivar els llibres com a regal entre les comissions (Portal del Llibre 2017), una campanya de cartelleria a llibreries i biblioteques, així com diverses accions de comunicació i difusió com una lectura compartida a través de Twitter del llibre *El xicotet príncep* (Llegim Falles 2018b).

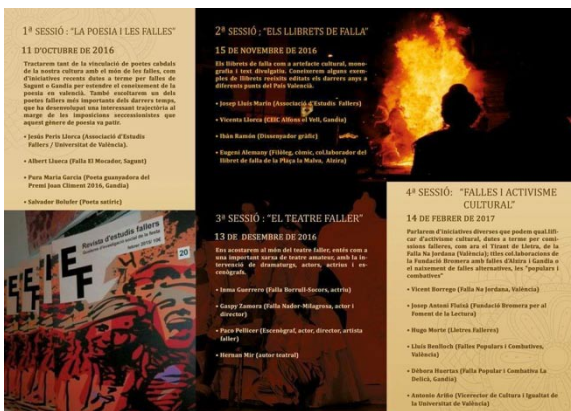
2.4.4.4- Universitat de València

Pel que respecta a activitats culturals, ja que de programes d'estudi ja s'ha parlat en apartats anteriors, la Universitat de València ha dut a terme nombroses iniciatives. Fa anys que acull les converses Les Falles a la Nau de les quals ja s'ha parlat a l'apartat dedicat a l'ADEF, l'entitat organitzadora (Associació d'Estudis Fallers 2019d). Per això mateix el que resulta interessant en aquest punt, tot i que va comptar també amb el recolzament de l'ADEF, és la realització, el curs 2016/2017, del I Seminari "Falles i cultura" a l'Espai Cultural de la Facultat de Filologia. Cal assenyalar que és la primera vegada que se celebra un Seminari Obert sobre Cultura i Falles. Fet que és, en si mateix "tot un tancament de cicle" pel que fa a la relació entre les falles i la universitat (Peris Llorca 2017a, p.40). Es tracta d'una iniciativa nascuda amb la voluntat de posar en contacte el món de les falles, de la cultura festiva valenciana i en valencià, amb la comunitat acadèmica de la facultat de Filologia a través d'un espai de reflexió. Al llarg de diverses sessions es proposa una reflexió al voltant de temes com la poesia i les falles, els llibrets, el teatre faller o les falles i l'activisme cultural. Posteriorment, el curs 2018/2018 es va realitzar una segona edició d'aquest seminari (Universitat de València 2019a).

Per altra banda, al voltant del potencial pedagògic de les falles, el Grup de Recerca en Pedagogies Culturals de la Universitat de València ha creat EducaFalles, un Seminari Permanent d'Investigació sobre Art, Falles i Educació, del qual s'hi han celebrat tres edicions des de l'any 2017. L'edició més recent tingué lloc els dies 11, 25 i 26 de març de 2019 al centre d'innovació Las Naves de l'Ajuntament de València (CREARI. Grup de Recerca en Pedagogies Culturals 2019).

II-lustració 65: Programa seminari Falles i Cultura 2016-2017

II-lustració 66: Cartell educafalles_2019

Font: Universitat de València
(<http://bit.ly/2VERacF>)

Font: CREARI
(<http://bit.ly/2v52Aeg>)

2.4.4.5- Lo Rat Penat

Fundada en 1878 per iniciativa de Contantí Llombart, Lo Rat Penat és una de les entitats culturals més veteranes del panorama valencià (Roca Ricart 2010). Fou precisament aquesta entitat “el lloc des d'on les classes dominants començaren a donar suport a la festa fallera” (Mesa i Reig 2014) i on nasqué l'any 1903 el primer “concurs de llibrets de falla gràcies a la iniciativa de Lluís Cebrian” (Mesa i Reig 2014).

Hui en dia el seu impacte en el món faller és gran, sobretot a la ciutat de València gràcies als premis de llibret que, encara hui en dia, són molt populars i compten amb una notable participació de comissions del cap i casal, tot i que “el cercle de poetes que els conreen és limitat” (Mesa i Reig 2014). Aquests guardons, igual que els del Casal Bernat i Baldoví que ja s'han esmentat, “han

format al seu voltant tot un grup d'autors" que es regeixen per la normativa secessionista (Mesa i Reig 2014) de les Normes del Puig i no per l'oficial de l'AVL. A més, amb l'excepció del premi de portada, allò que es premia i que valoren els jurats són únicament els textos típicament fallers com l'explicació de la falla o la poesia lírica per a les falleres majors.

Convoquen nombrosos premis dividits per seccions: general, novells, infantils general, infantils novell i Regne de València. Dins de cada secció hi ha un premi extraordinari i entre cinc i deu premis, a més dels accèssits. Fora d'aquestes seccions s'atorga el Premi extraordinari Armando Serra Asensio a la millor portada de llibret, el Premi Extraordinari Lo Rat Penat Regne de València i el Premi Extraordinari Patronat de la RACV. En total es premien desenes de llibrets gràcies, en part, als nombrosos col·laboradors amb què compten. Totes les comissions premiades reben, a més a més, un estendard (Lo Rat Penat 2019a). Per tal de donar a conèixer la decisió del jurat s'organitza una gala de lectura del fallo del concurs on, en acabar de sopar es llig l'acta i s'entrega el Plat de Glòria al poeta guanyador del Premi Extraordinari Bernat i Baldoví, màxim guardó del concurs (Lo Rat Penat 2017). Aquest dolç artesanal consisteix en "una tortada d'ametlla i rovell torrat, coberta de merengue" (Mesa i Reig 2014).

II·lustració 67: Lliurament Premi Extraordinari Bernat i Baldoví 2019

Font: Junta Central fallera (Armando Romero) (<http://bit.ly/2Gm6XI6>)

Organitzen, a més, altres activitats com premis de piano o els històrics Jocs Florals (Lo Rat Penat 2019b), populars entre un sector dels poetes habituals als llibrets fallers de la ciutat i que, de fet, han comptat en passades edicions amb una categoria de Poesia Festiva dirigida a premiar una poesia de caràcter irònic o festiu (Valencia Notícies 2012).

La seua activitat divulgativa i formativa també té un gran impacte en les iniciatives culturals falleres, especialment en els llibrets i el teatre. Molts dels autors han passat per els seus cursos i, per tant, apliquen els criteris que hi han après en la seua pràctica artística, literària o teatral. Ofereixen un ampli ventall que va des de cursos de llengua valenciana (sempre segons les Normes del Puig) a cursos d'interpretació i direcció escènica, cursos de tertúlia, cursos d'Història de la Llengua i la Literatura o cursos d'iniciació a la poesia (Lo Rat Penat 2019c).

2.4.5- Altres iniciatives

Al voltant de les falles han sorgit moltes altres iniciatives difícils de classificar però que resulta igualment interessant assenyalar. La majoria són projectes únics que sols s'han realitzat una vegada i que, en molts casos, estan relacionats amb l'art contemporani.

2.4.5.1- El Diari Indultat

El Diari Indultat és un projecte artístic consistent en un fotollibre en format periòdic. El seu finançament es va recolzar en gran part en la fórmula del micromecenatge a través de la plataforma Verkami. Es va crear, editar i cremar a València durant les Falles de 2016. Va ser un esdeveniment únic al qual hi participaren més de 50 fotògrafs de referència nacional de diferents generacions, entre ells diversos Premis Nacionals de Fotografia, així com creadors d'altres disciplines artístiques amb absoluta llibertat creativa.

La publicació tingué una tirada única i numerada de 5.000 exemplars, dels quals només se salvaren del foc aquells que van ser comprats abans de les 12 de la nit del dia 19 de març. El seu contingut va ser creat els dies 15, 16 i 17

de març i tots els exemplars no venuts van ser cremats el dia 19 a la falla Arrancapins (El Diari Indultat 2019).

II·lustració 68: Imatge promocional del projecte El Diari Indultat

Font: El Diari Indultat (<http://bit.ly/2DbRYi4>)

2.4.5.2- Renaixement

El col·lectiu Pink Intruder, format per l'arquitecte Miguel Arráiz i l'artista faller David Moreno dugué a terme el projecte Renaixement (Renaissance). Es tracta de la primera instal·lació artística que ha portat les falles a Black Rock City, és a dir, al festival Burning Man, un dels més famosos del món. Ha estat finançada parcialment per una beca honorària del propi festival estatunidenc i ha rebut també suport econòmic de l'Ajuntament de Torrent.

Mitjançant un llenguatge contemporani, la peça expressava al mateix temps l'essència de la cultura valenciana i de la tradició fallera. L'estructura de tubs de cartó estava composta d'unes 50.000 peces, mentre que el mosaic tradicional de la base tenia unes 25.000 peces muntades per associacions i falles de Torrent. Tot açò, junt a l'ús de diverses escultures falleres tradicionals per a recobrir-la, uneix la temàtica del Burning Man 2016 amb la tradició valenciana (Pink Intruder 2019).

Posteriorment, en març de 2017, es va muntar de nou en el claustre gòtic del Centre del Carme de València (II·lustració 33) on va estar exposat

durant un mes (Viñas 2017). Finalment, es va tornar a muntar per tercera vegada a Torrent, on es va cremar, enfront de la Torre de la ciutat, dins del programa d'activitats que organitzà el consistori al voltant de la celebració del 9 d'octubre de 2017 (Sena 2017).

2.4.5.3- La Falla Immaterial

La Falla Immaterial és un projecte de ciència ciutadana que naix al caliu de la declaració de les Falles com a Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. Ha estat organitzat per l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria de la Universitat de València i la Universitat de València amb la col·laboració de nombroses institucions (Generalitat Valenciana, Ajuntament de València, JCF, Gremi d'Artistes Fallers, etc.).

Aquesta iniciativa nascuda l'any 2017 uneix la tradició fallera, les xarxes socials i les dades massives per a construir, de manera col·laborativa, la primera falla de la història feta per una intel·ligència artificial a partir de tot allò que han compartit els usuaris de les xarxes socials fent servir el *hashtag* #fallaimmaterial. Com a resultat, es genera un mapa de paraules que es pot descarregar, plantar i cremar en qualsevol lloc (RedactaVeu 2017). Es tracta, per tant, d'una proposta de falla ubíqua, anònima, oberta i dinàmica de la qual s'han dut a terme tres edicions des del seu inici l'any 2017.

La segona edició tingué com a novetat "la captura de tendències i patrons de comportament emprant mètodes de rànquing prenent com a base l'anàlisi de textos de les xarxes socials per a construir monuments fets amb paraules que reflecteixen el sentir dels ciutadans sobre les Falles, els seus pensaments i sentiments" (ABC en valencià 2018). Al seu torn, la tercera edició es desenvolupà al llarg de les falles de l'any 2019, a partir de la seua presentació el dia 27 de febrer (La Falla Immaterial 2019).

2.4.5.4- CARNVAL Project

El CARNVAL Project és un projecte europeu desenvolupat amb fons del Programa Europa Creativa de la Unió Europea entre els anys 2015 i 2017 (Junta Central Fallera 2018r). Formaren part d'aquesta iniciativa un total de tretze

institucions d'Espanya, Portugal, Alemanya, Eslovènia i Itàlia. Hi participaren quatre institucions valencianes: Institut Universitari de Restauració del Patrimoni de la Universitat Politècnica de València, Universitat de València (UVEG), Associació d'Estudis Fallers (ADEF) i Asociación UNESCO Valencia (Carnval Project 2019a).

II·lustració 69: Final Meeting a València del CARNVAL Project

Font: CARNVAL Project (<http://bit.ly/2UVBgxr>)

La finalitat del projecte que duia per títol "Ephemeral heritage of the european carnival rituals (CARNVAL)" (Patrimoni efímer dels rituals carnavalescos europeus) era promoure alguns dels ritus carnavalescs europeus més importants i els sectors creatius i culturals associats.

A més a més, a través dels diversos encontres entre els participants i les sessions de treball es pretenia augmentar la repercussió d'aquests esdeveniments i reforçar la idea d'una àrea cultural europea comú i d'una identitat europea comuna, així com "el valor econòmic i turístic de les festes o la seua funció com a element de cohesió social" (Junta Central Fallera 2018r).

En tot aquest procés, ara ja finalitzat, València i les falles, que entren dins d'aquesta cultura carnavalesca, han jugat un paper important perquè tant

el primer (Carnval Project 2019b) com l'últim encontre (Carnval Project 2019c) es van celebrar a la ciutat.

2.4.5.5- La Falla Silvestre

La Falla Silvestre va ser un projecte artístic desenvolupat pel Col·lectiu silvestre, format per artistes plàstics i dissenyadors gràfics, entre altres perfils professionals, encara que tots es mantingueren en l'anonimat (Morales 2017). Tingué lloc durant les falles de 2017. Es tractava d'un homenatge al moviment Dadá utilitzant una falla com a format d'expressió artística. A més a més, editaren també un llibret explicatiu (La Falla Silvestre 2017) i dugueren a terme diverses accions en diversos punts de la ciutat com, per exemple, una exposició del ninot a l'esplanada de l'IVAM. El seu objectiu principal era, igual que el dels dadaïstes, la transgressió i la protesta contra un sistema cultural i unes tradicions que consideren immobilistes. Per això mateix, partint de la idea original de construir la falla amb trastos vells, crearen un monument mòbil sobre un palet, gràcies a les rodes que duia incorporades i que permeteren recórrer els llocs històrics de la festa. Pretenien així aportar una visió diferent del l'experiència fallera.

2.4.6- La influència de la situació política

Per la seua condició de fenomen social, les falles es veuen fortament influenciades per la situació política de la societat en què es desenvolupen. Des dels seus orígens, s'han vist afectades per les polítiques tant estatals com locals que les han potenciat o limitat segons els interessos de cada govern.

Així, es pot observar com durant la Segona República es van dur a terme iniciatives com els projectes de les falles antifeixistes de l'any 1937. Durant la contesa bèl·lica, "la festa fallera, com a fenomen cultural, va ser apropiada d'una manera doctrinària, exclusivista i exclouent per cada una de les parts en conflicte, que van procurar utilitzar-la i rendibilitzar-la al màxim de les seues possibilitats" (Hernández i Martí 2018a). En aquest sentit, "la plasmació més important de la concepció de les Falles des del bàndol republicà tingué lloc amb motiu de l'encàrrec i confecció de quatre falles polítiques de caràcter

antifeixista, que s'havien de plantar als carrers de València el març de 1937" (Hernández i Martí 2018a).

Al seu torn, la dictadura franquista va exercir un ferri control sobre la festa que propicià, entre altres coses, la creació de l'ofrena ja que era una activitat més alineada amb els valors de la societat nacionalcatòlica i les falles, junt a la resta del calendari festiu, es posaren "al servei d'un nou ordre de coses per contribuir a legitimar-lo i sancionar-lo ideològicament", refent "el passat i la memòria per redefinir un present d'acord amb els seus desitjos polítics" (Hernández i Martí 2002, p.15).

Als inicis de la Transició, tal com ja s'ha comentat, les conseqüències de la Batalla de València, viscuda amb especial virulència a la ciutat, deixaren les falles alineades amb els sectors polítics més conservadors. Com escriu Jesús Peris Llorca (2019), "la *gauche divine* no va entendre les falles". Això va generar unes dinàmiques que encara continuen afectant molts aspectes de la festa fallera de València, una d'elles és l'existència d'organitzacions amb perfils molt diversos i marcats. Altra de les problemàtiques que afecten especialment l'activitat cultural de les falles de la ciutat de València és el secessionisme lingüístic que defenen alguns sectors i que genera freqüents debats, per exemple, la gran polèmica suscitada per la convocatòria d'un concurs de poesies per a les falleres majors l'any 2016 (Dominguez 2016b) que finalment hagué de ser paralitzat a causa d'una polèmica sobre el model lingüístic amb l'assemblea de presidents, que decidiren seguir el costum d'encarregar els poemes als guanyadors de Lo Rat Penat (Soriano 2018).

No obstant això, en la pràctica s'han generat espais diferents per als públics de cada tendència. El cas dels concursos de llibrets en seria un clar exemple. Per una banda, als Premis a la Promoció i Ús del Valencià convocats per la Generalitat Valenciana (impulsats gràcies a l'entrada en vigor de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià) i als Premis de les Lletres Falleres participen les comissions que utilitzen la normativa oficial de l'AVL i, per l'altra, els defensors de les Normes del Puig es presenten als de Lo Rat Penat i als del Casal Bernat i Baldoví.

De la mateixa manera, la divisió es reproduïx a les Setmanes Culturals on es pot observar com aquelles comissions que compten amb la col·laboració de l'Associació d'Estudis Fallers tenen, en general, un perfil més progressista. Al seu torn, les comissions que col·laboren amb Lo Rat Penat i el Casal Bernat i Baldoví solen tindre una tendència més conservadora. No obstant això, és molt difícil fer consideracions generals quan es tracta de col·lectius tan diversos i plurals com les comissions falleres als que sol haver-hi integrants de múltiples tendències polítiques.

Però no sols l'àmbit literari s'ha vist afectat sinó també altres aspectes relacionats amb l'estètica i els components més artístics i visuals. Un bon exemple d'açò és el cas dels cartells anunciadors de la festa i de les falles municipals. El canvi polític a l'Ajuntament viscut en "maig de 2015, amb l'entrada del Govern de la Nau, i l'assumpció de la renovada Regidoria de Cultura Festiva per part de Compromís, partit decidit a impulsar transformacions afavoridores d'una major diversitat i creativitat en la festa" (Hernández i Martí 2018b), va introduir importants canvis en forma d'assignar aquests encàrrecs tan decisius a l'hora de marcar la identitat visual de la festa, "obrint les portes a la participació de dissenyadors, il·lustradors i professionals de la imatge en la promoció de la festa fallera" (Hernández i Martí 2018b).

Per una banda, el cartell amb què el consistori promoció i publicita les falles deixà de triar-se mitjançant un concurs de cartells a l'ús en què els participants fan propostes de cartells entre les que tria un jurat. A partir d'aquest moment el procediment va ser el d'una crida a projecte, que consisteix en què una sèrie de professionals de prestigi seleccionats aporten exemples del seu treball i sols qui rep finalment l'encàrrec prepara un cartell (Ajuntament de València 2019i). A més a més, aquestes comandes han acabat produint no sols un cartell sinó tota una campanya gràfica que s'ha aplicat en totes les activitats oficials. Aquest nou procediment ha tingut també com a conseqüència una evolució en l'estil dels cartells perquè s'ha optat per dissenyadors amb estils molt més actuals als habituals (I.M.C 2019).

Per altra banda, al concurs de projectes de monuments fallers que l'Ajuntament de València convoca cada any, els guanyadors dels quals es

planten a la Plaça de l'Ajuntament, s'ha produït també un canvi de paradigma estètic. Les falles municipals dels exercicis 2017, 2018 i 2019 han apostat per allunyar-se de les formes més tradicionals, implicant fins i tot a artistes urbans contemporanis com Okuda (Botella 2017) o PichiAvo (Casero 2018).

II·lustració 70: Cartell Falles 2019

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2Df0CfF>)

II·lustració 71: Esbós Falla Municipal 2018, dissenyada per Okuda

Font: Junta Central Fallera
(<http://bit.ly/2UhwN3F>)

Com es pot observar, les interferències de la política a l'àmbit faller han estat múltiples i variades. Són, per això, un factor que cal tindre en compte a l'hora d'analitzar el vessant cultural de les falles.

2.5- La premsa fallera

La festa de les falles ha adquirit amb el temps un pes tan significatiu al territori valencià, especialment a la capital valenciana, que està present a gairebé tots els mitjans de comunicació. Però no sols això, les falles també han motivat la creació d'una premsa de temàtica exclusivament fallera que suposa un altaveu potent per a totes les activitats impulsades per les comissions falleres i altres

entitats relacionades amb la festa. Evidentment, una part d'aquesta actualitat fallera, que és de la que s'ocupa el present estudi, té un caràcter cultural.

La presència de les falles a la premsa valenciana i, en menor mesura, nacional, no és un fet recent. Els periòdics del segle XIX estan plens de referències a la festa i encara més al llarg de tot el segle XX. "A partir de 1849, el món de les Falles es fa més present gràcies a les cròniques que la premsa diària de l'època anava incorporant, de manera gradual, en les seues edicions" (Català Gorges 2015). "Unes cròniques que no només van publicar-se en diaris de València, com *El Cid* i *El Diario Mercantil*, [...] sinó que també queden reproduïdes aquelles primeres notícies en diaris de Madrid: *El Heraldo*, *La Esperanza*, *La España* i *La Patria*, entre altres, senyal del ressò que ja tenien més enllà de València" (Català Gorges 2016).

Hui en dia, les notícies falleres tenen igualment el seu lloc a la ràdio, la televisió i, sobretot, als mitjans digitals, que són els que ofereixen una major quantitat d'informació sobre les activitats culturals falleres gràcies a "l'accessibilitat i baix cost del món digital," que "ha permès l'aparició de mitjans sostenibles amb les seues pròpies plataformes de difusió" (Collado Belda 2018, p. 323).

Pel que fa als mitjans dedicats exclusivament a parlar de falles, cal destacar la importància que han tingut les revistes. Una de les més importants ha estat *Pensat i fet*, fundada l'any 1912 i que, fins al seu tancament l'any 1972 fou tot un referent de la cultura valenciana que combinava cultura i sàtira. "Es tractava d'una publicació anual que incloïa com a element central els esbossos dels monuments fallers que s'anaven a plantar a les properes festes. Junt a ells, no obstant, hi apareixien articles d'opinió, poemes satírics, articles de costums, il·lustracions, relacionats tots ells amb la festa de les falles" (Peris Llorca 2017b). Més avant, es tornà a publicar entre els anys 1995 i 2008 (Játiva 2012). Altres revistes destacades que sí que es continuen editant a data de hui o s'han editat en els darrers anys són *Cendra* (Europa Press 2019), *El Turista Fallero* (Distrito Fallas 2019f), *Actualidad Fallera* (Actualidad Fallera 2019c), *Fiestas y Sociedad* (Fiestas y Sociedad 2019) o la revista *Lletrafaller* (Foment de les Lletres Valencianes - L'Oronella 2019).

Dins dels mitjans generalistes també podem trobar espais especialitzats en la informació fallera o relacionada amb les festes i tradicions. Per exemple, els principals periòdics de la província com són el *Levante-EMV* (R. L. V. 2019) i *Las Provincias* (Á. S. 2019) publiquen anualment monogràfics fallers quan s'acosten les dates de la festa. A la ràdio existeixen i han existit recentment nombrosos programes especialitzats com SER Falleros a la Cadena SER (Cadena SER 2019), Cadafal Faller a la COPE (Actualidad Fallera 2014), Gente de Fallas a Ondacero Radio (Ondacero 2019) o Som Bic a Play Radio Valencia (Ivoox 2019). A la televisió, l'oferta es concentra sobretot als canals d'àmbit local i autonòmic. D'aquesta manera trobem "Anem de festa" a TV Mediterráneo (La Ocho Tv 2019), "Tot és festa" a Levante TV (Levante TV 2019) o "Vive las Fallas" a Canal 7 TeleValencia (7 teleValencia 2019). Pel que fa a la televisió pública autonòmica, el desaparegut Canal 9 va comptar amb els programes "Cor de festa" i "De festa en festa", ambdós presentats per Julio Tormo (Distrito Fallas 2012). A la nova televisió valenciana, À Punt, tot i que no hi ha cap programa dedicat específicament, sí que s'hi han retransmés en directe els principals actes de la festa com les exaltacions de les falleres majors de València, les mascletades, la crida, l'ofrena o la cremà, entre altres (À Punt 2019).

En l'àmbit de la premsa digital, existeixen o han existit diversos portals d'informació fallera que cal destacar com Hablemos de Fallas, web independent sobre les falles, València i la seua cultura (Hablemos de Fallas 2019); Distrito Fallas, "un lloc d'Internet on aprendre i informar-se sobre les Falles amb l'esperit tradicional dels monuments fallers" (Distrito Fallas 2019g); Ciberfallas (Ciberfallas 2019); Ni Fu Ni Fallas (Infoperiodistas 2019) o Malalt de Falles, que pretén fer "una anàlisi sobre els fets que envolten a la festa fallera des d'una nova perspectiva" (Malalt de Falles 2019) entre altres molts que han sorgit en els últims anys. De fet, ha sigut en aquest àmbit cibernètic on la difusió de l'activitat fallera ha viscut la major revolució i on ha crescut més el seu impacte. Es pot observar "una evolució molt important dels mitjans digitals especialitzats, que va a ser determinant per a conformar el panorama informatiu actual de la festa" (Collado Belda 2018, p.312).

A més a més, l'arribada de les xarxes socials ha multiplicat les opcions de generar contingut en tots els àmbits i el món faller no ha estat una excepció, nombroses pàgines de Facebook, comptes de Twitter i d'Instagram parlen exclusivament de falles i "s'estableixen debats i es plantegen polèmiques pràcticament a diari" (Collado Belda 2018, p.325). A tot açò cal afegir la presència de la pràctica totalitat dels mitjans esmentats anteriorment en una o diverses xarxes socials en les quals comparteixen i creen també nova informació. Com a conseqüència, "el mapa de la blogosfera fallera demostra un ecosistema comunicatiu especialitzat complex, organitzat, molt divers i interconnectat que, considerant el caràcter festiu de les falles, atén clarament als paràmetres de cultura popular i participativa" (Collado Belda 2018, p.329).

En definitiva, les comissions falleres i la resta d'entitats relacionades tenen hui en dia al seu abast una gran quantitat de mitjans de comunicació interessats en l'activitat que fan en general i en la de caràcter cultural en particular. Açò ha provocat també que, com més avant es veurà, la possibilitat de repercussió mediàtica haja augmentat l'interés per organitzar activitats culturals diverses.

2.6- Estudis rellevants anteriors

Tot i que l'activitat cultural relacionada amb les falles de València no ha estat mai objecte d'un estudi en profunditat, sí que s'han dut a terme algunes investigacions sociològiques que resulta interessant citar i comentar per tal de contextualitzar millor aquest treball de recerca.

En primer lloc cal fer referència a la publicació per part de la Generalitat Valenciana dels estudis dels professors Antonio Ariño i Ramón Llopis titulats *Les pràctiques culturals a la Comunitat Valenciana* i *La participació cultural a la Comunitat Valenciana*. Com que ens estem ocupant de l'àmbit cultural dins de les falles, és necessari conèixer quina és la situació general pel que fa a les pràctiques culturals al territori que s'està estudiant.

En segon lloc, és d'obligada referència l'enquesta encarregada per la Regidoria de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València sobre la percepció social del col·lectiu faller davant la festa de les Falles com a Patrimoni

Immaterial de la Humanitat. Aquesta investigació ofereix una major comprensió del col·lectiu faller, l'activitat cultural del qual és l'objecte d'estudi d'aquesta tesi.

En tercer i últim lloc, cal mencionar l'estudi de les falles de la ciutat de València des d'una perspectiva de gènere. Aquesta investigació va ser un encàrreg del consell municipal a la Universitat de València i ha estat presentada en febrer de 2019 (Ajuntament de València 2019j).

Es procedirà ara, per tant, a una anàlisi més detallada de les característiques i dels resultats obtinguts en cada cas.

2.6.1- Les pràctiques culturals a la Comunitat Valenciana

La lectura d'aquest estudi requereix aclarir primerament que es tracta, en realitat, de l'anàlisi de les dades de les enquestes d'hàbits culturals a Espanya realitzades pel Ministeri d'Educació i Cultura entre 2003 i 2015. La Comunitat Valenciana no disposa en el moment de la redacció de cap instrument d'observació especialitzat en aquest aspecte com sí que ocorre a altres autonomies i, com a resultat, no s'han dut a terme estudis. Degut a la manca d'enquestes sobre la població valenciana, s'han emprat submostres de població de la Comunitat Valenciana, bàsicament de les enquestes de 2003, 2011 i 2015 per tal de reflectir un moment anterior a la gran recessió, així com un punt intermedi i un moment posterior. A més a més, aquest període és també el de la implantació de les noves tecnologies de la informació, la comunicació i l'organització social (Ariño Villaroya i Llopis Goig 2017, 11).

Al llarg dels cinc capítols de què consta, s'ocupa d'aspectes diversos com la lectura, els audiovisuals, Internet, la música, el cinema, les arts escèniques, l'associacionisme cultural, l'amateurisme o les dinàmiques de diferència i desigualtat. És, per tant, un estudi molt complet i que tracta múltiples aspectes. Per això mateix, no s'analitzarà en profunditat però sí que és oportú assenyalar l'interés d'alguns dels seus apartats que podrien connectar-se amb les activitats que organitzen les comissions falleres, per les quals han estat preguntades al qüestionari al llarg del treball de camp de la present investigació.

Per exemple, quan es parla d'associacionisme cultural i de pertinença a associacions culturals o realització de treball voluntari és important remarcar que moltes comissions figuren registrades com a associacions culturals i no festives. A més a més, gran part de la seua activitat se sustenta en el treball voluntari dels seus membres, ja que tasques com la coordinació i la redacció del llibret o l'execució d'obres teatrals solen ser quasi sempre no remunerades.

De la mateixa manera, les seccions sobre visites a monuments i museus, assistència a concerts, teatre o cinema es podrien relacionar directament amb les activitats que organitzen les comissions falleres de la ciutat de València. Fins i tot, els índex de lectura tindrien incidència sobre els llibrets o les pràctiques digitals podrien explicar la preferència de les comissions per uns determinats mitjans per a difondre la seua activitat cultural.

No obstant això, de les possibles conclusions que es puguem extraure de la confrontació de les dades d'aquest estudi amb el dels professors Ariño i Llopis ja se'n parlarà més endavant.

2.6.2- La participació cultural a la Comunitat Valenciana

Aquest estudi, obra també dels professors de la Universitat de València Antonio Ariño i Ramón Llopis naix amb un doble objectiu. "En primer lloc, presentar i analitzar les dades obtingudes en la primera Enquesta de participació cultural a la Comunitat Valenciana 2017; i, en segon lloc, efectuar una contribució decisiva a l'Observatori de Gènere sobre la Cultura a la Comunitat Valenciana (Ariño Villaroya i Llopis Goig 2018, 19). Per aquesta raó en l'enquesta està sempre present la variable sexe, ja que es pretén mostrar la seua incidència a les pràctiques culturals, a més d'incloure un capítol final dedicat a recollir totes les dades des de la perspectiva de sexe.

L'enquesta duta a terme l'any 2017 és la primera d'aquestes característiques desenvolupada a la Comunitat Valenciana i és fruit d'un encàrrec de la Direcció General de Cultura de la Generalitat Valenciana. En el seu disseny, s'hi han inclòs "una sèrie de preguntes que permeten mirar les pràctiques culturals des d'una talaia particular". Amb aquesta intenció, "a més dels enfocaments tradicionals, dedicats a explorar els sectors, camps o àmbits

culturals” s'ha decidit explorar la noció comuna o nativa de cultura, la perspectiva de gènere, la llengua utilitzada en les pràctiques culturals i la participació cultural (Ariño Villaroya i Llopis Goig 2018, 19).

Consta de catorze capítols en els quals, a més dels aspectes generals, s'analitzen les pràctiques lectores, les practiques audiovisuals, les pràctiques digitals; el cinema, les sèries i els documentals; l'audició musical, els videojocs, les arts escèniques, altres pràctiques, les polítiques culturals (motius i mesures); les dimensions, estrats i conglomerats de participació cultural en la societat valenciana; l'omnivoritat cultural en la societat valenciana, els camps culturals i, per últim, hi ha un capítol dedicat a l'Observatori de la Igualtat entre dones i homes en la cultura.

Degut a la seua extensió i complexitat, no s'analitzaran detingudament totes les dades reflectides a l'estudi però, com ja s'ha apuntat a l'apartat anterior, cal assenyalar de nou el seu potencial interès per a l'àmbit d'estudi d'aquesta tesi. Tot i que no existeix la possibilitat d'aplicar als resultats la variable de pertinença en una comissió fallera, sí que es compararan més avant algunes de les dades. Per exemple, resultaria interessant analitzar i comparar la popularitat de les activitats programades entre les comissions amb l'extensió de la seua pràctica entre la població valenciana, entre altres qüestions que s'abordaran més endavant en l'apartat corresponent.

2.6.3- Enquesta sobre la percepció social del col·lectiu faller

L'Ajuntament de València va encarregar l'any 2017 una enquesta sobre la percepció social del col·lectiu faller amb l'objectiu de conèixer els perfils i actituds del col·lectiu faller, la seua realitat sociològica i obtenir opinions sobre les característiques de la festa i sobre possibles canvis. En total, l'empresa InvestGroup va entrevistar 936 fallers i falleres majors de 18 anys i residents a la ciutat de València (Ajuntament de València, 2018c).

La investigació es divideix en quatre grans blocs: perfil característic com a faller, valoració sobre les Falles, opinió respecte a diferents temes de les falles i anàlisi sociològic del col·lectiu faller. Al primer d'ells es pregunta als subjectes per la ubicació de la seua falla, les seues arrels a la comissió, el nombre de

fallers a sa casa, l'antiguitat com a faller, l'ocupació de càrrecs de responsabilitat, les raons de ser faller o fallera, altres activitats o aficions i les activitats que practica a la falla.

A continuació, la segona part es demana la valoració sobre aspectes diversos relacionats amb la festa com la importància de la declaració de les Falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat, els elements culturals de les Falles, la pròpia comissió o els temes de debat existents al món faller. Després al tercer apartat es recullen les opinions sobre altres temes com l'ús del valencià, el grau d'acord amb els canvis produïts, el model de gestió o els principals problemes i les possibles actuacions del futur (Ajuntament de València, 2018c).

En darrer lloc, es procedí a una anàlisi sociològica del col·lectiu faller preguntant als entrevistats pels principals problemes que tenien com a ciutadans, la seua identitat territorial, confessió religiosa, competència lingüística, sociologia electoral, situació econòmica, nivell d'estudis i nacionalitat. Va ser precisament aquesta última secció la que va generar una forta polèmica tant a l'Ajuntament com entre els propis fallers i falleres. La presència de preguntes de caire ideològic o religiós va ser considerada indignant per una part del col·lectiu faller (Crespo 2017).

2.6.4- Anàlisi de les falles de la ciutat de València des d'una perspectiva de gènere

L'Ajuntament de València va encarregar un informe a la Universitat de València amb l'objectiu principal de "fer una diagnosi de les Falles de la ciutat de València des d'una perspectiva de gènere, i avaluar fins a quin punt les dones i els homes fallers participen en condicions d'igualtat tant als actes del ritual, com als diferents àmbits d'organització i gestió de l'entramat faller" (Gisbert Gracia i Rius Ulldemolins 2018, 6).

Cal precisar que el document al que s'ha tingut accés és un pre-informe, és a dir, que es tracta d'un "un avançament de la recerca, on s'analitzen dades quantitatives i el material arreplegat durant diferents observacions a les Falles 2018 de la ciutat de València" (Gisbert Gracia i Rius Ulldemolins 2018, 6).

El projecte ha estat a càrrec del Centre d'Estudis sobre la Cultura, el Poder i les Identitats del Departament de Sociologia i Antropologia Social de la Universitat de València i l'han coordinat i dirigit els professors Verònica Gisbert Gracia i Joaquim Rius Ulldemolins. La seua metodologia ha combinat el treball documental i el treball de camp, dins del qual cal destacar l'ús de la metodologia qualitativa. Concretament s'han dut a terme dotze entrevistes semi-dirigides i sis grups de discussió.

A més a més, s'ha estudiat la representació de les dones als cadafals, amb especial atenció als cossos i als valors socials de gènere que transmeten en comparació amb la imatge que es dona dels homes.

Per altra banda, s'ha realitzat una auditoria de gènere de les falles de València amb dades facilitades per la JCF que ha quantificat la presència femenina dins les directives de les comissions, de la Interagrupació i de la Junta Central Fallera. S'ha pogut constatar així com les dones són minoritàries als càrrecs més alts de les comissions com presidències (12%) o vicepresidències (26%), així com a les directives de la Interagrupació (11%) o la JCF (33%) (Gisbert Gracia i Rius Ulldemolins 2018).

Les qüestions de gènere investigades a aquest estudi condicionen també l'activitat cultural fallera i expliquen fets com la presència majoritària d'homes al llistat de persones entrevistades a aquesta tesi. Perquè quan es pretén parlar amb qui s'encarrega de gestionar una determinada activitat, en la majoria de casos es tracta d'homes ja siga a les comissions o també a les associacions i institucions contactades.

3- Activitat cultural fallera a València

L'activitat cultural fallera a València és diversa, extensa i pot materialitzar-se de moltes formes. Com ja s'ha pogut observar als apartats anteriors, són moltes les institucions implicades. No obstant això, la tesi se centrarà en l'activitat desenvolupada directament des de la base de la festa fallera, és a dir, en l'activitat de les comissions, sense deixar de banda alguns dels agents destacats de l'escenari cultural faller de la capital valenciana.

En el treball de camp de la investigació s'han fet servir múltiples ferramentes. Per una banda, les enquestes han permés obtenir dades i percentatges quantificables proporcionats directament per les comissions falleres. Per altra banda, s'ha aprofundit des d'un vessant més proper i personalitzat mitjançant entrevistes a alguns agents destacats de l'activitat cultural fallera. Seguint aquesta mateixa línia de propiciar la reflexió al voltant de l'activisme cultural relacionat amb les falles a la ciutat de València, s'ha dut a terme també un grup de discussió.

Totes aquestes eines han estat utilitzades per tal d'oferir una visió el més ampla possible del fenomen estudiat, combinant tècniques d'investigació quantitativa i qualitativa amb l'objectiu de donar una resposta adequada al repte que suposa la complexitat d'una manifestació cultural i social com aquesta.

3.1- Enquesta

La realització d'una enquesta entre les comissions falleres pertanyents a la Junta Central Fallera és un dels eixos principals de la investigació duta a terme a aquesta tesi. Cada comissió havia de completar solament un qüestionari dissenyat per tal d'obtenir dades sobre la tipologia de la seua activitat cultural, la participació, la gestió, l'organització, es recursos humans emprats, les col·laboracions, el finançament, la difusió, els objectius, la valoració i els projectes de futur.

El procés de recollida ha estat llarg i complex. S'han emprat diversos mitjans per tal d'obtenir respostes al qüestionari (Internet, telèfon, presencial).

A més a més, factors que més avant es detallaran han influït i han impedit que la velocitat de l'obtenció de les dades necessàries fora major.

3.1.1- Determinació de la mostra i criteris

Les enquestes han estat dirigides a les comissions falleres de València i de les localitats integrades en la Junta Central Fallera que són Quart de Poblet, Xirivella, Burjassot i Mislata, que sumen un total de 381 associacions registrades actualment al cens (Junta Central Fallera 2019v). Com que es pretenia que la mostra fora el més representativa possible, es va establir també com a criteri aconseguir la participació de comissions de tots els sectors i també de totes les seccions, és a dir, de tots els pressupostos i de totes les àrees geogràfiques.

Per tal d'obtenir la informació necessària de la manera més eficient i directa, el contacte amb les comissions s'ha efectuat a través dels delegats i delegades de cultura de cada comissió o, en el seu defecte, dels presidents i presidentes, o bé, de les persones encarregades d'organitzar les activitats de caràcter cultural de la falla, en cas de no coincidir amb els càrrecs enumerats anteriorment.

L'objectiu del qüestionari ha estat obtenir, per una banda, informació concreta sobre el tipus d'activitat cultural desenvolupada per les comissions falleres de València i, per altra, conèixer com es gestiona tota aquesta activitat, quina resposta obté del públic i com la valoren els propis organitzadors. El període de temps de l'estudi s'ha centrat en la història recent de les comissions. En resum, es consideren els últims 20 o 30 anys per tal de recollir bé la trajectòria i la progressió de les activitats culturals organitzades per les falles valencianes tot i que no s'ha especificat un període de temps concret.

3.1.2- La recollida

La ferramenta principal per a la recollida i el processament de la informació ha estat la ferramenta Formularis de Google Drive. Però, encara que es tracta d'una eina digital i disponible en línia a Internet, el procés ha hagut de desenvolupar-se paral·lelament per altres mitjans com el telèfon o

presencialment degut a la dificultat que suposava l'arreplega únicament virtual ja que amb aquest mètode no s'aconseguien les respostes suficients. Posteriorment, les respostes obtingudes per altres mitjans s'introduïen al qüestionari de Google per a unificar i reunir la informació.

La recollida de dades tingué lloc entre juny de 2016 i març de 2018. El primer pas del procés fou contactar amb la Junta Central Fallera i el Secretari General d'aquell moment amb l'objectiu d'explicar el projecte i aconseguir la seua col·laboració. Com a resultat, la JCF va enviar per correu electrònic la informació i l'enllaç al qüestionari. Per desgràcia, la resposta fou escassa i sols unes poques comissions respongueren. Però a partir d'aquestes primeres comissions i dels contactes personals al món faller de la capital valenciana dels quals ja es disposava amb anterioritat, es va anar contactant i explicant la investigació a les comissions de manera individualitzada ja fora per telèfon, per correu electrònic, en persona aprofitant activitats culturals o a través de les xarxes socials. Aquesta va ser la metodologia que va donar millor resultat, perquè establir un contacte previ ajudava a eliminar reticències i dubtes a l'hora de donar dades sobre el funcionament intern i la composició de la comissió.

Aquesta necessitat d'implicació personal explica l'ampli període emprat per a la recollida, ja que calgué anar coneixent i guanyant-se la confiança de diversos membres de la comunitat fallera i anar aconseguint així ampliar a poc a poc la xarxa de contactes fins un punt que permetera arribar a una part significativa de les comissions.

3.1.2.1- Les dificultats en la recollida

A causa de la pròpia natura de l'àmbit faller, on predomina l'amateurisme en la gestió, quan es contacta amb un dels responsables o càrrecs d'una comissió cal tenir en compte que la gestió de la falla o d'una activitat cultural promoguda des de la falla quasi mai és la seua activitat principal. Aquesta situació provoca que, fins i tot quan existeix la voluntat de col·laborar i participar a l'estudi, moltes vegades resulte difícil trobar el moment de completar el qüestionari. Per això, acaba sent necessari insistir i contactar en repetides ocasions per tal d'assegurar-se d'obtenir la informació.

A més a més, la recollida únicament a través d'Internet enviant el qüestionari per correu electrònic no funcionava. Tot i aconseguir el suport i la implicació de la Junta Central Fallera, als enviaments de correus electrònics efectuats des de la JCF respongué un número molt baix de comissions. Finalment, el mètode més efectiu era anar aconseguint un a un contactes, especialment telefònics, a través de les persones entrevistades o de persones contactades a través de comissions, associacions de caràcter faller i activitats diverses relacionades amb l'àmbit faller. Fins i tot, una vegada fet aquest pas i aconseguit el contacte, calia explicar detalladament el projecte i, en alguns casos, vèncer reticències i desconfiances per a, a la fi, aconseguir que una part de les persones contactades ompliren l'enquesta. Evidentment, aquest procediment alentia molt el ritme d'arreglada de la informació.

Per altra banda, aquesta investigació també es va veure afectada per la polèmica suscitada per l'enquesta que va fer l'Ajuntament de València entre el col·lectiu faller de la ciutat (Crespo 2017), provocant que algunes de les persones contactades es mostraren reticents a contestar enquestes. Com a conseqüència, es van haver de detindre els contactes durant un parell de mesos, fins que la situació es va calmar.

En definitiva, la laboriositat del procés de contactes personalitzats i individualitzats i la situació social i política que envolta el món faller de la ciutat de València van dificultar la recollida de dades.

3.1.3- Disseny del qüestionari

El qüestionari completat per les comissions de València i la resta de localitats dependents de la JCF partia del que es va emprar a un treball d'investigació anterior, en què s'havia enquestat a les comissions falleres de la localitat d'Alzira sobre l'activitat cultural que organitzen.

Per tal de definir les preguntes més adequades, el primer pas va ser realitzar una investigació preliminar per a conèixer el tipus d'activitats culturals que venien desenvolupant les comissions falleres a la ciutat de València. En segon lloc, es van realitzar unes primeres entrevistes personals per a conèixer el funcionament intern de les falles i valorar així si era necessari fer

modificacions significatives respecte a les preguntes formulades a Alzira. Finalment, es va veure que els models i tipologies eren bastant similars i l'enquesta podia funcionar sense massa variacions, a més a més, amb l'avantatge de poder comprar més avant les dades amb major facilitat si es considera oportú.

Finalment, tenint en compte els objectius de la tesi, s'ha elaborat un qüestionari amb diverses modalitats de preguntes (de sí o no, amb diverses categories, de completar...) organitzat en cinc apartats amb els quals es pretén cobrir totes les necessitats d'informació: informació general de cada falla, activitats culturals, participació i públic, gestió de les activitats i, per últim, objectius, valoracions i projectes de futur. En el primer apartat es recullen dades generals per a poder comprovar si existeix una correlació entre el volum d'activitat d'una falla i paràmetres com el número de membres de la comissió, el sector o la secció en què participen els monuments, si aquests són experimentals o no i l'antiguitat. En el segon, es fa una enumeració detallada del tipus d'activitat realitzada, d'aquesta forma s'obté una idea real i objectiva del volum de l'activitat cultural fallera general a València i la resta de poblacions incloses a la Junta Central Fallera (Quart de Poblet, Xirivella, Burjassot i Mislata) i es podrà saber també com és aquesta activitat. En el tercer, es tracta de conèixer com és la participació dels fallers en les activitats i conèixer així si hi ha un impacte real en els hàbits culturals. En el quart, s'ocupa de les qüestions més relacionades amb la gestió cultural: organització i personal, col·laboracions amb altres entitats, finançament i difusió. En el cinqué i últim, s'indaga en la valoració que els propis organitzadors i organitzadores fan de quines han estat les motivacions i els objectius, i en quin grau s'han vist complits, així com en els projectes de futur i en com l'actual situació de crisi econòmica ha afectat aquesta tasca cultural.

D'aquesta manera, a més d'aconseguir inventariar exhaustivament totes les diverses activitats culturals i la forma de gestionar-les, es fomenta la reflexió al voltant dels motius que duen a una associació festiva a introduir-se en el camp de les activitats culturals i quina valoració han fet de l'experiència.

3.1.4- Informació general de cada falla

En aquest primer apartat hi ha preguntes destinades a obtenir informació general de cada falla com el nom, l'any de creació, el número de fallers a l'últim exercici (xiquets, adults i en conjunt), el sector geogràfic al que s'hi situen, la secció en què participaren els monuments dins del concurs de monuments de la Junta Central Fallera, si es tractava de monuments fallers de caire experimental o si està constituïda en associació cultural i en cas afirmatiu des de quin any.

Totes aquestes informacions serviran per a poder apreciar possibles tendències o correlacions entre les característiques generals d'una falla i la seua activitat cultural. Es podrà saber així, per exemple, si l'antiguitat o el nombre de membres predisposen una comissió fallera a un major interès per les activitats culturals.

Cal remarcar les preguntes sobre la constitució o no com a associació cultural, perquè fa uns anys es va produir una transformació progressiva de totes les comissions en associacions culturals, principalment per avantatges legals, però que les fa constar a efectes jurídics com a associacions dedicades a propòsits "culturals" i no simplement festius. Aquesta investigació permetrà veure fins a quin punt la transformació va o no més enllà de la denominació.

3.1.5- Les activitats culturals

En aquest apartat es tenen en compte totes aquelles activitats organitzades per les comissions falleres que es classifiquen normalment com a activitats culturals: exposicions, representacions teatrals, concerts de música, conferències, projeccions audiovisuals, etc. i que tenen lloc fora dels dies corresponents a la festa fallera.

Però, a més a més, després de realitzar un estudi preliminar de l'activitat cultural fallera a València i les localitats properes, s'ha considerat convenient incloure altres pràctiques relativament comuns com són l'edició de llibres i la convocatòria de concursos d'arts plàstiques o literatura tant dirigits a adults com a xiquets, l'organització de visites culturals o el fenomen de les Setmanes Culturals que realitzen diverses falles i que solen concentrar bona part de l'activitat cultural fallera.

Al seu torn, també s'ha decidit incloure preguntes relacionades amb algunes activitats típicament falleres com són la publicació del llibret de la comissió o l'acte de presentació ja que presenten un vessant clarament cultural. En el cas dels llibrets, molts d'ells serveixen de mitjà de difusió a articles literaris o divulgatius, moltes vegades escrits per professionals de prestigi acadèmic, científic, literari o artístic. Pel que fa a les presentacions, són actes que han desenvolupat al llarg dels anys parts complementàries a la desfilada dels fallers de la comissió i que inclouen coreografies i peces o escenes teatrals creades expressament per a l'ocasió (apropòsits), així com elaborades escenografies.

3.1.5.1- Exposicions i concursos d'arts plàstiques

Les exposicions són una activitat popular entre les falles valencianes i és habitual trobar mostres organitzades per les comissions falleres, moltes als casals però també algunes a altres espais. En aquest apartat, més enllà de si s'organitzen o no exposicions el que interessava era saber com eren, és a dir, quina era la temàtica. L'enquesta presenta quatre possibles tipologies que recullen la majoria de les exposicions que s'han realitzat: arts plàstiques (pintura, fotografia, escultura, dibuix, etc.), història, etnologia (artesanía, tradicions, oficis antics, etc.) i temàtica fallera (indumentària, pirotècnia, monuments, etc.).

Dins d'aquest mateix apartat, s'inclouen els concursos d'arts plàstiques, una pràctica relacionada amb l'àmbit artístic i també pel fet que moltes vegades els concursos culminen amb una exposició pública dels treballs presentats. S'ha fet distinció entre aquells dirigits a un públic adult i a un públic infantil ja que els primers solen ser activitats amb participants formats artísticament i que s'acompanyen sempre d'una mostra d'obres, amb un jurat professional de l'àmbit corresponent implicant per tant un major esforç organitzatiu. Els concursos infantils són més populars, solen ser sempre de dibuix i moltes vegades són una activitat interna de la falla que no implica necessàriament una exposició pública dels treballs.

3.1.5.2- Concerts i concursos de música

Algunes comissions falleres organitzen concerts. Aclarim que per concert entenem tota aquella activitat on hi ha un públic que va expressament a escoltar un o diversos músics o intèrprets. Queden excloses les actuacions musicals que formen part de la festa fallera o de l'àmbit purament festiu.

En aquest apartat, el qüestionari té la intenció de saber quantes comissions organitzen concerts i de quin gènere musical. D'aquesta forma es poden classificar i observar quines són les tendències i el tipus de concert més popular. El qüestionari contempla tres possibles categories: música clàssica, música tradicional o folk i música pop o rock. Existeix la possibilitat d'indicar-ne altres en cas que fóra necessari.

Igual que en el d'exposicions, en aquesta part s'han inclòs també els concursos de música, demanant que s'indique el nom i el número d'edicions realitzades fins al moment.

3.1.5.3- Conferències

Les conferències poden semblar una activitat més pròpia de l'àmbit acadèmic que del faller, però no és estrany trobar a la programació cultural fallera de València aquest tipus d'actes organitzats per una comissió fallera, especialment dins de les setmanes culturals.

De la mateixa manera que als apartats anteriors, l'objectiu és saber quin percentatge de falles les inclouen en la seua programació i de quin tipus són aquestes conferències. Com a possibles respostes es proposen huit temàtiques distintes: història local, història general (al ser aquest un dels temes més populars es va veure interessant fer aquesta distinció, donada la predilecció que sembla haver per les temàtiques locals o del barri), literatura, art (incloent pintura, escultura, cinema, arquitectura, còmic), gastronomia i política. Com sempre, està oberta la possibilitat d'indicar altres opcions si es considera necessari.

3.1.5.4- Teatre i presentacions

Aquest apartat recull tota l'activitat fallera relacionada amb les arts escèniques. En aquest cas, les preguntes no giren al voltant del tipus d'obres que s'han representat sinó a com es desenvolupa l'activitat teatral de la falla, perquè normalment el que fan és crear grups de teatre (infantil o d'adults) amb la finalitat de representar una única peça teatral i presentar-la al concurs de teatre en valencià que organitza la Junta Central Fallera.

Tenint en compte aquesta circumstància, el que s'ha considerat prioritari era definir quin grau d'activitat al voltant de teatre hi havia entre les comissions. Per això, la primera pregunta presenta quatre opcions sobre l'existència de grups teatrals a la falla: infantil i adult, només adult, només infantil o cap.

Per a mesurar en quin grau aquesta activitat es circumscriu a les representacions teatrals dins del concurs oficial a continuació es pregunta on han tingut lloc les representacions si dins o fora del concurs de la JLF. D'aquesta manera es pot apreciar la freqüència de representacions amb altres propòsits que no siguen concursar.

Finalment, les dues últimes preguntes pretenen valorar dos aspectes de creació pròpiament artística i cultural que tenen lloc dins d'un acte que forma part del programa d'actes purament faller com és la presentació. Per una banda es vol saber si s'escriuen textos teatrals expressament per a ser representats a la presentació i per altra si es dissenya i construeix escenografia per a l'acte. S'ha considerat interessant incloure aquest aspecte dins l'estudi ja que és un dels primers indicadors que fa veure que a una comissió hi ha voluntat d'anar més enllà d'allò que exigeix l'estricta tradició festiva.

3.1.5.5- Publicacions

Dins de l'apartat de les publicacions falleres es poden distingir bàsicament dos tipus d'activitats: la publicació del llibret de la falla i l'edició de llibres independents.

Pel que fa a l'edició de llibres, han estat nombroses les comissions que s'han llençat a la publicació de llibres en les últimes dècades. El primer pas s'ha

considerat, per tant que seria saber la proporció exacta de falles que han editat llibres. Una vegada coneguda aquesta dada, és interessant saber quin ha estat el gènere o la temàtica d'aquests llibres. Per tal de facilitar la tasca es proposen huit opcions: història, literatura (textos literaris o història de la literatura), temàtica fallera, art (incloent pintura, cine, fotografia, arquitectura i escultura per tal de no sobrecarregar amb excessives opcions), etnologia, gastronomia, ciència i música. Hi ha, com sempre que es presenta aquest tipus de pregunta, l'opció d'afegir-ne altres si alguna de les publicacions de la falla no encaixa en cap de les opcions anteriors.

Per a conèixer un poc més com es planteja la comissió el fet de publicar un llibre es pregunta també si s'ha fet acte de presentació dels llibres que ha editat la falla, a la manera de les editorials convencionals.

La segona activitat de què s'ocupa el qüestionari relacionada amb l'edició de publicacions és el llibret de la falla. Igual que la presentació, forma part de la tradició purament festiva de les falles i està establert que deu contenir la crítica de la falla, les salutacions dels presidents i els poemes a les falleres majors, sense oblidar un recull, a ser possible eminentment fotogràfic, de l'activitat de la comissió durant aquell any. Però, com ja s'ha descrit en apartats anteriors, en les últimes dècades els llibrets de falla s'han obert a múltiples continguts que superen els límits del llibret tradicional ajudats per l'existència de concursos de llibrets. És precisament aquesta part del llibret la que resulta interessant investigar i aprofundir per ser la més allunyada dels continguts tradicionals.

Un dels trets més significatius de molts dels llibrets actuals és que són temàtics, és a dir, tenen un tema (que ja no és la falla ni la comissió com abans) al voltant del qual giren tots els continguts. Per això mateix, es considera igualment important saber quantes comissions s'han sumat a aquesta tendència.

Altra característica distintiva d'aquesta concepció dels llibrets de falla com a artefactes culturals (Peris Llorca 2014) és que contenen articles elaborats pels propis fallers i, molt freqüentment, per col·laboradors externs, professionals de prestigi en el seu àmbit als quals se'ls dona en moltes ocasions

oportunitat de publicar estudis o investigacions propis de revistes acadèmiques i de publicacions literàries especialitzades.

Però, a banda de saber si editen o no articles, cal saber quin tipus d'articles publiquen i amb quines temàtiques. De forma similar a altres apartats es proposa un llistat de temàtiques que, en aquest cas, és el mateix que el que es proposa per als llibres editats de forma independent al llibret: història, literatura, temàtica fallera, art, etnologia, gastronomia, ciència i música deixant oberta, com sempre, la possibilitat d'indicar-ne altres.

L'última pregunta d'aquesta secció aprofundeix en les activitats sorgides al voltant de la publicació dels llibrets i s'interessa pels actes de presentació dels llibrets de falla que algunes comissions han organitzat últimament. Ja que es tracta relativament d'una novetat, convé observar si és una tendència en expansió.

3.1.5.6- Audiovisuals

En el camp de l'audiovisual, la trajectòria és encara relativament recent, però s'han pogut trobar dos tipus d'activitats que s'hi relacionen i que desenvolupen algunes falles: l'organització de projeccions, ja siga de curtmetratges o llargmetratges i l'edició de material audiovisual, especialment de documentals.

Primerament, s'interroga sobre l'organització de projeccions per a saber si s'han dut a terme i de quina classe: sols de llargmetratges, sols de curtmetratges, dels dos o de cap dels dos. Com que encara és poc freqüent i no representa un gran percentatge de falles, no s'ha incidit més en el gènere o temàtica.

A continuació, es pregunta si la falla ha editat material audiovisual (DVD, etc.) i si s'han organitzat projeccions públiques dels treballs audiovisuals editats. Així s'obté informació suficient per a determinar si els nous mitjans audiovisuals estan generant un nou tipus d'activitats culturals dins del món faller valencià.

3.1.5.7- Setmanes culturals

Les setmanes culturals són una forma d'agrupar diverses activitats culturals concentrant-les en un espai de temps aproximadament d'una setmana que funciona en l'àmbit faller de València i la resta de localitats incloses a la Junta Central Fallera des de fa anys.

Aquesta secció té com a objectiu saber quantes falles organitzen o han organitzat setmanes culturals i si aquestes han tingut continuïtat al llarg de diverses edicions. També incideix en la tipologia de les activitats incloses en els programes de les setmanes culturals. Es planteja un llistat amb múltiples opcions: exposicions, concerts, conferències, projeccions audiovisuals, representacions teatrals, presentacions de llibres i visites culturals com a activitats més usuals. Existeix també la possibilitat d'afegir altre tipus d'activitats.

Per a acabar, l'última pregunta tracta de precisar si les comissions que fan setmanes culturals continuem mantenint activitat cultural al llarg de l'any o si la concentren tota en aquests dies.

3.1.5.8- Visites culturals, premis literaris i altres activitats.

En aquest últim apartat, dins de les activitats culturals, hi ha agrupades algunes que no corresponien exactament a cap categoria anterior com les visites culturals, que són freqüents i populars entre les comissions falleres valencianes, motiu per el qual s'ha considerat oportú incloure-les a l'estudi.

Els concursos literaris no estan tan estesos, però són una iniciativa interessant que cal tindre en consideració. Dins dels concursos, cal distingir entre aquells dirigits a la participació dels adults i aquells dirigits als xiquets i les xiquetes. És igualment interessant fixar-se en els gèneres literaris. En els concursos literaris per a adults es proposen tres opcions: narrativa, poesia i assaig. Per altra banda, en els concursos infantils es proposen tres opcions també: contes, poesia i còmic perquè que s'ha observat que aquests són els més freqüents.

Finalment, es dóna l'oportunitat d'afegir altres activitats culturals que realitzen les comissions i que no hagen estat recollides per cap pregunta del qüestionari.

3.1.6 Participació

Aquest apartat té un objectiu clar: que els promotors i promotores de les activitats valoren la participació dels fallers de la pròpia comissió en les activitats culturals que han estat iniciativa de la falla. D'aquesta manera s'intenta mesurar l'impacte de les activitats culturals en el conjunt del col·lectiu faller.

Aprofundint un poc més, es demana que s'indique quines són les que major participació tenen per part del públic per a definir així quines són les més populars i les que millor acull el públic faller.

3.1.7- Gestió de les activitats

Una vegada investigada la quantitat i varietat de l'activitat cultural fallera de València, aquest apartat pretén descobrir com es gestiona tota aquesta activitat mitjançant la investigació de tres aspectes: l'organització del personal, les col·laboracions i, per últim, el finançament i la difusió. Tots ells són aspectes fonamentals a l'hora de poder conèixer el tipus de gestió cultural que s'està desenvolupant des d'un àmbit amateur com són les falles.

3.1.7.1- Organització i personal

Les preguntes que figuren a aquesta part incideixen, en primer lloc, en el perfil de les persones que gestionen les activitats culturals de la falla. S'ofereixen quatre possibilitats: personal faller, personal extern no professional (col·laboració i/o assessorament d'experts) i personal professional (gestors culturals contractats).

A més a més, aprofundint en l'organigrama de les comissions falleres, es demana que assenyalen quines delegacions internes participen en les activitats culturals. Hi ha també una llista de propostes: Cultura, Joventut, Infantil, Presentacions, Teatre, Festejos, Llibret i Activitats diverses.

Per últim, s'incideix en el nombre de falles implicats en l'organització de les activitats culturals de la falla, d'aquesta manera es pot clarificar millor com funcionen i si es tracta d'iniciatives de grups reduïts de fallers i falleres o compten amb una implicació ampla per part de la comissió.

3.1.7.2- Col·laboracions

Aquest apartat del qüestionari s'interessa per l'existència de col·laboracions (en la gestió, cessió d'espais, etc.) entre les comissions falleres i altres entitats. S'intenta aclarir el volum de col·laboracions dins dels actes culturals organitzats per les falles de València i la resta de localitats de Junta Central Fallera i establir possibles correlacions entre aquesta pràctica i la quantitat d'activitats cultural que du a terme una falla. A més a més, es pretén veure quines són les entitats amb les quals solen col·laborar i si són molt variades o hi ha tendències clares cap a alguna o algunes entitats concretes.

3.1.7.3- Finançament i difusió

Si es tracta de retratar com es gestiona l'activitat cultural de les falles valencianes, resulta fonamental preguntar per com es financen i com es difonen les diverses activitats.

Per tal de classificar les possibles vies de finançament s'ofereixen quatre opcions que poden sumar-se i complementar-se: subvencions, patrocinis, assignació del pressupost general de la falla i ingressos que generen (per venda d'entrades, exemplars, etc.). Amb aquestes quatre modalitats es recull ja tot l'espectre de possibles vies. La intenció es veure quines són les més comuns tant en general com entre aquelles comissions que més activitat cultural tenen.

Pel que fa a la difusió, interessa en primer lloc saber a través de quins mitjans té lloc. Es proposa de nou un llistat d'opcions que solen ser habituals i que, evidentment, poden sumar-se i complementar-se: ràdio local, periòdics locals, revistes locals, televisió local, diaris digitals, pàgina web pròpia de la falla i xarxes socials com Twitter, Facebook o altres. D'aquesta manera es pot determinar quin tipus de difusió solen fer les falles i es pot determinar si

existeix una correlació entre una major activitat cultural i una major presència als mitjans de comunicació.

És molt important també saber si les falles tenen pàgina web pròpia. Es pregunta també si la falla disposa de delegació de Comunicació o de Web perquè aquesta dada és un indicador de com es gestiona l'aspecte de la difusió i permetrà establir si aquelles que la tenen presenten una major eficàcia comunicativa o per contra no és determinant.

Per últim, s'inclouen preguntes sobre la presència de la comissió a Facebook, Twitter i a altres xarxes socials.

3.1.8- Objectius, valoracions i projectes de futur

En les últimes preguntes del qüestionari es pretén obtenir per primera vegada un coneixement objectiu de quines són les motivacions que poden portar a una comissió fallera a emprendre l'organització d'activitats culturals i quina valoració fan de l'experiència.

En primer lloc, hi ha un llistat d'objectius que s'han fixat com habituals després d'algunes entrevistes personals amb delegats de cultura de diverses comissions, no obstant això, està oberta la possibilitat d'afegir-ne si ho consideren oportú. En total, la llista consta de cinc propostes: difusió del patrimoni cultural, prestigi i reconeixement social per a la falla, cohesionar i motivar els membres de la comissió, aconseguir ingressos econòmics i col·laborar amb projectes solidaris.

A continuació, es demana que es valore el grau de consecució dels objectius marcats de l'1 al 10, corresponent l'1 al mínim grau i el 10 a la consecució total dels objectius citats anteriorment.

Continuant amb les valoracions, el pas següent és destacar, si ho creuen convenient, alguna de les activitats culturals: aquella o aquelles amb què estiguen més satisfets i donar els motius d'aquesta satisfacció.

S'ha decidit incloure també en aquesta secció una pregunta referent a com afecta la crisi econòmica l'activitat cultural de les comissions valencianes ja que és un assumpte que va ser determinant en l'evolució de les activitats culturals en els últims anys i que podria explicar l'estancament en el creixement

i, fins i tot, la disminució d'iniciatives, si és que aquest fet ha tingut lloc. Com a possibles respostes a aquesta pregunta es proposen quatre opcions: reducció de les activitats, reducció del pressupost de les activitats, disminució de les persones que organitzen les activitats o bé, no afecta.

Per a acabar finalment amb el qüestionari, es fa una pregunta amb resposta oberta. L'objectiu és conèixer quins són els projectes de futur de les falles de València, Quart de Poblet, Burjassot, Xirivella i Mislata en l'àmbit cultural i si en tenen o no, perquè resulta important per a tindre un indicatiu de com poden ser els propers anys.

3.2- Entrevistes

Juntament amb els qüestionaris, s'ha emprat la ferramenta de l'entrevista personal a alguns agents destacats en el camp de l'activitat cultural fallera a València per tal d'aconseguir una perspectiva més propera de com es desenvolupa i reflexionar sobre les causes i les motivacions d'aquest fenomen.

S'inclou així un vessant d'investigació qualitativa en la investigació, que permet una major flexibilitat i dona la possibilitat d'anar decidint al llarg del procés quins subjectes estudiar i quins instruments d'investigació utilitzar (Corbetta 2007).

3.2.1- Criteris de selecció i trajectòria de les persones entrevistades

La selecció de les persones entrevistades s'ha fet mitjançant diversos criteris. Per tal d'organitzar millor la informació es podrien classificar les persones entrevistades en dos grans grups: comissions i altre tipus d'institucions.

Per una banda, s'han entrevistat els responsables de l'àrea cultural de les falles amb major volum d'activitat: és a dir, aquelles que en la investigació prèvia s'ha constatat que tenen una programació cultural estable i present als mitjans de comunicació consultats que han estat sobretot d'àmbit local i autonòmic. Per tal d'obtenir perspectives distintes també s'ha entrevistat responsables de les delegacions de cultura, teatre, llibret o altres àrees culturals de comissions amb menys volum d'activitat o més perifèriques en relació a la ciutat de València com, per exemple, una comissió de Mislata o la Falla Plaça

Lope de Vega. Principalment, el que es tractava d'aconseguir a aquestes entrevistes és aprofundir el màxim possible en l'experiència personal, en el procés de gestació del pas d'una agrupació únicament festiva a una associació cultural que ha decidit anar més enllà de l'estricta tradició festiva i organitzar activitats relacionades amb un àmbit, el cultural, a priori allunyat de les intencions primigènies.

Per altra banda, es va considerar adequat també entrevistar un membre de la delegació de cultura de la Junta Central Fallera ja que gran part de l'activitat cultural fallera de la localitat, especialment en àmbits com el teatre, ve motivada per iniciatives d'aquesta entitat. A més a més, es van identificar associacions i institucions fonamentals dins de l'activitat cultural fallera de la ciutat i es va entrevistar a una o varies persones en representació de cadascuna d'elles com són el Museu Faller, el Museu del Gremi d'Artistes Fallers, l'Associació d'Estudis Fallers, el Casal Bernat i Baldoví, Lo Rat Penat, Falles Populars i Combatives, Federació de les Lletres Falleres i Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer, entre altres.

Les entrevistes versaren, d'una banda, al voltant dels temes recollits al qüestionari com les diverses activitats culturals que realitzen, la participació del públic tant faller com general, la forma de gestionar-les des del personal que hi participa a la col·laboració amb altres entitats passant pel finançament i la difusió que tenen, tot incidint especialment en els objectius i les motivacions que els han dut a emprendre aquestes tasques i la valoració que n'extrauen, així com els projectes de futur. D'altra banda, també es va convidar a reflexionar sobre la situació de l'activitat cultural fallera de la ciutat de València i els voltants.

A continuació, s'anirà desglossant el llistat final de persones entrevistades, detallant-ne els noms i el perfil o la trajectòria que fa interessant el testimoni, sempre tenint en compte que aquesta informació pot haver sofert canvis des del moment de l'entrevista:

Gil-Manuel Hernández i Martí és l'actual director del Museu Faller de València i membre de l'Associació d'Estudis Fallers, de la que va ser president.

Jesús Peris Llorca és el president de l'Associació d'Estudis Fallers, a més de col·laborador habitual a nombrosos llibrets de falla i coordinador del llibret de la Falla Ribesan.

Josep Castelló és un estudiós dels llibrets de falla, faller de la Falla Pelayo - Matemàtic Marzal i membre del Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer i de Lo Rat Penat.

A la Falla Quint - Quint- Pizarro de Mislata es va fer una entrevista grupal amb els cinc fallers i falleres que ocuparen la presidència aquell exercici: Honorato Benita, Noelia Rumayor, Sandra Fernández, Manolo Martínez i Alejandro Visconti a més de Fran Cervera, coordinador del llibret. Es tracta d'una falla amb una activitat cultural i uns recursos modestos, que resulta també interessant per tindre una situació més perifèrica pel que fa al centre de l'acció del territori de la Junta Central Fallera.

Salvador Carsí és Delegat de Cultura de la Junta Central Fallera, responsable d'organitzar bona part de l'activitat cultural fallera de València.

Mar Piquer és fallera de la Falla Plaça Lope de Vega, falla del centre històric amb un nivell baix d'activitat cultural. Aporta una visió jove i progressista de les falles. També és membre de la Delegació de Publicacions de la Junta Central Fallera.

Ramón Estellés va ser entrevistat en qualitat de Delegat de Cultura de l'Agrupació de Falles de Benicalap, encara que posteriorment ha assumit el càrrec de Secretari General de la Junta Central Fallera. Ha participat activament en l'edició de la Revista Cendra.

Amb la Falla Lepanto - Guillem de Castro es va concertar una entrevista a través del delegat de mitjans de comunicació i coordinador de Falles I+E , Jose Antonio Caballero. Hi estigueren presents també la presidenta Carme Sabater i del delegat de monument, Antonio Monteagudo. Es tracta d'una falla que aposta per l'experimentació, membre de la Federació de Falles I+E.

Hugo Morte i Sebas Marín van ser entrevistats com a representants de la Federació de les Lletres Falleres.

Pilar Luna és la directora del Museu de l'Artista Faller, el museu dedicat a les falles creat per el Gremi artesà d'artistes fallers de València.

Vicent Xavier Navarro és vicepresident de Lo Rat Penat, entitat històrica valenciana que convoca un dels concursos de llibrets més populars entre les falles de la ciutat de València.

Vicent Borrego és vicepresident de la Falla Na Jordana i coordinador del seu llibret i d'altres activitats culturals.

Josep Ynat és faller de la comissió Santa Maria Micaela - Martí - l'Humà i ha estat coordinador del seu llibret i d'altres activitats culturals de la falla. A més era, a data de l'entrevista (18-9-17), Secretari General de la Interagrupació de Falles, tot i que poc després deixà el càrrec.

José Martínez Tormo és gestor cultural, membre de l'ADEF, ha sigut Secretari General de la Junta Central Fallera i actualment és Assessor de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València.

Miguel Arraiz és arquitecte i ha desenvolupat projectes de falles experimentals, a més de Renaixement, la coneguda com a "falla del Burning Man".

Lluís Benlloch va ser entrevistat com a membre de l'assemblea de les Falles Populars i Combatives de Ciutat Vella.

Òscar Rueda és president del Casal Bernat i Baldoví i director de cursos de Lo Rat Penat.

Ximo Berlanga és faller de la Falla Portal de Serrans - Plaça dels Furs i president de la Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia.

En total, s'han dut a terme díhuit entrevistes amb persones de perfils molt diversos. Hi ha representació de totes les principals institucions i entitats que organitzen activitats culturals en l'àmbit faller de la ciutat de València i els seus voltants, així com també de totes les tendències ideològiques. Pel que fa a les comissions, hi ha entrevistes amb falles de diversos graus d'activitat cultural i de punts geogràfics diferents. En definitiva, s'ha intentat fer una selecció que cobrisca tot l'espectre possible de realitats al voltant de la festa de les falles i de l'activisme cultural nascut al seu voltant.

3.2.2- Desenvolupament de les entrevistes

Les díhuit entrevistes es van fer entre juny de 2016 i desembre de 2017, a mesura que l'avanç de la investigació permetia definir els subjectes més adients i aconseguir-ne el contacte. Com a entrevistes qualitatives, l'objectiu és "obtenir dades interrogant a les persones, però amb la finalitat típica de la investigació qualitativa d'entrar en la individualitat de la persona entrevistada i veure el món amb els seus ulls". Es tracta de converses provocades i guiades per l'entrevistador amb subjectes seleccionats segons un pla d'investigació que té com a finalitat ampliar els coneixements (Corbetta 2007, p.344). Per això mateix, les entrevistes dutes a terme per a aquesta investigació es podrien definir com semiestructurades, perquè hi ha un esquema de preguntes però és flexible i s'adapta a cada conversa.

Dins de les entrevistes que s'han fet podem distingir dos gran grups. Per una banda, a les entrevistes amb membres de comissions falleres, l'estructura es basa un primer moment en els qüestionaris i els temes que tracten, però sempre amb llibertat i flexibilitat per a permetre a la persona entrevistada compartir tots els aspectes interessants de la seua experiència.

Per altra banda, als representats d'institucions i entitats, a més de preguntar per l'activitat i com l'organitzen, se'ls ha demanat també que aportaren la seua visió sobre l'activitat cultural fallera en general i que hi reflexionaren.

A nivell de procediments, la majoria de les entrevistes van ser presencials, ja foren individuals o en grups, normalment a llocs escollits per la persona entrevistada, excepte la de Pilar Luna que es va fer a través del correu electrònic. Als encontres personals es va fer, sempre prèvia autorització, una gravació de so per tal de revisar i transcriure posteriorment els fragments més interessants per a analitzar-los, encara que també es van prendre notes mentre es desenvolupaven les converses.

3.3- Grup de discussió

Com a complement de l'enquesta i de les entrevistes, es va optar per dur a terme un grup de discussió perquè, amb un panorama divers i múltiple, tant en

l'aspecte artístic com en el polític o el social, generar un espai per a l'intercanvi i la contraposició d'idees divergents resultava vertaderament aconsellable.

D'aquesta manera, a diferència del que ocorria amb les entrevistes, la selecció dels perfils participants permetria l'expressió simultània de les diverses ideologies socials presents al món de l'activitat cultural fallera.

3.3.1- Criteris de selecció i trajectòria dels participants

La selecció de les persones que han participat al grup de discussió s'ha fet amb la voluntat d'aconseguir la màxima representativitat estructural de l'activisme cultural faller.

El grup format ha constatat de cinc participants escollits tenint en compte diverses variables com pertinença a associacions culturals relacionades amb les falles, tendències ideològiques, pertinença a comissions falleres amb perfils i característiques diferents, gènere, graus d'implicació en la festa de les falles o trajectòria professional, entre altres consideracions.

Seguidament, es procedirà a enumerar el llistat de persones que participaren a aquest grup de discussió qualitatiu, referint al mateix temps els aspectes de la seua activitat que van motivar la inclusió:

Enrique Collado Belda és doctor en Comunicació per la Universitat CEU - Cardenal Herrera amb una tesi sobre el missatge de les falles. A més, es dedica al periodisme cultural i festiu i ha dirigit programes sobre falles a nombrosos mitjans de comunicació.

Antoni Colomina és artista plàstic, així com també conservador i restaurador de béns culturals. Es va doctorar amb una investigació sobre la preservació dels vestigis de l'art efímer de les falles. És membre de l'Associació d'Estudis Fallers.

Núria Lloret és membre de la comissió de la Falla Palleter - Erudit Orellana, més coneguda com la Falla Arrancapins, tot i que ha passat èpoques desvinculada. Es tracta d'una comissió que proposa models d'organització alternatius i que, entre altres coses, no participa a concurs de monuments de la JCF. A més a més, és professora de la Universitat Politècnica de València.

Joan V. Ramírez és secretari del Casal Bernat i Baldoví i un poeta festiu guardonat al concurs de Lo Rat Penat. És membre de la comissió Regne de València - Duc de Calàbria, falla de la zona de Russafa que participa a la Secció Especial del concurs de la JCF. A més, és professor d'Obstetrícia i ginecologia a la Universitat de València.

Teresa Broseta és una escriptora consolidada al panorama literari valencià tant en literatura infantil com d'adults i guanyadora, entre altres del Premi de Narrativa Infantil Vicent Silvestre dels Premis Literaris Ciutat d'Alzira o del Premi València Alfons el Magnànim de Narrativa. Forma part de la comissió de la Falla Quart - Palomar, una comissió del cèntric sector d'El Pilar - Sant Francesc.

En definitiva, es pot observar que és un conjunt heterogeni pel que fa a les tendències ideològiques de les associacions i comissions representades i a les trajectòries professionals i falleres però més homogeni pel que té a veure amb el nivell cultural i la implicació amb la festa de les falles i pel que respecta al coneixement de l'activitat cultural fallera.

3.3.2- Desenvolupament del grup de discussió

El grup de discussió, una vegada confirmats els membres i tenint en compte la disponibilitat horària, es va fixar per al divendres 26 de gener de 2018. L'espai escollit per a desenvolupar l'activitat va ser la seu del Consell Valencià de Cultura. Es tracta d'un lloc que oferia tranquil·litat per a conversar sense sorolls d'ambient, a més de ser prou neutral ideològicament, ja que els membres d'aquest Consell es formen a partir de peticions de tots els partits polítics. Indubtablement, té també una càrrega simbòlica i institucional que atorgava als participants, inconscientment, la sensació que els seus testimonis i opinions quedaven legitimats i que serien escoltats amb atenció.

Pel que fa a la metodologia, acabada la composició del grup, es van planificar les línies bàsiques que havia de tindre la reunió, formulant una introducció a les temàtiques que es volien tractar i plantejant prèviament les preguntes que es farien al llarg del debat. És a dir, el guió seria semiestructurat, flexible i receptiu a les idees que pogueren anar sorgint. La

moderació correria a càrrec de l'autora d'aquesta tesi, que es limitaria a regular les intervencions i a anar plantejant les qüestions definides prèviament com a essencials per a la investigació. Per a la recollida de la informació generada, es va dur a terme una gravació d'àudio de la que posteriorment es transcriuran les parts més significatives, així com una presa de notes.

3.4 Presentació dels resultats

En el present apartat es presentaran les dades obtingudes mitjançant els qüestionaris emplenats per responsables culturals de comissions de València, Quart de Poblet, Mislata, Xirivella i Burjassot. Mitjançant la utilització de gràfics amb percentatges es mostrarà tota la informació de la forma més clara, precisa i objectiva possible per tal que pugui ser assimilada i emprada per complir els objectius de l'estudi.

A continuació es presenta una taula amb les característiques tècniques de l'enquesta duta a terme dins d'aquesta investigació.

Fitxa tècnica de la realització d'una enquesta sobre l'activitat cultural de les comissions falleres pertanyents a la Junta Central Fallera

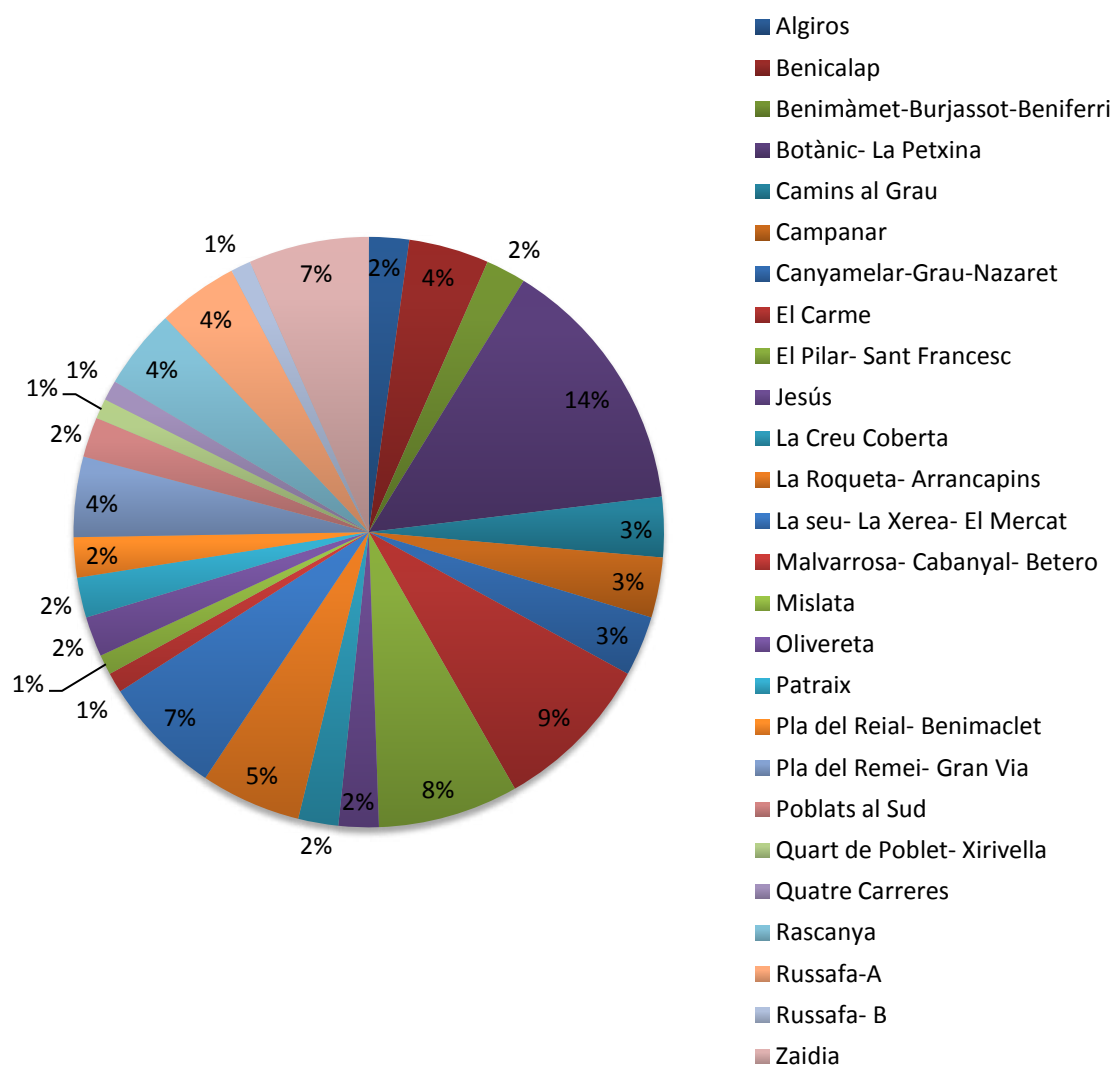
Univers	Comissions falleres que depenen de la Junta Central Fallera (381 en total)
Àmbit territorial	València, Mislata, Quart de Poblet, Burjassot i Xirivella
Grandària mostral	91 comissions
Procediment de recollida de la informació	Qüestionari en línia (Google Formularis), telefònica i presencial
Nivell de confiança	95%
Marge d'error	9%
Treball de camp	Del 9/6/16 al 15/3/18

3.4.1 Distribució de la mostra

Les primeres preguntes de l'enquesta anaven encaminades a traçar un perfil de les comissions falleres que hi participen i també a assegurar la màxima representativitat geogràfica i de nivells pressupostaris.

Pel que fa a la representativitat geogràfica, cal assenyalar que les comissions que pertanyen a la Junta Central Fallera se subdivideixen en vint-i-sis sectors geogràfics que engloben tots els barris de la ciutat de València, així com les localitats de Burjassot, Mislata, Xirivella i Quart de Poblet. A l'hora de recollir les respostes a l'enquesta es va tindre en compte aquesta circumstància i es va procurar que tots i cadascun dels vint-i-sis sectors hi estigueren presents, com es pot veure al següent gràfic.

Gràfic 1: Sector al que pertany la comissió

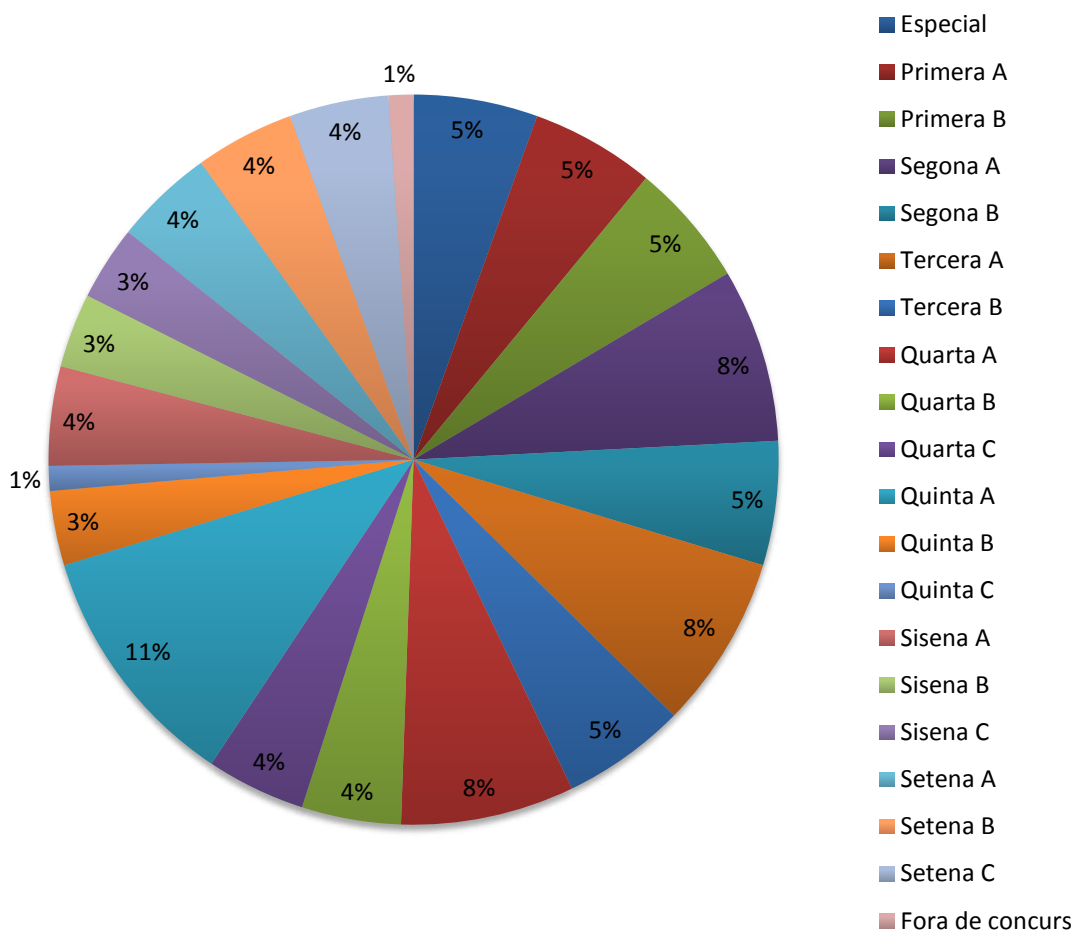

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Com es pot observar, es troben presents totes les àrees, tot i que la distribució de la mostra no és exactament proporcional ja que no a tots els sectors s'han pogut trobar el mateix nombre de comissions disposades a participar a l'estudi.

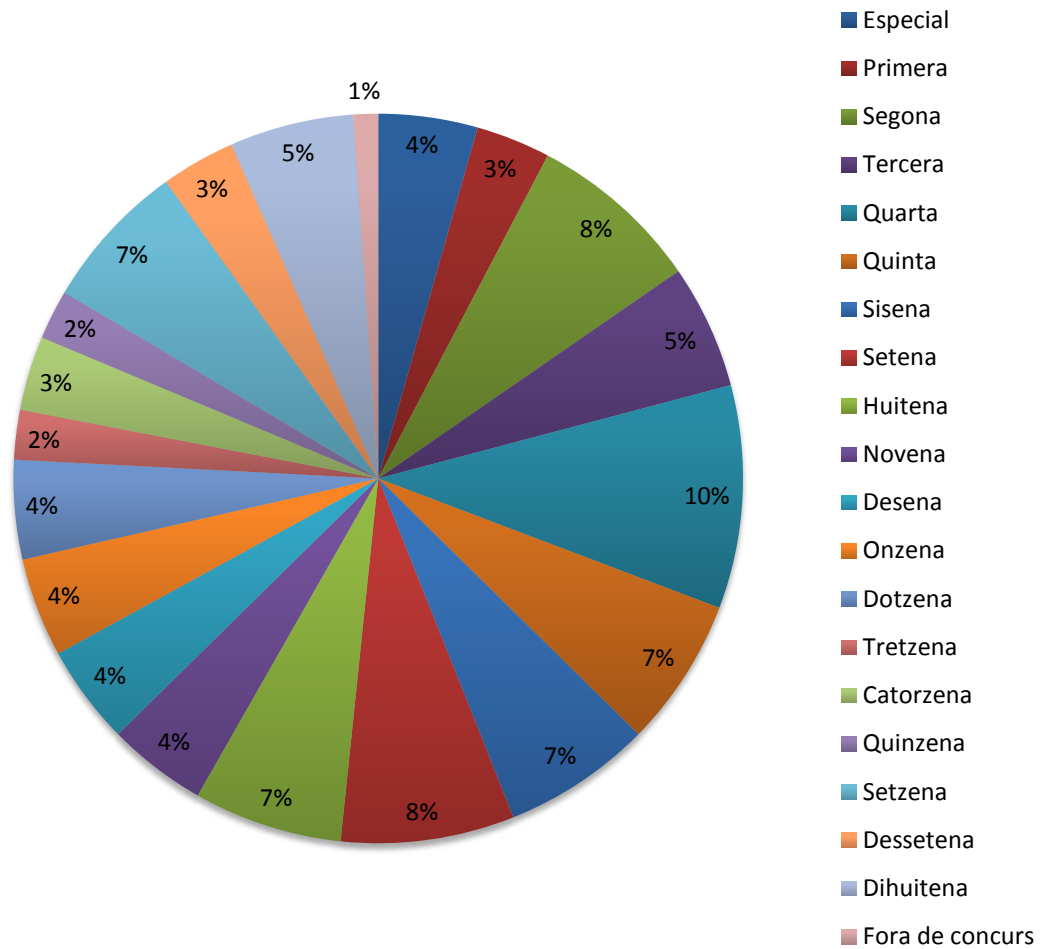
Per altra banda, per a procurar la màxima varietat de nivells pressupostaris, s'ha preguntat per les seccions en què participen els monuments (tant el gran com l'infantil) dins del concurs que organitza la JCF. Igual que amb els sectors, s'han aconseguit respostes provinents de comissions presents a totes les categories de falles grans i infantils, a més a més, amb una distribució prou equilibrada.

Gràfic 2: Secció del monument gran

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

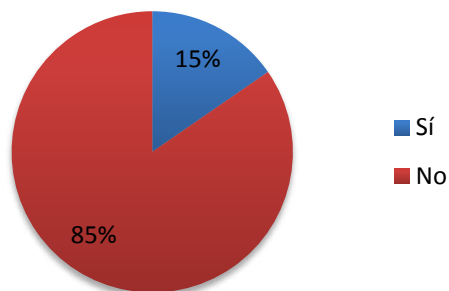
Gràfic 3: Secció del monument infantil

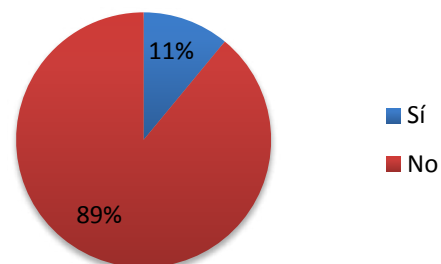
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Per altre costat, s'ha volgut incidir també sobre el fenomen de les falles experimentals, ja que representen un model de monument faller diferent al tradicional i que busca noves estètiques. Aquesta aposta per una línia artística innovadora s'ha convertit en un element important per a algunes comissions de la ciutat i, des de fa dos dècades, l'Ajuntament de València convoca uns premis a les falles innovadores i experimentals (Junta Central Fallera 2019w). Com que es tracta d'un aspecte fonamental del caràcter d'una comissió, s'ha considerat interessant incloure preguntes per tal de saber si les falles enquestades es trobaven dins d'aquest grup.

Gràfic 4: Comissions que planten falla experimental gran

Gràfic 5: Comissions que planten falla experimental infantil

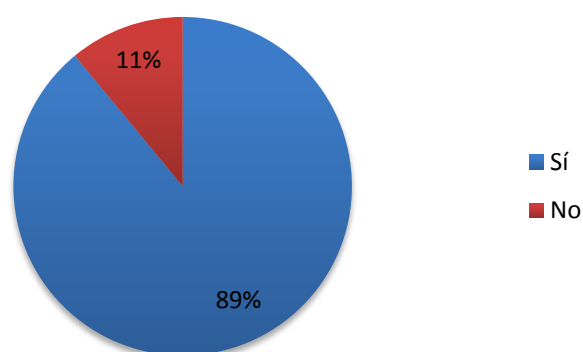
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Es pot observar que la majoria de les comissions enquestades es decanten per plantar monuments fallers, tant grans com infantils, que no s'inscriuen en la categoria de falles innovadores i experimentals. Sols pertanyen a aquesta tipologia un 15% de les falles grans i un 10% de les infantils. Aquest fet, per altra banda, no és sorprenent sinó que reflecteix la situació que es dona al conjunt de les comissions integrades a la Junta Central Fallera.

Per últim, el qüestionari va voler aclarir quantes de les comissions enquestades s'havien constituït ja en associació cultural. Així, es va poder comprovar que la gran majoria, concretament un 89%, han donat el pas de constituir-se legalment com a associacions culturals i no ja sols festives.

Gràfic 6: Comissions constituïdes en associació cultural

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

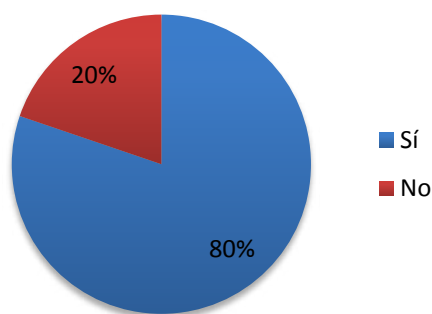
3.4.2 Activitats culturals

En aquest apartat es procedirà a desglossar tota la informació relativa a la identificació i classificació de totes les activitats culturals promogudes per les falles, així com de les tipologies i els gèneres.

3.4.2.1 Exposicions i concursos d'arts plàstiques

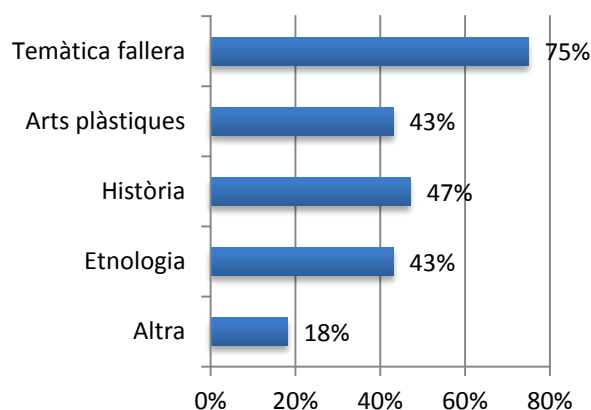
Un 80% de les 91 falles enquestades han organitzat exposicions. Les temàtiques han estat diverses però la més popular ha estat la fallera (indumentària, pirotècnia, artistes fallers, etc.) que ha aconseguit la resposta afirmativa del 75% de les comissions que han organitzat exposicions. Un 43% de comissions n'han fet d'arts plàstiques (pintura, escultura, fotografia, dibuix, etc.) i un 47% d'història. També hi ha hagut un 43% de falles que han realitzat exposicions etnogràfiques i un 18% ho han fet sobre altres temes com el seu barri, curtmetratges, medi ambient, tauromàquia, futbol, gastronomia, aniversaris de la comissió, esport, música o literatura .

Gràfic 7: Comissions que organitzen exposicions

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

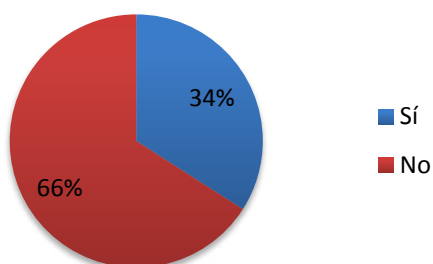
Gràfic 8: Percentatge de comissions que han organitzat exposicions de cada temàtica

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

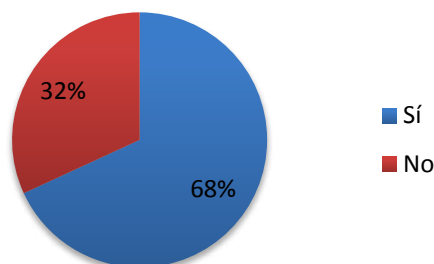
Els concursos relacionats amb les arts plàstiques també són una activitat habitual, el 34% en realitzen dirigits als adults i, si parlem de concursos infantils, el percentatge puja fins al 68%.

Gràfic 9: Comissions que organitzen concursos de pintura, fotografia o dibuix

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 10: Comissions que organitzen concursos infantils de pintura, fotografia o dibuix

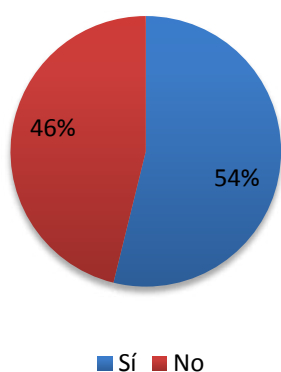

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.2.2 Concerts i concursos de música

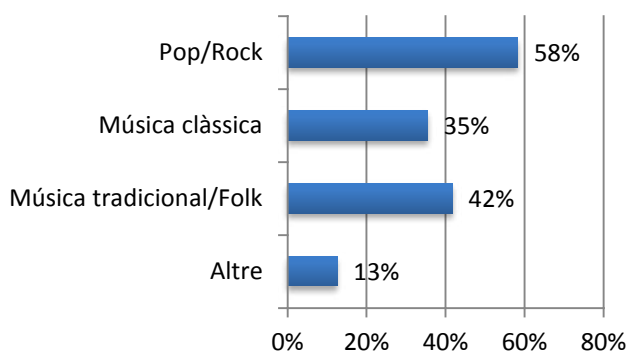
Els concerts són també un dels plats forts de l'activitat cultural fallera, un 49% de les falles enquestades n'organitzen o n'han organitzat. Els més estesos són els de pop/rock, un 58% de les comissions que organitzen concerts n'han fet d'aquest estil. Un 35% n'han fet de música clàssica i un 42% de música folk o tradicional. Un 13% de les falles promotores de concerts s'han decantat també per altres gèneres entre els que podem trobar el rap, el hip hop, els pasdobles, el jazz o les bandes de tambors i cornetes.

Gràfic 11: Comissions que organitzen concerts

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

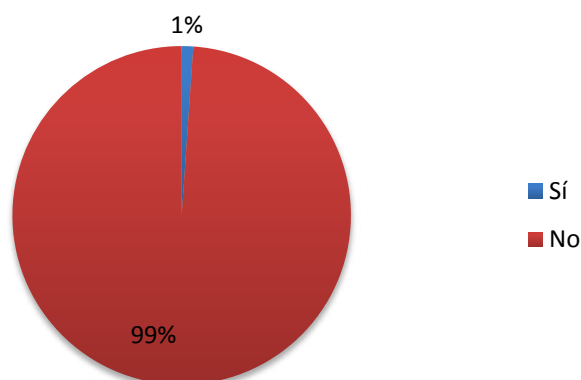
Gràfic 12: Percentatge de comissions que han organitzat concerts de cada gènere musical

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Fins i tot, en algun cas es va més lluny i s'organitzen també concursos i premis de música. Tot i que els resultats mostren que és una activitat molt minoritària, practicada sols per un 1% de les comissions enquestades.

Gràfic 13: Comissions que organitzen concursos de música

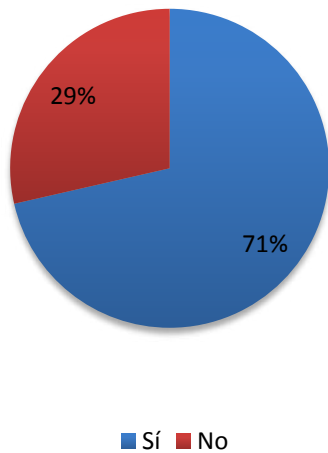

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

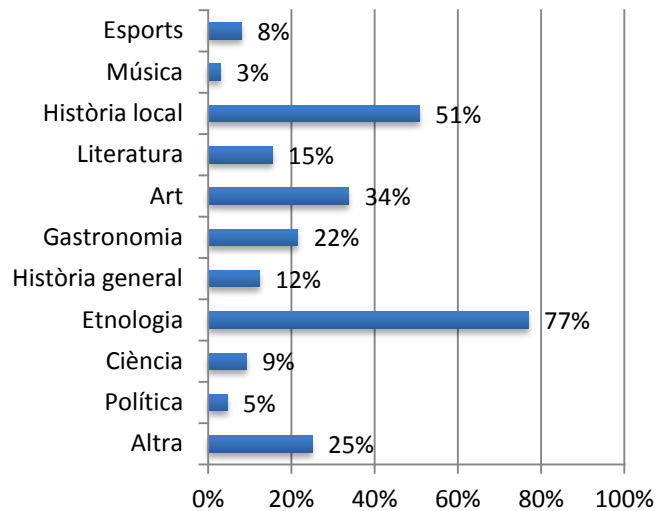
3.4.2.3 Conferències

Les conferències són una activitat molt estesa entre les comissions enquestades, un 71% d'aquestes falles n'organitzen. Les temàtiques són molt variades i, com es pot veure al gràfic, la més popular entre les falles que n'organitzen és l'etnologia o cultura popular (tradicions, etc.), triada pel 77% de les comissions que han organitzat conferències. Al seu torn, la història local ha estat escollida pel 51% de les comissions, seguida de l'art (34%) i la gastronomia (22%). Un 15% de les falles han triat també la literatura mentre que la història general ha atret al 12%. Les menys freqüents són la ciència amb un 9%, l'esport i la política, amb un 8% i un 5% respectivament, i la música amb un 3%. A més a més, un notable 25% de les falles organitzen conferències amb altres temàtiques, fet que evidencia la varietat temàtica. Dins d'aquest 25% es poden trobar conferències dedicades als joguets, al teatre i al cine junt a temàtiques falleres com la pirotècnia, així com conferències commemoratives d'algun aniversari especial de la comissió a les que es repassa la trajectòria de la falla.

Gràfic 14: Comissions que organitzen conferències

Gràfic 15: Percentatge de comissions que han organitzat conferències de cada temàtica

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

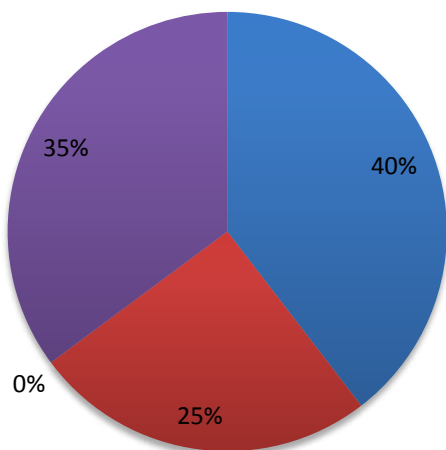
3.4.2.4 Teatre i presentacions

Al camp de les arts escèniques hi ha dos grans temes dels quals parlar, per una banda l'existència de nombrosos grups de teatre tant formats per adults com per xiquets i xiquetes a les falles i, per altra, l'escriptura de textos teatrals originals amb la finalitat de preparar dramatitzacions o el disseny i construcció d'escenografia per a les presentacions falleres.

Pel que fa al teatre, només un 35% de les falles han dit no tenir cap grup de teatre. El 65% restant es reparteix entre el 40% que té grup infantil i d'adults, i el 25% que només disposa de grup de teatre d'adults. Cap de les comissions enquestades ha marcat l'opció de tindre només grup de teatre infantil. Per tant, s'observa que els grups de teatre d'adults són més nombrosos i estan més estesos que els infantils. En relació al Concurs de Teatre de la Junta Central Fallera, un 65% de les comissions que tenen grup de teatre participen al certamen però un percentatge encara major, el 79%, reconeix que han realitzat representacions a altres àmbits (a cases de la cultura d'altres localitats, per a actes benèfics, per a participar en concursos de teatre amateur, etc.).

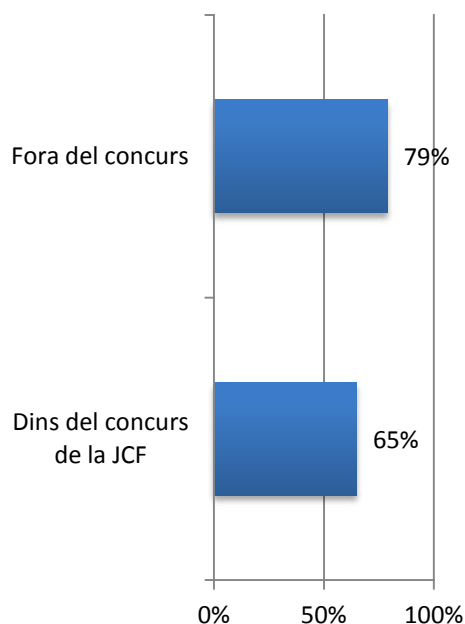
Gràfic 16: Grups de teatre que té cada comissió

■ Infantil i d'adults ■ Només d'adults
■ Només infantil ■ Cap

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

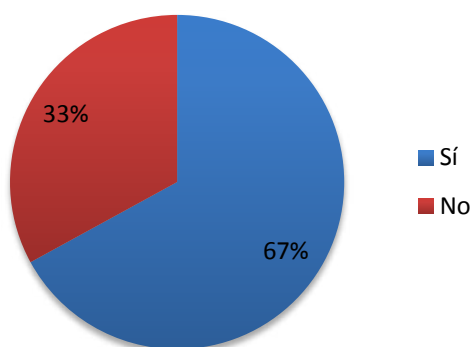
Gràfic 17: Àmbit de les representacions teatrals de les comissions

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

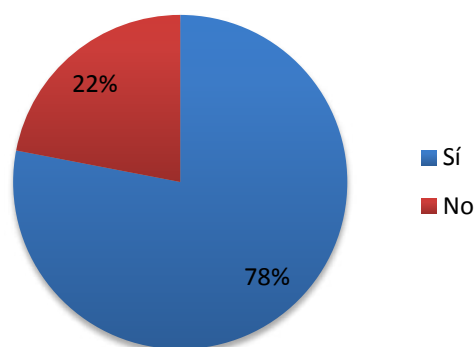
Pel que fa a les presentacions, són majoria els que preparen i dissenyen la seua pròpia escenografia o ho han fet en el passat (78%) i també els que han escrit textos teatrals originals per a ser representats (67%) i fugir així de la típica presentació a la que només es fa l'acte protocol·lari.

Gràfic 18: Comissions que han escrit textos teatrals per a la presentació

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 19: Comissions que han construït escenografia per a la presentació

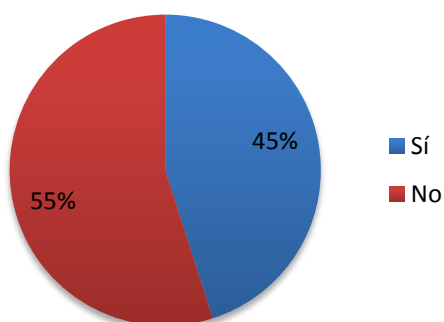

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.2.5 Publicacions

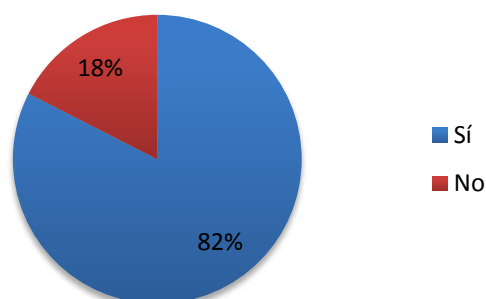
Moltes comissions s'han convertit en autèntiques editorials que publiquen estudis divulgatius al voltant de diverses temàtiques. Aquesta pràctica ha donat com a resultat una extensa bibliografia. A més a més, moltes altres han editat llibres commemorant efemèrides com, per exemple, els aniversaris de la comissió. En total, un 45% de les comissions han editat llibres front a un 55% que no ho han fet. La temàtica dels llibres editats ha estat majoritàriament la fallera amb un 66% de comissions que han editat llibres d'aquesta temàtica però també han sigut freqüents els de temàtica històrica (44%), seguits pels d'etnologia (20%). Cal destacar especialment els llibres commemoratius d'aniversaris o efemèrides de la comissió, àmbit en què ha treballat un 19% de les falles editores de llibres. Altres temàtiques que també han estat tractades als llibres editats són l'art (17%), la gastronomia (15%), la música (12%), la literatura (7%) i la ciència (2%). Però la varietat ha estat encara més gran, ja que un 7% ho ha fet sobre altres temàtiques entre les que es poden citar les biografies o les revistes. A més a més, un 82% de les que han publicat llibres els han fet un acte de presentació igual que si es tractara d'un llibre editat per una editorial a l'ús.

Gràfic 20: Comissions que han editat llibres

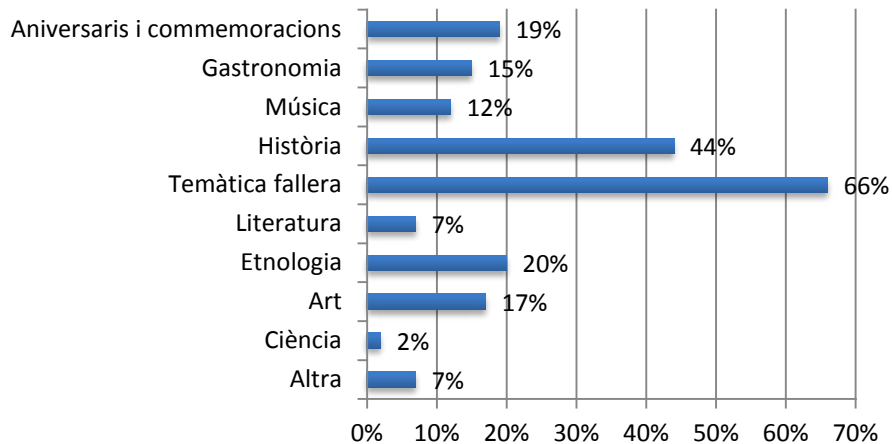
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 21: Comissions que han fet acte de presentació dels llibres editats

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

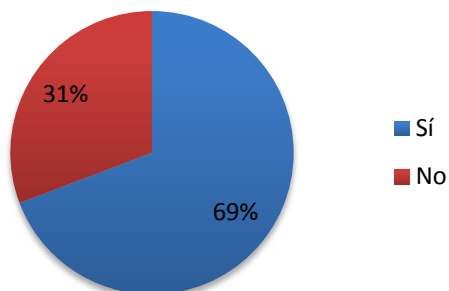
Gràfic 22: Percentatge de comissions que han editat llibres de cada temàtica

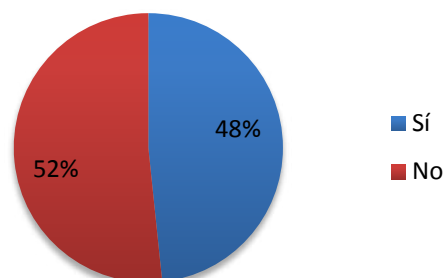
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

I encara que no totes les comissions han editat llibres, la majoria (69%) inclou ja en el llibret de falla articles a banda dels continguts clàssics i tradicionals d'aquestes publicacions (salutacions de presidents, fotos de falleres majors, explicació de la falla, etc.). Si el llibret és monotemàtic, com ho són el 48% dels llibrets, tots els articles giraran al voltant d'un tema central. Al 52% restant es trobaran temàtiques diverses. Entre les temàtiques més populars per als articles estan la temàtica fallera, emprada pel 87% de les comissions, seguida per la història (67%) i per l'etnologia i la cultura popular (41%). Altres temàtiques que poden aparèixer són l'art (29%), la literatura (24%), la música (19%), la gastronomia (10%) i la ciència (6%). Entre el 14% que precisen altres temàtiques s'han citat temes com la pilota valenciana, la temàtica infantil, els comerços del barri o els articles d'opinió. També assenyalen en alguns casos que les temàtiques dels articles les adapten cada any a un tema escollit. Per altra banda, més de la meitat de les comissions, un 54%, fan un acte de presentació del llibret de falla, una activitat independent a qualsevol altra dedicada a posar en valor la tasca realitzada en aquesta publicació.

Gràfic 23: Percentatge de llibrets que contenen articles

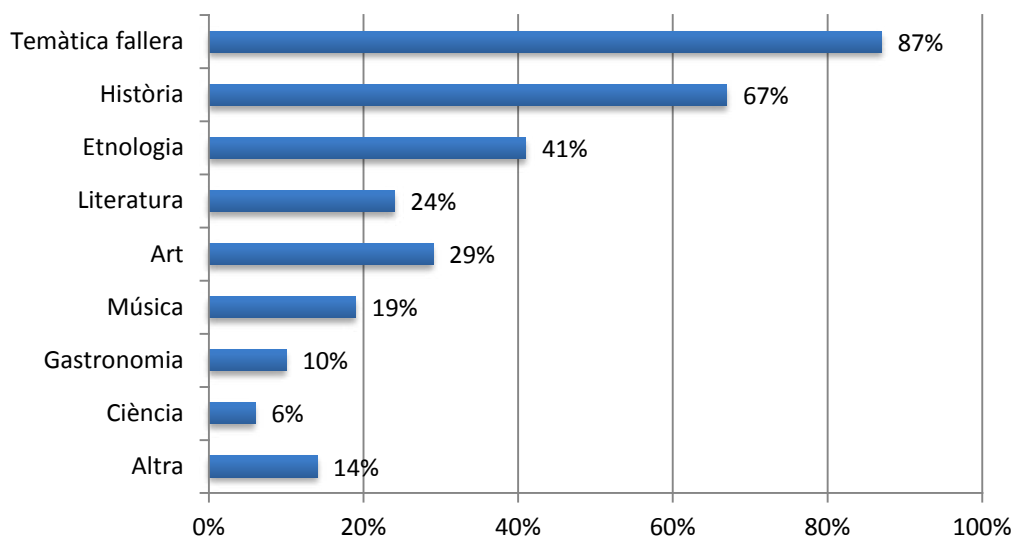
Gràfic 24: Percentatge de llibrets que són monotemàtics

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

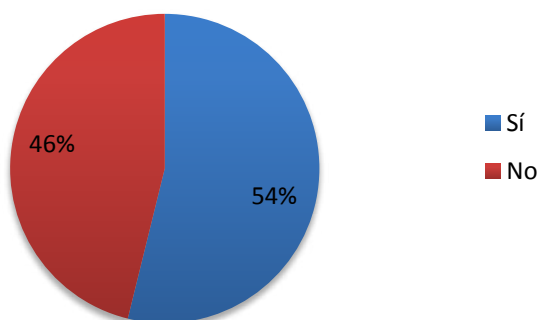
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 25: Percentatge de comissions que han publicat articles de cada temàtica als seus llibrets

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 26: Percentatge de comissions que fan acte de presentació del llibret

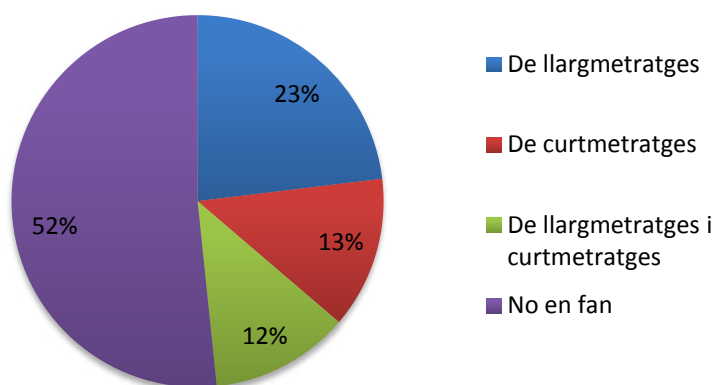

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.2.6 Audiovisuals

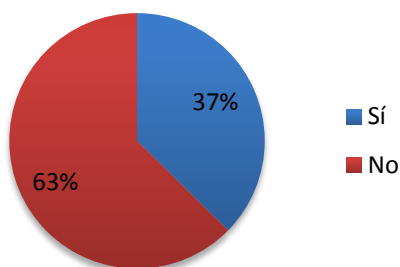
El camp audiovisual és una novetat que amb l'evolució de les noves tecnologies digitals de la imatge i el vídeo s'ha fet cada vegada més assequible a tot el món, incloses les comissions falleres. En total, un 48% de les falles han organitzat projeccions d'algun tipus. Algunes, interessades pel cinema i les produccions audiovisuals, han organitzat projeccions de llargmetratges (23%), curtmetratges (13%) o de les dues coses (12%). Fins i tot, un 37% ha editat material audiovisual en DVD normalment sobre temes fallers, tot i que algunes comissions enquestades també citen gravacions d'esquetxos o treballs musicals. Cal destacar que el 71% de les comissions que han editat aquest tipus de materials han organitzat després projeccions públiques.

Gràfic 27: Percentatge de comissions que organitzen projeccions d'audiovisuals

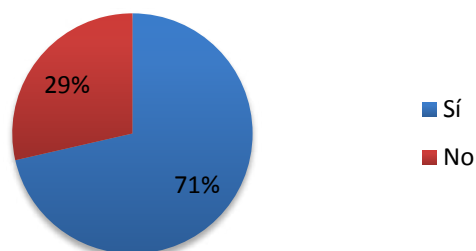
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 28: Percentatge de comissions que han editat material audiovisual

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 29: Percentatge de comissions que han organitzat projeccions dels audiovisuals editats

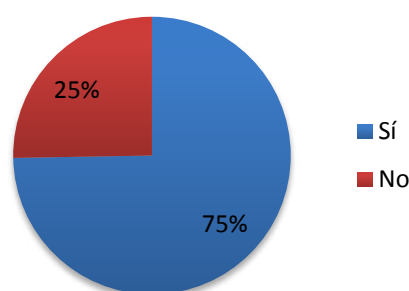

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

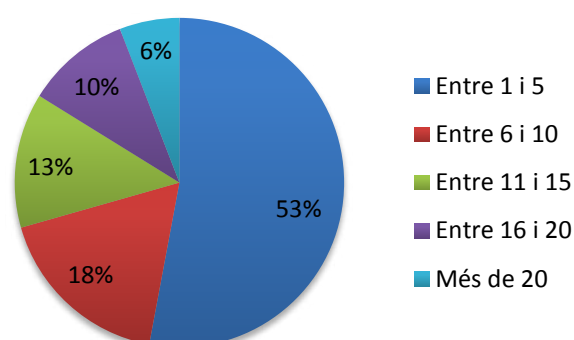
3.4.2.7 Setmanes culturals

Les setmanes culturals són en realitat no una, sinó un recull d'activitats culturals concentrades en uns pocs dies. Es tracta d'una pràctica molt popular, com mostra el fet que el 75% de les falles enquestades n'han fet, encara que no totes han tingut continuïtat i algunes ho han fet de forma intermitent o duraren uns anys i després deixaren de fer-les. La majoria (53%) duen o han estat en actiu entre 1 i 5 edicions. Pel que fa a la resta, el 18% n'ha fet entre 6 i 10 edicions, un 13% n'ha dut a terme entre 11 i 15, un 10% ha realitzat entre 16 i 20 edicions i, per últim, sols un 6% ha organitzat més de 20 setmanes culturals.

Gràfic 30: Comissions que han organitzat Setmanes Culturals

Gràfic 31: Edicions de la Setmana Cultural celebrades per les comissions

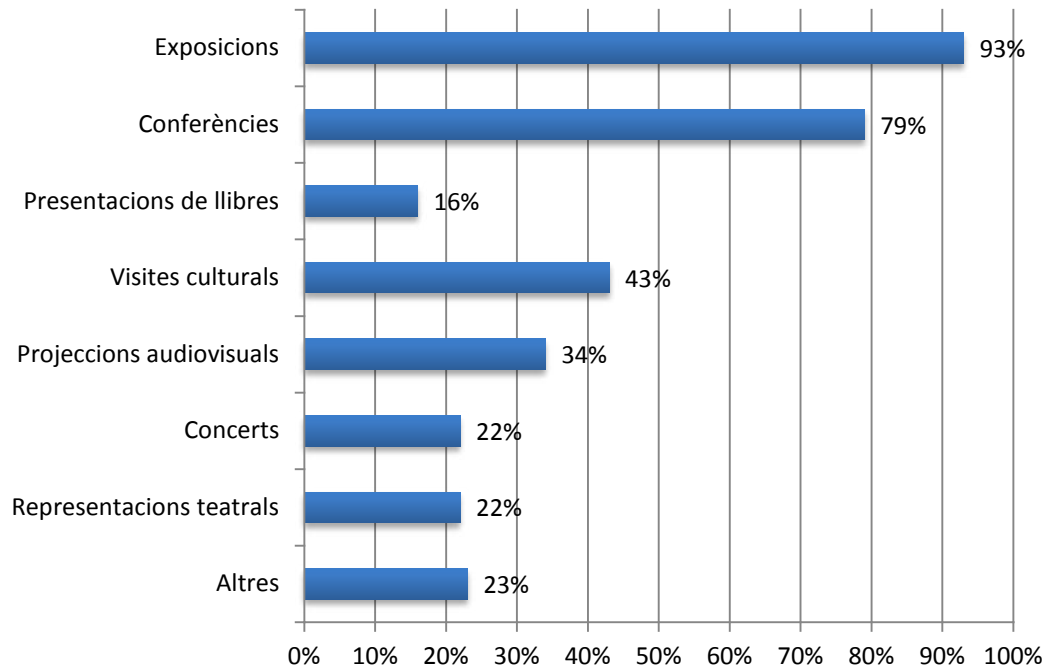
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

A les setmanes culturals es programen diverses activitats encara que les exposicions són les més populars, quasi un imprescindible que inclouen el 93% de les comissions. Les activitats següents més habituals són les conferències (79%) i les visites culturals (43%). A continuació es troben les projeccions audiovisuals amb un 34%, seguides de les representacions teatrals i els concerts, que compten amb un 22% de comissions que marquen aquestes opcions. Un 16% de les falles declaren realitzar presentacions de llibres i un 23% altre tipus d'activitats com lectures del Tirant, tasts de vins, desfilades d'indumentària, mostres i activitats gastronòmiques, col·loquis, concentracions

de boixeteres, balls regionals, monòlegs, *playbacks*, tallers etnològics, concursos o entregues de guardons.

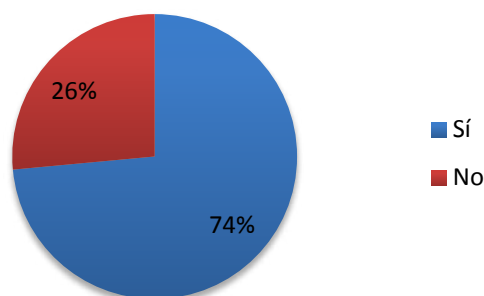
Gràfic 32: Percentatge de comissions que programen cada tipus d'activitat a la seua Setmana Cultural

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Normalment les comissions no concentren tota l'activitat en la setmana cultural sinó que la repartixen al llarg de l'any, així ho fa el 74% de les comissions mentre que tan sols un 26% concentra les seues activitats culturals en la setmana cultural.

Gràfic 33: Percentatge de comissions que organitzen activitats culturals fora de la Setmana Cultural

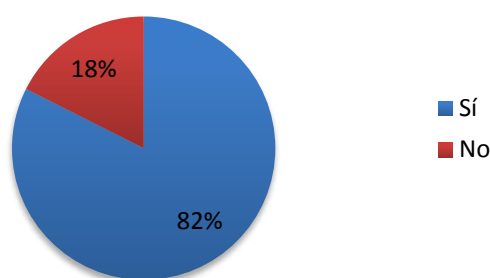

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.2.8 Visites culturals, premis literaris i altres activitats

A banda de totes aquestes activitats que serien els grans blocs en que es pot dividir en primer lloc l'activitat cultural fallera, hi ha altres. Les visites culturals es pot dir que són molt populars entre les comissions falleres, ja que un 82% n'organitza.

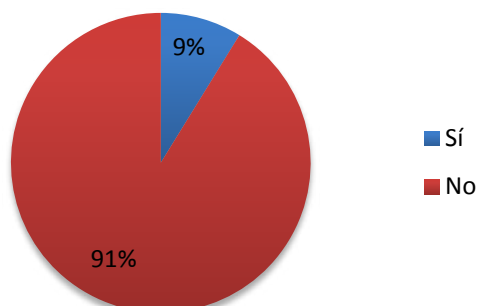
Gràfic 34: Percentatge de comissions que organitzen visites culturals

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

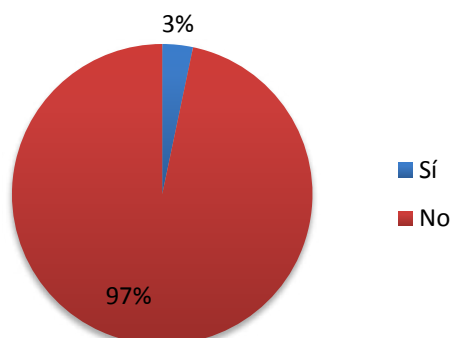
Els concursos literaris són una activitat minoritària però també tenen lloc en la programació de les comissions falleres enquestades. D'una banda, un 9% organitza premis literaris per a adults. Dins d'aquestes falles que convoquen premis literaris per a adults, el 63% n'ha convocat de narrativa, el 25% de poesia i el 13% d'assaig. D'altra banda, un 3% organitza concursos literaris per a xiquets i xiquetes, majoritàriament de contes (67%) però també de poesia (33%) o redaccions de temàtica fallera (33%).

Gràfic 35: Percentatge de comissions que convoquen premis literaris per a adults

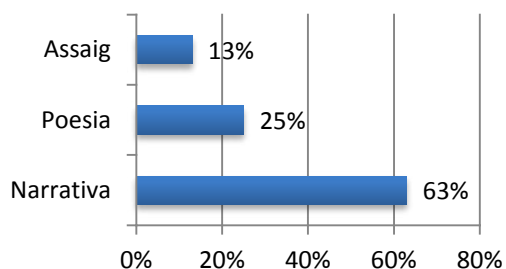
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 36: Percentatge de comissions que convoquen premis literaris infantils

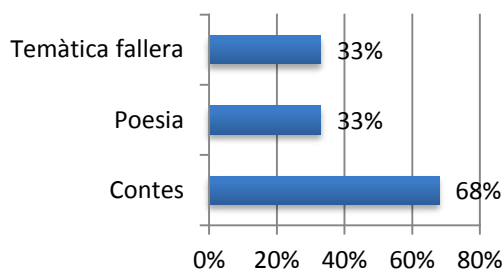
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 37: Gènere literari dels premis literaris d'adults

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 38: Gènere literari dels premis literaris infantils

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.3 Participació i públic

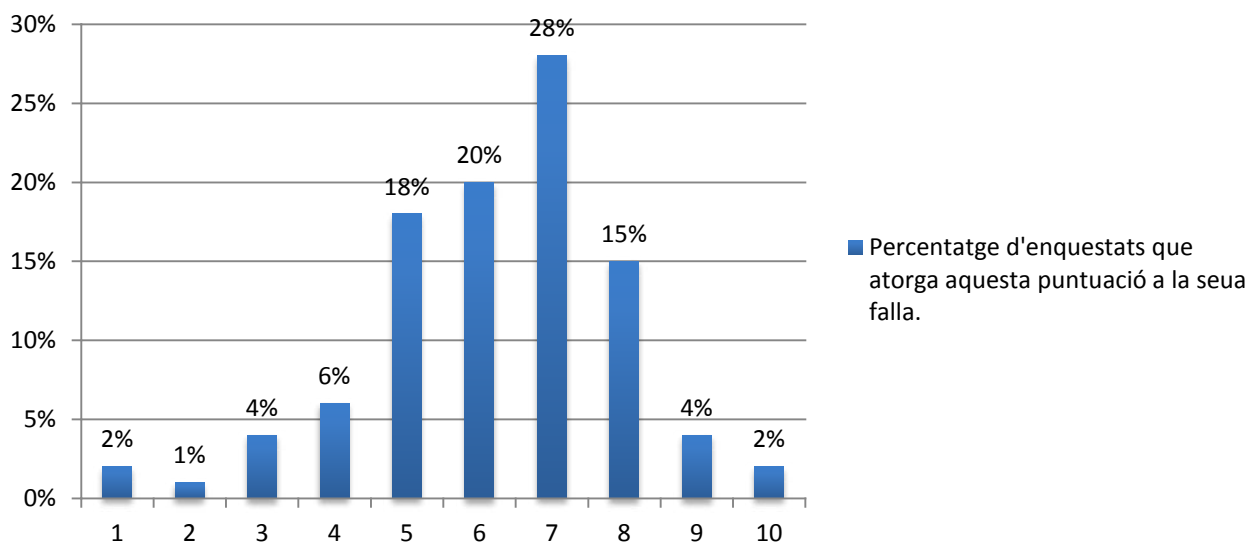
El públic al que van dirigides aquestes activitats sol ser general i no només als fallers i falleres de la pròpia comissió o d'altres comissions. No obstant això, al qüestionari s'ha volgut centrar l'atenció en la participació dels membres de la falla en les activitats que organitza la seua pròpia comissió, per tal d'observar si tenen impacte en els seus hàbits. A tal efecte s'ha demanat als responsables de les activitats culturals que valoraren de l'1 al 10 la participació dels companys i companyes de comissió a les activitats, així com també que indicaren quines de les propostes que organitzen mobilitzen més al públic faller, donant-los la possibilitat de marcar més d'un tipus d'activitat.

La majoria valoren positivament la participació dels fallers i la nota més assignada és un 7 (28%), seguida del 6 (20%). En l'extrem de major descontent hi ha un 13% de comissions que suspenen els seus membres amb notes entre l'1 i el 4. Un 18% dels enquestats aproven els companys i les companyes de comissió amb un 5 i un 15% els assignen un 8. En l'extrem més positiu, un 6% dels organitzadors atorguen a la comissió un 9 o un 10.

Les activitats que tenen major participació, segons les comissions enquestades, són les representacions teatrals, perquè un 45% així ho considera. Les segueixen en valoració les visites culturals, que són assenyalades pel 44% dels responsables i les exposicions, que obtenen un 38%. Les conferències són marcades pel 24% de les persones i els concerts per el 20%. Per últim, en la part baixa de la valoració es troben les presentacions de llibres

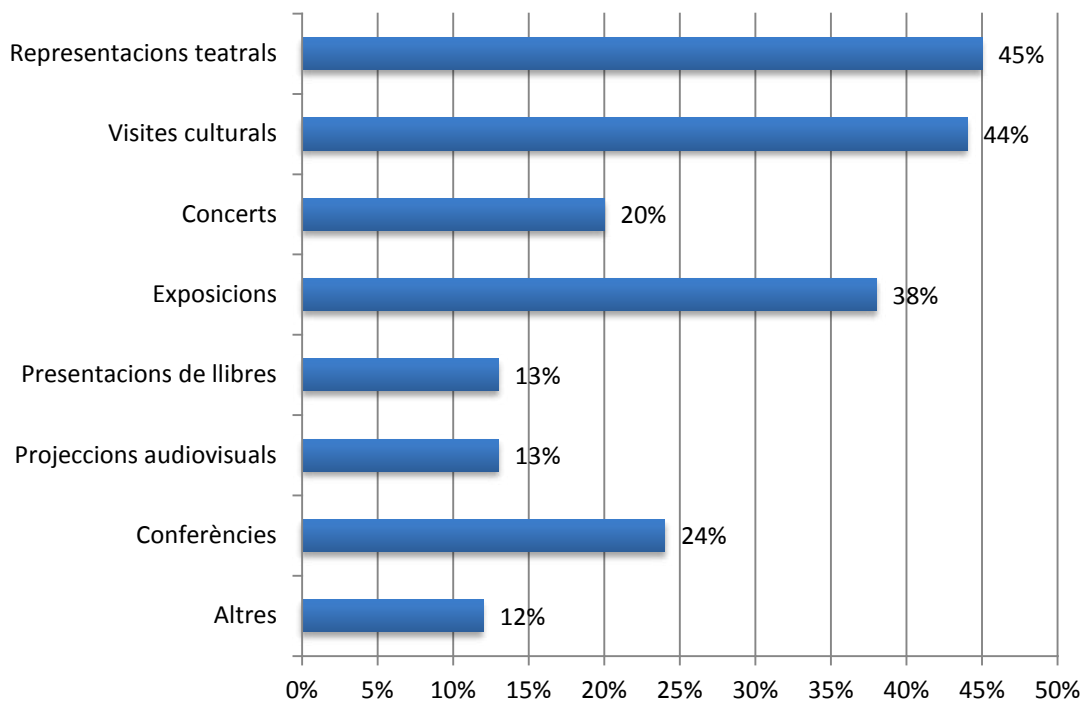
(13%) i les projeccions audiovisuals (13%). Un 12 % de les comissions assenyala que són altres activitats les que més atrauen els fallers i falleres.

Gràfic 39: Valoració (de l'1 al 10) que donen les persones responsables a la participació dels fallers i falleres de la seua comissió

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 40: Percentatge de comissions que valoren cada tipus d'activitat com una de les que més participació atrauen

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.4 Gestió de les activitats

A aquest apartat s'analitzarà com es gestiona tota aquesta activitat cultural, es veurà qui s'encarrega d'organitzar-la, com hi participen les diferents delegacions que formen part de l'organigrama de cada falla i quantes persones assumeixen aquestes tasques. També es detallaran aspectes diversos sobre les col·laboracions amb altres entitats, el finançament i la difusió.

3.4.4.1 Organització i personal

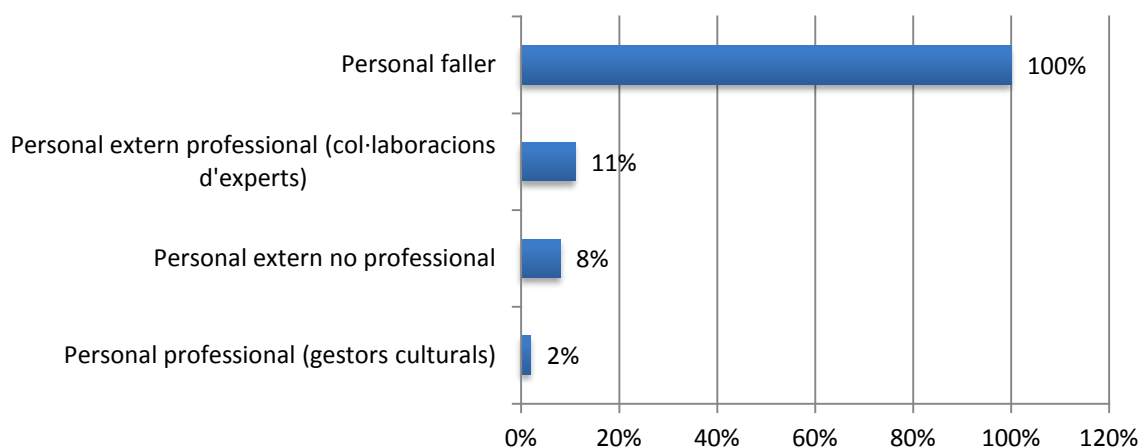
El perfil d'un gestor o gestora cultural a l'àmbit faller és, majoritàriament, el d'un membre de la mateixa comissió, perquè totes les falles enquestades han assenyalat que són membres de la comissió (personal faller) els que s'encarreguen de l'organització i solen comptar també, en molts casos, amb l'ajuda de personal extern professional: és a dir, amb la col·laboració puntual d'experts, així ho han assenyalat l'11% de comissions. Aquestes col·laboracions solen centrar-se en la majoria dels casos, en l'elaboració d'articles per al llibret de la falla, però també poden consistir en altres accions. Un 8% de les falles tenen també la implicació de personal extern no professional i un 2% assegura que compta amb personal professional (gestors culturals) perquè s'ocupen de l'organització de l'activitat cultural.

Les persones encarregades d'aquestes tasques pertanyen pràcticament a totes les delegacions de la falla, tot i que predomina la delegació de Festejos amb un 73%, seguida de la delegació de Cultura amb un 57%. Les delegacions de Llibret i Infantil solen estar implicades en l'activitat cultural en un 56% dels casos. A continuació vindrien, de major a menor percentatge, la delegació d'Activitats diverses (44%), Teatre (39%), Presentacions (37%) i Joventut (35%). A més a més, en un 6% de les comissions hi intervenen altres delegacions diferents com les de Comunicació, Solidaritat, President o, en casos particulars, la delegació de Falles I+E o una Vicepresidència d'innovació.

En el 42% dels casos es tracta de grups de més de 10 persones, en el 26% de les comissions els grups tenen entre 7 i 10, mentre que el 24% de les falles funciona amb grups d'entre 4 i 6 membres. Només en el 8% el grup d'organitzadors té entre 1 i 3 persones.

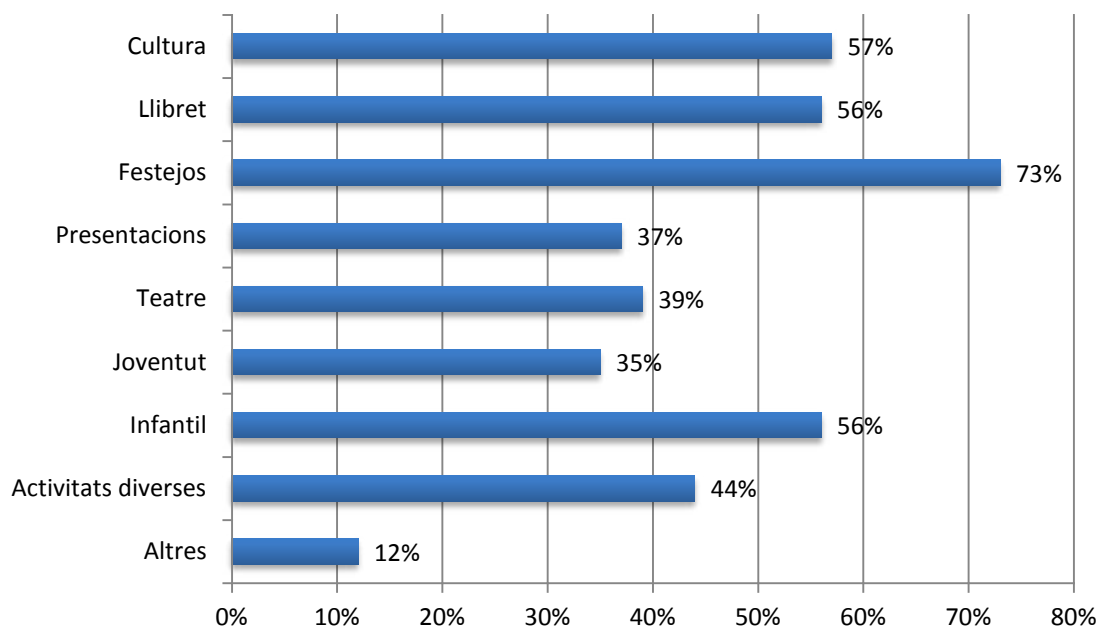
És, per tant, una feina que sol desenvolupar-se en equip i que implica a múltiples delegacions internes i que demanda de vegades l'ajuda d'experts externs, això sí, quasi sempre de manera altruista i desinteressada.

Gràfic 41: Percentatge de comissions que compten amb cada perfil de persones com a encarregades de la gestió cultural

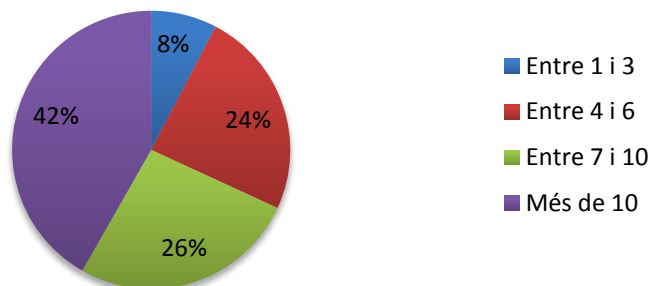
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 42: Percentatge de falles a les que participa cada delegació interna en l'activitat cultural

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 43: Número de fallers implicats en l'organització de les activitats culturals de cada comissió

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.4.2 Col·laboracions

A més de les col·laboracions d'experts en els articles del llibret i altres aspectes, les comissions falleres col·laboren moltes vegades amb entitats públiques o privades per a organitzar les activitats culturals. Un 42% afirma fer-ho i citen institucions públiques com l'Ajuntament de València i la Regidoria de Cultura Festiva, la Diputació de València, la Generalitat Valenciana o la pròpia Junta Central Fallera.

Moltes col·laboren també amb entitats culturals diverses com la Unión Musical Centro Histórico, l'Orquestra de vents de Sant Joan, l'Associació de Campaners, Lo Rat Penat, el Casal Bernat i Baldoví, Foto Club València, el Museu d'instruments tradicionals, escoles de música i dansa o l'Associació d'Estudis Fallers.

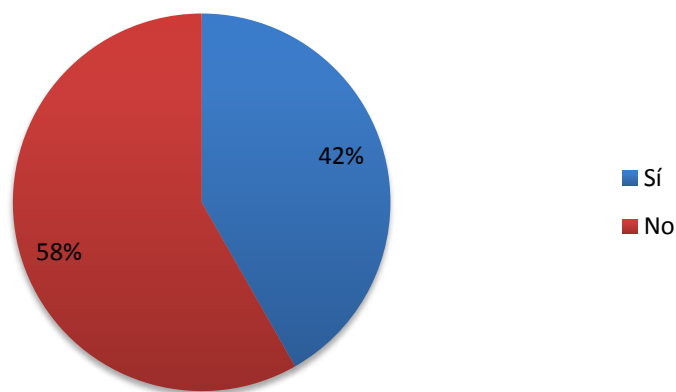
Són igualment ressenyables les col·laboracions amb mitjans de comunicació, associacions veïnals, clubs esportius o associacions d'allò més variat com l'Associación Andaluza, l'Associació Nacional de Community Managers, Acció Jove Benimàmet o Casa México.

El vessant solidari apareix amb freqüència, representat per organitzacions com la Creu Roja, el Centre de Transfusions de Sang de la Comunitat Valenciana, Càritas, l'Associació Valenciana de Malalts d'Alzheimer, Valencia Acoge, Casa Caridad, el Banc d'Aliments de València, la Fundació Maides, la Fundació ONCE, FESORD, Espina Bífida Comunitat Valenciana, Aspanion, Intermón, ALCER o CEAR.

En l'àmbit festiu, algunes citen la col·laboració amb altres falles ja siga a través del seu sector o agrupació o federacions com la federació de Falles I+E, la Federació de Falles Ingeni i Gràcia o la Federació de Falles de 1A. Per altra banda, també citen com a col·laboradores a entitats relacionades amb altres festes de la localitat com els Altars de Sant Vicent, la Hermandad Sant Joan del Mercat, el Corpus o els Dimonis de Massalfassar.

En conjunt, és evident que les respostes mostren una gran capacitat de connectar amb entitats molt diverses i de teixir col·laboracions segons el tipus d'activitats que desitgen organitzar en cada moment.

Gràfic 44: Percentatge de comissions que col·laboren amb entitats públiques o privades

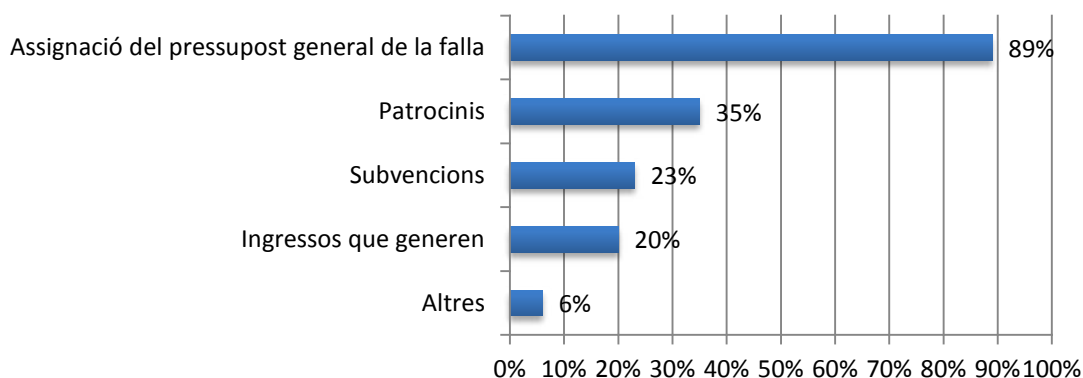

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.4.3 Finançament i difusió

Pel que fa al finançament, un 89% de les comissions falleres es nodreixen de l'assignació del pressupost de la falla, que és l'opció majoritària, però també dels patrocinis (35%) i, en menor mesura, de subvencions (23%) o dels ingressos que es generen per la venda d'entrades o exemplars (20%). A banda d'això, un 6% declaren tindre altres tipus de finançament per a desenvolupar l'activitat cultural.

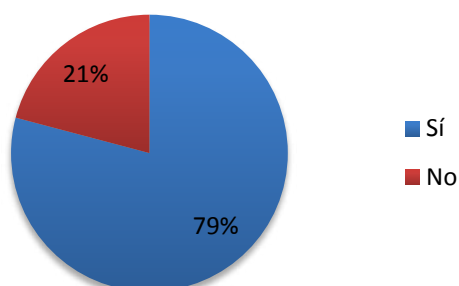
Gràfic 45: Percentatge de comissions que usen cada tipus de finançament per a les activitats culturals

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

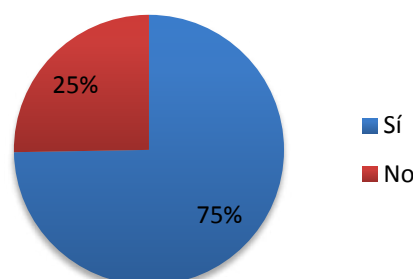
La difusió és sempre un aspecte molt important i imprescindible per a l'èxit de qualsevol iniciativa cultural i les comissions falleres tenen ben present aquesta importància. La gran majoria (79%) tenen una delegació de comunicació o web i el 75% tenen pàgina web pròpia. Totes utilitzen diversos mitjans per a difondre les activitats, el més popular són les xarxes socials amb un 96% de comissions que les empren seguides de la pàgina web pròpia (62%), i la ràdio local (30%). Altres mitjans de comunicació usats són els periòdics locals (26%), els diaris digitals (23%), la televisió local (12%), les revistes locals (11%) i, en darrer lloc, la premsa nacional i autonòmica, utilitzada només per el 8% de les comissions. A més a més, un 18% declara que empra altres mitjans com els cartells, l'enviament de correus electrònics, el correu tradicional o la comunicació interna.

Gràfic 46: Comissions que tenen delegació de Comunicació/Web

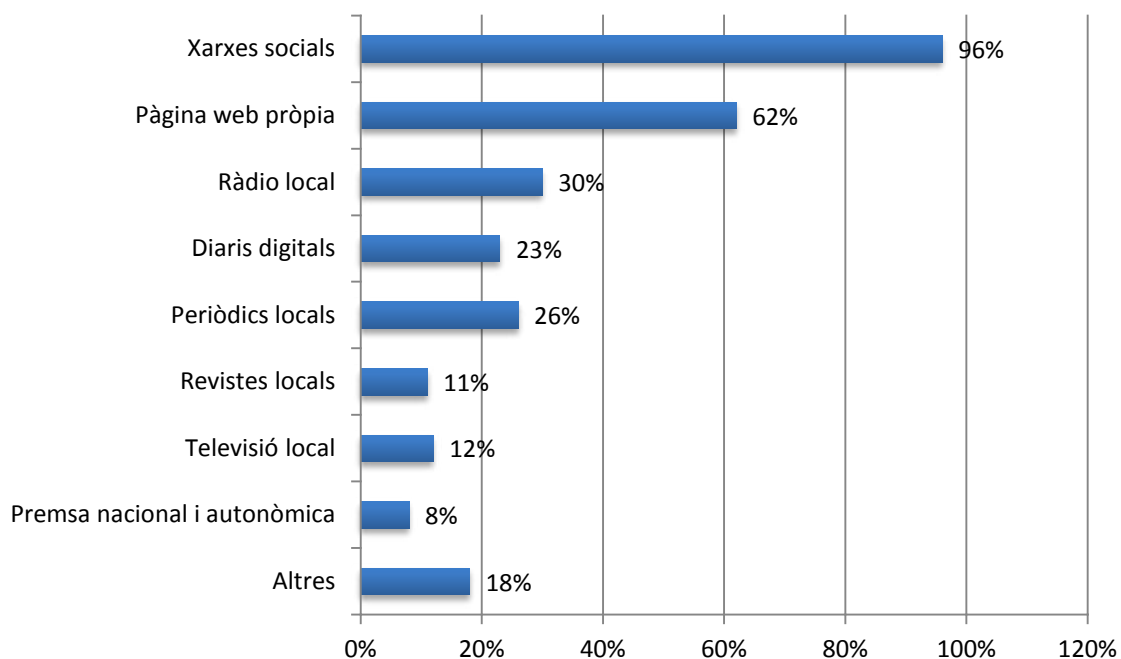
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 47: Comissions que tenen pàgina web

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

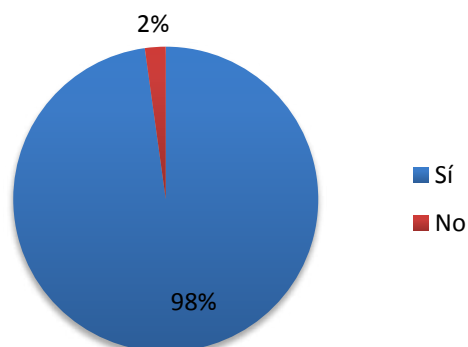
Gràfic 48: Mitjans de comunicació emprats per les comissions per a la difusió de les activitats culturals

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

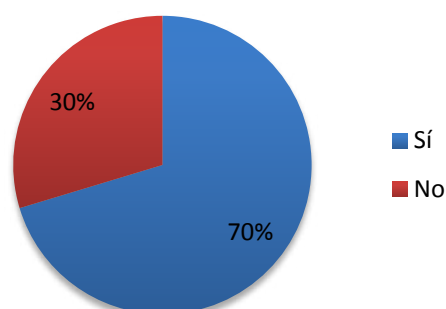
Sense deixar de banda la importància dels mitjans de comunicació tradicionals, la major evolució s'ha viscut els darrers anys en l'àrea de les xarxes socials i per això s'ha considerat necessari aprofundir en l'ús que en fan les comissions falleres amb més preguntes. Per exemple, s'ha pogut constatar que l'ús de Facebook està totalment generalitzat ja que un 98% de les comissions té una pàgina pròpia a aquesta xarxa social. La segona aplicació d'aquest tipus més utilitzada seria Twitter, on un 70% de les comissions tenen creat un compte. Però moltes de les falles de València i voltants no es limiten a aquestes dos famoses plataformes socials sinó que un 41% estan presents a altres xarxes socials, sobretot a Instagram però també citen YouTube, Periscope o l'app específicament fallera Traca.

Gràfic 49: Comissions que tenen pàgina de Facebook

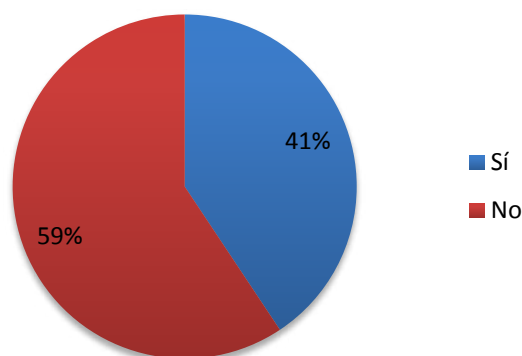
Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 50: Comissions que tenen compte de Twitter

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Gràfic 51: Comissions presents a alguna altra xarxa social

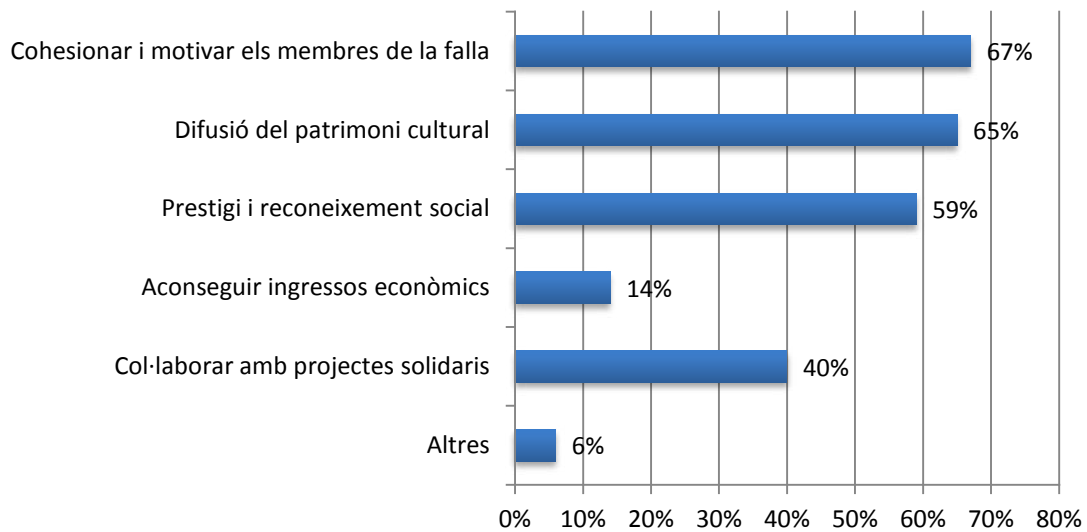

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

3.4.5 Objectius, valoracions i projectes de futur

Hi ha múltiples objectius i motivacions que poden impulsar una comissió fallera a emprendre la tasca d'organitzar activitats culturals. El més repetit és el de cohesionar i motivar els membres de la comissió, assenyalat pel 67% de les comissions, seguit per la difusió del patrimoni cultural (65%), el prestigi i el reconeixement social per a la falla (59%) o la col·laboració amb projectes solidaris (40%). Fins i tot un 14% assenjala que ho fan per a aconseguir ingressos econòmics. Un 6% diu que ho fa també amb altres motivacions.

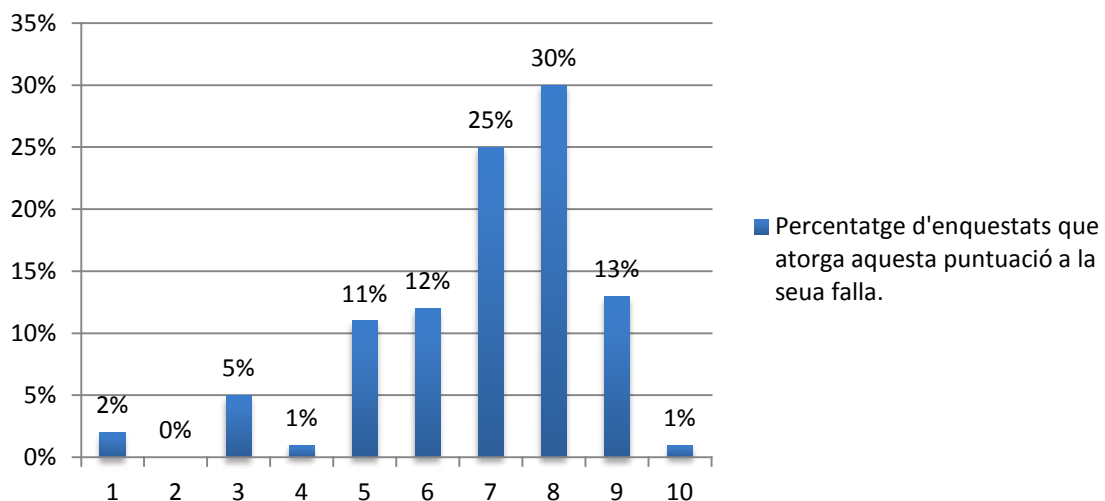
Gràfic 52: Objectius que motiven les comissions falleres a organitzar activitats culturals

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

A més a més, en general les comissions estan relativament satisfetes amb els resultats aconseguits, perquè un 55% valora el grau de consecució dels objectius plantejats entre un 7 i un 8. Excepte un 8% (2% que marquen 1, 5% que marquen 3 i 1% que marquen 4), totes es donen l'aprovat i un 14% estan extremadament satisfetes i es valoren el grau de consecució dels objectius marcats entre un 9 i un 10 (13% que marquen un 9 i 1% que marquen un 10).

Gràfic 53: Valoració (de l'1 al 10) que donen els responsables al grau de consecució dels objectius plantejats

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

La majoria estan satisfetes amb la seua activitat cultural en conjunt, però algunes destaquen certes activitats, en especial les que són més característiques de la comissió i que les distingeixen de la resta. Per citar-ne alguns exemples, el Club de les Històries de la Falla Borrull - Socors, la desfilada Reinas de la Seda de la Falla Barri Beteró, els Premis Berni atorgats per la Falla Marqués de Montortal - Berní i Catalá. La Falla Plaça Doctor Collado destaca els seus Premios Lonja, el Premio Salvador Debón i els Jocs Solidaris. L'activitat Vespa la falla és motiu d'orgull per a la Falla Sagunt - Sant Guillem, igual que el Concurs Mundial de Paelles ho és per a la Falla Dr. J.J. Dómine - Port. Per la seua banda, la Falla Pere Vives - Bilbao-Maximilà Thous es mostra particularment contenta amb el resultat de dos de les exposicions que han organitzat: l'exposició commemorativa del centenari de l'himne regional i una mostra al voltant del 40 aniversari de la mort de Nino Bravo.

Al seu torn, hi ha falles especialment orgulloses de la tasca feta en el teatre i en les presentacions, les conferències o el treball realitzat en l'elaboració del llibret de la falla. Els grups de danses, els playbacks, el Cant de l'Estoreta Velleja i les colles de tabal i dolçaina també són destacats per algunes de les comissions enquestades. Altres destaquen les jornades o setmanes culturals i l'activitat cultural en general, perquè, com diuen algunes de les respostes al qüestionari els permeten "aprendre i, a la vegada, aportar informació", "fomentar les nostres tradicions i la solidaritat", "cohesionar al poble i donar visibilitat a una part de València molt castigada" o acollir el veïnat al casal.

Moltes falles destaquen la satisfacció de participar en projectes solidaris amb ONG. Altres assenyalen com les més destacables activitats com la presentació dels esbossos o del llibret, la pilota valenciana, les visites culturals, les cavalcades, els concerts o el correfoc que, en alguns casos, expliquen que els donen "una gran repercussió en tots els mitjans" i que "impliquen a la comissió".

Per últim, tenint en compte l'impacte que la conjuntura econòmica desfavorable ha tingut en tots els aspectes de la societat els darrers anys, s'ha preguntat a les comissions falleres com ha afectat la crisi econòmica a l'activitat

cultural. Un 68% han reconegut haver retallat el pressupost per a les activitats, altre 33% ha reduït també el nombre d'activitats i un 20%, fins i tot, han vist reduït el número de persones que es dediquen a organitzar-les. Per contra, un 22% declara que la crisi no els ha afectat.

Gràfic 54: Efectes de la crisi econòmica a l'activitat cultural de les comissions falleres

Font: Elaboració pròpia a partir de qüestionaris.

Per a tancar el qüestionari, s'ha preguntat sobre els projectes de futur existents en l'àmbit cultural de la falla. Tot i que algunes afirmen no tindre'n i comenten que treballen sempre a curt termini, moltes altres sí que contesten afirmativament.

Són nombroses les comissions que es plantegen continuar amb l'activitat com el màxim objectiu o reprendre iniciatives que s'han anat quedant aparcades. Altres tenen en ment incrementar la seua activitat en els propers anys amb projectes nous i diferents com editar llibres, escriure obres de teatre, convocar concursos, crear premis amb vessant cultural, gales solidàries o conferències i taules redones.

Engrandir i millorar dedicant més recursos als projectes culturals que ja tenen en marxa és un propòsit destacat per a algunes comissions. A més, en moltes ocasions, aquesta voluntat pot anar lligada a la proximitat de la celebració d'una commemoració o d'un aniversari especial.

3.4.6 Comparació amb dades de l'Enquesta de participació cultural a la Comunitat Valenciana 2017

La publicació de la primera enquesta sobre participació i pràctiques culturals realitzada a la Comunitat Valenciana (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018) suposa una oportunitat magnífica per a comparar algunes de les dades i extraure algunes conclusions.

Encara que cal especificar, en primer lloc, que existeix una diferència significativa de base i és que, a aquest estudi, els subjectes enquestats són comissions falleres en conjunt, mentre que a l'enquesta de participació cultural són persones individuals les que responen. Però el que sí es pot destacar és que un 9,2% de les persones enquestades en 2017 afirmen ser fallers o falleres (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.148).

El que es farà en primer lloc serà revisar quines són les activitats culturals més organitzades per les comissions falleres de l'àmbit estudiat i veure quina popularitat tenen entre la població general del territori valencià.

Prenent com a base l'ordre en què hi apareixen ressenyades les activitats culturals a aquesta tesi, es començarà observant la que és una de les pràctiques més esteses entre les comissions falles: les exposicions que un 80% de les falles asseguren haver organitzat. Per tal de connectar-ho amb l'estudi dels professors Antonio Ariño i Ramón Llopis, es podria establir una relació amb l'apartat dedicat a les visites patrimonials. Mentre un 43% de les comissions promotores de projectes expositius ha organitzat exposicions d'arts plàstiques, un 47% exhibicions de tema històric i un 43% sobre tradicions, cultura popular o artesanía, sols un 34% de la població general ha visitat museus, un 21% mostres d'artesanía i un 15% galeries d'art (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.143). L'oferta expositiva que proposen les falles és, per tant, major a l'interés que mostra el conjunt de la ciutadania.

En segon lloc, s'incidirà en l'àmbit musical i concretament en els concerts. Un 43% dels valencians i les valencianes no ha assistit a cap concert en els darrers dotze mesos, un 34,7% ho ha fet sols entre una i tres vegades, un 11,7% ha assistit entre quatre i cinc ocasions i només un 9,2% ha presenciat entre sis i trenta concerts (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.115).

Per la seua banda, un 54% de les comissions integrades en la Junta Central Fallera han esdevingut promotores de concerts. Aquestes dades ens mostren una coincidència quasi exacta entre el percentatge d'assistents a concerts (55,6%) i el de falles que n'organitzen (54%), podent-se deduir que les falles reflecteixen l'afició del poble valencià per la música.

Pel que fa a les arts escèniques, la majoria de la població enquestada no ha assistit a cap espectacle recentment ja que sols un 29,4% declara haver anat al teatre, un 11,7% al microteatre i un 9,3% al teatre musical (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.132). Aquesta informació contrasta fortament amb l'alt percentatge del 65% de comissions falleres que disposen de grups de teatre, i més tenint en compte que és l'activitat que més comissions (45%) assenyalen com la més exitosa a nivell de públic i participació. Fins i tot, centrant-se en el públic infantil, es troba també un gran desnivell entre el 40% de comissions que tenen grup de teatre infantil (és a dir, que representen obres de teatre infantil) i el 9,2% d'espectadors que té el teatre infantil de mitjana entre el públic general. Una possible conclusió seria, per tant, que el gust pel teatre és major entre els fallers i falleres que entre el conjunt de la societat valenciana.

Les pràctiques lectores han estat amplament reflectides a l'enquesta de participació cultural. De totes les formes de lectura investigades, s'ha escollit la lectura de llibres per tal de comparar les preferències dels lectors i lectores valencians amb les dels "editors fallers". Per a començar cal precisar que un 77% de les persones enquestades diu haver llegit algun llibre durant els últims dotze mesos (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.43), encara que un 35% ha llegit menys de quatre llibres i sols un 13,8% ha superat les deu lectures (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.51). Per altra banda, un percentatge significatiu de falles (el 45%) ha editat llibres que han estat majoritàriament de caràcter divulgatiu (història, etnologia, art, ciència, temàtica fallera, gastronomia, música, etc.) i sols en un 7% dels casos de caràcter literari. Aquesta línia editorial va pràcticament en direcció contrària de les preferències mostrades pel públic lector valencià que situa la novel·la història com el gènere preferit amb un 53,2%, seguit d'altres tipus de novel·la, i deixa la divulgació en una posició

clarament minoritària en ser preferida sols per un 14,6% (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.54).

L'àmbit audiovisual està present en la programació del 48% de les comissions falleres a través de les projeccions de llargmetratges o de curtmetratges. Pel que respecta al públic general, un 51% de les persones enquestades ha anat a una sala de cine en els últims tres mesos (Ariño Villaroya, Llopis Goig 2018, p.98). En conclusió, es pot dir que hi ha, com en l'àmbit musical, una certa correspondència entre la tendència dels espectadors i espectadores i l'oferta cinematogràfica de les falles.

Per últim, un dels plats forts de l'activitat cultural fallera són les visites culturals. De fet, amb un 82% de comissions que n'organitzen, són l'activitat més programada, per davant de les exposicions. Amb l'objectiu de poder fer una comparació, s'han seleccionat els percentatges de visites patrimonials recollits a l'enquesta de participació cultural de 2017. Agafant com a exemple els llocs que més se solen visitar a aquest tipus d'eixides, els museus i els monuments, s'observa que sols un 34% dels participants a l'enquesta ha visitat museus recentment i sols un 30% ha visitat monuments. Llavors, es pot afirmar que l'interés per les visites culturals és més alt a l'àmbit faller enquestat que a la població valenciana en general.

3.5 Idees i reflexions al voltant de l'activitat cultural fallera

A banda de l'enquesta i dels resultats quantitius que ha proporcionat, s'ha volgut donar a la investigació un vessant qualitatiu. La primera de les dues ferramentes emprades per a aprofundir amb una perspectiva més interna i individual en l'activitat cultural fallera de les comissions integrades a la Junta Central Fallera, ha estat l'entrevista personal a determinats agents seleccionats per la seua rellevància o interès.

El principal objectiu d'aquestes entrevistes ha estat aconseguir dades qualitatives, és a dir, una informació de major profunditat que permeta entendre com s'ha generat aquest procés d'acostament del món cultural i el món faller. També es pretén veure quina és la mentalitat que tenen aquelles persones que han pres la iniciativa des de dins de les comissions d'anar en

aquesta direcció, quins interessos i motivacions els mouen. Es tracta de saber quina percepció tenen del fenomen i cap a on volen encaminar els passos futurs. En definitiva, el propòsit és conèixer també més a fons el procés de treball que hi ha darrere de totes aquestes activitats culturals, els problemes als que s'han hagut d'enfrontar i la resposta per part dels fallers, del públic i de la societat en general que han tingut les seues iniciatives.

A més a més, s'han realitzat entrevistes amb responsables i representants de múltiples institucions i associacions relacionades amb la festa fallera i amb la seua activitat cultural. En aquests casos també s'ha volgut saber com veien el panorama de l'activisme cultural faller i com i amb quins objectius duïen a terme les activitats que organitzen.

En total, es farà referència a diuit entrevistes amb un conjunt divers de persones que formen o han format part de la gestió de part de l'activitat cultural fallera des de distintes perspectives, així com dos comissions falleres: Gil-Manuel Hernández i Martí (director del Museu Faller de València i membre de l'Associació d'Estudis Fallers), Jesús Peris Llorca (president de l'Associació d'Estudis Fallers, col·laborador habitual a nombrosos llibrets de falla i coordinador del llibret de la Falla Ribesan), Josep Castelló (estudiós dels llibrets de falla, faller de la Falla Pelayo - Matemático Marzal, membre del Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer i membre de Lo Rat Penat), la Falla Quint - Pizarro de Mislata (conversant amb Fran Cervera, coordinador del llibret i els cinc fallers i falleres que ocuparen la presidència aquell exercici: Honorato Benita, Noelia Rumayor, Sandra Fernández, Manolo Martínez i Alejandro Visconti), Salvador Carsí (Delegat de Cultura de la Junta Central Fallera), Mar Piquer (fallera de la Falla Plaça Lope de Vega i membre de la Delegació de Publicacions de la Junta Central Fallera), Ramón Estellés (delegat de cultura de l'Agrupació de Falles de Benicalap i Secretari General de la Junta Central Fallera), la Falla Lepanto - Guillem de Castro (entrevistant a Jose Antonio Caballero, delegat de mitjans de comunicació i coordinador de Falles I+E, la presidenta Carme Sabater i del delegat de monument, Antonio Monteagudo), Hugo Morte i Sebas Marín (representants de la Federació de les Lletres Falleres), Pilar Luna (directora del Museu de l'Artista Faller), Vicent

Xavier Navarro (vicepresident de Lo Rat Penat), Vicent Borrego (vicepresident de la Falla Na Jordana), Josep Ynat (faller de la comissió Santa Maria Micaela - Martí l'Humà i, a data de l'entrevista, Secretari de la Interagrupació de Falles), José Martínez Tormo (gestor cultural, membre de l'ADEF, anteriorment Secretari General de la Junta Central Fallera i actualment Assessor de Cultura Festiva de l'Ajuntament de València), Miguel Arraiz (arquitecte autor de falles experimentals), Lluís Benlloch (membre de l'assemblea de les Falles Populares i Combatives de Ciutat Vella), Òscar Rueda (president del Casal Bernat i Baldoví i director de cursos de Lo Rat Penat) i Ximo Berlanga (faller de la Falla Portal de Serrans - Plaça dels Furs i president de la Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia).

3.5.1 L'activitat cultural fallera a València

La reflexió al voltant de l'activitat cultural fallera a València ha de començar necessàriament amb unes consideracions prèvies sobre el conflicte o la fractura entre l'alta cultura i la cultura popular.

Gil-Manuel Hernández, director del Museu Faller i anterior president de l'Associació d'Estudis Fallers, precisa que "és un fet estructural que passa en tota la cultura occidental. A partir d'eixa fractura entre art culte i art popular, que és una fractura de classe, el problema és que això passa al món de l'art i al món de l'acadèmia i es genera un prejudici sobre la cultura popular com una cultura infra o pseudo o directament anticultura. Hi ha tot un debat acadèmic i a partir de després de la Primera Guerra Mundial, amb la influència d'Antonio Gramsci, l'antropologia, etc. es comença a pensar que la cultura popular pot tindre valor. Després, amb el tema del patrimoni cultural, que al principi tampoc la té en compte, però ja a partir dels anys 80 o 90 comença a incorporar-se a través del patrimoni immaterial.

Sobre eixa base, en el cas valencià i en el cas de les falles, això encara s'aguditzava més. En el sentit que, per les raons històriques que sabem, això ha provocat que el món de la cultura, allò que s'anomena el món de la cultura, crec jo d'una manera errònia, perquè la cultura està en tot, mirara les falles amb una certa visió des de dalt i com si fora una cultura cutre que, o havia

d'estar amagada o de la que no es podia presumir o que havia de ser redimida per l'alta cultura. Eixa situació també ha generat, per contra, un antiintel·lectualisme per part de les falles i del món faller, sospitant sempre que el món intel·lectual, el món de la cultura, el món universitari, per fer-los equivalents, anava a dir-los com havien de fer ells la festa. Un recel que està en part justificat perquè des de la universitat i el món de la cultura s'ha tractat les falles com una cosa... pràcticament pseudocultura i, en el millor dels casos, una postura paternalista de "vaig a perdre cinc minuts per a donar-los llum".

Entre eixes dos postures, realment hi havia un abisme. Això serà transportable també al món de l'art, que no ha considerat mai als artistes fallers artistes. Els artistes fallers a ells mateixos, tampoc. I, al mateix temps, el món de l'art faller, tampoc ha estat massa connectat amb l'art en majúscules. Aleshores tenim eixe doble divorci."

Jesús Peris Llorca, actual president de l'ADEF i professor de la Facultat de Filologia de la Universitat de València, aprofundeix en la situació actual d'aquesta fractura comentant que "la gent de la cultureta esta de la *gauche divine* té una idea molt pintoresca de lo que és un faller". Fins i tot, fa una distinció entre "el sector que continua parlant de tots els fallers amb el mateix menyspreu generalitzador" i el "sector que ha descobert que les falles són potencialment guais i són com Hernán Cortés. Venen a colonitzar als salvatges i a explicar-los els beneficis de la cultura occidental. I això tampoc, les falles no són un terreny verge". Per altra banda, comenta que "en Gandia o en Alzira les falles poden ser ideològicament diverses però crec que estan menys contaminades per les restes de la Batalla de València, el conflicte identitari, ortogràfic i demés. En eixe sentit la Falla Plaça Malva d'Alzira és modèlica. És un exemple de falla, d'associació de base que no és que no mire amb recel el món de la cultura, és el mira amb gust i vol acostar-se a ell. Això en València ciutat és estrany perquè hi ha, com diu Gil-Manuel, un antiintel·lectualisme molt arrelat que ve del franquisme i de la Batalla de València. Amb la qual cosa, el que ens hem trobat la gent de l'ADEF a les comissions falleres és moltíssima desconfiança.

D'entrada, parteixen de la base que si som professors no som fallers. Amb la qual cosa, si ens acostem al món de les falles és per a traure profit personal o per a fer-ne utilització política i ja sabem que ells volen dir utilització política a una determinada línia, perquè l'altra la tenen naturalitzada. O perquè anem a ensenyar-los el que han de fer. Si això ho barreges amb determinades comissions que, fins i tot, n'hi ha que escriuen amb les Normes d'El Puig, per a una part del col·lectiu faller que resulta difícil de quantificar, els membres de l'ADEF continuem marcats com sospitosos de rojos, catalanistes i qui sap quantes coses més. Perquè el blaverisme amb capacitat de fer activisme cultural és residual però dins de les falles que fan coses no és tan residual i, a més, tenen certa capacitat per a situar-se en posicions més o menys estratègiques.

De tota manera s'ha guanyat espai en les dos línies d'acció. En la universitat ja no es descollonen de tu si dius que t'interessa fer recerca sobre falles. I, per l'altra banda, en les falles de València ciutat també s'ha avançat en el creixement de l'àmbit en el qual no som sospitosos".

Aquesta darrera afirmació la ratifica la jove fallera Mar Piquer quan parla de l'ADEF i diu que el fet "que la UNESCO haja reconegut a l'ADEF com a associació consultora em pareix un zas. Se'ls ha vist com uns anti tot i crec que són la gent que més ha fet les falles, per l'aspecte cultural, del patrimoni documental, de la difusió. S'han preocupat per investigar i tot per amor a l'art, perquè ho fan tot perquè volen. Els han etiquetat i s'han quedat amb eixa etiqueta. I l'etiqueta ha sigut per una tendència política i la gent no veu més enllà. Crec que se'ls valora molt poc i que ara se'ls està començant a valorar.

És una qüestió d'obrir mentalitat, sobretot de les generacions més majors. Ara ja no té sentit eixa guerra i jo crec que eixa mentalitat afecta negativament a l'evolució i ho transmeten a les generacions posteriors".

Els conflictes polítics han influenciat l'àmbit faller de múltiples maneres, així ho testimonien, a més les ja citades, declaracions com la de Lluís Benlloc, membre de l'assemblea de les Falles Populars i Combatives, que manifesta que "a Falles Populars hi ha una voluntat d'apropiar-se de la festa i de políticament combatre eixe rollo de ser faller és igual a ser de dretes. De fet, tant jo com

altres companys de Falles Populars, en altres ambients de la ciutat quan diguem que som fallers, això de vegades encara desconcerta”.

Òscar Rueda, president del Casal Bernat i Baldoví, també reflexiona sobre aquest vessant polític de les falles que ell qualifica com a no desitjat. Explica que “en la ciutat de València, una de cada huit persones és faller o fallera. És un col·lectiu molt gran i, des de molts punts de vista, és un col·lectiu que atrau interès. A mi el que m'agradaria i el que sempre havem dit des del Casal Bernat i Baldoví és que la política, siga d'un o d'altre signe, no intentara dirigir com és la festa. La política ha de posar facilitats per a que es faça. Perquè al final, la festa la fem els fallers i la paguem els fallers, per suposat amb una col·laboració molt important de les administracions. Però la festa és com és i encara que des de les institucions públiques tinguen tot el dret a proposar coses, a donar consells, a intentar coordinar que les coses es facen millor, no s'han de traspasar certs límits. No vaig a parlar de partits perquè al final tots, d'una o altra manera, han intentat intervindre i aprofitar-se perquè al final és un col·lectiu molt gran que vota. A nosaltres, com a entitat cultural, ens agradaria que els polítics s'acostaren d'una altra manera a les falles, que no intentaren traure rèdit polític o modificar-les segons la seua visió. Simplement, el que han de fer és facilitar als fallers la seua faena, no posar-los traves, intentar que eixes relacions necessàries amb l'administració siguen el més senzilles possible i conviure. Perquè, insistisc, a les falles estem tots i n'hi ha de totes les ideologies i així ha de seguir sent”.

En la mateixa línia, Josep Ynat, secretari general de la Interagrupació afegeix que “el tema no és que abans quan manava el PP pegàvem la cabotada i ara que mana Compromís peguem la cabotada. És al revés, estàvem en contra del PP i també estem en contra de Compromís, perquè mirem per les falles i per això exigim”.

Al seu torn, Hugo Morte, president de la Federació de les Lletres Falleres, parla també sobre política i exposa: “No parem de fer polítiques inclusives respectant a tothom, perquè nosaltres no som ni millors ni pitjors, ni d'esquerres ni de dretes, ni polítics ni religiosos. No som res. Som una federació amb els seus objectius que volem dignificar la nostra llengua i fer-la normal a

l'àmbit faller". Sebas Marín, el vicepresident de la federació, apunta que "els que ens cataloguen en contra són els que funcionen en contra de la llengua".

Des de la Falla Lepanto - Guillem de Castro, Antonio Monteagudo comenta la complicada relació que hi ha hagut entre les falles i el món cultural a causa de la situació política:

"El gran problema ha estat que les falles les han volgut dirigir políticament uns i altres. Abans eren uns que per tot allò que feies et catalogaven com a un reaccionari. Després, si te n'eixies i anaves a buscar el recolzament d'aquells que en teoria eren la intel·lectualitat de la ciutat, tampoc et podien veure perquè eres un altre reaccionari. Sempre hem estat els que hem intentat estar al mig i anar buscant a un costat i a l'altre i sempre hem tingut eixe problema. Uns deien que eres un catalanista i els altres deien que eres un feixista. I així hem estat vivint durant uns anys fins ara que ja veurem com funciona. Ara som una oportunitat. Fa uns anys érem uns reaccionaris. Al final, jo crec que cada falla ha de seguir el seu camí amb la seua gent, involucrar-se en allò que els agrada i fer coses per a participar".

José Antonio Caballero, també de la Falla Lepanto - Guillem de Castro, corrobora aquesta evolució que relata Monteagudo: "Recolzament institucional ara ja se'n veu, però abans anaves a qualsevol lloc, a Bancaja o a fundacions i, quan deies que eres una falla, ja tancaven les portes. La idea de falla no venia".

Tot i això, Antonio Monteagudo assenyala que hi a hagut excepcions: "Hi ha altre tipus de falles que s'ho han treballat molt bé i són una institució, com Na Jordana. Son un exemple i esta gent sí que mou i sí que m'imagine que tindran recolzament perquè s'ho han treballat. Son gent molt vàlida i són un exemple a seguir".

No obstant això, més enllà de la política són molts els factors i les circumstàncies que configuren el fenomen de l'activitat cultural fallera i la seua situació actual.

Reprement el tema de l'ús de la llengua que apuntaven de les la Federació de les Lletres Falleres, Gil-Manuel Hernández assenyala l'existència d'una ritualització del valencià, una "paradoxa que és un poc com el llatí en la missa preconiliar. En moltes falles castellanoparlants de la ciutat passa això,

ningú utilitza el valencià però la presentació s'ha de fer en valencià, els versos del llibret, un poema a la fallera i ja ni entrem en el tipus de valencià que siga. Eixe element de llatinització ritual del valencià existeix a les setmanes culturals i a les activitats culturals. L'utilitzen perquè se suposa que té un element ritual sagrat i, per tant, cal utilitzar el valencià.

Per contra, Josep Ynat, que forma part de la comissió Santa Maria Micaela Martí l'Humà, veu un potencial de promoció de la llengua a les falles i considera que "el missatge d'aprendre a parlar en valencià, quan no venen de famílies conscienciades, és de la falla. Molts, quan fan teatre és quan parlen en valencià".

Una altra característica de les falles que podria explicar la incursió en l'àmbit cultural és la que suggereix Jesús Peris quan diu que "les falles són una festa total amb una gran capacitat de fagocitar-ho tot. Són una espècie d'associació total". Tot i que creu que "lo important és la xarxa, eixa funció vertebradora socialitzadora. Que això pugua ser utilitzat o convertir-se de manera més o menys espontània també en un agent de promoció cultural és guai. Lo que no crec és que les falles hagen de ser agents culturals, en el sentit de l'alta cultura". Alerta, a més a més, del perill que suposa que l'activitat cultural "passe a formar part d'eixa mentalitat competitiva a diferents nivells i a mi això no em sembla interessant: tindre la carpa més gran, tindre setmana cultural, tindre el llibre més gruixut... Crec que d'alguna manera ho desvirtua tot". Però, tot i les reticències exposades, Jesús Peris admet a la seua anàlisi que "el ventall de comissions és molt divers entre les que no fan absolutament res i les que fan. I després les que fan moltes coses. En general en les que fan coses, com crec que passa en tots els pobles i ciutats, s'especialitzen. Hi ha falles que són molt fortes en teatre, hi ha falles que són molt fortes en llibret, hi ha falles que són molt fortes en la setmana cultural i senten que l'activitat cultural els dóna un plus de qualitat".

Per la seua banda, Gil-Manuel Hernández considera que "si ho mirem bé, l'activitat explícitament cultural de les falles és tremenda. A quasi totes les falles hi ha un vicepresident de cultura i una delegació de cultura a banda de la de

festejos. Si hi ha eixa diferenciació és perquè s'entén que els festejos no tenen la mateixa entitat que allò cultural”.

Efectivament són moltes les comissions que donen importància a l'aspecte cultural. Per exemple, Josep Ynat, membre de la Falla Santa Maria Micaela - Martí l'Humà, sentència que “nosaltres la falla sempre l'hem vista com un moviment cultural”. Ximo Berlanga, faller de Portal de Serrans Plaça dels Furs, incideix en aquesta idea dient que “estem demostrant el que sempre ha sigut així, a pesar de la visió que tenia la gent dels fallers”. Opina que “sempre s'ha menyspreat el tema faller, tant el teatre com la cultura fallera, com els llibrets però crec que s'està valorant cada vegada més. També s'està cuidant més i hi ha més dedicació en els fallers. Abans, per exemple, poques falles presentaven els esbossos, només les d'Espcial, i ara ho fan més. Això fa que no valga qualsevol cosa i als llibrets tampoc. Abans es feia un programa de festejos i anuncis i ara agarres un llibret i veus que hi ha més molla: concursos literaris, exposicions, moltes coses”.

Per a Hugo Morte, president de la Federació de les Lletres Falleres, Lletres Falleres, l'activtat cultural fallera és una forma de “fer societat civil i vertebrar o justificar l'associacionisme. És a dir, si jo m'associe a un col·lectiu amb una marca cultural és perquè m'ompli”.

La percepció és molt positiva per a Òscar Rueda perquè veu que “dins de les falles hi ha gent que està només per a passar-s'ho bé i hi ha altra gent que té, a més, unes inquietuds i les vol traslladar a través de la comissió. La comissió es converteix en un espai també cultural i de divulgació de temes tradicionals, culturals o històrics molt interessant. A més, d'una manera espontània, d'una manera informal, no és una cosa que es dirigeix formalment a través d'un organisme públic, cosa que dóna vida social i dóna lloc a que es creen sinèrgies positives per a que la nostra identitat continue viva i continue creixent. Jo pense que és molt positiu. La declaració de les falles com a Patrimoni de la Humanitat jo crec que també pot fer veure a la gent que les falles no són només tirar coets i fer soroll per la nit sinó que també tenen un component cultural molt important gràcies al qual, per exemple, hem conservat els nostres teixits tradicionals, la pirotècnia o s'ha mantingut viva la literatura

valenciana en els pitjors temps. Tot això està en el nostre haver com a festa i el que hem de fer és difondre-ho i que la gent siga conscient". Aposta, a més a més, per "atraure a les persones sense perdre eixa identitat festiva de passar-s'ho bé però que la gent vaja i vaja al debat i a lo que ha d'anar. Una cosa i l'altra no tenen perquè estar renyides".

A la Falla Quint - Pizarro de Mislata ho tenen clar. Un dels cinc presidents que tingueren en l'exercici 2017, Honorato Benita, afirma que "el tema de les activitats culturals a la llarga és necessari. Les falles també evolucionen. Si mires com era temps enrere l'activitat de les falles, en l'actualitat s'han anat incrementant actes. Jo recorde que al principi la setmana cultural ací ni es feia. La falla està absorbint estes activitats que abans ni se somiava que s'incorporaren". El coordinador del llibret d'aquesta comissió, Fran Cervera, es mostra d'acord i creu que "és important que les falles facen activitats culturals i, sobretot, els fallers han de ser més autocrítics i pujar el nivell i potenciar coses que ajuden a la competició sana entre les falles de Mislata perquè ajuda a millorar". Cervera va més enllà i afegeix: "Em quede amb la sensació que estem en la zona de confort. Falta fer eixa reflexió i preguntar-nos: I si férem més coses culturals? I si involucrarem a més gent?"

El delegat de cultura de la Junta Central Fallera, Salvador Carsí, comparteix el desig de Fran Cervera i diu clarament que ell "faría més coses". No obstant això, fa un toc d'atenció i recalca que "no hem d'oblidar que el destí i la finalitat de les falles és plantar una falla. Sóc un enamorat del teatre però sóc faller, i crec que tot ha de girar al voltant del mal denominat monument, que és la falla i és lo primer que hem de cuidar. Tota la resta són satèl·lits al voltant del sol. Els concursos que organitzem ací són possibles gràcies a les falles i les falles són falles com a tal perquè planten una falla".

Pel que fa a la gestió, José Martínez Tormo, que a més de l'anterior Secretari General de la Junta Central Fallera és gestor cultural, explica que "no n'hi ha realment una gestió cultural a les falles. També s'ha de tindre en compte la trajectòria de la gestió cultural i els seus condicionants i les seues particularitats. Des del mateix moment en què hi ha administracions culturals en què no hi ha gestors culturals professionals, en les organitzacions no

lucratives, òbviament, és normal que no hi hagen. Al final, jo no dic que a les comissions de falla o a les organitzacions falleres, ja siga la Junta Central Fallera o una agrupació o el que siga, hi haja d'haver gestors culturals professionals, encara que seria lo ideal. Però en alguns casos sí que es pot ensenyar a gent a fer gestió cultural o donar-los certes idees per a poder gestionar”.

Mar Piquer, membre de la Delegació de Publicacions de la Junta Central Fallera i documentalista professional, considera que “no s'ha donat importància a eixe aspecte de la festa. S'ha centrat tot en les falles, les falleres majors de València, la mascletà, les comissions, etc. i s'ha deixat perdre tot això tan rellevant que és el patrimoni documental i cultural de la festa. Ara, amb el tema del patrimoni immaterial de la UNESCO, estan intentant fomentar-ho. L'equip que hi ha ara a la regidoria són experts que porten vint-i-cinc anys estudiant eixe aspecte de la festa i els orígens i la història. Pense que han canviat moltíssim les preocupacions de la gent que ens governa cap a este perfil de difusió del patrimoni, de gestió de la cultura, de perfilar les falles d'una altra manera. Un bon exemple és el fet que el Museu Faller no estiguera reconegut, que ningú s'haguera interessat per oficialitzar això ni per donar-li difusió. Estava allà apartat. Ningú s'ha preocupat per ell fins ara. Jo vaig veure que allí hi havia futur per a la gestió de la documentació i ho vaig aprofitar.

Crec que seria molt convenient tindre una organització bona del patrimoni cultural més enllà de l'arxiu de JCF, que no està tampoc regularitzat com cal des del punt de vista d'un documentalista. Hi ha gent que dedica molt de temps i d'interés però crec que falta organització i difusió. S'ha de conservar i projectar una part cultural de la festa, no només el beure, perquè és una festa molt rica en història i en patrimoni. S'haurien de preocupar més per la gestió del patrimoni, classificar-lo millor creant un centre de documentació, regularitzar-lo i reconèixer que és un factor molt important de la festa per a no perdre coses”.

A més a més, Piquer exemplifica aquesta situació relatant com “la majoria de comissions falleres només es preocupen per la seua història quan van a fer un aniversari i van a l'arxiu de JCF a buscar la informació. Però no la

troben perquè no s'han preocupat de portar el llibret per a que quede constància a l'arxiu. Crec que les falles es deurien de conscienciar i implicar més en conservar els esbossos, els llibrets i tota la documentació que genera la falla per al futur. Si no, després és molt difícil investigar i a una hemeroteca no vas a trobar l'essència d'una falla”.

Des de la falla Na Jordana, Vicent Borrego també observa un canvi positiu a les institucions que gestionen actualment la festa i afirma: “Jo sí que veig que hi ha una preocupació cultural, sobretot perquè hi ha una voluntat política de millorar culturalment les falles a partir d'ara, especialment per a trencar motlles, un exemple són les falles municipals. Jo pense que la funció de les falles municipals és ser una falla aparador, ja estan la resta de categories per a competir. I pot agradar o pot no agradar”.

Pel que respecta a la difusió d'aquest patrimoni, afegeix Piquer que “ara està començant el tema de les xarxes socials, de la difusió via Internet. Portem uns anys però ara ja s'estan perfeccionant totes les ferramentes que hi ha i jo crec que deurien de començar a aprofitar-se per a aconseguir una difusió no només una vegada els visitants ja estan ací, sinó per a aconseguir eixir més enllà de les fronteres de València. I per a això cal ensenyar-se i aprendre i fer proves de com podem aprofitar totes estes ferramentes i xarxes socials”.

Finalment, Ramón Estellés, faller de Pere Cabanes Joan XXIII, actual secretari General de Junta Central Fallera i anteriorment delegat de cultura de la Federació de Falles de Benicalap Campanar, incideix també sobre la idea de la difusió, connectant-la amb la necessitat de publicitat que tenen les comissions:

“L'organització d'activitats catalogades com a culturals està proliferant en els últims anys i està sent un pretext per a donar-se publicitat. Hi ha poc de *feedback* i poc de contingut real. No influeix en el nivell de coneixements ni en la manera de pensar o de veure les coses de la gent de les comissions, és una qüestió de propaganda. Tu vols eixir en premsa? Crea un premi. Si, a més, té dotació econòmica, més repercusió. A la nostra falla, per iniciativa del delegat de cultura, es va crear un premi a les maquetes de falla. L'any passat participaren cinc, si enguany té dotació econòmica seran més i ixes a la

premsa. Eixa és una qüestió i una altra és aconseguir que la gent de la falla vinga a veure les maquetes i valore el fet de construir-les i la seua qualitat. Eixa activitat cultural que té més contingut possiblement no la cuidem tant. I això d'eixir en els papers o en les pàgines de Facebook importa molt”.

3.5.1.1 Setmanes culturals

Bona part de l'activitat cultural de les comissions falleres de la ciutat de València i la resta de localitats integrades a la Junta Central Fallera s'articula mitjançant el concepte de les setmanes culturals.

Parlant sobre les setmanes culturals, Gil-Manuel Hernández fa una interessant classificació: “En València ciutat, jo diria que hi ha dos tipus de setmanes culturals. Per utilitzar el llenguatge de la Renaixença, en què hi havia Renaixença de quant i Renaixença d'espardenya, doncs estan les setmanes culturals d'espardenya. Són la típica setmana cultural de manta morellana en la taula, cacaus i tramussos, i que va un senyor que en el seu temps lliure es dedica a la indumentària, a parlar d'indumentària i altre parlarà del teatre faller i altre parlarà del futur de les falles. Coses poc elaborades. Eixes són les majoritàries.

Després estan les setmanes culturals que diguem de quant o més elaborades, on sí que hi ha una elaboració intel·lectual prèvia i un projecte on es vol arribar. En València Na Jordana és el paradigma, amb el tema Tirant de Lletra. El cas d'Arrancapins també ofereix una altra perspectiva, més alternativa, i poc més. També és cert que últimament això va canviant però el tipus de setmana cultural dominant ha sigut eixa setmana cultural poc elaborada. Però fins i tot a la setmana cultural de més gama baixa que hi haja i més intercanviable i més estandarditzada, almenys hi ha un interès per fer-ho, per dedicar-li uns recursos de la falla i això, per a mi, sí que sembla un fenomen important”.

Al seu torn, Jesús Peris Llorca aporta un contrapunt a l'optimisme de Gil-Manuel Hernández quan diu: “no crec que una falla siga millor falla per fer setmana cultural i crec que fer-les com a objectiu en si mateix tampoc és necessàriament bo. És a dir, hi ha alguna falla que, com fa molts anys que fa

setmana cultural continua fent-la i han d'anar darrere dels fallers per a que vaja algú als actes. Ací s'ha perdut completament el sentit i s'ha convertit en eixa espècie de ritual, de tradició buit de contingut”.

Aprofundint encara més en l'anàlisi de les setmanes culturals falleres, resulta summament interessant la descripció que en fa José Martínez Tormo des del punt de vista d'un gestor cultural:

“No hem d'oblidar que l'activitat es fa des d'un punt de vista completament amateur. Llavors trobem que, si férem una recol·lecció de totes les activitats culturals que es fan a València a les falles, veuríem que hi ha moltes, perquè es fan moltes, i que moltes es repeteixen. El format que s'ha generalitzat de setmana cultural té únicament el nom. Hi ha comissions de falla que plantegen setmanes culturals que tenen al programa dos xarrades i una presentació d'esbossos quan, amb el format de setmana cultural, s'entén que hi ha tota una setmana d'activitats culturals. Generalment, també ha arribat un moment en què moltes fan la setmana cultural o les jornades culturals com a excusa o com a paraigües d'una presentació d'esbossos o d'una proclamació d'una fallera major o simplement per a fer una activitat en la falla. Que això realment no té res negatiu però, baix el meu punt de vista, s'ha de dotar de contingut. És a dir, si tu fas una setmana cultural i tens, per exemple, una falla que tracta sobre Japó, eixa comissió hauria de fer una setmana cultural sobre el Japó en la que es poguera presentar l'esbós de la falla però en la que hi haguera també una xarrada sobre japó, un taller de japonés o un sopar, si volem fer un sopar, però de menjar japonés. És a dir, que siga una oportunitat per a que la gent pugua aprendre realment sobre la temàtica.

Una altra característica que he vist, des el meu punt de vista personal com a observador, és que les temàtiques es repeteixen moltíssim. Quan una falla va a fer una setmana cultural, generalment fa una xarrada sobre indumentària, una xarrada sobre pentinat i tot lligat a la indumentària valenciana. Això, baix el meu punt de vista, no està malament però sempre emmarcat dins d'una setmana cultural temàtica perquè si no, si férem una agenda de totes les setmanes culturals, al final veuríem que hi hauria tallers o xerrades sobre pentinat en pràcticament la meitat de les falles.

Una altra de les característiques és que realment està pensat per a un públic molt intern, i el públic generalment no ix cap a fora, de manera que és molt difícil atraure gent de fora de la comissió, tant del barri com d'altres comissions. Així, no deixa de ser una activitat més de la comissió per a la gent de la comissió. En eixe sentit s'hauria d'obrir.

Evidentment, una altra característica és la falta de criteris professionals a l'hora d'organitzar les activitats. Des d'allò més bàsic, ens podem trobar que conviden a una persona a donar una xarrada i no se li posa una botella d'aigua per a beure. És una xorrada però és significatiu que falla alguna cosa. No podem parlar de planificació, d'avaluació ni de difusió perquè són paràmetres i són recursos que no s'utilitzen per a res i, per exemple, en quant a la difusió, se fa únicament (generalitzant) entre la gent de la comissió, als mitjans de comunicació fallers i, en alguns casos, en la barriada. Però generalment és una difusió prou feble i no es busca atraure públic més enllà de la comissió. En eixe cas, realment no estem fent més que organitzar activitats culturals sense tindre uns objectius a mitjà termini o sense cap tipus d'objectius i fer-ho per fer alguna cosa. En tot cas, a les avaluacions, es pot utilitzar l'avaluació de l'observació però al final no es fa una avaluació com a tal perquè interessa que es faça i ja està".

La idea de la reiteració de les activitats i de la manca de varietat és compartida per moltes de les persones entrevistades, com ja s'ha pogut veure. De fet, Gil-Manuel Hernández afirma que "la no coherència cultural és un tret de la cultura fallera, per a bé i per a mal. Perquè permet flexibilitat i permet un ventall". Afegeix també que "hi ha un problema de compartiments estancs dins de les comissions. No hi ha un projecte cultural coherent llevat de Na Jordana o llevat de gent com Arrancapins o inclús Corona o Lepanto o, en el seu moment, Palleter. Però, en general, prima la desconexió i la falta de coherència dins del propi projecte cultural de la comissió".

Però, més enllà dels experts, molts membres de comissions són plenament conscients d'aquesta situació. Per exemple, Salvador Carsí observa que "en les setmanes culturals, amb poques excepcions, està tot enfocat a

indumentària, massa indumentària" i reclama "menys indumentària, menys pintes i més teatre, per exemple, o més música, més varietat".

Vicent Borrego, de la Falla Na Jordana, és contundent i declara que "a qualsevol cosa se li sol dir setmana cultural. De vegades sembla que siga una obligació fer alguna cosa i es fa una cosa reiterativa i que ja s'ha fet per complir o per a que el casal siga un punt de trobada".

Mar Piquer, de la Falla Plaça Lope de Vega opina: "Jo crec que es confon cultura amb gastronomia. Per a la gent que conec d'altres falles, la setmana cultural és fer un quinto i tapa i poc més, sopar de Mèxic i coses així".

Sebas Marín, de la Falla Borrull - Socors, fins i tot proposa fer una comprovació: "La teoria està molt bé però ara agarrem totes les propostes de setmana cultural i mirem si la gran majoria són concurs de paella o n'hi ha alguna cosa més".

Josep Ynat, de la Falla Santa Maria Micaela - Martí l'Humà, al·ludeix també a aquesta confusió entre cultura i gastronomia: "De les tres-centes huitanta, encara que facen setmanes culturals, al final hi ha moltes que la setmana cultural la fan per gastronomia. El que passa és que és una xicoteta excusa, no excusa sinó que tu has generat una activitat per a que vinguen quaranta persones que, d'altra forma, no venen. Fas una barreja d'una exposició de trages i parles de indumentària i després acabes amb una degustació d'arrossos perquè saps que l'arròs va a dur més gent que la indumentària". Això, sí, especifica que a la seua falla "la barreja eixa de dinar amb el que és cultura no la fem". Ynat afegeix que "a València i a molts llocs el que fan de setmanes culturals és més excusa de poder dir que ens hem reunit. A més, hi ha setmanes culturals de tres dies que el divendres ja és un sopar. A excepció d'unes quantes, la gent se centra en lo que és el reclam, i és més fàcil fer un quinto i tapa que lo altre".

Al seu torn, Sebas Marín ofereix una visió no massa optimista: "A la ciutat de València, a la gran majoria de comissions no els importa ni el monument ni la indumentària ni la pirotècnia. Al final, el concepte de la gent de la comissió és anar a fer-se una cervesa a la falla. Jo és que el que no entenc és una falla que no tinga cultura, que no s'implique culturalment perquè, si no

m'oferira això, no estaria a la meua falla. Hi ha poquetes falles que ho fan, que aposten, que pensen que hem d'incorporar a gent de la cultura normalitzada dins de les falles. Al final són vint falles les que estan demostrant que estan fent coses diferents en cultura o bé en solidaritat, en teatre o en exposicions, però no són tantes. En general, una setmana cultural no és cultura, és una forma d'organitzar una activitat”.

Al voltant de la visibilitat que poden donar les activitats culturals a una comissió, Mar Piquer confessa que “sí que es veritat que es fa tot de cara a la galeria”. Per exemple, diu que “hi ha falles que sí que fan la setmana cultural i contacten i fan xarrades de l'ADEF i després això ix a Malalt de Falles i a la Revista Cendra. S'han posat una miqueta de moda les xarrades de l'ADEF. Les comissions comencen a interessar-se per saber d'on venim, els orígens, la història. Al barri de la Saldia he vist que varies falles han fet xarrades i exposicions sobre l'evolució de la falla i sí que he vist alguna cosa que abans no la veia. Jo crec que s'ha d'aprofitar més això i fer més exposicions, aprofitar la història dels teus carrers o de la teua falla, almenys en el cas de la meua que està en Ciutat Vella”.

Sobre els aniversaris, un dels pretextos més utilitzats per les comissions per a organitzar setmanes culturals i activitats en general, Ramón Estellés opina que “hi ha també una inflació d'aniversaris. L'edició de llibres i l'organització d'activitats anomenades com a culturals és un element de propaganda i de publicitat de l'entitat que les organitza. En ocasions el contingut és ben poca cosa”. Per exemple, sobre aquesta necessitat de publicitat als aniversaris, Mar Piquer opina que “un centenari d'una falla s'ha de celebrar per als fallers, no per a fer un concert a l'església i per a que diguen que la Falla Lope de Vega fa concerts”.

Finalment, una altra activitat molt popular a les setmanes culturals és, com explica Ramón Estellés, la presentació d'esbossos: “Hi ha una activitat paral·lela que és la presentació d'esbossos que últimament prolifera on com a mínim hi ha una certa presentació de la història dels artistes i pots dir que té un cert contingut cultural”.

3.5.1.2 Teatre

Un dels pilars de l'activitat cultural fallera és el teatre, entre altres coses a causa del concurs de teatre convocat des de fa varies dècades per la Junta Central Fallera, definit per Ximo Berlanga com a "un èxit" i "una cantera per a molts". Fins i tot el Salvador Carsí, Delegat de Cultura de la JCF, el descriu com "el plat fort" de la seua activitat.

Carsí explica que "als infantils hi ha una única categoria, enguany hi ha vint comissions, dos més que l'any passat. En majors està la categoria curta B (trenta participants), la curta A (deu participants) i la llarga (quinze participants). La diferència és la durada. Els premis s'entreguen a les gales de la cultura, que van també per separat. La Gala de la Cultura és una gala tipus la Gala dels Goya o Gala dels Oscars en el Teatre Principal. Actua primer l'Escola de tabal i dolçaina, es fa un xicotet espectacle i es donen els premis. Els premis a millors actors, actrius i directors es denominen Saragüells". Per altre costat, un concurs relacionat també amb les arts escèniques és, com relata Salvador Carsí, el concurs de presentacions, que té "a les bases la condició de representar un apropòsit. Perquè si la sarsuela era el *género chico* de l'òpera, l'apropòsit és el *género chico* del teatre i hem de cuidar-lo".

Per a José Martínez Tormo el teatre faller va ser també una de les prioritats en la gestió de la Secretaria General de la Junta Central Fallera i va poder dur a terme distintes iniciatives:

"Arran de parlar amb La Rambleta, aconseguírem vincular el teatre amateur faller amb els circuits de teatre professional. D'aquesta manera, la comissió que guanyava el primer premi d'obra llarga de JCF era contractada a taquilla per a la temporada següent de La Rambleta, dins de la seua programació regular. Eixa és una fita aconseguida a partir de la gestió cultural. Perquè no podem fer un producte com el teatre faller únicament per a nosaltres, els fallers. Si no, no hi ha projecció cap a l'exterior ni evolució. Aconseguírem també que la SGAE organitzara tallers d'escriptura dramàtica, direcció escènica i algun més per a fallers. Van ser impartits per professionals de l'escena valenciana per a crear eixe pont. Perquè generalment les falles tenim una visió molt interna i molt endogàmica. A més, per a xiquets férem un

taller amb la Escuela del Actor. Tot això sense llevar importància al teatre faller”.

Malgrat totes les noves accions, Josep Ynat manté una visió crítica respecte als actuals gestors. Comenta que “els que manen ara diuen que el teatre faller és bo, però quan estaven en la oposició era roïn, feia tuf i feia de tot. Em fa gràcia que, ara que han entrat ells, el teatre faller és cultura i quan estaven els altres el teatre faller era una porqueria”. Ell defensa que “el teatre no és teatre faller, és teatre fet per fallers. Hi ha gent que és molt bona des de fa molt de temps i continua fent teatre i ara me venen la burra del teatre. Perquè estiguen en l'equip de govern no han pujat el nivell del teatre. Hi haurà gent millor i gent pitjor, però es mouen moltes comissions. Si penses que a les deu de la nit d'un diumenge quan fan el concurs de teatre la sala està plena, això vol dir que sí que es genera activitat. És el que ens passava a nosaltres, eixos xiquets i xiquetes que de xicotets feien teatre, al passar a majors demanaren eixa activitat”.

Per la seua banda, Gil-Manuel Hernández, reflexionant al voltant del teatre faller, conclou: “En l'àmbit del teatre note més marge perquè hi ha moltes comissions convencionals que estan fent obres de dramaturgs compromesos importants i no està passant res. Encara que això no necessàriament es trasllade després al món del llibret. Crec que dins de la cultura fallera funcionen els compartiments estancs. És a dir, el grup de teatre de la falla pot posar en marxa una obra de Sirera o de Sanchis Sinisterra i després el llibret el fa un de Lo Rat Penat i fa una setmana cultural amb manta morellana i cacaus i tramussos”.

3.5.1.3 Llibrets

L'altre gran pilar són els llibrets que, per al col·leccionista i expert en llibrets Josep Castelló, “és una publicació que potser que siga la més enyorem els que ens agrada la història de les falles. És allò que queda després de cremar la falla. Són testimonis”.

Castelló pensa que “han millorat molt en qualitat literària. Hi ha hagut també formats molt estranys i molta creativitat. A més, cada vegada hi ha més

riquesa de continguts". Tot i això, per a ell "el llibret és estrictament la explicació i la relació de la falla. Lo fonamental és això, si no és això no és lo autèntic. S'ha desvirtuat el llibret i perdem la seua ànima perquè no es parla de la falla que és lo essencial. Els col·laboradors de llibret van canviant molt i la forma d'escriure també. Actualment, ja no hi ha casi poetes en art major perquè costa molt de fer i per això se paga i fan cinc, deu o quinze llibrets cada poeta".

Contràriament al que pensa Josep Castelló, altres com Ramón Estellés, coordinador del llibret de la Falla Pere Cabanes - Joan XXIII, aposten per les funcions que van més enllà de l'explicació de la falla com els articles i comenta que "la idea seria que la publicació dels llibrets pugua motivar a persones a investigar i a traure coses interessants perquè el que hi ha és molt de divulgador. És a dir, la persona que el que fa és agafar d'ací i agafar d'allà i fer-te una coseta arregladeta i t'explica el que tot el món sap amb més o menys habilitat. Altra cosa és que molta gent no llig els articles".

Jose Antonio Caballero, encarregat del llibret de la Falla Lepanto - Guillem de Castro, indica que "el llibret hi ha falles que l'utilitzen amb un sentit cultural". Hugo Morte, president de la Federació de les Lletres Falleres, una plataforma que reuneix diverses organitzacions convocants de premis per a llibrets de falla, ho ratifica i afegeix que "cada vegada en els llibrets hi ha millors firmes, arribant a la universitat o a les comunitats científiques d'estudi, a fundacions com la Fundació Bromera i aglutinant diferents entitats culturals".

És precisament la convocatòria de premis i concursos un dels fets que més ha marcat l'evolució recent dels llibrets.

Ramón Estellés explica que "els concursos sempre tenen eixe aspecte d'animar a utilitzar una determinada normativa. Per exemple, la resposta de la ciutat de València al concurs de la Generalitat Valenciana és molt escassa. És molt ampla fora, però València té una preferència pels premis de Lo Rat Penat". Fins i tot, comenta que "hi ha algun llibret que està publicat amb una part amb la normativa oficial, la part versificada amb la normativa de Lo Rat Penat, després una part està en castellà i sol estar escrit malament en qualsevol norma i idioma. Solen ser molts una catàstrofe. Això sí, últimament els intenten

maquetar bé i tenen fins i tot alguna col·laboració fotogràfica d'una certa entitat. Hi ha qui es gasta un pastó en fer un llibre lamentable”.

Aprofundint un poc més en els premis literaris i l'efecte que tenen en els llibrets fallers, Hugo Morte, president de la Federació de les Lletres Falleres, afirma que “des de que la Federació de les Lletres falleres estem organitzant els premis, cada vegada hi ha millor i més qualitat als llibrets de tots els pobles de la Comunitat Valenciana. Els jurats diuen que cada vegada hi ha més nivell ja siga en poesia satírica o en assaig, la gent investiga i es preocupa. Volem incentivar la investigació amb els Premis Mocador, volen incentivar la creativitat amb els Premis Ortifus. Cadascun té la seua funció”.

Pel que fa a la ciutat de València, el vicepresident de la federació, Sebas Marín, precisa que “està pujant el nivell de la gent que participa i cada vegada són més. Hi ha falles de València que han guanyat premis de Lletres Falleres i abans això era impensable. Ara, potser des de la federació hem d'avaluar qui està participant i per què està participant. A la millor són falles concretes que estan alineades amb determinats sectors o determinades formes de veure les falles. Amb la qual cosa, tornem al meninfotisme i als que s'estan alineant en contra d'allò que nosaltres estem defensant. Però sí que hi ha un filó que potser no hem descobert on està o sí però és molt limitat i això és el que hem de treballar en la ciutat de València”.

Morte planteja que “Lo Rat Penat ha aconseguit massa crítica després de tants anys donant molt premis. Donen tants premis que, al final, les falles participen i després hi ha un component de lluïment, d'anar a la Plaça de l'Ajuntament a arreplegar el palet. Eixe és l'èxit que té Lo Rat”.

Marín apunta que, per a ell, “per a aconseguir més participació a València hi ha dos accions interessants. Una és un premi al millor llibret de la ciutat de València, perquè ara hi ha només el de Lo Rat Penat.

La segona cosa que és interessant és no tant el fet d'anar en si a l'Ajuntament sinó que el regidor ha proposat i ha fet que qui guanye un premi de la Generalitat també vaja a la Plaça de l'Ajuntament i això és important. Sembla que no però la idiosincràsia de la ciutat de València és anar a arreplegar un palet. De fet, Lo Rat Penat no dona quasi diners. Independentment que,

com solen guanyar els mateixos poetes de Lo Rat Penat, tu t'assegures anar a la Plaça de l'Ajuntament si pagues 600€ a un d'eixos poetes. Si el que vols és anar a la Plaça de l'Ajuntament i t'assegures anar a la Plaça de l'Ajuntament, potser no fa falta ni fer teatre ni fer bona falla ni fer res perquè tu, un dels objectius de la teua setmana fallera és fer el passacarrer per la plaça de l'Ajuntament, que ja no se fan passacarrers en la ciutat de València. I eixe és l'objectiu d'un president normal i d'una Fallera Major normal en una falla normal. I el seu objectiu és eixe i al 80% els dona igual que el llibret parle d'una cosa o d'una altra, únicament saben que tu els assegures que els dus a la Plaça de l'Ajuntament. Què ha fet bé per a mi este govern? Que la gent que pot apostar en el seu llibret per una qualitat d'idioma i una qualitat cultural, sent de la ciutat de València, també passes per la Plaça de l'Ajuntament. Així, una falla normaleta de València, en compte de pagar 600€ i anar a la Plaça de l'Ajuntament, té la possibilitat de guanyar 6000€, 3000€, 2000€ o 600€ als premis de la Generalitat o de Lletres falleres i, damunt, anar també a la Plaça de l'Ajuntament. Això pense que és positiu perquè així es donen compte que es pot apostar per la cultura perquè està recolzada i perquè tens igualment el premi d'anar a la Plaça de l'Ajuntament. És el segon punt important que ens ajuda a que la gent de la ciutat de València participe”.

3.5.2 Causes i motivacions de l'inici de l'activitat cultural

A València i la resta de localitats integrades a la Junta Central Fallera són ja nombroses les comissions falleres que han decidit encetar la tasca de promoure i organitzar activitats culturals i les persones responsables contenen com i per què van començar a treballar en aquesta línia.

En l'origen de tot hi ha un sentiment primigeni que explica Josep Castelló, membre de la comissió Pelayo Matemàtic Marzal, per a qui ser faller “ho fèiem per passió, per afició i per valencianisme”.

Per a Josep Ynat, faller de Santa Maria Micaela Martí l'Humà, “l'inici de tot és quan arriba un moment en què penses que, com a falla, pots fer moltes coses de cara a la societat que no siguen només plantar una falla. Pensàrem

que com a moviment social i cultural, que és el que al final són les falles podíem donar alguna cosa més.

Per exemple, la part de cultura ve d'abans. En teatre sempre havíem anat al concurs, però hi hagué un moment que vàrem deixar d'anar els majors i anaven només els infantils. Eixos xiquets es fan majors i, per exemple, les meues filles que estaven anant des de xiquetes a teatre, ara van al concurs de majors. El que va passar és que, en entrar ells, molts majors han decidit tornar al teatre i això que feia vint anys que no feien teatre els majors. Per això enguany tenim tres grups de teatre.

L'objectiu, més que res, és que tu treballes perquè eixa activitat t'agrada i que, al final, digues que a banda de baixar els divendres has generat una dinàmica de gent en un grup cohesionat”.

La Falla Na Jordana té un gran volum d'activitat. Vicent Borrego, vicepresident de la comissió, fa un relat detallat sobre els orígens de la implicació cultural de la falla:

“Nosaltres començarem a poc a poc, fent les coses una darrere de l'altra i no hi havia en un principi un objectiu de significar-se culturalment. El que passa és que ha arribat un moment en què a qualsevol activitat que fem, siga interna o siga externa, estiga empeltada de festa o no estiga empeltada de festa, hi ha un referent cultural, encara que també depén d'allò que entenguem per cultura. Per exemple, un dels referents de la comissió des de fa molt de temps és el teatre i la setmana passada es presentaren a la comissió els projectes que anem a engegar durant tot l'any i va ser un acte teatral, o siga que ja estava la cultura pel mig.

El teatre començà perquè hi havia una gran tradició des de la refundació per part dels promotors. Seguint els paràmetres del teatre que es feia en aquella època, la revista musical valenciana, es feien uns apropòsits amb les característiques del teatre d'eixe temps.

Va vindre el temps de la transició i el teatre el teníem ací però va sorgir una nova generació que es va fer càrrec de dur endavant les iniciatives i els projectes de la comissió. Gràcies a Alarte, que va ser una persona decisiva, es va plantejar un esquema de presentació fallera en què no sols es feia referència

a aspectes de la festa sinó també al context social i polític de la societat de l'època. De fet, les seues obres són testimonis de la Batalla de València. A més, esta persona, que era un home de teatre, ens va ensenyar noves tècniques d'interpretació, un nou model que connectava amb el que era el teatre que es feia en l'època i t'estic parlant de l'any 78. Era quan començava l'opera rock i el gospel era un referent. Tot això ell ho va transvasar a la les falles amb un equip de gent que tenia ganes de canvi. Això va fer que la comissió superara els clics del teatre faller que es feia i fora apreciat un poc més per gent del teatre de fora de la festa i, fins i tot, per professionals valencians. De fet, l'any passat ens va donar l'AVETID (Associació d'Empreses d'Arts Escèniques del País Valencià) un premi de teatre. També hi ha hagut tallers de teatre cada any amb diversos directors dels que hem anat aprenent. Han vingut directors com Carles Alberola, que quan estava començant es va fer càrrec dos o tres anys. I ja no és sols que et dirigia una presentació, és tot allò que aprenies de Carles. Va vindre Santiago Sánchez i ens va ensenyar una sèrie de tècniques d'aquella època i anàvem absorbint com una esponja.

El nostre teatre ha anat evolucionant perquè la societat evoluciona però sempre ha estat ahí, no només a un muntatge teatral que fem amb motiu de la presentació de la Fallera Major sinó que està empeltat a qualsevol activitat ja que és un punt fort i una de les activitats per les quals Na Jordana s'ha significat dins del context general de la festa. Ens trobem tan còmodes que per a qualsevol acte social, per a qualsevol acte cultural, per a qualsevol acte de dinamització del monument de la falla, el teatre està pel mig: des de cremades amb teatre de carrer a presentacions de projectes. Està present a la majoria de les activitats de la comissió.

Altres activitats que podríem destacar són les publicacions. Ací tampoc decidirem significar-nos o anar per eixa línia, vam beure sempre del substrat dels refundadors. Als anys 60, gent com Carmelina Sánchez-Cutillas, que era una narradora i poetessa que no tenia res a veure amb el món de la festa, va escriure al llibret gràcies a gent de Lo Rat Penat. Era tractar d'alguna manera que gent que no era partícip directament del món de la festa la coneguera des de dins a través de les seues col·laboracions.

El primer canvi que es va fer va ser l'any 1986. Amb motiu de la falla, que era la falla del barri, al llibret, a banda de la relació i l'explicació de la falla, ens vam proposar desplegar tota una sèrie d'articles que giraren al voltant del tema que es plantejava. Va ser quan sol·licitàrem per primera vegada tota una sèrie de col·laboracions. Abans era un llibret en què la seua part literària, lo que podria ser el bloc ritual, incloïa única i estrictament allò que eren les comissions.

Cada aniversari, com ací es commemora tot, s'han editat llibres a banda i més endavant, després del canvi de 1986, l'any 1987 es planteja fer per primera vegada el llibre objecte com una cosa lúdica. Era un maletí que era València per davant i per darrere. Hi havia pipetes amb aigua tintada com si fora de l'Albufera per a fer crítica de la brutícia, tres pèls del conill de Visanteta que eren d'espart i tota una sèrie de cosetes gracioses que tractaven que estiguera present de forma física el caràcter lúdic de la festa. A partir d'aquest moment hem seguit sempre eixes pautes al llibret i a les activitats que generem, que cada any estan relacionades amb el lema de la falla. Per això, altra de les nostres característiques és seguir una línia monogràfica d'actuació per a les activitats que generem.

S'han elaborat altres publicacions, una de les de major pes va ser l'obra completa de Josep Alarte. Es va publicar tot el que tenia, es va fer un estudi crític i es van publicar dos volums. Ell no volia que es publicaren les seues obres en vida i quan va morir la seua dona va donar el permís i les vam revisar i l'Ajuntament ho va editar. També es va fer una amb motiu del 50 aniversari de la riuada.

A més a més, s'han publicat diversos llibres commemoratius amb motiu del 25 aniversari, del 50 aniversari i del centenari. Els primers llibrets que férem seguien l'esperit de crònica i com a molt el que fèiem era, dins de les nostres limitacions, confrontar-la amb allò que succeïa a la festa per a que no pareguera que la nostra comissió havia tingut una trajectòria aïllada.

Però quan va vindre el 125 aniversari es va implicar a l'ADEF i férem un estudi molt més reflexiu des del punt de vista sociològic, econòmic. etc. Anava per àmbits. S'estudiava la història de la comissió però fins a que la comissió debuta en la secció especial, perquè havia de vindre un altre volum, que quan

trobem algun patrocinador o un espònsor el traurem, i eixe ja volíem que no tinguera caràcter de crònica sinó blocs temàtics com, per exemple, un estudi econòmic des dels 50 fins a l'actualitat o un estudi de les activitats culturals, tot per a fugir un poc del que és la línia temporal d'estes publicacions.

Per últim, el Tirant de Lletra naix l'any 2001 per a donar a conèixer el nostre nou casal al barri i explotar-lo de la millor manera que podem: fent una activitat que vinga la gent, que ens conega i pugua veure un carés cultural. Llavors és quan vam començar a donar-li voltes i ahí és quan va sorgir el Tirant, que podia ser una activitat en què podies obrir les portes del casal, obrir-lo al barri, al món de la festa i també volíem que estiguera el món de la cultura. Les primeres lectures feien falta mil i pico lectors i era cridar a les portes de tot. Ara, com les lectures són un poc més reduïdes, ja funcionen d'una altra manera”.

Seguint el recorregut per les comissions entrevistades, s'arriba a la Falla Lepanto - Guillem de Castro i José Antonio Caballero explica com va sorgir una de les seues activitats més conegudes, les Xerrades en curt:

“A la falla teníem a una persona que estava molt implicada en temes audiovisuals i que és actriu. Jo també coneixia un xic que era productor, aleshores ens unírem ells dos i jo i nasqueren les Xerrades en curt. La diferència que tenien amb altres és que ací hi havia xerrades. Durant una setmana es projectaven les pel·lícules seleccionades, que l'últim any crec que hi havia 400 o 500. Però clar, l'últim any ja no trobàvem gent per al jurat perquè imagina't visionar 400 o 500 curts en una setmana”.

Antonio Monteagudo, el delegat de monument, apunta que “dins d'un col·lectiu tan gran hi ha gent que sols està per la festa i després hi ha gent que té altres inquietuds i pensa que les falles sempre han sigut alguna cosa més. Han tingut connotacions culturals i reivindicatives. Aleshores, sembla que sempre hi ha gent dins de cada comissió a la que li agrada que las falles siguen d'una altra manera. Arribà una època en la que començàrem a fer altre tipus de falles, més reivindicatives, tornant als materials més tradicionals que ens permetien veure la cremà”.

Per la seua banda, José Antonio Caballero afegeix: "Hem relacionat l'activitat cultural amb la falla. Al principi era fent activitats culturals durant tot l'any i ara és dins del monument faller. La gent entra a la falla i participa, és una manera d'involucrar, per exemple, demanant que diguen de què posarien un metro més a la seua vida. Altre any férem un concurs de relats curts sobre primeres vegades i ens arribaren relats de tot el món que després es posaren a la falla. Ara estem amb plataformes artístiques, són escultors els que fan el monument, com Anna Ruiz. No és plantar el monument, cremar-lo i ja està". A més, confessa que, en realitat, "et mous per impulsos i per il·lusió. T'il·lusiones en un moment determinat amb una cosa i tires avant".

Pel que respecta a la Falla Quint - Pizarro de Mislata, Fran Cervera explica què el va moure a encarregar-se del darrer llibret: "L'any passat volguérem centrar el llibret en els orígens de les falles, fer un homenatge als fallers veterans. Més que un premi buscàvem que la gent de la falla estiguera il·lusionada amb el seu llibret, que se sentiren representats". S'observa així com la idea d'il·lusionar-se amb l'activitat cultural es repeteix entre els entrevistats.

En canvi, quan les comissions falleres s'agrupen, busquen sobretot la força de la unió per a aconseguir objectius compartits. Així ho demostra l'exemple de la Federació de Falles I+E (innovadores i experimentals) que, com conta Antonio Monteagudo de la Falla Lepanto - Guillem de Castro, nasqué "per a tindre més visibilitat. Era una manera d'organitzar-nos i fer activitats en comú i de dir que érem falles com les demés, que fèiem el mateix els demés sols que d'una altra forma".

També és ressenyable el cas de la Federació de Falles de Benicalap Campanar ja que, com il·lustra Ramón Estellés: "L'estructura d'agrupacions i federacions és paral·lela a la dels sectors. Es tracta de defensar interessos comuns, per exemple, amb contractacions en comú per a fer més pressió sobre els proveïdors. Compartim moltes activitats des de fa molts anys i l'activitat cultural és un element de relació".

Al seu torn, la Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia, explica el president Ximo Berlanga, "es va posar en marxa el 2004. L'objectiu és reivindicar el que creiem que és l'essència d'una falla que és l'ingeni i la gràcia.

És el que ens diferencia d'altres festes i les falles han de ser crítiques i satíriques. Estàvem veient que s'anava sols al volum, a coses estranyes, a l'estètica sense dir res i fent coses voluminoses, grans i preciosistes.

Primer vàrem ser set falles fundadores. Varem veure un historial dels premis que havíem tingut. També mirem que siguen comissions que cuiden la falla, que es preocupen de tindre una cosa digna i no els done igual”.

L'activitat cultural relacionada amb les falles, tot i això, no ha estat limitada a les comissions. Han estat diverses les associacions creades amb un clar component faller.

La més veterana és l'Associació d'estudis fallers i Jesús Peris, l'actual president, en narra els orígens:

“L'ADEF va nàixer l'any 1990 al voltant d'Antonio Ariño i de la publicació de *Historia de las fallas* al Levante-EMV. Ahí es va consolidar un grup d'investigació i eixe grup és el que la va fundar. Aleshores, en origen era una associació universitària, de recerca. Sorgeix en un moment en què a la Universitat de València ningú o quasi ningú es plantejava fer recerca sobre les falles de manera seriosa i rigorosa. No sols és que no es plantejara, és que quasi es reien de tu si ho plantejaves. A nivell global, l'auge dels estudis culturals ens donà peu, ens donà les eines metodològiques i també el context acadèmic per a començar una lluita sobretot intrauniversitària”.

L'anterior president, Gil-Manuel Hernández, conta que “el que intentàrem fer des del primer moment és salvar eixe abisme, generar un pont que connectara la universitat amb les falles; el món de la cultura intel·lectual, acadèmica, culta o com li vulgues dir, amb el món de la cultura popular fallera; i el món de l'art en majúscules i el món de l'art faller”.

Peris afegeix que “els objectius són bàsicament la recerca i la divulgació. Es tenia vocació de fer recerca però que després eixa recerca arribara a la societat. L'activisme cultural és una cosa que ens hem anat trobant. Hi ha algunes comissions falleres que comencen a dirigir-se a nosaltres per a encomanar-nos una conferència a una setmana cultural, assessorament per a organitzar una setmana cultural o, fins i tot, assessorar-los per a començar a organitzar concursos literaris. Eixe serà el germen original de la Plataforma de

les Lletres Falleres. En realitat, el que tenen en comú les falles que estan dins, som nosaltres. Som el fil que posa en contacte falles en principi tan llunyanes com El Mocador de Sagunt i Plaça Malva d'Alzira, per exemple. La immensa majoria d'eixes falles que es dirigeixen a nosaltres són de comarques. A València hi ha algunes falles concretes com Borrull - Socors i, sobretot històricament, Na Jordana i després algunes que ens han demanat coses”.

El Casal Bernat i Baldoví es creà, com explica el president Òscar Rueda, “a finals de 2012 i realment se va crear sobretot per gent que en la seua major part ja se coneixia, tant dins del món faller com de fora de les falles. Anàvem tots en la mateixa línia de, per una banda, defensar lo que és més propi de les falles des del punt de vista cultural, com l'ús de la llengua valenciana, la sàtira, la crítica, el llibret de falla i la importància de la falla, del cadafal, com a centre de la festa al voltant del qual gira tot lo demés en un moment en què les falles són més festa que mai en el sentit que organitzen actes per a passar-ho bé, que estan molt bé, però es descuida moltes vegades eixe component cultural que nosaltres volem defensar. I, per altra banda, ho volíem defensar des de dins de les falles.

Perquè de vegades hi ha iniciatives que són externes a les falles i que, tal volta, no siguen ben enteses pels fallers o tinguen una sèrie de connotacions que no acaben de quallar. Allò que volíem precisament era, sense ser obligatori que els socis siguen fallers militants, que tinguera eixe component faller clar. I és una component que s'ha estés no sols a la ciutat de València sinó també a altres localitats que fan falles i a Alacant que fan Fogueres de Sant Joan. O siga que, en realitat, el nostre propòsit és unir i generar eixes dinàmiques positives de difusió i recolzar a les comissions que realment es preocupen per eixa classe de coses”.

Per això incideix Rueda en la figura de l'escriptor que els dóna nom, Bernat i Baldoví, que per a ell “és la personificació d'eixe concepte de valencianitat popular que pretenem defensar nosaltres. Perquè de vegades es presenta una valencianitat massa elevada, massa rígida i que no aplega al valencià del carrer, un valencià que se sent naturalment valencià i que d'alguna manera necessita veure recolzada i reconeguda eixa valencianitat més popular”.

La Federació de les Lletres Falleres sorgeix, com destaca el president Hugo Morte, "com a una unió d'esforços per a generar sinèrgies que fan millorar i que construeixen en positiu objectius semblants. Per exemple, la Malva organitzava un premi de Poesia Satírica, l'ADEF el Soler i Godes a la comarca de l'Horta i el Mocador el premi d'assaig sobre falles i cultura popular més al nord. Cadascú a les seues associacions construïa una cosa i els tres tenien un vincle que era dignificar i estandarditzar l'ús de la llengua, fer normal l'ús en l'àmbit del llibret faller.

En una de les primeres reunions després de constituir la plataforma pensem en fer una festa. Una festa en valencià, una festa de les lletres falleres. En un inici el propòsit era destacar els primers premis i fer-los un reconeixement als guanyadors dels concursos, perquè els primers premis ja se sabien. Després fou tal l'èxit que anem creixent en premis al voltant del llibret i de la nostra llengua mentre paral·lelament continuem amb la festa. En diferents edicions ha col·laborat la Falla Na Jordana, també ha col·laborat la Falla Lepanto. Es constituïx l'associació cultural Amics del Mestre Ortifus i s'uneixen a la plataforma".

Altra de les associacions nascudes amb una estreta relació amb la festa de les falles és el Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer. Josep Castelló, un dels membres, indica que es "va crear baix un prisma contemplatiu, per a reflexionar. La gent es pot apuntar sempre que tinga el bunyol d'or i brillants, siga o no faller en l'actualitat. L'edat sol ser a parit dels quaranta anys perquè has de complir els trenta anys de faller. Som uns seixanta-cinc socis. Nosaltres mirem el que fa JCF i els donem una opinió, però sense reunir-nos amb ells".

"Al voltant de les falles però des d'altra perspectiva ideològica, des de fora, deslocalitzades i desbordant l'estructura de demarcacions", tal com descriu Jesús Peris Llorca, president de l'ADEF, sorgiren les Falles Populares i Combatives. Llorca, a més, les interpreta com a "un bon símptoma, perquè el sistema està fet per a que no hi haja vida fora del sistema i que sorgisquen coses com eixa, em sembla molt sa".

Parlant de l'inici, Lluís Benlloch, membre de l'assemblea de les Falles Populars i Combatives explica:

“Jo diria que és molt poc original. Dins del moviment independentista, de col·lectius com Maulets, Arran o Endavant està esta tendència, sobretot a Catalunya de, dins de cada festa major al Principat, fer la festa alternativa. Realment l'origen de Falles Populars i Combatives és eixe, que dins de la setmana de falles hi haguera una presència i una visibilitat de l'esquerra independentista en la ciutat.

La història és que, conforme va avançant Falles Populars, de seguida canvia un poc el plantejament. Es desvincula directament d'Endavant que és qui la impulsa i comença a evolucionar fins a allò que és des de fa huit o nou anys. Comença a configurar-se com una falla que tracta de ser una falla més amb uns plantejaments molt diferents, però que ja no té un plantejament de festa alternativa. De fet, solem rebutjar el terme alternatiu perquè defensem que som una falla més amb plantejaments molt diferents que passen per estar fora de Junta Central Fallera. No tenim un casal com a tal però hi ha dos llocs, El Racó de la Corbella i Ca Revolta, que acullen un muntó d'activitats, l'assemblea i part dels nostres arxius de coses com samarretes d'altres anys.

Des d'aquells anys, amb gent nova que entra, es planteja que no siga només una festa que visibilitza alternatives polítiques, sinó que principalment tracta de recuperar la vessant més satírica, crítica i irreverent de la cultura popular. A partir d'ahí se centra en les albaes, el cercatasques, en l'ofrena i en actes així que li peguen la volta a alguns actes de la festa fallera”.

Per altre costat, estretament relacionat amb la festa fallera però originat no des de les comissions sinó des dels professionals que construeixen les falles, està el Museu de l'Artista Faller. La directora, Pilar Luna, exposa que “és primer que res una institució amb una plena dedicació a la conservació i difusió de tot allò relatiu a l'ofici: processos, tècniques, coneixements i, en general, a l'art de fer falles. Ho fa tant a través de la col·lecció d'esbossos, maquetes, ninots o figures i grups escultòrics com dels treballs realitzats pels nostres agremiats al llarg de dècades en carrosses, escenografia, decoració, escultura, etc.

El Museu té el reconeixement de col·lecció museogràfica per part de la Generalitat Valenciana i, des de finals de 2013, ha emprés una actualització de les peces exposades i dels seus fons adquirint nous grups i posant en valor aquells més destacats”.

Però si es parla d'una organització nascuda per a gestionar la festa de les falles, aquesta és sens dubte la Junta Central Fallera. Sobre aquesta entitat, l'anterior Secretari General, José Martínez Tormo, explica com ha enfocat la tasca a l'entitat:

“Primerament, jo sempre he dit que JCF és un organisme de gestió cultural perquè, al cap i a la fi, aborda tot el que és la cultura festiva de la societat en l'àmbit de les falles, és a dir d'una festa. Aquest, òbviament, és un àmbit susceptible de fer gestió cultural i no únicament gestió administrativa o gestió econòmica, sinó també una gestió orientada a aconseguir objectius en l'àmbit cultural i a potenciar eixes pròpies manifestacions festives. Per això, jo he sigut partidari d'una gestió cultural en eixa institució, perquè la festa és cultura i una festa s'ha de gestionar també des del punt de vista de la gestió cultural i no únicament des de la gestió purament economicista o administrativa. En eixe sentit, la meua tasca, més enllà de la gerència de l'organisme, sempre ha intentat afavorir alguns aspectes de la festa fallera orientats a eixa potenciació cultural i no únicament a les delegacions de les que denominaríem culturals des de l'àmbit humanístic, sinó també des d'altres vessants”.

Al seu torn, com a delegat de cultura de la Junta Central Fallera, Salvador Carsí afegeix que el Concurs de Teatre Faller té com a objectiu “donar a conèixer com es mereix la tasca que fan les comissions de falla o els grups de teatre de les falles, el que costa muntar una peça de teatre i els resultats. L'any passat, per exemple un dels membres del jurat no havia vist mai el teatre faller i a la primera obra que va veure en llarga va dir: “Açò és un teatre professional”. Tant en curta com en llarga hi ha obres que podrien ser representades perfectament en qualsevol teatre. És un concurs molt digne. Hi ha obres que valdria la pena gravar-les i donar-les a conèixer”.

Lo Rat Penat és una entitat històrica amb més d'un segle de vida i al llarg de la seua existència ha mantingut una sempre una estreta relació amb el món faller. Com explica Vicent Xavier Navarro, vicepresident, Lo Rat Penat "s'ha bolcat en les falles, les premià quan no les premiava ningú. Els objectius són fomentar l'ús de la llengua valenciana i continuar amb la literatura festiva valenciana. Per exemple, el curs d'iniciació a la poesia valenciana el va impulsar Pere Del Monte per a fomentar que sorgisquen nous poetes i crear una cantera. Per este curs han passat tots els poetes fallers importants i les noves promeses reben consell dels poetes consagrats. Donen classe poetes com Joan Antoni Alapont o Rafa Melià. Porta unes diu edicions, són quatre dissabtes a l'any i participen unes vint persones cada any".

Miguel Arraiz, arquitecte que ha desenvolupat projectes de falles com, entre altres, la cèlebre falla que va viatjar al festival Burning Man dels EUA, aporta una visió des de la perspectiva d'un creador:

"La meua professió ha sigut arquitecte, però sempre he pensat que les falles eren una manera de comunicar-se per a qualsevol persona amb inquietuds artístiques. Les falles, a més, són un sistema de comunicació que utilitza el carrer i jo, com a arquitecte, el poder utilitzar el carrer em semblava molt interessant.

Vaig arribar a fer la meua primera falla per casualitat, com moltíssima gent ho fa. La meua filla nasqué un 19 de març i, dos setmanes després, vaig dir a la meua comissió que l'any següent faria jo la falla. La primera falla era el típic joc quasi més paregut a una falla de col·legi.

Amb la falla de Castielfabib de l'any 2013 volíem demostrar que la imatge de les falles era exportable. Portàrem un fotògraf, férem un dossier i férem la prova d'intentar, des d'una comissió de Quinta C, internacionalitzar la falla i enviar-la a blogs especialitzats en art, arquitectura i disseny. El resultat va ser bestial, simplement gràcies a cuidar certs aspectes comunicatius com una bona fotografia o tractar l'espai del voltant, tot allò que la resta de comissions en un principi no intentava fer.

Després, a Nou Campanar l'objectiu era obrir el debat i generar una controvèrsia controlada per aconseguir repensar el model de festa que tenim, repensar el model de ciutat, repensar moltes coses”.

Arraiz relata també com es va gestar el projecte Renaixement, que fou la falla que plantà junt a David Moreno al festival Burning Man:

“Els volien obrir una espècie de línia d'intercanvi cultural entre les falles i el festival perquè, encara que no ho sembla, tenen moltes similituds. Funcionen també a través de comunitats, són gent que treballa tot l'any per veure qui porta la cosa més boja al desert. Cada grup s'especialitza en una cosa mentre que ací totes les comissions fan el mateix. Aconsegueixen fer coses molt més bèsties perquè s'especialitzen i comparteixen. Després hi ha una setmana de compartir coses al voltant del foc i de l'art i això sí que té molt a veure amb les falles. A ells els interessaven molt les falles perquè han passat en trenta anys de ser un esdeveniment al que anaren cinc persones a rebre'n 80.000. Estan començant ara amb la segona generació i allò que més els cridava l'atenció era entrar a un casal i veure a totes les generacions. Volen veure com fer perdurar el seu festival en el temps sense que se'ls en vaja de les mans”.

3.5.3 Procés de treball

Tot aquest volum d'activitat comporta una gran tasca que cada entitat, cada comissió i cada grup de persones afronta de manera distinta.

Les comissions, segons diu Jesús Peris, duen a terme una “gestió cultural completament amateur, la qual cosa per a una falla, en si mateixa, no té perquè ser dolenta”.

Salvador Carsí, que a més de ser Delegat de Cultura de la JCF ha participat al concurs de teatre, relata l'experiència com a actor:

“Treballes amb moltíssima il·lusió. Comences a assajar en febrer o març per a traure resultats perquè te pot tocar representar a setembre o octubre. No hi han vacances perquè, com que som amateurs i tot el món té les seues obligacions, has d'aprofitar els horaris lliures. Els caps de setmana has de sacrificar i deixar-te la família perquè el dia s'acosta. Però, l'experiència que tinc de l'any passat va ser fantàstica, va ser l'any que més he treballat i el resultat

estava ahí. És treball, treball i treball. I estàs acabant i ja estàs pensant en la de l'any que ve”.

Carsí aporta també una visió panoràmica de la situació del teatre faller i les comissions que s'hi dediquen, tot incidint en la potència de les canteres:

“Depén de falles, hi ha falles que són els mateixos o inclús tenen tres grups de teatre perquè tenen un viver acollonant en els infantils i clar, els xiquets creixen i quan creixen pugen. Jo et podria parlar de dos o tres falles que han sigut punteres en infantils i en majors. Clar, en estos casos quan pugen els infantils a majors, s'emporten tots els premis a actor i actriu novell perquè tenen una cantera i una escola impressionant. Tens a Fray J. Rodríguez - Pintor Cortina i a la Falla San Marcel·lí que tenen infantils i majors. Quart - Extramurs ara en majors ja no treballen, però han sigut molt bons en majors i en infantils. En majors té un grup meravellós Regne de València - Duc de Calàbria. Una altra que d'infantils passen a majors i són molt bons tant en infantils com en majors són Giorgeta, que de fet els infantils ja no participen perquè les xiquetes s'han fet majors. Hi ha moltes falles que del grup infantil es nodreixen els majors, t'hauria de dir totes les que estan ara en llarga”.

La Falla Santa Maria Micaela - Martí l'Humà també és molt activa i el seu membre Josep Ynat sentència que “per a fer coses és treballar, treballar i treballar”. Sobre l'organització, Ynat comenta:

“Tenim una delegació de solidaritat i una delegació de cultura. Després, igual que en tot, tot el món col·labora encara que una persona coordine. Hi ha activitats en les que se solapen les delegacions de cultura i de solidaritat com quan es va fer el musical Estic en els desamparats.

En cultura, per exemple, estic jo. En teatre, com té tanta repercussió, tenim també un delegat de teatre. Dins de teatre, per exemple, enguany van tres obres de teatre, dins d'eixes tres obres de teatre en cadascuna tenim quatre o cinc persones actuant, les que fan els escenaris, les que traslladen, etc. Al final estàs menejant quaranta persones pel volum que s'agarra però no hi ha un número ni és una cosa limitada o tancada. Si fa falta, per exemple, gent per a dur el camió o muntar l'escenari i se diu en la falla que fa falta gent, te trobes en que tens vint o trenta persones i tens mà d'obra barata. Hi ha

molta gent darrere per a descarregar, preparar i per a tot el comboi que fa falta”.

Josep Ynat transmet també la importància de la solidaritat dins de l'activitat cultural:

“Es feren concerts solidaris i vingueren músics a l'IVAM. Després es va fer un musical en el Teatre Talia però al final t'has de centrar i arriba un moment que dius val la pena que, si això se fa, com tu ja ho has menejat i has fet eixa campanya, que continue. Per això se li ha cedit per a que ho continue a la Fundació Maides. També venien a donar xarrades de la Fundació Vicente Ferrer. Qualsevol idea que venia, la gent la treballava i es va crear una delegació de solidaritat”.

Però aquestes no han estat les úniques activitats, Ynat aclareix que “dins de la falla, a banda de les setmanes culturals, una cosa que també menegem són els debats. Els debats els traguérem de la forma més tonta. Nosaltres ho anomenàrem "cacau i tramussos", que és el mateix que altres li dirien xarrada o debat. És lo més normal del món. Tu t'assentes en una taula, estan parlant quatre o cinc persones versades en el tema, ja siga perquè són professionals o perquè toquen el tema, i després pots preguntar-los i debatre amb elles. Al final, tens en la taula simplement cacau i tramussos però els debats que es generen són completament distints. L'últim era sobre la necessitat d'un congrés faller i cada u tenia una visió. Això sí, solen ser temes fallers, però tema falla no com a lo que es crema sinó falla com a lo que s'organitza.

Començarem anant molt al cant de l'estoreta i el basàvem en una temàtica com els reis valencians o la València de Sorolla. La veritat és que al generar tant de moviment, eixe mateix xiquet que ha entrat és el que de major et demana una activitat. Sempre intenten que entren uns altres, encara que molts jovenets et diuen que estigues tu i ells treballen darrere.

El llibret l'any passat el vàrem fer la meua dona i jo i la que el maquetava era la meua filla. Ella em deia que si jo duc el llibret tinc l'avantatge que, com conec a molta gent, puc trobar col·laboracions i articles. A mi em dóna igual que siga un tio de dretes o d'esquerres, m'és igual perquè li vaig a dir que m'escriga sobre les falles o sobre un tema faller.

El llibret també va temàtic, segons el tema de la falla. I també pots introduir gent de fora. Enguany ja no tinc temps però haguera demanat més col·laboracions. Per exemple, si un és més d'esquerres i de Torrent, busques un altre que siga més de dretes i de Russafa, un que siga de la Interagrupació i altre que siga de JCF. Així, al final quan mires el llibret veus que hi ha set o huit persones distintes, gent variada, encara que a la falla estiguem etiquetats”.

Canviant ara de comissió, Ximo Berlanga diu sobre la Falla Portal de Serrans - Plaça dels Furs que han fet exposicions i “hem fet de tot, normalment sempre relacionat amb les falles, la indumentària, hem fet també alguna setmana cultural. Segons del tema de la falla es va lligant amb les activitats ja siguen setmanes culturals, conferències, exposicions o si la temàtica es presta, alguna cosa pràctica, un tast o una audició musical”.

També comenta Berlanga que han editat llibres, per exemple, “l'escriptor que tenim en la falla, que és el qui porta el llibret, va fer un aniversari de la falla en format novel·la” i que “el llibret sol ser temàtic i es basa en la temàtica de la falla”. Una altra activitat que destaca és “la Taula de Serrans, que era una taula que es feia al carrer en juliol, a la Plaça de Serrans, on es debatia. Era un debat obert a tot el món. Vàrem fer-ne dotze anys seguits i ara fa dos anys que no n'hem fet. De la taula eixiren els premis Pany de Serrans, que continuem entregant cada any a algú que haja fet alguna cosa per la festa o per la nostra falla. Normalment tenim una temàtica, el primer se li va donar a la JCF i al Gremi, també s'ha donat a algun artista que ha destacat o a algun fotògraf”.

Josep Castelló, de la Falla Pelayo - Matemàtic Marzal, diu que “per al llibret normalment hem contractat a un poeta i se li paga. El que fem també és donar-li el privilegi, el dia de la junta, de llegir-nos el llibret, el gran i el menudet. Així s'enteren molts, escoltant-ho, del que és la falla perquè molts no ho lligen. La llegida dels llibrets a la comissió serveix per a que vegem que el valencià existeix i que s'escriu encara la crítica”.

Un dels clars referents de les activitats culturals falleres és la Falla Na Jordana, el vicepresident Vicent Borrego explica com és el procés de treball i com s'organitzen:

“Treballem amb certa planificació al llarg de tot l'any perquè no concebem cap acte que no tinga la seua pinzelladeta cultural i això ho donem per fet. Hi ha activitats que requereixen molta coordinació i hi ha un equip de treball però la planificació no se fa a llarg termini. Som un grup de cinc o sis persones que tiren avant tot i hi ha anys que no s'arriba. Això sí, la gent quan arriba el teatre té molta disciplina per a assajar i el dia del Tirant sí que tenim a la gent per a ajudar-nos. Dues setmanes abans de l'acte es posa un cronograma i les funcions estan repartides amb anterioritat. Per exemple, quan ve el dia de la presentació se sap qui s'ha de fer càrrec del passacarrer per a conduir, qui està en el teatre, a quina hora ha d'estar cada u, quines funcions tenen assignades per a acomodar al públic, quines funcions tenen assignades els intèrprets i això és molt més estricte en el Tirant.

En la primera edició de Tirant de lletra, ens vam assentar i la vam organitzar d'esta maner. Es va fer una planificació tan mesurada que l'esquema ha anat recreant-se la resta dels anys. Hi ha un sistema de guàrdies, perquè és una setmana de lectura col·lectiva i durant eixa setmana hi ha grups. Hi ha grups que estan a la porta rebent i prenent nota de la gent que vol llegir, gent que presenta i van vestits de l'època i hi han torns fets. A més, determinats dies dediquem una jornada per als nanos i ve un autor o un contacontes, que ací està la Delegació d'Infantil implicada, també per a que vinguen els col·legis de les rodalies. A la sessió inaugural hi ha una persona encarregada del llibre dels signaments i d'acompanyar a les persones. També hi ha qui agafa les dades a la gent que llig per a enviar correus electrònics de cara a properes lectures. És una lectura col·lectiva on hi ha un acte inaugural, sempre amb algun concert, i després la resta de dies es fa al casal. Sempre hi ha una mostra temàtica al voltant i una sessió golfa.

Quan començarem a llegir la versió íntegra, la nit del 8 al 9 d'octubre no ens gitàvem. Ara es fa una versió dramatitzada on les lectures són entre dos o tres persones i es fa un poc més amè. Hi ha també sessions tancades dedicades a alguna temàtica com l'espectacle o l'esport i convidem a dos o tres persones que venen i lligen. A més, des de l'any passat es combina amb un aplec de tabal i dolçaina. Enguany farem un recorregut per la demarcació fins al Centre

Cultural del Carme i després, a canvi, els convidem a una paella perquè venen pel morro. Són moltes paelles i molta gent, però amb la gent que hi ha ací es pot preparar. Col·laborem amb moltes institucions com El Carme o La Beneficència que et cedeixen l'espai sense pagar. Així, no paguem per fer la inauguració, que ja és. Després tirem mà de col·laboradors, demanant molts favors a la gent”.

Per altra banda, Borrego compara la situació actual amb la de fa unes dècades: “En els anys 80 hi havia reticències quan jo contactava amb la gent que escrivia els llibres que m'agradaven, sempre era a partir d'intermediaris. Recorde quan li vam demanar a Josep Franco que ens escriguera la presentació i ell, que era de Sueca i d'eixe ambient popular, va dir que clar.

Però és l'evolució de la mateixa festa. Actualment està molt més valorada per este món, que ja no és la *gauche divine*, hi ha una major implicació quan abans costava molt, en esta comissió i en totes. De fet, jo treballo al departament de cultura d'un ajuntament i els sorprenia que estiguera a una falla. A hores d'ara hi ha molta moguda a nivell del que són les lletres, encara que més a les comarques que ací a la ciutat. Ací costa moltíssim, hi ha tres o quatre casos significatius i prou. Allí jo veig que hi ha més unió i que va la gent de la mà i també hi ha més implicació. Ací per a fer un anunci en valencià et pots morir. Fins i tot es fan dos preus i si el vols en valencià és més barat perquè la gent no està acostumada i allà és natural. El fort, que també és el nostre fort, és que és la seua llengua habitual.

Per altra part, el Concurs de la Generalitat ha servit per a que es miraren més els continguts culturals, sobretot a les comarques. A València ciutat està el tema de la normativa, que nosaltres ho tenim molt assumit encara que això supose jugar-se un premi d'Enginy i Gràcia.

En definitiva, dins de la comissió, tot i que no puc dir que siga de manera conscient, tots estem recolzant uns projectes amb una línia i amb una manera d'actuar determinades. Hi ha un posicionament i prefereixen això a recórrer a ser més tradicionals per a aconseguir un premi”.

A la Falla Lepanto - Guillem de Castro han experimentat amb diversos formats d'activitats culturals. Antonio Monteagudo, el delegat de monument,

comenta que en l'organització "ací som huit o deu persones com a màxim, després hi ha quaranta o cinquanta que et deixen fer i després hi ha altres que tot ho veuen mal però, com tampoc estan disposats a fer res, anem aguantant".

José Antonio Caballero, delegat de mitjans de comunicació i coordinador de Falles I+E, explica que "començarem amb les Xarrades en curt, un festival de curts. Per al jurat es buscava gent de dins del món audiovisual com directors, actrius, etc. Donàvem un premi en metàl·lic i un trofeu. Estava molt enfocat a estudiants de Belles Arts i de cinematografia. Allí podien parlar de tècniques i preguntar allò que els interessava a actors, directors o guionistes perquè després hi havà un debat. Així, teníem el públic d'estudiants i el públic de la falla i s'omplia. El dissabte pel matí era infantil. A més, els últims anys l'entrega de premis fou a la Sala OFF i al MuVIM i convidàvem a gent. A banda d'això, també hem fet setmanes culturals i, les últimes edicions s'ha fet ací la reunió del jurat del Premi Ortifus a la millor portada.

Las falles han anat per etapes i has d'entendre la part cultural junt a les etapes. Al principi era lo és la falla, després passarem a una temàtica global, cosa que no s'havia fet a València. Tot es plantejava segons la temàtica, també la presentació. Per exemple, junt a la falla que denunciava el tema de la immigració, férem una exposició de pintura i escultura de gent immigrant de molts països que vivia a València. Amb la falla sobre la violència de gènere, portarem associacions i férem una conferència per a conscienciar a la gent".

Al seu torn, Mar Piquer exposa que a la Falla Lope de Vega "no hi ha delegació de cultura, està la de Festejos, la de Joventut i Activitats Diverses. Però com està l'església de Santa Caterina i tenim amistat de tota la vida amb ells, ens deixen l'església per a fer concerts. Mai s'ha organitzat res al carrer. Ha sigut una cosa més entre amics i que l'han fet per a celebrar el centenari que va ser l'any passat i només s'ha enfocat la falla cap a eixos actes".

Des de Mislata, la Falla Quint - Pizarro comparteix la seua experiència. D'una banda, Honorato Benita, un dels presidents que hi hagué l'exercici 2017, relata que "cada vegada que hi ha activitats són delegacions, encara que acabem col·laborant tots. En el muntatge ajudem entre tots i quan hi ha un

tema important col·laborem tots, com al festival de la cançó, que tota la directiva va estar implicada. La gent ací col·labora per a fer l'escenari de la presentació. Les dones treballen amb les lones i les pintures. A més, si alguna associació del barri ens demana ajuda, cadires o local, els ajudem perquè esta és una falla oberta a tot el barri”.

Manuel Martínez, altre dels presidents, destaca que “cadascú aporta la seua idea” mentre que el coordinador del llibret Fran Cervera recalca que tindre “la presidència compartida ajuda a implicar a la gent i que no hi haja un president que s'ho tira tot a les esquenes”. Com indica Martínez, aquesta situació fa que “s'acabe el monopoli” i la presidenta Noelia Rumayor ressalta que així “es junta veterania amb joventut”.

Sobre el llibret, Honorato Benita diu que “es més autònom” i Manuel Martínez creu que l'han de fer “dos o tres persones com a màxim perquè cada u té una idea i cada u el munta d'una forma. Els demés col·laboraran en els anuncis, per exemple. Col·laboració hi ha, però la temàtica s'ha de decidir entre una persona o dos màxim per a que isca com toca”. A més a més, el coordinador actual del llibret, Fran Cervera, assenyala:

“Veníem d'uns anys on s'havia treballat bé i altres anys que cada cosa era un poc d'un pare i d'una mare. L'any passat la part creativa i d'estructura la vam fer dos, encara que després hi hagué altres ajudes. Al final, ens vam donar compte que el llibret ajuda a vertebrar, arriben als quatre que et donen els 40€ per a participar i que t'ajuden i vas implicant als fallers. També fas un poc de comboi amb la fallera major, la fallera major infantil i els presidents perquè els agarres per a fer coses i ja canvia el rollo entre ells. Va col·laborar amb nosaltres Lluís Mesa. Quan férem la presentació buscava això, fer molta pinya dins de la falla i que la gent valorara el que tenia entre les mans. L'afluència va ser massiva i tingué una acceptació considerable”.

Ramón Estellés forma part de la Falla Pere Cabanes - Joan XXIII i relata amb múltiples detalls com funciona l'activitat cultural de la comissió:

“Per a mi que tinguen un alt contingut cultural estan les xarrades de cultura, les danses regionals, el teatre i esporàdicament, quan hi ha demanda, hi ha classes de valencià. Jo considere el *playback* una activitat cultural perquè

els xiquets entren en contacte amb la cultura i la llengua, tot i que siga molt criticat. A més, la meua falla prepara els xiquets per a declamació i habitualment anem al concurs que fa la Federació de Benicalap Campanar que, com a federació, crec que és l'única que fa un concurs de declamació des de fa anys i al que, a més, ve molta gent. Tenim sempre entre tretze i quinze participants que no està malament per a ser trenta-una falles.

El llibret de la falla sí que inclou sempre articles, a més de la part rimada (explicació de la falla gran, infantil i versos a les FFMM) de la que m'encarregue jo en els últims anys. S'edita íntegrament en valencià i abans la correcció també era cosa meua però enguany tenim a una xiqueta en la falla que sa mare és assessora lingüística a l'Ajuntament de Mislata. És molt important la qüestió personal i també per a que el públic admeta amb confiança determinades activitats, si no ni s'acosten.

Sol ser habitual que hi haja articles de gent que no és de la falla. El meu llibret és un llibret, no és un llibrot. És a dir, no es tracta d'un llibre que coste més que la falla o coses per l'estil, que hi ha comissions que les fan. Per tant, la nostra falla no aposta com a fet principal pel llibret sinó que és secundari i es finança mitjançant publicitat. A més, com que recaptem més del que costa, genera benefici. Ha acudit en ocasions als premis de Lletres Falleres i n'ha guanyat alguns. Al premi al que vaig deixar d'anar va ser al de Conselleria perquè considerava que pesava molt el pressupost del llibret i en eixe aspecte jo no anava a competir. A més, en la meua falla no hi ha problema en l'ús de la normativa oficial.

Respecte de la planificació, som un equip reduït però sí que tinc en compte el que he fet l'any passat per a veure què faig el pròxim, tot i que depens de la disponibilitat de la gent que puga vindre. Hem pegat un bon passó a les temàtiques falleres i adjacents però, si s'han de tractar qüestions fiscals o de disseny gràfic, es tracten també”.

El propi Estellés és qui detalla també el funcionament de l'àmbit cultural de la Federació de Falles de Benicalap Campanar, de la que era delegat de cultura:

“L'agrupació de Benicalap Campanar és molt particular, jo diria que és la que té més activitats culturals, més enllà del programa habitual de concursos i campionats. És l'única que té una seu fixa, una cessió en precari de l'Ajuntament de València.

La delegació de cultura organitza unes jornades culturals, que normalment s'estructuren al voltant d'una sèrie de xerrades o taules redones, possiblement amb alguna activitat afegida i amb una certa unitat temàtica cada any, normalment fallera. Després, la seu té un programa d'exposicions. L'any passat es van fer cinc, tant organitzades pels components de la delegació de cultura, ajudats per la presidència, com préstecs, és a dir, exposicions que ja s'han fet. També s'obrin al barri i, si la gent del barri vol exposar la seua obra, tenen accés a les sales d'exposicions. Tot el que fem està obert a la gent del barri i no sols a fallers, era una de les condicions de la cessió, i la gent del barri ens pot proposar activitats. Les exposicions sempre tenen alguna persona que l'explica a qui ve a visitar-la. S'ofereix també la programació d'exposicions als centres educatius de la zona però és complicadíssim quadrar amb el seu horari lectiu i en el seu esquema d'activitats. Jo he atés algun grup de l'escola del gremi, format per alumnes que estudien per a artistes fallers, però amb els instituts és complicadíssim i amb els col·legis, més complicat encara. A més, demanen les visites de matí quan el nostre horari laboral és el que és.

La federació publica una revista cada any que és com un anuari i està coordinada per la delegació de cultura. De vegades hi ha hagut articles. Hi ha un concurs al millor article editat en un llibret de la federació, que enguany seria la tercera edició però no ha sigut possible tornar-los a publicar en la revista per falta d'espai.

En estos moments la delegació de cultura de Benicalap Campanar està formada per dos persones i després teníem la participació del president. Estaríem parlant d'un màxim de tres persones encara que tenim l'ajuda de la junta directiva quan toca fer algun muntatge. Entre eixes tres persones es fa la pluja d'idees. Estes tres persones tenen també les seues relacions i això fa que, per exemple, el dissabte jo em trobe la possibilitat de portar una exposició d'un artista faller i ho plantege. A banda d'això, altra cosa són les propostes que jo

faça personalment. Les del barri ens les trobem i ja hi ha propostes que ens arriben perquè ens coneixen i saben que existeix eixa possibilitat. De fet, hi ha unes quantes en cua.

Cada vegada més, també des de la federació, ens oferim a les falles i en alguna ocasió hi ha hagut sol·licituds d'ajuda per a organitzar activitats en alguna falla. A les que considerem que tenen un interès que excedeix el de la pròpia comissió, se'ls dóna propaganda des de la federació. Ara bé, és molt més complicat arribar a un públic de trenta-una falles, de les quals trenta no són la teua, que arribar al públic de la teua falla”.

Un altre model de gestió interessant per la seua excepcionalitat dins del món faller és el de les Falles Populars i Combatives. Lluís Benlloch explica, com a membre de l'assemblea, la seua forma de funcionar:

“Un dels elements forts amb els que Falles Populars tracta de crear un referent propi i fugir d'altres models és que tot funciona amb una assemblea horitzontal on participen tots i totes. L'assemblea es reuneix des de setembre quinzenalment i a partir de novembre setmanalment i després hi ha grups de treball. Pràcticament complim amb tots els aspectes del que és una falla sent molt poca gent a l'assemblea, perquè som desset o díhuit persones.

Normalment es fan actes els dies de falles i des de principis de març sol haver algun acte. Fora de falles, es fa des de fa molts anys la mocadorà, la nit de reis (o de reines) i cap d'any també s'ha celebrat. A més, segons les coses que passen en la ciutat, es col·labora amb diferents plataformes. Per exemple, durant molt de temps Falles Populars ha estat dins i de Ciutat Vella Batega, que és la coordinadora de col·lectius i entitats de Ciutat Vella i es continua participant com a assemblea. S'ha participat a la Foguera dels Velluters, que és en gener i a les Jornades Ciutat Vella Batega Falles Populars. Un any tingueren lloc en València les dotze hores de cant improvisat dels Països Catalans i ho organitzàrem entre un versador i Falles Populars.

Dins de la programació, la cultura popular tradicional és un dels eixos. Comença el primer dia de falles amb el dia de les albaades, amb les que fem crítiques de les coses que han passat enguany i eixim de l'albà elogiosa, fallera, cap a altres formes d'albaades. Jo m'atreviria a dir que és una de les cantades,

dins d'eixe estil de versar i de cantar, importants en la ciutat i en el país. Hi ha gent que té afició i ve a eixa cantada. Fins fa poc, també eixe dia i segons el tema que tocava en Falles Populars, es feia una ronda per Ciutat Vella però, com tampoc hi ha tants llocs en Ciutat Vella per on passar, ara fem una xicoteta ronda, la gent posa temes en una bolseta i es van traient i el versador ha de versar sobre eixos temes.

Després, durant dos anys s'ha fet la Nit del Cant Improvisat o el Dia del Cant Improvisat que ara no trobem on posar-ho i la idea és traure-ho de la programació fallera però continuar fent-ho. Això consistia en portar ací el model de cant improvisat català on canta i versa tot el món i es crea una baralla entre molta gent que participa. Normalment convidàvem dos o tres cantadors de Catalunya, un parell d'ací i gent de Falles Populars que tenim afició. Però hem trobat un problema perquè casa mal amb la programació de falles.

A l'assemblea hi ha prou gent vinculada a cultura, gent que està en grups de música, gent vinculada a l'audiovisual o gent de la literatura i això ens facilita molt la tasca. A Falles Populars venen a tocar de bades grups que a una altra falla li costen diners i ací venen per amestat. Per exemple, d'Orxata hi ha dos persones dins de Falles Populars i això facilita que no només que vinga Orxata sinó també altres grups de la música en valencià.

El llibret, durant molt de temps, el portava un grup dins de l'assemblea que era el col·lectiu Moixama, que són el grup de música dels Ovidi Twins amb altres dos amics. El llibret és lo primer que apareix a Falles Populars més paregut a allò que seria l'activitat tradicional d'una falla. Perquè la programació de falles era molt boja abans. Quan nosaltres entràrem, si falles el 17, 18 i 19 de març eren dimarts, dimecres i dijous, a la millor la programació era dijous, divendres i dissabte anteriors i els dies de falles no hi havia res. Després del llibret arribà també el fet d'ajustar-se als dies del programa festiu i lo últim és la falla.

Per a ser justos, amb la Junta Central Fallera s'ha dialogat per veure si es podria arribar a un acord, entrar dins de la Junta però mantindre's al marge de tot com Arrancapins. Però la JCF mai ha donat l'opció perquè les demarcacions

en Ciutat Vella estan plenes i el que estan intentant és que s'ajunten falles. Per tant, no hi ha possibilitat.

Enguany ha sigut crec que el cinqué any de falla. Es plantà quatre anys al solar de Corona, un espai al costat de la Beneficència que era un espai al que diversos de nosaltres havíem militat i hi havia molt bon rollo. Plantàvem allí la falla i acollia varies activitats. Però el quart any, com que el solar es va autoconstruint, hi havia més mobiliari i ja no cabia la falla. El canvi de govern ens ha vingut molt bé perquè l'últim any ens cediren un solar en la Plaça de Bruixes i allí plantàrem la falla i férem varies activitats.

La falla no la fem la gent de Falles Populars o la fem a mitges. Hi ha un col·lectiu de gent que dinamitza. El tema es decideix col·lectivament a una assemblea i després la forma de la falla la comencen a dinamitzar els "dinamitzadors fallers" que diem nosaltres en comptes d'artista, que és un terme que ens han suggerit sempre els propis que estaven fent la falla perquè no se sentien còmodes amb el terme artista. Després sempre han participat diversos col·lectius de Ciutat Vella, a banda d'allò que ha construït la pròpia gent de l'assemblea. Normalment hi ha dos o tres tallers amb xiquets a través del col·lectiu de mares i pares de Ciutat Vella, l'AMPA del Santa Teresa o Amaltea, que és un centre de dia que treballa amb fills de la prostitució. Per tant, la falla moltes vegades s'ha vist com una possibilitat de fer xarxa i crear espais de relació i trobada en el barri. També és cert que, conforme han anat passant per fer la falla, dinamitzadors com el col·lectiu d'arquitectes Crearqció, acaben formant part de l'assemblea.

Altra cosa que sempre ha estat prou present dins de Falles Populars ha sigut la voluntat d'incloure la riquesa musical de carrer i innovar en les formes de fer festa en el carrer amb música. Per això s'ha fugit de la dolçaina i el tabal com a referents musicals, encara que també estan, i també de la xaranga en el format que la coneguem hui. Per exemple, una de les peculiaritats del cercatasques és que se fa amb una murga. Combinacions de murga al País Valencià en queden ben poquetes. No hi ha a penes vent, són guitarrons, bandúrries, acordions, elements de percussió i un poc de vent com algun instrument d'origen àrab o algun oboè, però no hi ha trombó, saxo i clarinet. A

més, la murga d'Amparito Roca, que és la murga que ve a falles, es forma per a l'ocasió amb músics de prestigi. També han vingut altres formacions musicals de carrer diferents a la xaranga.

Ara, dins de les nostres possibilitats precàries de permisos, diners i tal, volem introduir el foc. És com anar conquerint espais de la cultura popular. És molt complicat perquè els dimonis requereixen permisos i nosaltres no demanem permís per a quasi res, la veritat, però amb la pirotècnia és necessari.

Finalment, fa tres o quatre anys ens plantejàrem que el dia de l'ofrena volíem eixir en cercavila o en xaranga, però evidentment no anem a anar a ofrenar a la Verge. Volíem fer una cosa diferent i ens plantejàrem eixir pel barri i fer intervencions artístiques amb la xaranga i apegar ceràmiques relacionades amb el tema de la falla. Per exemple, un any era sobre la gentrificació. Perquè cada any hi ha un tema i totes les activitats giren al voltant: el llibret, la falla, l'ofrena, les albaades i el trivial faller. A més, tots els anys fem una cançó”.

Si es parla d'institucions, és imprescindible començar per la gran organització fallera, la que aglutina a totes les comissions de la ciutat de València, Mislata, Burjassot, Xirivella i Quart de Poblet, és a dir, la Junta Central Fallera i és l'anterior Secretari General, José Martínez Tormo, qui il·lustra el seu funcionament i alguns dels aspectes de la gestió:

“Junta Central Fallera s'organitza en delegacions i ara mateix les que podríem considerar culturals des del punt de vista humanístic, la cultura de les arts i les lletres, són la Delegació de Cultura, la delegació d'Arxiu i Documentació i una delegació que era Delegació de Promoció que ara li hem canviat el nom a Promoció del Patrimoni.

Per una banda, la Delegació d'Arxiu i documentació és pràcticament un arxiu, amb la qual cosa s'encarreguen de conservar la documentació administrativa de les delegacions de Junta i els esbossos i llibrets de les falles que els dipositen allí. Després hi ha un altre apartat que també l'hem convertit en Delegació, que és la Delegació de Publicacions, que s'encarregava sobretot del llibre faller, de l'agenda, del calendari i d'un llibre de promoció que feren en el 2016. Per altra banda, la Delegació de Cultura s'encarrega sobretot del

concurs de teatre però també dels pasdobles de les falleres majors, del concurs de presentacions, el concurs de fotografia i de coordinar l'Escola de Tabal i Dolçaina.

La Delegació de Promoció es va obrir farà uns deu anys i ha tingut diversos noms. Abans era la Delegació de Promoció Exterior i nosaltres volíem que fóra una promoció no tant en el sentit exterior com també en l'interior, cap a fora de la festa i a l'interior de la festa. Arran de la declaració de patrimoni, es va transformar en Delegació de Promoció del Patrimoni. Les competències que tenia eren bàsicament organitzar la Cavalcada del Foc, la Gala de la Solidaritat i alguna altra cosa que poguera sorgir, perquè eixes coses noves que se feien i no tenien cabuda en una delegació concreta es duien allí.

En estos dos anys es va treballar per dotar-la de contingut, sobretot posant-la en contacte amb les entitats que treballen el turisme tant a la ciutat de València com a la Comunitat Valenciana. Començarem a tindre un contacte directe i continu amb la Fundació València Turismo Convention Bureau, que ara ha canviat de nom, amb l'Agència Valenciana de Turisme i amb el Patronat de Turisme de la Diputació de València. JCF tenia una difusió de la festa i les altres institucions tenien una altra i nosaltres consideràvem que s'havia de treballar conjuntament i inclús, arran d'eixes converses es va fer una cosa que és lògica i bàsica però que no s'havia fet abans que era que totes les entitats turístiques treballaren amb un mateix fullet informatiu.

Al final, cada entitat té uns objectius turístic, per a altres entitats les falles eren un recurs més i per a JCF era el recurs únic. Proposàrem crear el discurs conjuntament perquè nosaltres tenim uns canals de distribució i ells tenen altres però potser coincideixen. Crear eixes xarxes que consideràvem bàsiques va ser un exemple de gestió cultural o gestió turística. Això és evident que no és una cosa que haja fet jo a soles però sí que era un dels objectius que ens marcàvem.

Un altre exemple vinculat a la delegació de Promoció va ser fer que el contingut del llibre *Vivir las fallas* que s'editava des de fa deu anys, servira de promoció perquè no teníem cap publicació, ni tan sols un fullet, en què es parlara de les falles en anglés. D'aquesta manera, podíem tindre visitants

estrangers o anar a algun lloc a parlar de les falles a nivell internacional i donar-los-el. El que férem va ser reconvertir eixa publicació, que era per a un públic molt local i que tenia unes vendes ridícules perquè era un llibre que es regalava a les comissions, en un llibre de promoció de les falles en tres idiomes: valencià castellà i anglés. Es va procurar que fora un llibre de fotografies molt visual ja que la festa de les falles és una festa molt visual per a vendre. A més d'un fet tan bàsic com que eixe llibre i el llibre faller estigueren disponibles a les llibreries i és que, fins a eixe moment, només es venen en l'Exposició del Ninot i en JCF. Per a aconseguir-ho, ens posàrem en contacte amb una distribuïdora, negociàrem les condicions de distribució i posàrem a la venda els llibres. D'aquesta manera, durant tot el mes de març i la setmana fallera es podien comprar a El Corte Inglés, a la FNAC i a qualsevol llibreria. A més, teníem grans expositors a El Corte Inglés, Paris Valencia o Soriano. Això és una cosa que es va fer des del que jo considere també el punt de vista de la gestió cultural, entenent eixos recursos com a recursos culturals que hem de posar a l'abast de la població. Seguint aquesta línia, en molts casos tractàvem de treballar amb entitats semblants o temàticament semblants que pogueren ajudar-nos”.

Centrant-se concretament en la Delegació de Cultura, el Delegat de Cultura Salvador Carsí n'explica el funcionament i les tasques de què s'encarreguen:

“La Delegació de Cultura en este moment som quinze persones i tenim les tasques distribuïdes. Normalment els equips són de tres o quatre persones. El Concurs de Teatre són tres persones que s'encarreguen del treball però estem darrere tots. Diguem que ells donen la cara i estem darrere els demás. Als concursos de declamació o presentacions també són tres persones les que s'encarreguen de redactar les bases, preparar els actes i les condicions, però sempre recolzem els demás.

Solem treballar amb uns tres o quatre mesos vista. Al Concurs de Teatre començarem amb la publicació de les bases, en una reunió en totes les comissions a finals de maig o principis de juny. Normalment en el mes de maig ha d'estar tancada la publicació de les bases i es donen quinze o vint dies del mes de juny per a que s'inscriguen les falles. Una vegada inscrites, fem un

sorteig d'actuacions i comencem en setembre. Lo gros és el Concurs de Teatre, una vegada comencem amb ell la resta ja ho tenim preparat i va més seguitet.

Al concurs de presentacions lo gros sol ser desembre, gener i febrer. D'altra banda, per al de declamació les bases ja les tenim preparades en juliol però és en desembre.

L'Escola de Tabal, Dolçaina i Cant d'Estil es fa en les instal·lacions de la Junta Central Fallera i va per edats. L'alumnat no paga res perquè és una col·laboració de la Federació Valenciana de Folklore. Després, com a contrapartida demanem que actuen a la Gala de la cultura, a la Cavalcada del Ninot i en l'ofrena.

L'entrada de bandes, a excepció de quatre o cinc bandes que convida JCF, les altres deu o dotze depenen de la Federació de Bandes de la Comunitat Valenciana que és qui les selecciona. Les que seleccionem nosaltres procurem que siguen algunes de les falles que tenen banda de música, encara que intentem no repetir.

En definitiva, açò t'ha d'agradar, el treball ací és no remunerat i venim tots els dies perquè ens agrada. Açò és voluntari i venim al voltant de les cinc i estem fins a les huit o huit i mitja, de dilluns a dijous. Després has d'afegir les nits de concurs de teatre. Ha d'haver dos o tres persones en La Rambleta acompanyant a les comissions per a que tot isca bé. A més, les comissions han de signar un document abans i després de la seua representació per a cronometrar el temps. Al concurs de declamació hi ha huitanta nanos per ahí i estem tota la delegació igual que també acudim tots al fi de curs de l'Escola de Tabal i a la Gala de la Cultura. Per tant , organitzen tres i recolzen dotze”.

Jesús Peris Llorca, president de l'Associació d'Estudis Fallers, comenta quines són les tasques que desenvolupa l'associació en l'actualitat:

“Ara mateix continuem en tasques acadèmiques i paraacadèmiques com la Revista d'Estudis Fallers i les Converses a la Nau i continuem participant en Lletres Falleres. Fem bàsicament eixes tres coses. A més, seguim amb les tasques de recolzament a determinades falles que ens ho han demanat i, com a projecte a mitjà termini, ara mateix estem preparant una exposició sobre les falles durant la República.

Entre els projectes que hem dut a terme, destacaria el projecte de l'exposició sobre el llibret com a un exemple perfecte dels nostres objectius, perquè ahí hi ha recerca, fins i tot trobarem un llibret manuscrit desconegut, i al mateix temps hi ha un propòsit de divulgació. A més a més col·laborarem, no com a ADEF però sí alguns dels nostres membres, en la redacció de l'expedient de la candidatura de la UNESCO".

Altra de les entitats creades al voltant de les falles és el Casal Bernat i Baldoví i el president Òscar Rueda explica quines activitats desenvolupen i com s'organitzen per a fer-ho:

"Bàsicament les nostres activitats són, per una banda, els premis. Són uns premis que donem tant en les falles de València com en les Fogueres de Sant Joan i enguany per primera vegada també n'hem donat en Elda. Les falles d'Elda són un cas particular perquè es fan en setembre i, per tant, han de tindre la seua pròpia convocatòria. Intentem fer premis que no se solapen amb uns altres que ja existeixen. Per exemple, fem un premi a l'escena reivindicativa valenciana i un premi a la millor crítica del conjunt de la falla, que són premis de falla, a més d'alguns premis de llibret que són simples distincions. Premiem a les falles que facen tot el llibret en valencià i, entre les que fan tot el llibret en valencià, triem les que tenen un major nivell. Convoquem un premi a l'ús normal del valencià durant tot l'exercici faller, que no siga sols una cosa ritual per a fer poesies sinó que s'utilitze durant tot l'any als actes de la falla, en comunicacions, pàgines web, etc. i la veritat és que està tenint molt bona acollida.

Per altra banda, fem xarrades, conferències i taules redones sobre temes que pensem que poden interessar als fallers o a la gent que, sense ser fallera, sí que li interessa el món festiu valencià. En fem tant en col·laboració amb comissions dins de setmanes culturals, en les quals intentem adaptar-nos al que les falles ens demanen, com també per iniciativa pròpia nostra. Per exemple, férem una quan s'estava gestant el tema de les falles com a Patrimoni Immaterial per la UNESCO. Vam convocar representants d'altres festes que ja havien aconseguit eixa distinció com les d'Elx o Algemesí i un representant del Tribunal de les Aigües per a que ens contaren un poc la seua experiència i com

això se podria aprofitar per a les falles. També férem altra que, com a eslògan, li diguérem Fallexit i era una reflexió sobre com s'organitza la festa de les falles en la ciutat de València. Hi ha altres ciutats com per exemple Alacant, Gandia o Sagunt que tenen una gestió separada de l'Ajuntament. És a dir, no és com en València que la JCF és un organisme municipal sinó que en eixes localitats són els fallers d'alguna manera els que s'autogestionen. També convidàrem a Borriana que està en procés de canviar de model organitzatiu. El que intentem és moure al debat i fomentar eixes actituds que entenem positives.

També hem editat el llibre *Des del casal. Oberts al debat faller* amb una sèrie de col·laboracions parlant sobre els dilemes de l'actualitat de les falles, sempre des d'un punt de vista faller que és el que no volem perdre de vista i no des de fora, com si ens estigueren mirant en una gàbia, sinó des de gent que viu la festa des de dins.

A part d'això, com que tenim a Bernat i Baldoví de patró, intentem passar-nos-ho bé, que és també molt faller. Per això moltes vegades algunes de les nostres activitats tenen un to més desenfadat, precisament perquè les falles són sàtira i això també ho volem promoure. De fet, molts dels nostres socis són poetes festius que també es dediquen a escriure llibrets o són guionistes de falla, amb la qual cosa tot està relacionat i dóna com a resultat el que és la nostra associació.

Fem les coses per amor a l'art i tenim una sèrie de grups de treball que es dediquen a organitzar les activitats. Hi ha un grup de treball que es dedica més als pobles. Per exemple, tenim en la zona de Catarroja i Alfafar prou socis, encara que volem estendre'ns a altres pobles i que poquet a poquet vaja escampant-se la idea. Tenim altres grups de treball que es dediquen més a l'organització de taules redones en col·laboració amb setmanes culturals. Al final, treballant podem ser perfectament en torn a unes vint persones que són socis actius, perquè sempre hi ha socis que paguen la quota i ja, a banda de tot el col·lectiu que tenim darrere. Alguna vegada se fan visites i tenim un sopar que es fa recordant el dia que va faltar Bernat i Baldoví, com a acte nostre dels socis.

Per als premis busquem un jurat mixt. Sí que hi ha gent que és del Casal i s'intenta que no estiguen directament implicats en les falles que participen en cada categoria, lògicament, i es trien també algunes persones de fora que aporten eixe valor afegit.

Ens movem fonamentalment a les xarxes socials, un poc amb la pàgina web i intentem que es facen ressò els mitjans de comunicació, sobretot els mitjans digitals especialitzats fallers i també publicacions en paper. De fet, amb algunes tenim una relació molt bona i fluida i participem amb articles d'opinió. Amb els grans mitjans de comunicació valencians escrits, fonamentalment els dos diaris, la relació és bona també. De tant en tant, escrivim algun article d'opinió i ens criden per a preguntar quan sorgeix algun tema polèmic d'actualitat a les falles. En definitiva, procuren que el Casal Bernat i Baldoví, junt a les altres entitats, done la seua opinió. Això també vol dir que se'ns té en compte. A banda d'això, des de fa dos anys estem traient *L'altre llibret de la falla de l'Ajuntament*, continuant amb eixa línia satírica. Perquè la falla de l'Ajuntament no tenia llibret, enguany en té, cosa curiosa, nosaltres volem pensar que ens han copiat la idea i això està molt bé. En ell, fem una lectura en clau crítica, inspirats per la Falla de l'Ajuntament, de l'actualitat de l'any. El llibret ha sigut distribuït per dos revistes falleres que són Actualidad Fallera i Lletrafaller. A més a més, a les ràdios locals també hi ha contertulians que són socis nostres i que es presenten moltes vegades com a socis, sobretot en els programes dedicats al món festiu”.

Dins les institucions públiques dedicades per complet a la difusió del patrimoni faller destaca clarament el Museu Faller de València. El director Gil-Manuel Hernández fa un repàs per la gestió d'aquest centre museogràfic:

“És el museu municipal més visitat però ha estat abandonat. Des del 1995 no s'ha fet cap reforma més fins ara. Curiosament, els anys de la bonança i de la inversió en la Ciutat de les Arts i les Ciències no s'ha invertit res en un museu que estava enfront i que tenia molts visitants. Este abandonament municipal ha fet que les infraestructures estiguen per a tirar i que els ninots i els cartells s'hagen anat degradant. Hem de replantejar-ho tot.

El museu era un museu oficial, tenia director però no tenia pla museològic, no estava en cap xarxa social i estava sent a penes promocionat turísticament. Aleshores, quan va entrar Compromís a l'Ajuntament, a Cultura Festiva consideraren que calia apostar pel Museu Faller. Jo em vaig incorporar com a director el 1 de desembre en comissió de serveis i la prioritat estava clara. Tot això que no s'havia fet, calia fer-ho, perquè consideràrem que era lo mínim que podia tindre un museu digne. Ara hem pintat el museu, anem a reinaugar-lo, hem canviat les llums, la senyalètica, un poc el discurs i l'hem introduït a les xarxes socials. La idea és inaugurar una sala d'exposicions temporals dedicada a Josep Alarte per a exposar a artistes fallers jubilats que inclús no tenen perquè tindre ninots indultats. Hem canviat les carteles, ara estan en quatre idiomes i en braille, hem fet pàgina de Facebook. No és res de l'altre món, però si ho compares amb d'on veníem pareix una cosa revolucionària.

Pel que fa al personal, tenim deu conserges, un inspector-coordinador, un tècnic per a fer coses de sala i jo, res més. No hi ha mediadors ni didàctica, ens ho hem de fer nosaltres tot o tirar ma, que a mi tampoc m'acaba d'agradar, de gent que està fent pràcticum en carreres d'universitat o TFG o TFM. Lo ideal seria que hi haguera conservadors, gestors culturals i més personal de sala vigilant”.

Un exemple perfecte d'aquesta necessitat de recórrer a estudiats de pràctiques el mostra l'experiència de Mar Piquer i el treball que ha desenvolupat al museu durant la seua estada com a becària:

“He implementat un canvi de format al catàleg per a que es pugui accedir via Internet. Degut a la mancança de difusió cultural i de gestió de la documentació del món faller, que crec que és molt important en tots els aspectes, vaig trobar una falta d'organització i de difusió. El museu estava caigut en l'oblit. Aleshores vaig pensar en aprofitar les ferramentes i les tecnologies actuals de creació de webs i creació de continguts per a adaptar-les. Vaig crear una web on tu pots accedir a cada ninot, cada ninot té la seua fotografia, títol, any, artista, comissió, secció, un mapa on pots localitzar-lo, etiquetes per a compartir cada ninot en xarxes socials (Facebook, Twitter,

Instagram) i una descripció de què transmet el ninot, contextualitzant-lo amb la falla, els materials i el format. A més, he dividit per dècades l'organització dels ninots per tal de veure una evolució en quant a materials i tècniques, explicant aspectes rellevants del que va passar en eixos anys i els artistes més rellevants que hi hagué a cada època”.

L'altra institució museística de la ciutat de València dedicada a les falles és el Museu de l'Artista Faller. Al front està la directora Pilar Luna, càrrec electe dins de l'organigrama del Gremi d'Artistes Fallers de València, que explica que “amb ella treballen dos delegats també directius, Moisés Alarcón i María José Luna, i altres quatre assessors externs: José Ignacio Catalán, Omar Cervera, Iván Esbrí i Antoni Colomina. Tots conformen la Delegació del Museu de l'Artista Faller per a dur a terme la gestió i el funcionament.

Junt amb els museus fallers de València, Cullera, Alzira i Xàtiva forma la Xarxa Valenciana de Museus Fallers, creada el 2016 amb l'objectiu de divulgar i promoure els baluards i vessants diversos de la Festa de les Falles. També col·labora amb la Diputació de València de la qual rep subvencions, amb l'Institut de Restauració de la Universitat Politècnica per a dur a terme restauracions, amb alguns esdeveniments de la Junta Central Fallera, amb El Corte Inglés i amb empreses diverses de turisme per a visites, entre altres”.

El Museu de l'Artista Faller és una institució privada, independent de l'administració pública i de la Junta Central Fallera. Si bé es comparteixen objectius com la difusió de la cultura de la falla i, per tant, qualsevol proposta al respecte pot ser complementària i també conjunta. La relació, doncs, és fluida en no poques ocasions”.

La Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia va sorgir per a poder complir els objectius comuns d'un grup de comissions. El president Ximo Berlanga comenta quines accions han dut a terme i com les han gestionat:

“Ara som vint comissions. Per a entrar, una falla ha de sol·licitar-ho. Nosaltres ens reunim i valorem eixa falla per veure si compleix els requisits d'haver tingut premis d'Ingeni i Gràcia en els últims anys i, a banda, mirem si és flor de un dia o històricament s'ha preocupat. També té dret a entrar la falla a la que li hem donat nosaltres el premi d'Ingeni i Gràcia de l'any anterior. No

totes ho sol·liciten però, per exemple, la premiada de l'any passat sí que ho ha sol·licitat. En alguns casos hi ha hagut falles que han canviat de mentalitat o de gent i han decidit eixir-se'n.

A nivell intern intentem que les FFMM i els xiquets es coneguen, per a que no siga només a la gala i també fem reunions i parlem de falla.

Començarem molt forts i férem un congrés d'Ingeni i Gràcia a nivell nacional al que vingué gent de fora. Estigué molt bé. Ara volem fer el segon. Va consistir en unes exposicions i xarrades en el Centre Cultural La Petxina.

Al llarg de la història de la Federació hem fet de tot, inclús pel·lícules satíriques. Cada 28 de desembre fem la Gala d'Ingeni i Gràcia, que normalment és humorística i busquem sempre que tinga originalitat. Ahí reconeguem a totes les falles que han sigut primers en Ingeni i Gràcia. A més, nosaltres mateixos tenim un jurat propi i donem el premi a la falla amb més enginy i gràcia. Fem una selecció, hi ha unes nominades i ens reunim els components de les falles i entre tots triem la falla que eixe any creiem que ha sigut la millor de València en eixe aspecte.

Fèiem també, que ara ho volem reprendre, les tertúlies Sacabutx. Normalment un component de la federació proposava una conferència i es triava un artista, històric o actual. És un poc un homenatge a eixe artista i es fa una xarrada sobre ell. S'està arxivant també la documentació que aconseguim per a editar-la. Hem fet set o huit ja i és un projecte que està pensat per a editar. Per altra banda, està obert al públic i cada vegada ve més gent".

Els interessos compartits propiciaren també la creació de la Federació de les Lletres Falleres. Hugo Morte i Sebas Marín, president i vicepresident respectivament, parlen sobre el funcionament:

Segons Morte, "sempre hem sigut molt horitzontals i ens hem adaptat mútuament a les possibilitats de cadascú però sí que és de veres que al final hem agafat un nivell de quantitat de premis i de quantitat de participació que necessitem una organització. Tenim repartides una sèrie de responsabilitats, ja tenim un departament de comunicació amb un *community manager* que és Xavi Serra de Malalt de falles i dos periodistes (Pepe Lagardera i Aitor Sánchez). Hem institucionalitzat també la secretaria i la tresoreria la duen dos persones.

Tenim un portaveu i un equip de relacions públiques institucionals i Sebas i jo ens hem quedat en la coordinació. Ell és el President i jo el Vicepresident”.

Marín afegeix que “hi ha dos tipus d'adhesions. Un tipus d'adhesió més institucional a Lletres o també està l'opció d'incorporar el premi i després ja es veu si s'entra en la federació. És una manera de difondre el premi però sense entrar directament en la federació”.

En el cas del Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer, Josep Castelló conta que “una vegada al mes, la directiva es junta per a parlar. Quan organitzem una xarrada col·loqui, ells pensen quines persones poden participar, alguna vegada ha vingut algú de l'ADEF com Javi Mozas. A la xarrada poden entrar tots els que vulguen perquè el Círcul està obert a tots els que vinguen. Caben unes 60 persones i es poden fer preguntes. Després els que són socis es queden a sopar”.

Vicent Xavier Navarro, vicepresident de Lo Rat Penat, parla sobre els seus històrics premis als llibrets de falla:

“Per al el fallo del concurs de llibrets, es fa un sopar a la Ciutat de l'Artista Faller organitzat pels poetes fallers on es llig el fallo. Després hi ha un acte a la seu de Lo Rat on es fa la lectura dels llibrets que han obtingut un premi extraordinari. La gent que ho organitza seran unes quatre o cinc persones, tots socis i que fan un treball voluntari.

Per a la difusió, enviem el programa a les falles, als poetes i a la premsa. Als premis, hi ha una secció per a les falles de la Junta Central Fallera que s'entreguen en l'Ajuntament. Els Premis Regne per a la falles de fora de la JCF, s'entreguen al Saló de Regnes del Palau de la Batllia, actual seu de la Diputació de València i ,antigament, seu de Lo Rat Penat”.

Per últim, resulta interessant aprofundir en l'experiència de Miguel Arraiz, creador de falles qualificades d'experimentals i organitzador de diverses iniciatives i activitats al voltant de noves formes de fer falles:

“Ens posàrem en contacte un grup de gent com Anna Ruiz, Giovanni Nardin o David Moreno i es va fer Projecte Encés, una espècie de col·lectiu que muntàrem entre Víctor Valero, Alberto Ferrer, Anna Ruiz i Giovanni Nardin. Ja que érem un muntó de gent intentant comunicar les falles d'una manera

diferent o fer falles. No m'agrada anomenar-les innovadores perquè són falles i cadascú té el seu llenguatge i la seua manera de contar-les. Jo sempre he dit que jo sóc arquitecte i utilitze els meus recursos per a contar una falla.

Férem una espècie d'Exposició del Ninot paral·lela, crítica con el que era en aquell moment l'Exposició del Ninot, que era com un magatzem. Projecte Encés pretenia posar en valor el treball que es fa perquè jo crec que es comunica molt. Nosaltres érem set artistes, col·locàrem set peces ben tractades en una xicoteta sala ben cuidada i te n'adonaves que enseguida l'exposició funcionava. A més, va servir per a que ens coneguérem i han sorgit després moltes col·laboracions. Per exemple, jo vaig conèixer a David Moreno amb qui vaig fer la falla de Nou Campanar.

La primera caixa que vaig fer amb David va ser en 2013 a Castielfabib. Ell sí que es artista faller i escultor. Tractàrem l'espai com si allí de repent apareguera una peça artística i obligàrem la comissió a valorar-ho i a no fer eixa espècie d'acumulació d'objectes en l'espai. Perquè jo sempre he intentat, ja que em deixaven l'espai públic, millorar-lo visualment, per això mai he posat tanques.

Més avant, al projecte de Nou Campanar el nostre objectiu fou donar-li la volta al model de falla a lo bèstia i utilitzar precisament Nou Campanar per a obrir el debat. Tot el mosaic es va fer amb dos-cents joves de centres de menors amb risc d'exclusió social perquè volíem demostrar que les falles poden fer una tasca social i no són simplement festa i borratxera. Encara que era una comissió de secció especial, que sempre havia sigut una cosa molt tancada, els obligàrem a no posar tanques i a que l'accés fora gratuït i que la gent poguera entrar.

De fet, la pròxima falla que anem a fer està plantejada portant açò a l'extrem. Nosaltres desenvolupem un projecte i assegurem un mínim però, si volen que la falla siga més gran, hi haurà tallers tots els caps de setmana. Així, en comptes de deixar que la comissió siga un actor passiu que recapta i paga, entrem en eixe joc que està en la seua essència com a comissió que es plantar una falla, no encomanar una falla. Ara estem en eixe tipus de gestió de projectes. Nosaltres pensem el projecte, el desenvolupem, veiem el pressupost

que hi ha i lo que és viable i ho desenvolupem de manera que ells tinguen la responsabilitat de completar-lo i el col·lectiu se senta socialment identificat”.

Arraiz explica també com va ser el procés de realització del projecte Renaixement, la falla que va dur al festival Burning Man que se celebra al desert de Nevada dels EUA, junt a David Moreno:

“Lo del desert era molt complicat perquè ens demanaven que aguantara vents de 160 km/h i portar una cosa des d'ací a allí que, a més, havia de representar les falles. Decidirem que la millor manera de contar-ho no era tornar a fer Nou Campanar però sí la seua estructura, després que es caiguera ací, i demostrar que podia aguantar en aquelles condicions. Per això la falla s'anomena Renaixement. Per eixa espècie de renàixer que implica i que es caiguera i aconseguir alçar-la allí en el desert. En realitat es dissenyà com una peça que servia de porta d'intercanvi cultural entre els dos móns. Portàrem una falla que tenia un mosaic muntat per la comunitat, perquè volíem transmetre valors a part d'una estètica. Eixe treball del mosaic fer peça a peça era el valor de la comunitat. El valor de la tradició el representava la pell basada en unes finestres de la Llotja i, a més, utilitzàrem moltes del gremi d'artistes fallers, alguns dels quals tenien més de seixanta anys i els tornàrem a reomplir. També estava el valor de, tot i ser un festival que té molts anys, admet la possibilitat d'un llenguatge contemporani. Amb les màscares introduïem la part artesanal però volíem ensenyar la nostra manera d'entendre les falles i per això plantegem una imatge molt més contemporània. Al capdavall, en realitat enviàrem una falla i, com havia de tornar, allò que hem portat és una peça del Burning Man que es cremarà el poper 9 d'octubre i així es completa el cercle”.

3.5.4 Finançament

El finançament és un factor absolutament essencial quan es parla d'activitats culturals. No obstant això, encara que limita, les comissions falleres porten anys sorteiant les restriccions perquè la majoria mai han tingut grans pressupostos i han estat sempre buscant formes de desenvolupar l'activitat amb la menor despesa possible i la majoria d'activitats són a cost zero, a base de col·laboracions diverses.

Josep Ynat, per exemple, assegura que a la Falla Santa Maria Micaela - Martí l'Humà "ni per a la falla ni per a res tenim espònsors". Per contra, José Antonio Caballero comenta que quan la Falla Lepanto - Guillem de Castro feia Xarrades en curt, "els diners eixien en part del pressupost de la falla però també tenien subvencions i patrocinis, encara que aquests solien ser regals com, per exemple, un cap de setmana que servia com a premi. Diners no solia donar la gent, et donaven patrocinis d'un altre tipus".

En el cas de la Falla Quint - Pizarro, Honorato Benita diu que "sí que hi hagué patrocinis quan organitzàrem el festival de la cançó però les subvencions són un tema més complicat. Som autònoms econòmicament. L'Ajuntament de Mislata dóna una subvenció però no per a cultura, en eixe àmbit és autogestió".

L'activitat de la Falla Na Jordana es desenvolupa en part gràcies a les col·laboracions i els espònsors, com explica Vicent Borrego:

"Tirant de lletra té col·laboracions com que l'AVL preste una exposició o que Bromera dóna llibres per als lectors i els VIP, però són molt puntuals.

El llibret s'autofinança amb els anuncis i segons això fem la tirada. Ni ens en passem ni ens reporta beneficis perquè al llarg de la setmana fallera es regalen molts més llibrets dels que realment es venen. En dos o tres ocasions se'ns en ha anat de les mans. L'any passat va ser perquè era una publicació que parlava de la història del teatre de les falles. Com es parlava de tanta gent, donant-li un llibret a cadascun dels que eixien i a tots els col·laboradors, ens vam quedar curtíssims.

A més a més, els diners que aporten els espònsors es distribueixen entre totes les activitats. Tenim la sort que el que tenim actualment fa una forta aposta per la cultura i vol aparéixer en tot el que són actes culturals, siga teatre, siga publicació, etc..".

Ramón Estellés incideix en el fenomen de les col·laboracions quan diu que a la Falla Pere Cabanes - Joan XXIII "la norma és que qui ve no cobra. Els ponents no cobren mai, com a màxim se'ls convida a sopar. A les exposicions procures gastar-te el mínim".

Estellés comenta també els aspectes econòmics de l'activitat cultural de la Federació de Falles de Benicalap Campanar:

“La revista la paguem entre totes les comissions i inclou el que ha d'incloure per a que interesse i és la clàssica fitxa on està la Fallera Major, Fallera Major Infantil, el president, el president infantil, els esbossos de la falla i dades bàsiques junt a un faldó publicitari al que cada falla li pot traure rendiment. Després està la publicitat que busca la federació. Si tens espònsors la revista no te costa diners i en acabant es regala a tots els components de les falles.

La federació també ha produït exposicions però ha buscat espònsors. Per exemple, l'exposició del 75 aniversari de la Secció Especial, que és una exposició que naix de Benicalap Campanar, en concret del president, la paga El Corte Inglés i, si no l'haguera pagat El Corte Inglés, no es podria fer. Les exposicions com la del llibret o Pedro Espadero, venen pràcticament muntades i la despesa és mínima”.

Una altra federació, en aquest cas la Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia, també ha hagut de buscar recursos per a mantindre la seua activitat, tal com exposa el president Ximo Berlanga:

“El congrés d'Ingeni i Gràcia costà uns diners però vam tindre subvencions importants. Perquè una de les coses ens passa és que no tenim pressupost. Al principi demanàrem una subvenció cultural que hi havia però ara res. Es deixaren de donar eixes subvencions i ara les falles no paguem res per estar en la federació. Fem una loteria en Nadal que repartim entre les falles”.

Les Falles Populares i Combatives han innovat també en l'àmbit econòmic, com explica Lluís Benlloch:

“El finançament és ara principalment a través de Verkami. Portem cinc o sis anys amb el Verkami. Abans es finançava amb lo que se treia de barres als concerts que es feien o la venda de samarretes. Però fa huit o nou anys, La Xarito, un col·lectiu que venia de Tarongers i acabà en l'àmbit de l'activisme cultural, entrà dins de Falles Populares i al poc de temps començà el Verkami. Està genial perquè al Verkami s'estan arreplegant uns 6000€ i això et dóna una solvència econòmica. És la nostra arreplegà”.

Però no sols són les comissions les que han de preocupar-se per la viabilitat econòmica dels projectes culturals sinó que és una realitat de la que s'han d'ocupar totes les institucions i associacions entrevistades.

Un dels pressupostos més grans és, sens dubte, el que maneja la Junta Central Fallera, que es finança mitjançant una subvenció de l'Ajuntament de València. Tot i això, no resulta fàcil poder actuar, tal com es desprén de l'experiència de José Martínez Tormo a la Secretaria General:

“Respecte als pressupostos, Junta Central Fallera té un pressupost de dos milions d'euros, que és molt gran per a un organisme autònom però està molt limitat. Els pressupostos estan molt hipotecats ja, de manera que em resultava molt difícil traure diners per a coses noves o per a la tonteria de dir anem a pagar als compositors o els premis del concurs de teatre. Els premis es redistribuïen entre sí però de manera que el global no augmentara, perquè era molt complicat després quadrar pressupostos. És una altra limitació que no et dóna llibertat per a fer coses noves. Tot i això, es van fer coses i premis nous”.

Sobre els concursos aporta encara més informació el Delegat de Cultura de la Junta Central Fallera Salvador Carsí:

“El Concurs de fotografies de falles, en blanc i negre i a color, normalment està patrocinat per Nuevo Centro, el Levante-EMV, l'Agrupació de Fotografia Valenciana i una empresa més que enguany ha sigut La Joia Indumentària Valenciana. Nuevo Centro s'encarrega de tot: de la inauguració, de l'exposició, la cloenda i l'entrega de premis. Nosaltres només donem els mitjos, organitzem, convoquem i reunim el jurat.

Cada Concurs té un patrocinador. Per exemple, el Teatre Faller té el patrocini de Gas Natural i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Amb eixes subvencions o aportacions, nosaltres donem els premis i també hi ha subvencions. No resulta fàcil trobar patrocinadors, has de vendre-ho molt bé.

En el Concurs de Teatre, les deu primeres classificades de cada categoria tenen subvenció, a banda del premi. Enguany, com a novetat, les comissions participants en el Concurs de Presentació també van a tindre subvenció, però només les falles que no tinguen premi. En el Concurs de Presentacions no tenim patrocinadors, el premi i xen del pressupost de JCF.

Els jurats els busquem nosaltres, excepte els del concurs de fotografies, com que hi ha quatre patrocinadors, procurem que cada patrocinador aporte un jurat i nosaltres només n'aportem un. En canvi, en el concurs de teatre els busquem nosaltres i enguany és gent bastant experimentada en teatre i molt professional.

La Diputació cedeix el Teatre Principal per a les Gales de la Cultura dos dies. A més, sempre estem recolzats per l'Ajuntament de València, depenem d'ells i són els que financen la Junta Central Fallera, a excepció de col·laboracions puntuals”.

Al seu torn, Òscar Rueda descriu en Casal Bernat i Baldoví com “una associació sense ànim de lucre. Tot el que tenim ix o bé de quotes de socis o bé de derrames quan fa falta. També compten amb algun que altre patrocini d'entitats privades, que és d'agrair. Subvencions de moment ho estem intentant i no s'estan prodigant massa, alguna vegada sonarà la flauta, espere. El nostre suport és eixe i, per suposat el treball voluntari.

Als premis, en alguns casos hi ha dotació econòmica. En concret, al premi a l'escena reivindicativa valenciana, que és el Premi Almodí, donem un premi en metàl·lic per a l'artista faller, perquè volem premiar a l'artista que fa eixa escena. Al millor article d'investigació també li donem un premi en metàl·lic, que la seua quantia depén del patrocini que puguem tindre i de la disponibilitat econòmica de cada any. El premi de teatre també té un premi en metàl·lic. Els premis ixen dels patrocinis o de les quotes dels socis”.

Sense deixar de parlar de premis, Hugo Morte relata com funciona el finançament de la Federació de les Lletres Falleres:

“Continuem amb la festa i ens trobem amb que necessitem recursos econòmics. Era el principal problema per a organitzar una activitat cultural i festiva al voltant de les falles i del llibret. Anàrem a tocar les portes de les administracions públiques perquè pensàvem que teníem un argument potent per a obtenir finançament i subvenció. Per exemple, a l'Acadèmia Valenciana de la Llengua sempre ens han rebut amb els braços oberts i ens han ajudat moltíssim. Precisament la seua secretària, Verònica Cantó, ens invita a constituir-nos legalment com una Federació perquè l'Acadèmia no podia

col·laborar econòmicament o donar suport institucional a una colla d'amics, que és el que és una plataforma. Aleshores ens constituïrem com a Federació per a poder accedir a eixos recursos tan importants per a organitzar la Festa de les Lletres Falleres. A banda d'això, els ajuntaments on s'han celebrat les festes com Sagunt, Xàtiva o Alzira han ajudat perquè no tenim diners ja que no paguem una quota tots els mesos.

Òbviament, el problema sempre és el finançament però saben on hem de buscar. Abans, quan anàvem contra natura, pareixia que anàvem millor perquè rebíem diners de qualsevol lloc i ara que pareix que estem alineats amb els objectius de l'administració pública, ens costa més”.

Seguint amb els premis als llibrets fallers, Vicent Xavier Navarro, vicepresident de Lo Rat Penat indica que els guardons que convoquen “reben patrocinis i subvencions”.

El Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer, explica Josep Castelló que té “una subvenció, perquè estem junts a la Federació de Reemborsos, que envia loteria a tota Espanya per a traure diners i la subvenció és conjunta per a la Federació de Reemborsos i el Círcul. Però funcionem de forma independent. Els socis paguem una quota de 20€ a l'any en la que entra la picada i la beguda”.

El Museu de l'Artista Faller, segons la directora Pilar Luna, “no compta amb un pressupost fix i anual a l'ús. La principal font econòmica és la venda d'entrades”. També rep subvencions de la Diputació de València i patrocini de El Corte Inglés.

Més enllà d'associacions i d'institucions, hi ha projectes singulars que han de buscar també finançament i els de Miguel Arraiz en són un bon exemple:

“Hi ha hagut projectes molt basats en el treball de la comunitat que no haurien estat possibles sense el voluntariat. Ho férem així també perquè pensàrem que quanta més gent tocara la falla i la sentira com a seua millor, però al final acabaren participant més de tres-centes persones i això no hi ha pressupost que ho aguante. També és cert que hi ha projectes als que pots recórrer al voluntariat com Nou Campanar o el Burning Man perquè molta gent considerà que era un moment especial i que valia la pena fer l'esforç de trencar

certs esquemes i ho visquérem com a propi. Però ara, per exemple, als projectes que estem fent ja ens neguem a treballar amb voluntaris”.

Arraiz incideix especialment en el projecte del Burning Man i en la complexitat que entranyava:

“Ens cridaren perquè hi havia un valencià que vivia allí i els únics bojos que sabien anglés i s'atrevien a anar a conèixer allò en meitat del desert fórem David i jo.

A nivell de gestió, el més complicat, a banda del transport, era que muntar eixa peça en el desert costava deu dies de muntatge i havies de dur-te fins a l'aigua i, si volies electricitat un grup electrogen. Damunt, ho muntàrem amb un grup de vint-i-cinc persones que eren vint-i-cinc voluntaris, perquè no hi havia pressupost per a vint-i-cinc bitllets d'avió als EUA durant un mes. Aleshores, calia gestionar un grup humà de vint-i-cinc persones que són voluntaris i que van a passar vint-i-un dies amb tu a un desert.

El problema fou que aconseguírem una beca dels americans i, entre totes les entitats valencianes que ens recolzaren, posaren menys diners que els americans. Sols el container d'anada i tornada eren 25.000 dòlars i la beca dels americans era de 25.000\$. Al final, pareixia que qui més interès tenia en que les falles arribaren al desert de Nevada i es donaren a conèixer a l'esdeveniment artístic més brutal del món, era jo.

Fou una gestió molt precària i duta endavant per gent que creia en el projecte. Em vaig haver d'encarregar de tots els temes d'enviar una peça als EUA, temes d'assegurances internacionals, aconseguir que el container arribe a temps al mig del desert”.

3.5.5 Dificultats

L'organització d'activitats culturals en l'àmbit faller ha entranyat des de l'inici tota una sèrie de dificultats i de complicacions que han provocat la desaparició o l'esgotament de moltes iniciatives.

3.5.5.1 Rebuig de la innovació

Canviar i innovar els comportaments d'un món inicialment tan apegat a les tradicions i a l'immobilisme com és el faller és fàcil. Hi ha gent que no ho entén i que no ho considera necessari.

Un dels casos més clars és el d'aquelles persones que qüestionen l'estètica habitual de les falles i decideixen explorar altres vies tant estètiques com de processos de construcció. Miguel Arraiz ha patit aquesta situació en molts dels seus projectes i ho conta:

“Canvis a les tradicions hi ha hagut sempre però com ens en oblidem, pensem que qui ve a canviar les coses és algú que ve a acabar amb el establishment i és algú a qui s'ha d'intentar eliminar perquè és perillós. En Nou Campanar comprovarem que això era realment així. Hi hagué reaccions més violentes, gent que volia saltar la tanca per a pegar-nos durant el muntatge. El nivell del discurs era molt més potent. A més, tornàrem a fer el mateix que amb la falla de quinta i enviàrem la imatge de la falla fora i la tornaren a publicar en un muntó de llocs. Però quan llançàrem el missatge cap a dins es tornà a produir una reacció negativa. Deien: “no és sols que la fan, sinó que damunt contenen fora que açò són les falles”. La cosa es la confrontació. No entenien que, gràcies a que esta falla s'ha publicat en molts blogs, aconseguies que gent que no coneixia les falles de res les coneguera. Però hi ha una espècie de corrent de no permetre que açò ho conegueren fora, de no permetre que algú pense que això és el que fem ací quan, en realitat, és tot el contrari. Si tu atraus la mirada, hi ha públics per a tot: per a allò modern, allò clàssic, allò contemporani i allò innovador.

En comptes de jugar a sumar cada u en comunicació, som una ciutat que intenta tapar la comunicació de l'altre i, al final, no aconseguim que la gent s'entere de tot el que hi ha ací. Gràcies a la comunicació ens cridaren del Burning i anàrem allí. Gràcies a la falla tan rara que férem, que no era una falla i per la que ens insultaven, hem aconseguit que la gent del Burning Man vinguera ací i ens coneguera, no sols a nosaltres sinó també el que són les falles”.

No obstant això, el rebuig no es limita a les experimentacions estètiques. Fites tan celebrades com la declaració de les falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat per la UNESCO també han tingut detractors.

Gil Manuel Hernández explica que “hi ha qui està en contra de la declaració perquè creu que és una forma de que els de Compromís es col·loquen. Imagina't la interpretació”. Fins i tot, comenta Hernández, hi havia fallers que es preguntaven pel paper de la UNESCO: “Ens van a dir com hem de fer les falles? Ens prohibiran fer coses?”. Encara que Hernández aclareix que “no és tota la gent però eixa gent parla i molta gent l'escolta a programes de ràdio i tal. Aleshores, s'ha de fer molta pedagogia”.

Mar Piquer, fallera en actiu, conta que “la declaració de la UNESCO ha despertat l'interés d'alguns però hi ha altres que diuen que per a què ho volem si per a mi la falla és això, a mi que més em dóna el que diguen a la UNESCO. Però també va molt influenciat per la política i depèn de qui ho aconsegueix. Hi ha gent que només s'interessa per lo seu”.

Per altra banda, Jesús Peris Llorca, que a més de faller i president de l'ADEF és professor de la Universitat de València, narra els recels suscitats per la posada en marxa dels primers estudis universitaris relacionats amb les falles:

“El cas del Postgrau de Falles també és molt significatiu. Hem aconseguit que la UV reconega les falles com un objecte d'estudi diguem-ne acadèmic i d'ensenyament, que això ha costat de fer dins. Quan eixa notícia ha eixit en els mitjans, un sector del món faller, que són sempre els mateixos, ha reaccionat entre l'atac i la desconfiança”.

Gil Manuel Hernández, també professor de la Universitat de València, afegeix:

“Recentment, amb la posada en marxa del Postgrau de Falles, alguns fallers han reaccionat dient que qui els havia de dir a ells com ser fallers i que si els anaven a haver de donar un carnet. És un poc ridícul però eixa mentalitat està. A més, els artistes fallers feren un comunicat oficial descontents perquè no havien consultat amb el gremi per al postgrau”.

Dins de comunitats més reduïdes com les comissions falleres, aquest problema no desapareix sinó que continua ben present. Per exemple, Mar Piquer, de la Falla Plaça Lope de Vega diu:

“A mi m'ha passat moltes vegades, jo estava al grup de Festejos i jo volia fer coses i la resposta era no perquè mai s'ha fet i perquè això no té rellevància”.

Al seu torn, Antonio Monteagudo, de la Falla Lepanto - Guillem de Castro comenta que: “En totes les falles hi ha detractors dins de la mateixa comissió. Al final, t'acabes cansant de discutir i hi ha un desgast. I uns problemes amb el idioma i amb la història i amb els que escrivien i allò mig ho deixàrem i començàrem amb el monument”.

Vicent Borrego explica que a la Falla Na Jordana “sempre hem tingut dificultats per anar innovant i no fer el model tradicional. Moltes vegades apostes per un model que va a tindre reticències”.

D'altra banda, per a Hugo Morte, president de la Federació de les Lletres Falleres, reflexiona sobre la falta d'implantació a la ciutat de València i sobre si es pot deure al seu plantejament innovador respecte als concursos que funcionen històricament a la ciutat:

“La situació actual és clara. No hi ha una alineació clara amb els objectius de Lletres. La Federació de Lletres Falleres utilitzem una llengua estandarditzada sota el paraigües de l'AVL, perquè és que no entenem una altra. Ara bé, si et fixes, en una base de cap concurs que organitzem diguem que ha de ser segons el criteri de l'Acadèmia”.

Al seu torn, el vicepresident de la federació Sebas Marín afegeix:

“Efectivament, pot ser que la llengua siga el que no deixe participar a determinades falles però jo no crec que la gran quantitat de falles que no participen siga perquè pensen que la llengua és diferent. La gran majoria es deixa arrastrar. Hi haurà potser un 20% de les falles que sí que tinguen eixa idiosincràsia, eixa manera d'inventar-se la llengua per dir-ho clar, però a la resta és que no hi ha una inquietud cultural.

La gent passa també perquè el seu objectiu del llibret no és un objectiu cultural, és un objectiu de recaptació de diners. Nosaltres demostrem que és

compatible i el que hem de fer és que arriben estes línies. Però per a la gran majoria de falles de València, la seua inquietud no és fer un llibret per demostrar que és cultura sinó que simplement el fan perquè és una recaptació de diners. Clar, des d'eixe punt de vista els dóna igual que s'escriga en un idioma, que s'escriga en altre o que es parle de la falla”.

3.5.5.2 Conflictes interns

Les comissions falleres i la resta d'associacions i d'institucions són, al capdavall, grups de persones entre les quals moltes vegades sorgeixen tensions i divergències que cal afrontar i que afecten també el desenvolupament de l'activitat cultural. Així, algunes iniciatives pateixen, amb el pas del temps, la desmotivació o els problemes personals d'aquells que les duen a terme.

Òscar Rueda il·lustra perfectament aquesta situació quan diu que “al final, en totes les falles eixes coses depenen de molt poques persones, sempre ens queixem de lo mateix perquè la faena se fa entre molt poques persones. Però ocorre en tots els àmbits, en les falles i fora de les falles”.

Josep Castelló, membre de la comissió de la Falla Pelayo - Matemàtic Marzal, reconeix que “la falla no té poder d'organització ara mateix perquè han passat molts anys i la gent que organitzava ja no està. Hem tingut èpoques. Es feia l'exposició per a les Jornades Culturals i deixaren al final de fer-la.

No funciona com a associació cultural. No n'hi ha gent per a treballar en eixes coses. Hui en dia la gent no està per la llavor de sacrificar-se. Hi ha hagut persones que sí s'han preocupat i s'han interessat, però això ha passat i no n'hi ha força fallera sinó més que res festera. Podriem fer més però no hi ha gent. De fet, hem estat a punt de desaparèixer”.

Antonio Monteagudo de la Falla Lepanto - Guillem de Castro destaca que “també ens movem per impulsos. En un moment determinat ací hi ha unes persones a les que els agrada el cine i, quan desapareixen els que seguim en la comissió no estem capacitats. Hem preferit deixar-ho córrer”.

A la Falla Quint - Pizarro de Mislata tenen també una visió similar, tal com comenten dos dels presidents de l'exercici 2017, Manuel Martínez i Honorato Benita.

Benita declara que “totes las falles sofreixen del mateix mal. Segons la iniciativa que tinga la directiva i el president, hi ha coses que es deixen de fer una temporada, com en el nostre cas les visites culturals encara que volem tornar a fer-ne”.

Al seu torn, Martínez comenta que “la gent col·labora i quan demanes ajuda s'involucra però sempre que et gires a dreta i esquerra veus les mateixes cares. Jo no em queixe perquè estic ací per a donar-ho tot i hi ha gent que es motiva i s'il·lusiona quan plantejes coses, però hem d'estimular a la gent i crear i tindre creativitat per a que la gent es motive dins d'una falla”.

Sobre la Falla Lope de Vega, Mar Piquer explica:

“La meua comissió és una comissió molt antiga, amb molt de prestigi de la Ciutat Vella però pense que la gent encara no està molt preparada ni molt conscienciada. Tenim Instagram, Facebook però se pengem les quatre fotos de les falleres majors d'enguany i prou. Crec que la gent no valora encara lo que significa això. Jo he intentat ser l'encarregada del Facebook de la falla però després ja com a que et canses perquè som tan poca gent.

Abans sempre es feia un concert de Nadal a l'església de Santa Caterina organitzat per la Falla Lope de Vega. Es va deixar de fer per la falta d'assistència dels fallers perquè no tenia molt d'èxit entre els fallers, encara que entre la gent del barri sí. Per altra banda, jo volia fer per al centenari de la falla una xerrada o un debat sobre la història o l'evolució de la indumentària però sabia que aniríem quatre a eixa xerrada i no es va fer perquè ja et desmotives. Si fas dos actes en dos caps de setmana consecutius a la meua falla, al segon no va ni Déu, ja pot ser una exposició o un sopar, no van. Per això, a l'hora de voler fer coses et desmotives i damunt la directiva dels de tota la vida dient que no.

L'actitud dels fallers és de passivitat, de tindre la falla plantada, la nevera plena, la paella bona i poc més. Sobretot la gent jove, no valora la importància del monument i del el patrimoni de la falla i la gent major està cansada i no vol fer grans esforços per canviar les coses. També perquè saben que la irresponsabilitat dels joves farà treballar a ells. Falta disciplina i confiança. Crec

que depén més del prestigi de la falla en quant a categoria, però les falles xicotetes de barri volem més festa que monument”.

No obstant això, les tensions internes no són patrimoni exclusiu de les comissions, diguem-ne, tradicionals. El cas de les Falles Populares i combatives que relata Lluís Benlloc és una bona mostra:

“Hi ha tensió dins de Falles Populares entre seguir creixent en programació, pressupost i tal, i decreixer. Clar, al no rotar la Junta, som les mateixes persones tots els anys fent-ho tot. Hi ha un desgast gran. Aleshores, jo crec que la gent que estem molts anys tenim ganes de baixar un poc el ritme i, sobretot, el dels concerts. Des de fa dos anys se fan concerts totes les nits a l'aire lliure amb escenari gran, barra i grups potents. Clar, açò porta a la festa a un altre pressupost, a un altre nivell d'assistència, a una pressió de l'assemblea molt major. No vaig a ser objectiu perquè jo estic dins del corrent que no vol convertir-se en una revetlla de les nits. Jo amb un concert ho tinc bé, no faria res més. En eixe sentit hi ha una tensió. Hi ha qui vol quatre nits de concerts a amb barra i que vinguen grups més grans i hi ha gent que en eixe model no ens reconeixem per a res. També és de veres que hi ha un debat que travessa altres festes populares i combatives sobre quina festa generem, quin model d'oci i quina presència de l'alcohol. El cercatasques és fruit d'aquest debat. Abans era per la nit amb molta gent ja molt alcoholitzada, i el passàrem al matí i ara es genera una energia diferent, menys intensa. Al final, has de ser conscient de quin model d'oci o de cultura generes. Per això, hi ha certa tensió i hi ha dos postures que hauran d'arribar a un acord a l'assemblea”.

Fins i tot altres projectes més independents, també acaben esgotant-se, com va succeir amb el Projecte Encés, segons conta Miguel Arraiz:

“Amb Projecte Encés estiguérem un parell d'anys, però al final uns per altres es deixà. Els artistes són gent complicada. Jo no em considere ni artista ni artista faller, jo sóc arquitecte”.

3.5.5.3 Manca de teixit social

La implantació que tinguen al territori i a l'àmbit geogràfic on se situen és també un aspecte fonamental per a qualsevol iniciativa cultural i molt

especialment per a una comissió fallera. Quan aquesta peça falta, l'activitat cultural indefugiblement també es ressent. El testimoni de Mar Piquer sobre la Falla Plaça Lope de Vega ho constata:

“La meua falla és un cas especial perquè la gent ja no vivim al barri i hem de desplaçar-nos al centre. Això és un problema a les falles de Ciutat Vella que afecta a la participació i fins i tot hi ha gent que s'ha esborrat de la falla per això. Ser d'una falla de Ciutat Vella comporta alquilar un apartament o un hotel per als dies de falles i un pàrquing”.

Com ja ha apuntat Piquer, es tracta d'un problema compartit per moltes comissions i els membres de la Falla Lepanto - Guillem de Castro ho ratifiquen. José Antonio Caballero indica que “estos barris són barris vells als que en el seu moment hi havia molt d'immigrant i gent d'ací hi ha però és gent que no està involucrada amb les falles”.

Antonio Monteagudo, també de la Falla Lepanto, afegeix que “als afores encara es manté la implicació del barri amb la falla però ací la falla és un incordi. Tota la gent que ha arribat ací són gent d'al·luvió a la que la falla li molesta perquè han d'anar a treballar al dia següent. No estan implicats. Estes falles velles són així perquè molt poca gent aconsegueix viure al centre. No participen perquè, en primer lloc, no ens coneixen perquè no són del barri i, en segon lloc, hi ha moltíssima gent a la que no li agraden les falles. Es tracta de que o t'impliques o no t'impliques, açò no deixa de ser una societat com qualsevol altra i aleshores, o entres per proximitat, perquè abans eren un lloc de reunió, o hui en dia hi ha més opcions”.

3.5.5.4 Problemes de gestió

La gestió d'una festa tan complexa i amb un volum tan gran d'activitat com les falles no és una tasca senzilla. De la mateixa manera, les activitats culturals falleres s'han hagut d'enfrontar a nombroses dificultats administratives, econòmiques o organitzatives a l'hora de desenvolupar la gestió.

Ximo Berlanga de la Falla Portal de Serrans explica que han hagut de deixar d'organitzar debats per problemes administratius:

“Ara fa dos anys que no n'hem fet i ja no ho continuem fent per impediment a l'hora d'aconseguir el permís de tallar el carrer perquè es feia a la plaça”.

Malgrat tot, un dels aspectes que més limita a l'hora d'organitzar activitats culturals és la situació econòmica que fa que, o bé no es puguem encetar projectes amb costos més elevats o que parem alguns dels que estan en marxa perquè, com diu Manuel Martínez de la Falla Quint - Pizarro, “és difícil proposar iniciatives noves quan no hi ha pressupost”.

Per exemple, Vicent Xavier Navarro, vicepresident de Lo Rat Penat comenta que “amb la crisi econòmica han baixat les dotacions econòmiques dels premis”.

Ramón Estellés parla sobre les limitacions financeres a què s'enfronta la Federació de Falles de Benicalap Campanar en l'organització d'activitats culturals:

“Les limitacions de les sales d'exposicions són bàsicament de personal però ni ens plantejem tindre a una persona perquè no la podem pagar. I persones amb disponibilitat haurien de ser jubilats, faria falta que aprengueren un dossier, és complicat. Per això tenim uns horaris molt limitats, que això vol dir que la seu estarà oberta si hi ha exposició quan jo o qui siga tinga temps perquè no podem pagar personal i hem d'estar nosaltres quan tenim temps. Si un cap de setmana no estem disponibles, eixe cap de setmana es tanca l'exposició. La difusió, per exemple, la fem a través de Facebook, perquè fins i tot costa tindre un cartell a la porta perquè això costa diners i en moltes ocasions no es fa”.

José Antonio Caballero, de la Falla Lepanto - Guillem de Castro exposa que en les Xarrades en curt, “El problema fou que una part estava subvencionat i quan tallaren la subvenció el cost per a la falla era molt gran i està clar que la finalitat de la falla és que la gent es divertisca, no pots llevar d'altra cosa.

La principal dificultat que hem tingut és que quan anem a fer alguna cosa cultural, almenys nosaltres que començarem als anys 2000, no era atractiu per a la gent i no trobaves patrocinadors. Escoltaven falla i activitats culturals i no els quadrava”.

Per últim, també han marcat l'activitat cultural fallera la falta de previsió i de professionalització, fins i tot a la Junta Central Fallera. José Martínez Tormo fa una anàlisi de la gestió cultural al món faller:

“En Junta Central Fallera se treballa, lamentablement com en qualsevol altra falla, perquè al final les persones que treballen en JCF són persones voluntàries que dediquen com a molt dos hores al dia. Al final lo que fa JCF i no pot fer-ho d'altra manera és treballar sobre la marxa, improvisant. Jo des del punt de vista de la gerència quan podia intentava planificar però, encara que la direcció pot marcar les pautes, l'entitat depèn dels treballadors i estos treballadors voluntaris, a banda d'altres limitacions i potencialitats, tenen les limitacions de temps. Per tant era molt difícil i és molt difícil.

El principal problema era, o és, que és una institució molt gran, estem parlant de dos-centes persones voluntàries, amb una inèrcia de molts anys en els quals no s'ha vist mai la JCF des del punt de vista de la gestió cultural. Aleshores, quan arriba una persona que té eixa visió i vol implantar estratègies, tècniques o formes de treballar de la gestió cultural, es troba amb molts problemes perquè la gent està treballant amb una inèrcia. No pots exigir-los massa coses perquè són voluntaris.

Després està el handicap que JCF, malgrat ser un organisme autònom municipal, és a dir, administració pública, la seua manera de treballar i el seu propi concepte se sotmet a un control per part dels presidents de falla. Moltes coses de JCF, sobretot els concursos, han de passar per una aprovació dels presidents de falla que, òbviament, no han de tindre eixa sensibilitat cap a la gestió cultural. Amb la qual cosa, totes eixes coses que en altres contextos com un museu serien molt fàcils d'implantar, costen molt perquè la gent no ho entén. Necessitar l'aprovació de l'assemblea de presidents per a moltes coses dificulta la tasca del dia a dia, així com també ho dificulten la limitació tècnica de la gent que treballa en Junta, la limitació pressupostària, les maneres de treballar en molts casos molt improvisades i, sobretot la inèrcia, la inèrcia és el pitjor dels perills i les amenaces que hi ha allí.

Finalment, les limitacions són molt grans però jo crec que són limitacions que estan en altres àmbits culturals i en altres àmbits de l'administració. Jo

sempre dic que caldria que la gestió cultural professional s'apropara d'alguna manera a les comissions i al món faller i al món festiu. El mateix que te dic sobre les falles pot aplicar-se als moros i cristians o a les festes locals d'un poble. El problema és la manera de finançar eixos sous i de creure que eixos perfils professionals són positius per a les comissions perquè totes les comissions de falla fan les setmanes culturals, fan el llibret, et. El llibret podria ser objecte d'una gestió cultural com si fora una editorial qualsevol perquè crees un producte cultural. La setmana cultural és un producte cultural però és que també la mateixa setmana de falles pot ser un producte cultural o inclús podria ser un producte cultural l'exaltació de la fallera major o activitats que se puguen traure de la mànega o un premi literari”.

3.5.6 Reacció del públic i repercussió social

Un dels aspectes que resulta més interessant investigar és com respon el públic a tota aquesta activitat cultural fallera i quina repercussió social arriba a tindre i són aspectes que els responsables de l'activitat cultural fallera també contemplen en molts casos.

Ramón Estellés, delegat de cultura de la Federació de Falles de Benicalap campanar i, actualment, Secretari General de Junta Central Fallera, considera que per a aconseguir una repercussió real entre el públic:

“La gestió cultural exigeix el contacte directe amb la gent, si no, no funciona. Si tu et dediques des d'una espècie de tribuna o faristol a intentar fer política cultural, els que van són els directius o els presidents, van per obligació, dormen la becadeta i després no s'enteren de res. La gestió cultural ha de ser de proximitat”.

Estellés posa com a exemple com influeix la pertinença a una falla i les possibilitats que pot oferir una comissió als seus membres:

“És a dir, la diferència que hi ha, de mitjana, entre un senyor que viu en un barri com Benicalap o Campanar si està o no està en la falla, és que si no està en la falla de moltes coses ni s'entera perquè no està en cap organització social que li facilite determinats continguts o activitats. Es dedica a esmorzar, a passejar o a mirar aparadors, mentre que la falla li ofereix moltes coses. Les

falles li estan oferint activitats culturals mentre que el qui no és faller no ho té. Sobretot la relació personal és el que fa que vaja i probe i li agrade però clar, han de vindre i ho han de tastar. Les falles tenen eixa capacitat i és molt important el treball amb els infantils. Si tu et cries en una falla on hi ha activitats de caràcter cultural per als nanos, les possibilitats que alguns d'estos nanos munten o proposen les seues són molt superiors”.

Al voltant de la resposta del públic de la seua comissió, la Falla Pere Cabanes - Joan XXIII, i de la necessitat de generar un efecte real afegeix:

“En la meua falla tinc un nivell que considere adequat de gent que ve a les xarrades o a les activitats culturals perquè vas darrere del personal i després reculls el feedback. És a dir, si tu no expliques les coses prèviament i després no et molestes en veure quin efecte han fet, inevitablement tu programes per programar. No té massa mèrit que a alguna comissió amb cinc-cents fallers li vagen trenta persones a una xarrada.

Si tu fas una programació anomenada cultural, has de procurar que aprofite per a alguna cosa. És a dir, si tu parles, per exemple, de la història de les falles, algú s'haurà d'enterar. Si a tu no et preocupa que la gent s'entere, en eixe cas el que has de fer és muntar un acte bonic i les activitats culturals t'aprofiten exclusivament per a donar-li propaganda a la falla, que és un altre ús que se fa de les activitats culturals. Ixes en premsa, et citen en les revistes o fins i tot alguna tesi doctoral, però després no hi ha pràcticament contingut perquè no hi ha efecte. Ho dic perquè la organització d'activitats culturals i benèfiques, que és una altra derivació, s'ha convertit en una opció de propaganda de les comissions. En eixe aspecte funcionen. Ara, per a que funcione des del punt de vista cultural cal fer un seguiment als efectes”.

La difusió de l'activitat fallera, no obstant les paraules de Ramón Estellés, no és considerada tan efectiva per altres membres del col·lectiu faller com és el cas de Josep Ynat, faller de Santa Maria Micaela - Martí l'Humà que opina que falta difusió:

“L'explicació és que si jo agarre el diari per a veure allò que fan els fallers, tenint en compte que a València és més complicat perquè és una ciutat gran i tot el rollo, per exemple agarre el Levante de l'edició de L'Horta i veig

que en Quart de Poblet ha anat un grup de ball a actuar al teatre. Però, quantes falles ixen en l'edició normal, no en el residual de falles? Cap. No estan a cap lloc, eixim només a l'apartat de falles. I en l'apartat de falles, si jo tinc el cap tancat i pense que no m'agraden les falles, no ho mire.

La informació d'allò que fem les falles, al final, és el que nosaltres puguem traslladar a gent que tinga la mentalitat oberta, perquè el que tinga a la mentalitat l'estigma de dir que el faller és un que s'ho beu tot, no arribarem a ell ni de conya.

Per exemple, al Botànic hi ha falles que fan i altres que no fan res, també hi ha falles que fan encara que siga teatre o arreplegar menjar però quantes associacions hi ha que s'enduen pasta de subvencions i no donen res al veïnat? Perquè joestic molt fart d'escoltar que m'enduc la subvenció de la falla. Sí, jo m'enduc el 25% del que creme i, a banda d'això, faig activitats culturals i solidàries. Jo no sé si al llarg dels anys s'anirà canviant el xip, però ara venim d'un xip que per a moltíssima gent les falles som això.

Amb el llibret passa el mateix, hi ha falles que em diuen que els agrada com ho fem i jo també he copiat de altres, encara que cada u li dóna la seua visió. A mi m'agradaria fer el llibret de Francisco Climent - Uruguay però arribe on arribe. Jo li puc donar la meua visió i, en comptes d'aconseguir a un que em faça un súper article, m'és més fàcil aconseguir a huit que em facen una fulla i mitja. Al final, si hi ha molta més gent que li encanta, farem molt millor nivell de llibrets en global. Al final aconsegueixes coses sense menjar el coco, poquet a poquet".

Ximo Berlanga explica que a la Falla Portal de Serrans - Plaça dels Furs, per a difondre la seua activitat "parlàvem amb emissores que tenien programa faller i intentàvem que ens feren una ressenya sempre. Pàgina web també es va fer però ara està desactualitzada perquè tot és Facebook i Twitter".

Per la seua banda, José Martínez Tormo fa una anàlisi de la repercussió de la informació relacionada amb les falles:

"La difusió de tot el que tenen les falles és una difusió molt endogàmica, molt local en el sentit de l'àmbit faller".

Martínez Tormo exposa també alguns exemples d'accions realitzades durant la seua gestió amb l'objectiu d'augmentar la publicitat i millorar la comunicació de la cultura fallera:

“Per exemple, des de Junta Central Fallera aconseguírem que el cartell de falles, que per primera vegada s'havia fet amb un concurs professional amb un jurat professional, poguera estar per la ciutat i inclús es posaren cartells a Madrid i a Barcelona. Aconseguírem que el Concurs de Teatre estiguera a les marquesines de la ciutat de València. A més, amb una campanya que barrejava actors de teatre faller amb actors professionals, sempre amb eixe objectiu d'apropar l'escena valenciana professional als amateurs fallers.

Un altre exemple va ser l'Exposició del Ninot, que passà d'una carpa a Nuevo Centro a fer-se al Museu de les Ciències on tots els ninots tenien més o menys el mateix espai, es podien veure bé i es tractava l'exposició com una exposició artística i no com un magatzem més o menys ordenat. De fet, si poguérem fer una comparació del models museològics, passariem del gabinet d'antiguitats de Nuevo Centro, on veies prestatgeries amb cristall i ninots en un cantó, a una museologia més actual del segle XX. Així es podia veure els ninots com a obres d'art en un espai digne amb una il·luminació digna i amb una distribució espacial coherent i digna també.

Són coses que s'han aconseguit, que no dic que siga gràcies a mi, però tindre un gerent amb eixa visió pot imprimir en les delegacions i en els treballadors voluntaris eixes visions”.

Tractar les falles i els ninots com a obres d'art per a millorar la seua comunicació com proposa José Martínez Tormo no és una idea aïllada, com demostren les paraules de Miguel Arraiz:

“Si no tens respecte per la peça artística perquè simplement et serveix d'excusa per a muntar una festa, es difícil comunicar les falles fora, tant a nivell de festa como a nivell artístic, com una cosa diferent d'un muntó de gent bevent”.

No obstant això, l'estètica no és l'únic aspecte de la festa que reclama ser tractar amb cura. Per a la Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia, la

sàtira i la crítica necessiten ser potenciades. El seu president Ximo Berlanga ho justifica i fa balanç de la repercussió aconseguida per la federació:

“Primer ens reberen un poc com on van estos, els de la gràcia. Ara estem més considerats i anem a més. Un dels nostres objectius era que els premis d'Ingeni i Gràcia es consideraren importants. Enguany s'ha aconseguit que els tres primers premis d'Ingeni i Gràcia tinguen valoració econòmica igual que els premis de secció. Abans en tenia només el primer i ara és equiparable al primer premi de falla. Això és una cosa que vam estar anys lluitant amb la JCF i portant propostes de premis.

Al col·lectiu faller, conforme han vist que perdurem en el temps, que cada vegada som més falles i que estem aconseguint el que busquem, els estem demostrant que estem per alguna cosa. Encara que per un costat ens agrada créixer però tampoc és una cosa que siga prioritària. Créixer sempre és bo però amb activitat”.

Jesús Peris Llorca, president de l'ADEF i faller de Ribalta Beneficència i San Ramon, creu que respecte a la imatge de les falles “hi ha un problema que té a veure amb els criteris de distinció quan, en realitat, que les falles continuen sent una xarxa socialitzadora és un avantatge que té la nostra ciutat respecte a altres. Crec que lo important de les falles és això. Són el canal a partir del qual igual quedem per a fer un concurs de paelles que o quedem per a sentir un monòleg o per a una conferència. Quan em conviden a fer conferències a altres falles, jo sé que una part del públic està per la picadeta de després, però està genial que estiguen. Per exemple, en la meua falla quan s'han fet de manera puntual activitats com un monologista, hi ha un públic que s'ho troba i li pot agradar. La falla té eixa capacitat de convocatòria per ella mateixa que altres agents culturals no poden tindre”.

La recerca de públic és sempre una preocupació en l'organització de qualsevol activitat cultural i iniciatives com el Concurs de Teatre de la JCF volen arribar també al públic no faller, tal com diu Salvador Carsí, Delegat de Cultura de la Junta Central Fallera:

“Jo crec que la gent no coneix lo que és el teatre faller. Volem promocionar-lo i que la gent s'entere, per això enguany farem difusió per la

ciutat a base de marquesines que cedeix l'Ajuntament, premsa, web i volíem promocionar-lo també a xarxes socials. Però en això entraria la Delegació de Mitjans de Comunicació i les funcions ací estan marcadíssimes”.

Ramón Estellés, per la seua banda, valora positivament el nivell de públic que aconseguixen les activitats de la Federació de Falles de Benicalap Campanar, en especial les exposicions a la seu:

“En general, la resposta del públic i l'afluència és bona si tens en compte el fet que la gent ve a posta i que els elements de promoció són molt limitats, també per una qüestió econòmica. Tot i això, l'afluència no és roïna. El públic és el que és però també ha passat que vinga públic de l'altra punta de València, de Sagunt, de Castelló, de Dènia o d'Elda a posta o que es passen ja que venen a València. Per exemple, quan l'exposició està proposada per algú del barri la majoria del públic és no faller. És gent del barri que s'acosta. El barri genera el seu propi públic. En canvi, a les exposicions que organitza la federació o que demana si ja s'han fet a altre lloc, la major part del públic és faller però entra gent del barri sempre. A més, es fa sistemàticament un recompte de la gent que assisteix”.

Més enllà del recompte del públic assistent a les activitats, hi ha una noció de repercussió social molt més difícil de quantificar però que és essencial per a l'assoliment dels objectius de les institucions relacionades amb les falles.

Gil-Manuel Hernández, anterior president de l'ADEF, valora els resultats de la trajectòria de l'associació com a pont entre el món faller i l'intel·lectual:

“Evidentment eixa connexió no ha sigut fàcil, nosaltres portem vint-i-sis anys i ha fet falta molta pedagogia a les dues bandes. Pense que, evidentment, el món intel·lectual ho ha entés molt abans que el món faller perquè té més ferramentes. Al món faller li ha costat i li costa més a hores d'ara però també ho va assumint. La prova la tenim en el fenomen de les setmanes culturals, en els llibrets, en el tema d'incorporar guionistes i dissenyadors als llibrets i a les falles, però eixa desconfiança continua existint.

El paper de l'associació ha sigut intentar reblanir les postures més dures i generar iniciatives per a posar en contacte, dialogar, diguem-ne eliminar els

recels mutus i fer entendre que sí que se podia col·laborar, dialogar i crear iniciatives comunes”.

Per altra banda, l'actual president de l'ADEF, Jesús Peris Llorca, reflexiona i afegeix:

“Hi ha col·laboracions puntuals com conferències en setmanes culturals, en això sí que és de veres que crec que el perfil de les comissions que ens ho demanen s'ha eixamplat prou.

A més, ara mateix, com que tenim molts membres de l'ADEF fent tasques d'administració i de govern en esta ciutat, quasi hauria d'afegir que ens hem convertit de facto en una espècie de *lobby*, de *think tank*. Perquè tenim al Secretari General de Junta, al cap de gabinet de Cultura Festiva, al director dels museus festius”.

Per altre costat, tot i ser una associació relativament recent, l'acollida del públic, la implantació i la repercussió que ha obtingut el Casal Bernat i Baldoví són valorades molt positivament per part del president Òscar Rueda:

“Portem ja unes quantes edicions i tot ens anima a continuar. La gent participa i acudeix als actes d'entrega, a més, cada volta notem que s'apunten més falles, cosa que indica que hi ha interès i que les falles volen participar. Entre unes categories i altres, pel que respecta a les falles de València, foren unes cent cinquanta comissions les que participaren d'una o altra manera i la veritat és que estem molt contents. Sobretot per això, sabem que al faller li agrada molt guanyar premis però si amb eixos premis estimulem tots eixos valors que t'he comentat al principi, matem dos pardals d'un tir.

En el tema de les taules redones costa més. Sí que és de veres que, ja siga en una falla com a setmana cultural o un acte organitzat per una comissió, com un acte que organitzem nosaltres com a entitat, costa moure a la gent. També depén de l'hora, hi ha molts actes, és molt difícil, encara que tu intentes no coincidir amb altra cosa, sempre ha d'haver el partir de futbol que no t'esperaves o una altra història que fa que et lleven públic. Al final, la mitjana d'assistència, per ser realistes, en un acte a una falla seria de vint a trenta persones que està molt bé. En un acte més gran com les taules redones la mitjana de gent que acudeix vindria a ser de setanta o huitanta.

Quant als llibres, les tirades tampoc poden ser molt llargues. Primer perquè és un llibre que està escrit en valencià i, per desgràcia, a molta gent ja li costa perquè no estan acostumats. A més, el nivell de lectura no és tampoc el que desitjàriem. Però encara així, la tirada que es va fer crec que va ser de sis-cents i pràcticament s'ha venut sencera i això per a un llibre d'estes característiques està prou bé.

A nivell faller jo pense que l'acollida és excel·lent. El problema és que moltes vegades en esta societat nostra encara el tema polític barrejat amb temes fallers i temes lingüístics dona peu a certes polèmiques que a nosaltres no ens agraden gens però la realitat és que estan allí. Per desgràcia, hi ha hagut desavinences, que són públiques i es poden trobar als diaris, sobretot amb algunes persones dins de JCF per defensar coses que nosaltres enteníem que eren fonamentals i que no tenien perquè tocar-se, i això sí que ha generat algun enfrontament i cert malestar. Però a nivell del col·lectiu faller, portem poc de temps però ens han donat ja algun premi o algun reconeixement. Per exemple en Elx, amb motiu de l'activitat de les festes patrimoni de la humanitat, ens feren un reconeixement. Una agrupació de falles de València també ens va fer un reconeixement, el Roure d'or de l'agrupació de Falles del Botànic. Sí que veiem que el faller de base ens té molt en compte i li agrada el que fem. El que intentem és que, a poc a poc eixes discrepàncies que puguen anar sorgint també se solucionen perquè, a fi de comptes, la festa de les falles és una festa molt plural i en la festa hem de cabre tots. Per això esperem que eixos enfrontaments siguen puntuals.

Pensem que estem complint els objectius, sobretot a nivell de València ciutat que és on tenim més implantació. Només mirant la quantitat de llibres que participen que veiem que estan íntegrament escrits en valencià, les mateixes falles que participen i la preocupació de la gent per estos temes veiem que hi ha molta gent que va un poquet en la mateixa línia i és un poc el que s'intenta. Jo pense que el resultat ha sigut molt positiu però pense que encara ens queda. Tenim molt poquets anys d'existència i de moment crec que anem per bon camí.

Al final el nostre públic és públic faller o públic que està interessat en les festes. Sí que és de veres que es té una imatge dels fallers que pensem que està distorsionada o hi ha certs prejudicis. Això nosaltres també intentem que no siga així. Intentem que això tinga una repercussió en els mitjans de comunicació i que la imatge dels fallers siga bona. De vegades, per desgràcia, quan eixim a les notícies sempre és per lo roïn, mai és per lo bo. En eixe sentit sí que intentem fer arribar eixa visió positiva de les falles a un públic més general. Però al final, una persona a la que no li agraden les falles o les festes, la nostra activitat no la vorà interessant”.

Hugo Morte i Sebas Marín es mostren també molt satisfets amb la repercussió obtinguda i per la Federació de les Lletres Falleres encara que, tal com li ocorre al Casal Bernat i Baldoví, la implantació que tenen al territori faller també és irregular.

En primer lloc, Morte explica què va suposar la celebració de la Festa de les Lletres Falleres a nivell d'impacte social:

“La Festa de les Lletres Falleres fou un argument per a visibilitzar el que estàvem fent al territori valencià, fou una publicitat espectacular i començaren a interessar-se moltíssimes associacions culturals per tal de col·laborar. A més, veiem que es genera una sinèrgia i, quan entra en Lletres Falleres una falla o associació cultural o una junta local d'una població, les falles d'eixa població o comarca participen a tots els premis. Llavors pensem que podem aprofitar eixe moviment per a vertebrar el nostre territori i també per a generar participació, perquè un dels nostres objectius és tindre la màxima participació possible en tots els premis de la Federació de les Lletres Falleres.

Per altra banda, una vegada constituïts com a Federació, la Festa de les Lletres Falleres comença a ser itinerant perquè, si alguna cosa tenen en comú tots els premis, és que els nostres participants són de tot el territori valencià, de nord a sud, i així fem vertebració del territori.

Per contra, en el Cap i Casal, malgrat fer molta difusió, la participació és molt escassa, residual. Jo crec que és per una consideració política de la llengua. Així que, en estos moments, la participació que existeix és de les

comarques. De fet, un dels objectius que tenia el premi Soler i Godes era incentivar a les falles i als escriptors de l'Horta.

Però, en definitiva, les alegries més grans són que cada vegada les festes són brutals perquè participa moltíssima gent. Tots els premis han augmentat de participants i de qualitat tots els anys i, a més, cada vegada hi ha més sol·licituds d'adhesió o de col·laboració”.

Arribats a aquest punt, Sebas Marín objecta:

“Tot i que tinguem un problema que és morir d'èxit perquè són massa premis per a entregar. Al final la festa se fa, no pesada perquè intentem que no siga pesada i donar-li contingut però són molts premis per a entregar. El que sí que molts dels membres fan és una entrega de diplomes als nominats però es va arribar a l'acord d'aguantar els premis per a la festa per a donar-li emoció”.

A continuació, Marín i Morte passen a intentar analitzar les causes de la seua manca de repercussió a la ciutat de València.

Hugo Morte comenta que “mentre a les poblacions que tenen premis com Sagut, Alzira o Xàtiva la difusió fa que hi haja participació i que millore la qualitat, aplegues a València i no hi ha difusió en els mitjans de comunicació, no som importants per a ells o igual no sabem com fer-ho arribar. Per això hem fet un gabinet de comunicació perquè considere que jo no he sentit a la ciutat de València la suficient difusió dels nostres premis i crec que se pot fer més des de diferents organismes públics, premsa i, perquè no, Junta Central Fallera”.

Finalment Marín apunta: “No sé si eixa manca de difusió és per inèrcia o per por a Lo Rat Penat. Estem buscant maneres d'arribar, d'entrar. Ens agradaria que el llibret que férem en 2017 arribara a totes les comissions. Però clar, nosaltres podem fer eixa despesa si l'Ajuntament o Junta Central Fallera poden fer l'enviament”.

Per altre costat, Josep Castelló assenyala que al Círcul d'Opinió de Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer “quan hi ha hagut conferències sí que s'ha omplit el casal ” i Vicent Xavier Navarro, vicepresident de Lo Rat Penat es mostra totalment satisfet amb el reconeixement social de la històrica entitat al món faller i diu:

“Lo Rat Penat sempre ha estat amb el món de les falles. Les falles confien en Lo Rat Penat i cada any més falles participen al concurs. Ens sentim ben valorats per les falles i hi ha una bona acollida encara que el nostre públic no són només les falles, hi ha més gent, tots els interessats en la literatura festiva en general.

A nivell general, més enllà de les falles, hem col·laborat en l'expedient per a la UNESCO i destacaria la presentació del llibre del centenari, l'any 2003. Es va fer un acte en el Palau de l'exposició on anaren totes les falles i van rebre el llibre i la medalla commemorativa de Bernat i Baldoví i Anfós Ramon”.

Seguint amb el recorregut per les institucions, s'arriba al Museu de l'Artista Faller. La directora Pilar Luna considera que, pel que fa a visitants i reconeixement, “tot és millorable, però als darrers anys el Museu ha emprés una campanya de promoció per mitjà de les xarxes socials, díptics, esdeveniments i jornades de portes obertes que ha beneficiat el seu reconeixement i ha incrementat les vistes”.

Miguel Arraiz reflexiona també sobre el gran potencial comunicatiu de les falles i la repercussió que ofereixen fins i tot a projectes teòricament modestos:

“En el mateix moment que estava fent la primera falla a Castielfabib estava fent un edifici just darrere de les Torres de Serrans, que en principi es un edifici que va a estar allí entre cinquanta i cent anys segur i que canvia prou la façana de la ciutat en un lloc important i no generava cap debat i això que també tenia un puntet diferent. En canvi, fent una falla infantil en un barri de Campanar perdut hi hagué un rebombori comunicatiu sobre si això era una falla o no era una falla. Al final te n'adones com a arquitecte, com a persona interessada en l'art i en la creativitat, que al final t'interessa generar eixe debat. Perquè jo crec que eixa discussió és enriquidora per a la societat. Te n'adonaves del poder comunicatiu que tenien les falles i el fet de col·locar coses que modificaven l'espai urbà durant una setmana i de com, comunicativament, la gent reacciona a això.

Començaren a publicar-ho en absolutament tots els llocs i, de fet, eixiren articles parlant de que la falla que més s'havia internacionalitzat era una falla de Secció Quina C del barri de Campanar”.

Per a comissions com la Falla Lepanto - Guillem de Castro l'atracció del públic també passa per innovar i diferenciar-se de les formes tradicionals i la presidenta Carme Sabater ho explica:

“A la falla has d'atraure a tot tipus de gent. La prova és que crec que de tota l'agrupació, som els únics que hem pujat en fallers. Has d'oferir alguna cosa que la gent la compre i es clave. És com el nostre estil de falla, per exemple, ja hi havia un públic concret que esperava les xarrades”.

José Antonio Caballero afegeix que “la nostra satisfacció és la quantitat de gent que ve a veure'ns després de diu anys fent açò”, mentre que Antonio Monteagudo comenta que tenen “un altre tipus de públic”.

Per últim, Lluís Benlloch, com a membre de l'assemblea de les Falles Populares i Combatives, fa algunes consideracions al voltant de la trajectòria que han tingut i la repercussió social aconseguida:

“En lo personal, tant per a mi com per a altres membres de l'assemblea que som gent de poble vinculats a festes del poble, Falles Populares ens ha permés a molts ací en la ciutat tindre un espai de festa més afí a com pensem o sentim la festa hui.

En lo col·lectiu, jo crec que Falles Populares ha aconseguit molts dels objectius que s'havia marcat, i que jo crec que ni nosaltres pensàvem que anàvem a aconseguir. És un cert referent dins del món de la cultura popular, crítica i progressista però també hi ha problemes.

Per altra banda, Falles Populares s'ha relacionat més els últims anys amb altres falles més o menys convencionals, que això és nou també i ha vingut molt de la mà de l'Associació d'Estudis Fallers perquè hi ha gent allí que ens té molt de carinyo. Fins i tot, amb Lletres Falleres i a través del món del llibret, hi ha falles que s'acosten a parlar amb nosaltres. Perquè sí que és de veres que ací en Ciutat Vella jo crec que les falles ens veuen amb cert recel. Ho vinculen molt al Racó de la Corbella i a Ca Revolta i ho vinculen molt a catalanistes”.

3.5.7 Reptes de futur

El futur presenta nombrosos reptes en tots els àmbits del món faller i l'activitat cultural no és una excepció. En primer lloc, Gil-Manuel Hernández, que a més

de director del Museu faller és professor de sociologia i antropologia social a la Universitat de València, reflexiona sobre la relació entre el món cultural i el món faller:

“La relació futura entre el món cultural i el món faller depén en gran mesura de la gent jove, encara que jo no sóc massa optimista sobre la gent jove a les falles. Molts hem pensat que una renovació generacional amb gent que ha estat escolaritzada en valencià i que ha tingut accés a un altre tipus d'educació o a un entorn digital generaria canvis. Però em fa la sensació que els casals són mitjans de socialització però també de socialització endogàmica. És a dir que, al final, la gent jove que es queda en els casals de la ciutat de València està reproduint els mateixos codis que han rebut dels seus avantpassats i eixos codis reproduïxen, un poc a lo Bourdieu, les maneres d'actuar de lo que se suposa que ha de ser el *habitus* faller: lo procedent, lo reglamentari, lo normatiu. Aleshores, canviar això és molt problemàtic. Et converteixes en un heretge, en un sospitós i, o tens un grup jove i prou ample que et faça costat i poc a poc vas fent, o sinó em dóna la sensació que es produeix una espècie de selecció natural perversa en el sentit que queda la gent que està més adaptada a les regles de supervivència del casal. Perquè el que se n'isca, en principi, va a tindre en contra a la gent i això jo crec que està parant un poc la cosa”.

Per contra, la visió de Carme Sabater, presidenta de la Falla Lepanto - Guillem de Castro, sobre la joventut fallera és més positiva:

“Jo m'imagino que tenim ja altres actituds i hi ha gent jove que ve a les falles i entra amb idees noves”.

José Martínez Tormo aporta també als reptes de futur a les falles la seua perspectiva sobre el paper que hauria de jugar la gestió cultural:

“A la gestió cultural jo crec que tenim un repte en tots els àmbits i és demostrar que la nostra activitat és positiva i que eixa activitat no la pot fer qualsevol o no la pot fer qualsevol en igualtat de condicions. Podem agafar a una persona i pot organitzar una setmana cultural però el gestor cultural segurament pot organitzar-la millor perquè li dona un contingut, perquè fa un estudi abans de temàtiques i de públic i perquè sap com millorar eixes coses. Jo

sóc molt ingenu en eixe sentit i pense que la gestió cultural hauria d'estar immersa dins de les activitats festives, però això no és fàcil i al final costarà molt d'aconseguir.

A més, jo sempre dic que la gestió cultural hauria d'estar present en les comissions de falla en dos vessants, o bé estant els gestors culturals professionals dins o bé ensenyant a la gent a fer gestió cultural. Probablement la segona opció siga la més factible a dia de hui però, evidentment, calen programes de formació en gestió cultural per als fallers, cosa que ja no em va donar temps a fer a la Junta Central Fallera”.

Per al futur de l'Associació d'Estudis Fallers, el president Jesús Peris, més enllà de projectes concrets, expressa un desig:

“Seria desitjable que desapareguera d'una vegada per totes eixa desconfiança a l'intel·lectual i la doble normativa, que és una cosa que a la resta del país és remota però ací en València encara és un problema perquè el concurs de Lo Rat Penat continua sent secessionista. Està bé crear la plataforma de les Lletres Falleres per a compensar això, però lo desitjable, la utopia, seria que algun dia el premi de lo Rat Penat, que és el que té més de 100 anys estiguera dins de la plataforma de les Lletres Falleres i no que siguem l'enemic per a ells, que és el que som ara mateix”.

Al seu torn, Òscar Rueda parla dels projectes futurs i de les assignatures pendents del Casal Bernat i Baldoví:

“Tenim en ment l'edició d'un altre llibre. La idea és que cada any o cada dos anys isca una publicació nostra per a mantindre també, no sols eixa part més activista, sinó també un poc de reflexió i d'investigació.

A banda, la nostra assignatura pendent seria tindre més representació o aplegar més a pobles que són potents des del punt de vista de les falles com Gandia, Xàtiva, Alzira als que en estos moments no tenim encara massa representativitat. Curiosament sí que en tenim en Alacant i en Elda però per circumstàncies, ja que hi ha membres del Casal que són d'allí i sí que hem pogut moure eixes accions”.

La Federació de les Lletres Falleres també té en ment intentar pujar la participació als seus premis a més d'altres objectius, com comenta el president Hugo Morte:

“El principal objectiu seria augmentar la qualitat i participació en el Cap i Casal del llibret en valencià. Per a això, anem a fer moltes rodes de premsa i procurar tindre molta visibilitat a la Ciutat de València.

Per altra banda, volem fer la festa cada vegada més divertida i interactiva i, si cal, fer alguna remodelació per a que siga més lleugera. Crec que tenim creativitat i ganes per a fer la versió 3.0”.

La Federació de Falles en Especial Ingeni i Gràcia, segons el president Ximo Berlanga, es planteja tornar a fer el Congrés nacional d'Ingeni i Gràcia.

Entrant en el tema de les institucions museístiques, la directora del Museu de l'Artista Faller, Pilar Luna, es marca com a objectius “la promoció de l'ofici d'artista faller, la posada en valor de les peces que conformen la seua col·lecció i la restauració científica de les peces per tal de recuperar l'autoria original de l'obra”.

A l'altre museu de temàtica fallera de la ciutat, el Museu Faller de València, el director Gil-Manuel Hernández explica quins serien els plans de futur que adapten el museu a l'època actual:

“El futur passa perquè este museu que actualment ocupa 1.800m² passara a ocupar els 4.800m² que té tot l'edifici. Però eixa diferència està ocupada per Junta Central Fallera. La proposta nostra i que l'alcalde també ho té clar, és que les oficines de JCF es facen en un altre lloc i que açò es transforme en un museu integral, una espècie de museu etnològic de les falles on hi haja una visió completa de la festa fallera, no sols ninots sinó també, cartells, insígnies, les falleres, pirotècnia, sociabilitat, indumentària, literatura, tot. Les falles són una gran mostra etnològica i antropològica i cal veure-la en la seua integritat i d'una manera lo més didàctica i atractiva possible per al públic. Si volem desestacionalitzar el turisme de falles, este museu és capital i ha de reproduir el que és la festa. Hi ha dos plantes més i saló d'actes. Ho tenim tot per a fer-ho, però això implicaria molta inversió en personal, que ara no tenim.

Hi ha un pla de futur però sobretot la meua idea és connectar el museu faller amb el món faller, portar el museu als casals, poder fer activitats als casals, que vinguen xiquets a passar la nit, introduir activitats didàctiques per a comissions, fer itineraris temàtics de ninots, organitzar visites guiades de forma regular, però això ja serà de cara a l'any que ve. També hem d'introduir una nova museologia, el tema de l'audiovisual, una app, una botigueta. Tot això ho tenim en el cap.

Una altra idea és portar ací el Centre de Documentació de la Festa que està tancat des de 2011 i reobrir-lo. A més, volem acostar-nos a un turisme familiar, un turisme de comissions falleres i un turisme cultural de qualitat, eixos són els tres nínxols de mercat”.

Hernández, més enllà del museu que dirigeix, també fa referència a la necessitat de professionals formats per a gestionar el patrimoni faller:

“El gran repte que tenim en l'horitzó el proper novembre és la declaració de les falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat. La pregunta és, com això és reversible, i ara què? S'han de fer moltes coses, una d'elles és tindre gent formada per a gestionar les falles. Jo diria que la raó principal del Postgrau en Falles a l'ADEIT és eixa. Cal generar un marc acadèmic de formació reglada d'alt nivell de professionals que es puguen ocupar de la gestió de les falles, sabent que les falles són ja patrimoni de la humanitat.

Per això el postgrau està orientat a qualsevol professional que vullga tindre una visió holística, antropològica, integral i rigorosa de la festa fallera. Hem de deixar molt clar que no es tracta de formar artistes fallers ni de formar fallers sinó professionals”.

A l'assemblea de les Falles Populars i Combatives també es plantegen quin futur volen per a la seua iniciativa. Lluís Benlloch, un dels membres, ho explica:

“Hi ha un moment que nosaltres diem, no volem fer una festa massiva de fer concerts per a 800 persones. Nosaltres volem ser la festa referent per a la gent que se mou o viu en Ciutat Vella i lo bonic és impulsar coses semblants a Benimaclet, al Cabanyal, a Mislata, com la Delicà a Gandia, a Moncada, al Port de Sagunt. Anar estenent-ho.

Per això hem sigut impulsors de la Junta Solar Fallera, que és la Junta que agrupa a les Falles Populars i combatives d'altres barris de València, sobretot Benimaclet, Cabanyal, Ciutat Vella, Mislata i Campanar que es va sumar l'últim any”.

Salvador Carsí, Delegat de Cultura de la Junta Central Fallera, expressa, pensant en el futur, com afronten la tasca des de la delegació:

“Som una delegació que acabem d'arribar i tenim molts projectes. L'avantatge és venim molta gent de l'altra banda. Tenim moltes idees. Evidentment, el temps se'ns ha tirat damunt però poc a poc a anirem canviant.

Enguany volem donar a conèixer el concurs de teatre a la gent jove. És gratuït i és el concurs de teatre amateur més important de l'estat espanyol que reuneix a catorze o quinze mil persones i és debades i està molt poc promocionat”.

A la Falla Quint - Pizarro de Mislata tenen precisament, entre altres projectes, formar un grup de teatre. Un dels seus fallers, Fran Cervera, es mostra confiat i diu:

“Tenim la sensació que hem de pujar un poquet el nivell, pujar el llistó. Estem veient que les falles estan evolucionant molt, que la festa va cap a avant i nosaltres no podem quedar-nos arrere. Sense voler lluitar per cap títol, però sí que volem pujar un poquet. Hem de fer coses diferents, atrevir-nos a muntar una setmana cultural forta, a fer altres coses amb el llibret, atrevir-nos a que la gent tinga unes altres motivacions a banda de lo que és la festa. Si passa este exercici i fem les quatre coses ben fetes i la gent veu que va bé, la cosa anirà a més”.

Parlant de comunicació, Mar Piquer, de la Falla Plaça Lope de Vega, creu “que hem de creure'ns-ho una miqueta més i que la gent que agafe el càrrec de delegada de comunicació i xarxes socials de la falla ho professionalitzen. Crec que s'han d'utilitzar per a donar-se a conèixer al públic”.

Per a Miguel Arraiz, el potencial transformador de la festa fallera és molt gran i així ho transmet amb les seues paraules:

“Jo sempre dic que les falles podrien ser la millor festa del món però no ho són perquè no volem aprendre. I en això estem, en utilitzar les falles, en

utilitzar l'art sempre com a ferramenta o com a arma de destrucció massiva per a trencar eixes coses que estan establertes en el temps i que repetim any rere any sense saber perquè. Crec que s'ha d'utilitzar l'art i la societat per a anar canviant eixes coses i, almenys, plantejar-nos si allò que estem fent any rere any ho fem per alguna cosa. Crec que eixe és l'objectiu de les falles i això és el que fem al carrer”.

Per últim, José Martínez Tormo aposta per “fugir del cognom faller com a cosa despectiva i apropar-nos a altres entitats”. Per a ell, “quedava molt per fer i queda molt per fer”.

3.6- Discussió al voltant de la cultura i les falles

Amb la intenció de seguir aprofundint en la multiplicitat de visions existents al voltant de la festa de les falles en general i de la seua activitat cultural en particular, la segona ferramenta utilitzada a aquesta investigació ha estat el grup de discussió.

El principal objectiu era incidir en la diversitat que havia quedat ja reflectida de forma individual a les entrevistes personal però, en aquesta ocasió, propiciant un diàleg directe entre les distintes postures. Per tal d'assolir la suficient varietat es van seleccionar cinc persones tenint en compte múltiples variables com la pertinença a associacions culturals relacionades amb les falles, les tendències ideològiques, la pertinença a comissions falleres amb perfils i característiques diferents, el gènere, els graus d'implicació en la festa o la trajectòria professional.

Finalment, el grup quedà conformat per Enrique Collado (periodista i comunicador especialitzat en falles), Antoni Colomina (artista plàstic, restaurador i membre de l'ADEF), Núria Lloret (membre de la comissió de la Falla Arrancapins), Joan V. Ramírez (poeta festiu, membre de Lo Rat Penat, del Casal Bernat i Baldoví i de la Falla Regne de València - Duc de Calàbria) i Teresa Broseta (escriptora i fallera de la comissió de la Falla Quart - Palomar).

El grup tingué lloc el 26 de gener de 2018 a la seu del Consell Valencià de Cultura, situada al número 3 del Carrer Museu de València i es basà, per una banda, en una sèrie de preguntes preparades amb antelació i, per l'altra banda,

en l'exploració de les temàtiques que anaren sorgint de forma espontània al llarg de la conversa.

3.6.1- Prejudicis i distanciaments

L'àmbit faller és complex i està influenciat per múltiples condicionants històrics, sociològics o polítics que resulten necessaris per a contextualitzar el fenomen de l'activitat cultural fallera. De fet, van ser els propis membres del grup de discussió els qui feren referència a les circumstàncies que s'aniran veient a continuació com a elements essencials per a entendre el panorama actual faller.

Les últimes dècades han estat marcades per un cert distanciament entre les falles u allò que es podria nomenar la resta de la societat o la societat civil. Són molts els prejudicis existents i, de fet, Enrique Collado afirma fins i tot que "el terme faller sempre ha sigut molt pejoratiu".

Per a Antoni Colomina, "falta una certa sensibilització per part de les institucions de la cultura. Però moltes vegades també és responsabilitat dels fallers obrir-se". Colomina explica aquesta idea i argumenta:

"Jo no sóc faller ara però sóc "faller en excedència" i ho visc d'una manera un poc més tangencial però sí que he tingut eixa sensació de qüestionar perquè són els fallers els únics que han de decidir sobre les falles. Perquè la societat en general no podria decidir sobre les coses? Les falles no són només dels fallers. A més, si reben finançament públic, perquè, per exemple, jo he de pagar un tant per cent de la falla dels impostos públics i després no puc decidir sobre certes coses si no sóc faller? Aleshores, jo crec que el canal hauria de funcionar en els dos sentits. Per una banda, la societat hauria de veure amb altres ulls les falles i despullar-se de prejudicis que portem arrastrant ja molt de temps, però, per altra banda, els fallers haurien d'intentar obrir-se i gestionar les falles a través de la societat civil".

Al seu torn, Joan V. Ramírez, com a faller en actiu, replica:

"Respecte a si la societat ha d'influir en les falles, i les falles també en la societat. Als fallers també se'ns deixa de costat moltes vegades a l'hora de decidir com han de ser les falles. Per exemple, al ban de falles. S'ha cridat a moltíssima gent que ha donat la seua opinió i de fallers a lo millor un o dos, la

Interagrupació i un que passava per allí. A més, a la comissió de seguiment de la UNESCO, la representació fallera és mínima”.

Núria Lloret, també fallera en actiu, es mostra d'acord amb la necessitat d'obrir-se a la societat per a reduir el distanciament d'una part de la població:

“Jo crec que és un tema de comunicació i d'obrir les portes. La societat pensa que tot el que es fa es fa perquè els fallers volen. És una qüestió de comunicació, per a que la societat entenga que els fallers moltes vegades fan el que diu l'Ajuntament, no moltes, sinó sempre perquè si no, no plantes”.

A més a més, Lloret parla sobre un altre tipus de fractura que, com a professora de la Facultat de Belles Arts de la UPV, coneix molt bé. Es tracta de la separació que existeix entre les falles i el món de l'art i de l'acadèmia:

“Jo volia ser un poc políticament incorrecta amb ma casa. No amb la meua falla sinó amb la Facultat de Belles Arts. Jo estic un poc farta de veure gent que fa cultura amb majúscules sostenint eixa postura de *gauche divine* que pensa que les falles són casposes. Ho he escoltat contínuament, tot i que ara pareix que hi ha molta gent en escultura que comença a veure que es pot fer innovació en les falles i que aporten treball.

Quan em vaig apuntar a la falla, jo feia *performance* artístic i, quan els vaig dir als meus companys d'una associació d'art conceptual que també estava en una falla, pensaven que estava mal del cap. En els últims vint anys, jo crec que esta qüestió ha sigut horrorosa, perquè, al cap i a la fi, si la gent que és creativa i que està formant a creatius haguera estat més involucrada a les falles, a lo millor ara no tindriem eixa separació sinó que haurien evolucionat d'una altra manera. Per exemple, si un tio que és un bon escultor entra en una falla i porta la direcció artística de la falla amb l'artista faller, probablement tindrem una falla més innovadora i més canviant”.

Teresa Broseta, escriptora i fallera, es mostra completament d'acord amb Núria Lloret i denuncia l'existència d'etiquetes negatives vers el món faller:

“Tu dius vint anys, i trenta també. Tota la vida la pregunta era: “Tu què fas en una falla?” En el món literari, en el món polític, tu no podies, per exemple, ser d'un partit comunista i ser faller. Hi ha unes etiquetes i la pregunta eixa de tu què fas en una falla és contínua”.

A més a més, afegeix Lloret: "eixa separació fa que, a la fi, cada vegada hi haja més separació".

No obstant això, Broseta es mostra esperançada: "Jo pense que s'està invertint la tendència o jo vull pensar que s'està invertint. Hi ha una mirada diferent del món de la cultura al món de les falles".

Per altra banda, la relació del col·lectiu faller amb els respectius veïnats també ha donat origen a nombrosos conflictes en els últims anys, situació sobre la que Joan V. Ramírez comenta:

"Darrerament s'està creant un fals enfrontament entre veïns i fallers que està jo crec que inclús alimentat".

Aquesta problemàtica la denuncia també Núria Lloret i apunta, com a una de les possibles causes, cap a una utilització política dels conflictes fallers:

"Eixe confrontament jo crec que ha sigut també creat i mobilitzat d'una manera i, a més, totalment utilitzat políticament. No som capaços d'involucrar més a la societat en eixa riquesa que tenim per a que, almenys, no senten les falles com a un contrari i per a que, encara que no participen directament, tampoc estiguen directament en contra.

És un tema de comunicació i de separació de la política, perquè també, i és la veritat, hi ha molts polítics que han utilitzat les falles com a ferramenta i això ha fet que els qui no són d'eixe costat digueren que són la ferramenta política de tal partit i això no és de veres. És una qüestió que jo crec que la gent jove deuria d'anar llimant i començant a dir que no, que açò són associacions culturals amb gent que té moltes maneres de pensar i de treballar i que estem fent cultura i estem fent patrimoni, sobretot patrimoni".

Finalment, per tal de desmuntar l'associació de les falles amb el conservadorisme polític, Ramírez incideix en que "hi ha gent de molts tipus dins de cada comissió". Al seu torn, Broseta creu que cal desterrar de la societat la visió "monolítica que creu que tots som lo mateix".

Per últim, Lloret afirma que considerar que les falles són molt conservadores "no és de veres. A les falles hi ha tot tipus de gent, gent de tots els caràcters polítics, gent d'interessos totalment diversos i eixa visualització de l'entorn faller com a clàssic, conservador i tal és una utilització política".

Com apunten els membres del grup, les falles han estat envoltades de nombrosos prejudicis que han estat, al mateix temps, causa i conseqüència d'una multitud de fronteres que s'han alçat entre les falles i àmbits com el de la intel·lectualitat, l'acadèmia, l'art contemporani, certs partits d'esquerra o, fins i tot, els habitants no fallers dels veïnats on planten els monuments i desenvolupen la festa.

D'una banda, les falles han adquirit connotacions negatives que sembla que encara no han pogut ser desterrades del tot com la festa descontrolada, la coentor o un extrem conservadorisme polític i social. Totes aquestes divisions acaben per condicionar el desenvolupament de tots els aspectes de l'activitat fallera, també el cultural, i dificulten un dels desitjos expressats al debat que és la implicació i la connexió de les falles amb la societat civil.

3.6.2- Característiques i situació actual de l'activitat cultural fallera

Al llarg de la discussió també es va reflexionar al voltant de la situació actual de l'activitat cultural fallera i es van definir algunes de les característiques més destacables.

L'escriptora i fallera Teresa Broseta assenyala que, pel que fa al públic, aquest té un marcat perfil faller:

“Moltes vegades, pel fet de portar el cognom faller, qualsevol activitat, siga la que siga, es veu reduïda a un consum intrafaller. Eixe és un problema. Quin és el públic de les obres de teatre que es fan? La gent de la pròpia falla i la gent d'altres comissions, qui pensa que pot ser un rival o qui té curiositat per saber què fa un altre”.

Núria Lloret, que comparteix aquesta visió sobre els assistents al concurs de teatre, afegeix:

“Jo crec que és una qüestió de comunicació. La gent jo crec que pensa que és un tema tancat per als fallers. No se perquè però sempre ha sigut així. Porta molts anys i no hi ha manera de canviar-ho”.

Joan V. Ramírez, faller de Falla Regne de València - Duc de Calàbria, creu que el poder d'atracció del públic també depèn de cada comissió:

“Hi ha comissions que evidentment atrauen i altres que estan de pas. Lo mateix que amb els apropòsits de les presentacions. En un apropòsit de la nostra presentació no cap ni una ànima, ni una agulla”. Però indica també que el públic és intern i que “sols ens enterem els fallers i això que no cap ni una ànima”.

A més a més, Lloret destaca que el moviment teatral faller de València és una autèntica cantera de professionals de les arts escèniques:

“Molts no saben que molta gent que està treballant en temes de teatre començà a les falles perquè són un lloc on, des de molt xicotet, comences a perdre la por escènica. També és una forma de veure si t'interessa, per exemple, l'escenografia. Hi ha qui col·labora en la part més artística, altres en la part més d'exhibició i jo crec que açò fa que, a banda de tindre una activitat, hi haja la possibilitat d'interessar a gent en el teatre”.

Un altre dels aspectes assenyalats com a importants per a definir el panorama del fenomen de la cultura fallera ha estat la influència de les subvencions.

Joan V. Ramírez explica l'origen d'aquesta tendència i el situa fa aproximadament uns deu anys:

“Fa aproximadament una dècada, un poquet més potser, pràcticament se'ns obligà a les falles a convertir-nos en associacions culturals per a rebre uns diners que no podríem rebre d'una altra manera i totes les falles s'han hagut de convertir en associacions culturals. Però clar, al final de l'exercici, hi havia una memòria d'activitats i eixa memòria d'activitats s'havia d'omplir. De colp a repent, València s'ompli de setmanes culturals. Són prop de quatre-centes falles, imagina't la de setmanes culturals que ens eixirien al dia. Repetició darrere de repetició. Acudeix relativament poca gent. Pràcticament ens veiem els mateixos, actuem els mateixos i tot en este sentit”.

Al seu torn, Antoni Colomina afegeix que “moltes vegades tota la cultura es fa simplement per a cobrir l'expedient”.

Per altra banda, la majoria coincideixen en assenyalar el percentatge baix de gent interessada en organitzar activitats culturals i el poc de recolzament que tenen en ocasions.

Ramírez es pregunta: "Inclús en les comissions, entre cometes, que més cultura fan, quin percentatge de gent està interessada o clavada en això?". Després, ell mateix conclou que "la comissió Heineken sempre és superior a la comissió cultural".

Teresa Broseta, responent a Ramírez, diu que segurament "uns quants, dos o tres. Però al final, d'alguna manera, la falla et permet fer coses que t'agraden. Vull dir, per exemple, en el meu cas és el teatre. Em permet fer-ho. Que tota la comissió no està involucrada? Que tots no recolzen? Clar, però no passa res. Hi ha un grup de gent interessada, que estaria molt bé que en foren més, sí. A poquet a poquet la gent se'n puja al carro però espaiet, sense presses. I és normal. Hi ha qui només vol baixar a jugar al parxís i també està en el seu dret".

Quan es llança la pregunta de si creuen que tot aquest volum d'activitat deuria organitzar-se més, les opinions divergeixen. Joan V. Ramírez i Teresa Broseta ho veuen impossible o molt difícil mentre que Antoni Colomina discrepa i argumenta:

"Jo no ho veig descabellat. És a dir, és un poc la qualitat per la quantitat, no? Però també passa amb moltes altres vessants. Per exemple, quan prepares un llibret, vinga l'article o quan fas la falla, quan més gran millor. I dius escolta, anem a veure, quin tipus de cultura volem? És a dir, jo preferisc a lo millor un llibret, que no deixa de ser un anuari de la falla, però si vols fer una cosa més cultural i ja posats a incloure articles científics, no en claves tants però fes una tria. No cal fer-ho amb un comitè científic, o sí, perquè no? Perquè després no aconseguiràs un premi? Al final és un poc a lo que anem".

L'activitat cultural de les falles és diversa i múltiple. Entre tota aquesta varietat el llibret és, indubtablement, un dels elements que destaquen. Joan V. Ramírez diu al respecte:

"Hi ha comissions que ja s'han cansat de fer la setmana fallera i es dediquen a fer el llibret. Més que fer un llibret a fer una monografia d'alguna cosa anual que en el centre té el nucli que és la explicació i la relació de la falla. Hi ha moltíssims vessants però no podem acudir a tot. Perquè hi ha massa".

Núria Lloret també incideix sobre la idea de varietat:

“Al moment més àlgid de la nostra falla, que van ser els 80 i els 90, cada activitat es treballava com una cosa principal per a la falla i el llibret era una cosa principal. Manuel Vilaplana ha fet uns llibrets, i segueix fent llibrets per a altres, que eren una obra d'art. Estem parlant de coses que ho poses tot dins de la falla i pareix com un refregit, però no és la realitat. Fer un bon llibret necessita de gent que escriga bé i que ho tinga clar. Fer una bona falla necessita de lo mateix i de un artista faller que tinga una línia clara del que vols fer. Fer teatre també.

O siga, estàs fent cultura molt divergent dins del mateix sac. Perquè un grup de teatre d'aficionats, per exemple, fa només teatre i no fa un llibret. Els demanem a les falles que ho facen tot bé i no és la realitat. A lo millor és una qüestió, per exemple, de que les falles que són millors en temes de teatre o de presentacions, s'encaminen per eixe costat. Però clar, tampoc li pots imposar res a ningú perquè és una qüestió lúdica. Si la gent vol fer coses, pot fer-les. I si agrada bé i si no també. Perquè és una qüestió d'oci”.

Fins i tot, amb aquesta varietat Joan V. Ramírez considera que “estem realment creant una cultura nova i diferent de lo que ha sigut la fallera tradicional”.

Per altre costat, Antoni Colomina recalca amb exemples l'aspecte de la transmissió intergeneracional a l'activitat cultural fallera:

“No és el mateix obsessionar a una xiqueta dient-li que quan siga gran ha de ser la Fallera Major que parlar-li del grup de teatre tan bo que tenim en la falla. No és el mateix, la cultura que eixirà d'una generació a l'altra d'eixa falla jo crec que és molt important”.

Reflexionant també sobre la transmissió intergeneracional, Ramírez comenta que “un dels problemes fonamentals que tenim per a atraure a la joventut és la creació del punt de trobada i, què és el que succeeix? Que hui és cultura important dins de les falles una el playback i per a mi el playback no té res de tradicional ni res de faller”.

Per altra banda, l'artista plàstic i restaurador Antoni Colomina convida a la reflexió sobre la professionalització i l'amateurisme al món faller:

“Jo volia apuntar simplement que cal que reflexionem també, fins a quin punt les comissions busquen la professionalització de les tasques dins de la falla? O siga, s'ho xuplen tot els fallers? O contracten gent de fora? Vull dir, per exemple, la maquetació del llibret la fan els propis fallers? Si té un dissenyador dins de la comissió, potser”.

Joan V. Ramírez comenta que “en teatre sí que hi ha fitxatges”. Però per a Teresa Broseta la tasca l'assumeixen sempre els membres de la comissió i explica que “hi ha de tot, clar. Hi ha gent que té gràcia o que és professional. Gent de fora, no. És qui pot, qui té temps o qui sap mínimament fer-ho. Potser algú diu mira jo no ho he fet mai però jo crec que podria. A lo millor el primer any no ix massa bé però, si ho has fet un any, ja estàs encarregat per a sempre”.

El comunicador Enrique Collado observa una diferència notable dins de les activitats culturals en funció del grau d'elaboració del missatge, que defineix com la diferència entre la superficialitat i la reflexió:

“Per a mi hi ha dos tipus d'activitats en les falles, una que és la pseudocultural i altra que és la cultural en realitat. Sense voler ser sectari però jo crec que les falles moltes vegades s'arrossequen per l'associacionisme fàcil i superficial que tenen. En el moment en que es dóna una subvenció, tot el món s'agarra a la subvenció, siga o no cultura o lo que vinga.

Anem a imaginar que definim la cultura com a mode de vida, entre altres coses, arrelat a una geografia, a una personalitat, a un tipus de caràcter, i en una època. Aleshores, de totes estes coses, quantes passen de veritat en un fenomen cultural d'una falla?

Evidentment, tot el que d'alguna manera representa els conceptes que hem dit seria cultura. Però jo crec que és molt diferent, per exemple, fer una obra de teatre que porta una quantitat d'hores, d'assajos, de milers de coses, de muntar una exposició de bandes de falleres majors, amb tots els meus respectes. Són dos activitats culturals? Sí. Però jo crec que hi ha una diferència en essencial en el món de la cultura que és la feina i el que es vol dir. Al final, una activitat cultural és comunicació també i el treball d'elaborar el missatge és molt diferent en un cas i en l'altre.

Al final, si vos fixeu, anem sempre a lo mateix, a la diferència entre la superficialitat i la reflexió. Tenim un exemple també molt clar: tu fas una exposició d'espolsins o qualsevol xarrada d'indumentària i la reacció de la gent és brutal. Mentre que, per a mi, la cultura va molt més lligada a l'experiència vital humana. Hi ha una xarrada que va fer la falla de Núria Lloret i que jo vaig gravar que era sobre dones falleres. La gent veu el títol i pensa que és més de lo mateix i per a res. Des del punt de vista de l'experiència humana, per a mi va ser brutal. O siga, no ens hem de fixar només en la imatge visual. Amb el cas de les falles passa igual, vegem la falla i tot el món diu què bonica o què lletja sense apropar-se a llegir els textos, mirar les escenes, ni intentar correlacionar-ho tot".

A més a més, Collado fa una relació de tots els elements que ell considera condicionants de l'activitat cultural:

"Les activitats culturals a les falles estan condicionades totalment al voltant de quatre punts. Per a mi, per exemple, un punt és el lideratge. El lideratge és fonamental en una falla per a iniciar una activitat cultural. En l'àmbit del teatre, per exemple, si pensem en Sevilla - Dènia amb Carles Galiana o, si vegem Pobla del Duc - Duc de Gaeta, si no estiguera Marcos Soriano segurament seria una altra falla molt diferent. Amb la qual cosa, el lideratge em pareix absolutament fonamental. I això ho veig típic quan parlem de la cultura culta de falles.

Quan arriba Carles Galiana comencen a tematitzar i a fer moltíssimes coses perquè arriba un líder. En Castielfabib quan arribà Miguel Arraiz canvià totalment el concepte, començà a fer participar a tot el barri, a tota la gent i a fer activitats populars on la gent i tot el barri participà en la construcció de la falla. Però fins que no arriba Miguel no es feia això. En Lepanto - Guillem de Castro, igual, arriba l'artista que arriba i canvia tot el concepte i fa cultura popular i participativa, murals on la gent escriu i posa la seua opinió i la seua expressió. Són persones que defineixen moltíssim, excepte aquells casos com Na Jordana en què porten una línia comunicativa ja des dels seus orígens. O com Arrancapins.

També hi ha un component que és la genètica fallera. Vaig a posar un exemple com és Na Jordana. Na Jordana, per a mi, és genètica fallera perquè açò ho arrossega des del pare de Pere i segurament abans del pare de Pere no sé si n'hi havia gent però veus una línia comunicativa i cultural molt definida des dels orígens, des de la genètica d'eixa comissió. Amb la qual cosa, jo crec que això també és molt diferenciable d'altres activitats o d'altres falles que fan activitats culturals molt més superficials. No és lo mateix que, com en aquest cas, portar una línia i una trajectòria de més de quaranta anys fent cultura de la treballada, de la conscienciada i de la participativa. Perquè ahí intervé un element fonamental per a mi que és la participació, la cultura popular participativa de la pròpia comissió de la falla”.

Teresa Broseta i Antoni Colomina comparteixen la importància del lideratge. Broseta comenta que “cada activitat té sempre una o dos persones que són les que tiren del carro” i Colomina afegeix que “una vegada es dona de baixa eixe faller, hi ha un buit”.

A més a més, Núria Lloret aporta la seua experiència personal a la Falla Palleter - Edrudit Orellana i diu:

“La nostra falla va tindre uns anys molt potents perquè hi havia una gent molt potent. Però es barallaren, cosa que de la que jo m'he enterat posteriorment i la realitat és que és de veres que es nota eixa falta de lideratge. Això fa que, igual que quan vas cap a dalt pugues, quan vas cap avall la gent comença a anar-se'n fins que arriba un moment en què es puja una altra vegada. Pot ser un punt d'inflexió o no”.

Enrique Collado afegeix dos condicionants més a l'activitat cultural de les comissions falleres valencianes:

“Hi ha un altre condicionant que és el punt de trobada d'il·lusió. Quatre o cinc persones es troben a una falla , es proposen fer alguna cosa i es genera una il·lusió. Això és molt important des del meu punt de vista perquè, segurament, afecta més a les noves generacions, als fallers més joves. Quan vegem gent jove que munten playbacks o qualsevol altra activitat, a lo millor és un punt de trobada d'il·lusió. I jo afegiria un últim punt que també pense que

és important a l'hora de valorar la cultura en les falles i és la repercussió mediàtica.

Per tant, la cultura en les falles crec que està molt condicionada per els quatre aspectes que he dit i crec que, valorant el potencial de influència en la cultura de cadascun d'eixos aspectes, es podria fomentar molt més i fer una millor cultura, que no vol dir que la que la que s'està fent no siga bona”.

Per últim, es va discutir sobre la importància de premis i concursos i la seua influència sobre l'activitat cultural fallera.

Per a Joan V. Ramírez, són “vitals”, definició compartida per Teresa Broseta que diu:

“És odiós però és vital per la il·lusion de la gent i perquè clar, si el concurs implica una subvenció per minsa que siga, perquè veges com són les de teatre, dius va, si em dóna per a llogar la furgoneta de carregar el material...

Se sap que les falles pateixen de "premitis". Els palets són les il·lusions. Els premis mouen moltes voluntats. Ho hem d'acceptar com és”.

En definitiva, es pot veure com l'activitat cultural fallera està condicionada per múltiples factors que, al mateix temps que propicien una certa mobilitat i dinamisme, en dificulten la continuïtat. Per exemple, l'amateurisme fa que es depenga molt els impulsos personals de cada moment i de lideratges personals. De fet, l'abandó d'una de les persones clau ha estat una causa freqüent de la desaparició d'activitats culturals i dificulta trobar i mantindre una línia de treball. A més, cal tindre en compte que les motivacions en alguns dels casos són més bé externes com la possibilitat d'una subvenció o d'un premi. Es podria definir, per tant, la cultura fallera com a fràgil però amb una gran capacitat d'adaptació a noves situacions i realitats.

3.6.3- Comunicació

La Comunicació és essencial a l'activitat cultural fallera. Enrique Collado ha assenyalat ja que mitjançant els actes culturals s'hi elabora un missatge i que la repercussió mediàtica és important.

Precisament, l'impacte mediàtic de moltes de les iniciatives culturals falleres, fins i tot d'algunes de les més importants com el Concurs de Teatre, és molt deficient, tal com explica, entre altres integrants del grup, Teresa Broseta:

“En el teatre es nota molt perquè tota l'activitat del Concurs de Teatre es fa a La Rambleta, però La Rambleta no incorpora eixes obres en la seua programació, ni en Internet ni en res. Vull dir, que no hi ha un accés fàcil a saber quines coses es fan. És una llàstima, perquè es fa molt de treball amb poca repercussió pública”.

Núria Lloret també lamenta la manca de difusió i de repercussió:

“Crec que és molt estrany que en una comunitat on hi ha molta tradició de teatre a les falles, després això no arribe al que és l'ús del teatre fora de l'àmbit faller. Per lo mateix, perquè a lo millor la gent de fora no va al teatre de falles perquè posa falles però els fallers, molts d'ells, tampoc van després al teatre diguem de recorregut. Jo crec que és com una dissecció”.

Collado afegeix que “el teatre no té ni de lluny la repercussió mediàtica que hauria de tindre. A mi em sembla que el teatre faller és absolutament fantàstic i bestial i brutal però el que no va a La Rambleta i es preocupa, no ho veu, ni ho gaudeix ni res de res. I això ja és un problema comunicatiu molt més greu, que és dels mitjans de comunicació que no donen la difusió que haurien de donar. Qui diu això diu també altres coses, com els llibrets. Es podria fer molt més per a fomentar la lectura de llibrets perquè moltes vegades veiem llibrets molt ben treballats però que no els lligem ni quatre de la comissió”.

Al seu torn, parlant de repercussió, Joan V. Ramírez assenyala que “els Betlems és de lo que més repercussió mediàtica té. Ixen en tots els periòdics i són atractius per a tots” i Collado afegeix que, per això mateix, “és una activitat que no li veus perill de desaparèixer”.

Va ser també molt criticada per part dels membres del grup la línia comunicativa dels mitjans de comunicació respecte a les falles.

Per exemple, el comunicador Enrique Collado defensa que “els mitjans de comunicació, en comptes de parlar tant d'espòlins, haurien de fer una neteja absoluta brutal de cervell a la resta de la societat valenciana del concepte que tenen de faller, fallera i falla. Haurien de mostrar allò que realment s'ha de

mostrar. Eixa és una tasca de difusió dels mitjans de comunicació i de la classe política i de les institucions que alimenten tot això”.

En la mateixa línia que Collado, Joan V. Ramírez denuncia que “últimament estem patint moltíssim amb els mitjans de comunicació perquè lo únic que estan traient són notícies negatives de les falles i, a més, estan exportant-les a nivell nacional. Per exemple, jo mai he sigut masclista i és una de les coses que han utilitzat per a donar propaganda negativa de les falles fora de València. El fet de visualitzar una cosa de forma tan generalitzada ha fet molt de mal”.

Collado afegeix que “estem totalment dominats pels impulsos negatius i és també un problema de comunicació viciada i d'oportunitat. Et puc donar vint mil raons i arguments per a traure demà un titular, com a mínim, tan interessant com tot allò que s'està parlant de les falles en sentit negatiu. Anem a un taller o a un assaig de teatre o d'una presentació, mil coses per a no traure sempre lo mateix”.

Antoni Colomina es mostra d'acord amb la resta i insisteix:

“És important incidir en el tema dels mitjans de comunicació. El que no pot ser és que hui l'únic tema del que estiga parlant-se siga de quin color serà l'espolí de la Fallera Major. A més, és que quan parlen de l'espolí no busquen l'element patrimonial”.

Per altre costat, referint-se a la promoció i difusió turística, Teresa Broseta comenta que “ara s'estan començant a fer *souvenirs* fallers per a vendre'ls als turistes. Fins ara, estava tan menyspreada la festa que ni això havien sigut capaços de fer. A més, no pot vindre tot el món eixa setmana de març però qui vinga en qualsevol altre moment de l'any ha de tindre accés a conèixer d'alguna manera els fonaments de la festa”.

No obstant això, els participants del grup de discussió no limitaren la comunicació als mitjans de comunicació sinó que destacaren la importància de l'àmbit educatiu. Per exemple, Núria Lloret comenta que caldria “organitzar amb els xiquets dels col·legis més visites als artistes fallers”. A més, Broseta apunta que seria una forma de fer que “pensen que és una professió com una altra”.

Fins i tot, Lloret veu als col·legis la capacitat de fer connectar amb les falles a "la gent que no està relacionada. Ja hi ha molta gent a València que mai ha tingut relació amb les falles. Quan jo era jove tot el món tenia un familiar o algú. Ara molta gent, com la seua família ha estat fora de les falles des de sempre, té una relació totalment contrària amb la falla".

Per últim, Enrique Collado destaca l'existència d'iniciatives interessants que relacionen les falles amb el món educatiu:

"Educafalles em sembla una cosa importantíssima. Eixe tipus d'iniciatives afortunadament estan començant ara a florir".

Antoni Colomina assenteix i afirma que "és una tendència".

En definitiva, hi ha unanimitat per a assenyalar la manca de repercussió com un dels grans problemes a què s'enfronten les activitats culturals falleres i l'àmbit faller en general. Cal una comunicació més potent, més ampla i que vaja més enllà de les seccions falleres per a impregnar els mitjans de comunicació generals, de vegades massa centrats en informar sobre aspectes negatius o poc essencials de la festa i de la realitat fallera. Tot això, evidentment, sense deixar de banda la necessitat de reflexionar i cuidar més el missatge que transmeten les activitats culturals com a forma de millorar la qualitat i l'atractiu. A més, per altra banda, l'àmbit educatiu també és un objectiu prioritari per a aconseguir una transmissió efectiva dels valors culturals essencials de les falles.

3.6.4- Propostes i visions de futur

La part final del grup de discussió es va dedicar a reflexionar sobre el futur de les falles i, en especial, sobre el vessant cultural.

Joan V. Ramírez expressà, en primer lloc, un desig de trellat en l'organització d'activitats culturals falleres:

"A mi lo que m'agradaria és que, a l'hora de fer un acte cultural o un programa cultural, es fera amb trellat i amb raonament de lo que se vol fer i no fer-ho per fer-ho, que és lo que passa moltíssim. O siga, fer-ho amb base, amb una sola idea i no espentat per tindre la necessitat de fer-ho".

Si s'observa la història recent de les falles, es fa evident que hi ha hagut evolució i canvis en molts dels aspectes com l'ofrena, la indumentària o el model de festa.

Pel que fa a la indumentària i l'ofrena, per exemple, Núria Lloret comenta que als anys 80, a la seua falla, que desfilava per parelles i grups i vestia trage a l'antiga "ens tiraven tomaques" i reconeix que "hi ha hagut molta evolució". Al seu torn, Teresa Broseta explica que quan va decidir no dur banda, "érem tres sense banda enmig de tota una comissió. Ara l'altre dia estava a la presentació i mirava l'escenari i quedaven només tres en banda".

També han sigut significatius els canvis al model de festa, com explica Joan V. Ramírez quan diu que "el problema de convertir les falles en una festa de nit és que no hi ha passacarrers", entre altres causes perquè, com apunta Núria Lloret, "la gent no es vol alçar per a vestir-se".

Per a Teresa Broseta, "revertir això seria molt important. No sé com ho podríem fer però jo crec que passa per retallar els horaris de les revetlles i passa per anar reconduint a la gent a viure de dia i no de nit". Això, apunta Lloret, ajudaria fins i tot a que "la societat no estiguera tan en contra."

Altre dels aspectes que marquen un dels grans canvis de la festa és l'augment de la sensibilització amb problemàtiques com el sexisme.

Segons Enrique Collado, "cada vegada és més difícil clavar-se amb algú, a nivell personal i a nivell col·lectiu. La sensibilització que es viu avui en dia fa que ja no pugues modelar una dona sense plantejar-te moltes coses que abans no es plantejaven com si és sexista o no. Hui en dia, allò que és l'essència de la falla que era la sàtira i la crítica està molt deteriorada en eixe aspecte".

L'escriptora Teresa Broseta, en canvi, veu aspectes positius a aquesta tendència i diu:

"Tornem una altra vegada a la comunicació. Quan es parla del sexisme, a algú se li passa pel cap dir que, a lo millor, també hauríem de plantejar-nos les cançons que sonen en les festes. Al dia següent ja estaven dient que anava a eixir una llista de cançons obligatòries i ja hi havia gent protestant. Per exemple, quan es va fer la campanya per a que la gent deixara de cantar *maricón el que no bote*, també s'ofenien i ara ja no s'ofenen. Potser eixe canvi

que vam fer l'hauríem de fer en més coses. Hem de parlar amb tota la tranquil·litat del món perquè segur que hi ha coses que podem millorar i segur que podem deixar d'ofendre a algú sense deixar de fer humor”.

Antoni Colomina comenta com “és curiós també que eixe distanciament del que parlàvem abans de diferents col·lectius que li han donat l'esquena a les falles faça que, moltes vegades, quan estos col·lectius s'apropen, se n'adonen d'estes qüestions i reivindiquen ara que cal canviar-les. Això està molt bé però arriben vint o trenta anys tard”.

A més, per a Ramírez, aquestes reivindicacions s'estan “fent d'una manera molt poc oportuna” i, segons Broseta, “amb massa preses. S'ha estat trenta anys sense fer res i ara paciència i a poquet a poquet”.

La necessitat d'aplicar i desenvolupar els canvis de manera progressiva és una idea que suscita el consens del grup.

Núria Lloret rebutja les prohibicions i imposicions i dóna alguns exemples:

“Amb la gent que li agrada la indumentària, si tu comences a treballar no sols com és el trage sinó en com s'ha fet, eixa gent a la que li agrada, anirà en eixa direcció. O també, al que li agrada el teatre, el comences a portar i va. És a dir, jo crec que és una qüestió d'intentar recolzar eixes línees, més que de llevar”.

Per la seua banda, Enrique Collado creu “que potser la societat o el món faller no estan preparats per a eixes transicions tan brusques. Tal vegada el món faller és de veres que és molt conservador en moltes coses, entenent conservador com a que rep una herència de molts anys de fer sempre lo mateix. És veritat que és difícil fer canvis al món faller de manera brusca i s'ha d'anar molt poquet a poquet perquè sinó, no ho assimila, el món faller s'indigesta. Ho estem veient amb diverses mesures que han estat preses des de fa un temps. Potser és millor fer eixa campanya i fer eixa reflexió pegant-li la volta per a que al final vaja a parar al mateix lloc però no tan directament”.

Les preses sols generen, segons Broseta, que “es veja com una imposició i, de l'altra manera, va calant a poc a poc”. A més, per a Lloret, cal evitar-les “perquè sinó estem una altra vegada en el confrontament”.

Al seu torn, Ramírez afegeix que, “a banda del confrontament, al faller li dóna la impressió, que parcialment és veritat, de que ve de fora de les falles”.

En altre àmbit, parlant de deixar enrere enfrontaments, Núria Lloret destaca que, de cara al futur, el fet que la Universitat Politècnica incorpore títols relacionats amb les falles és important, “no perquè necessitem estudis, que no és la realitat, sinó per a que comence a fluir eixa relació entre lo acadèmic i lo faller”.

S'arriba així a un altre dels punts fonamentals per al futur de la festa que és la necessitat de donar pas a la joventut i d'involucrar els joves.

Joan V. Ramírez afirma l'existència d'una “bretxa cultural del botelló” i Núria Lloret incideix en la importància d'incorporar les noves generacions:

“O açò comença a moure's o la gent jove no se sent involucrada amb el lloc on està. Lo intergeneracional està molt bé però u arriba i veu que hi ha molta gent de més de seixanta i fa falta un equilibri. A més, la gent molt major no té tantes ganes d'innovar. No sé com però en el futur es deuria d'atraure als joves. Encara que això no passa només a les falles. És un problema social perquè una societat desmembrada és una societat molt manipulable”.

Per altra banda, un dels grans debats que es plantegen en l'horitzó de l'ecosistema faller de la ciutat de València i els voltants és la conveniència o no de canviar la dependència que té la Junta Central Fallera de l'Ajuntament de València.

Enrique Collado assegura tindre-ho clar i, per a ell, “JCF hauria de ser una entitat totalment independent. Jo crec que s'hauria d'intentar perquè el crit del faller és que les falles i la política no s'han de barrejar. Sempre ha estat barrejat perquè des del moment que depén de l'Ajuntament ja hi ha un domini polític, una tendència i un condicionament”.

Teresa Broseta, en canvi, veu algunes dificultats:

“Tenim el problema que una festa que era de poble o de barri o de carreró, ara la duem a terme en una gran ciutat i, amb tanta gent, la implicació de l'Ajuntament em sembla precisa. Ni control ni dependència però ha d'haver una implicació i ha de funcionar molt bé perquè sinó és impossible”.

Per altra banda, Collado va més enllà i fa propostes per a una millor gestió de l'activitat cultural de la Junta Central Fallera:

“Crec que a nivell de jerarquia la Junta Central Fallera i el col·lectiu faller són molt endogàmics. Vista la creativitat de la gent del món faller, perquè això és una evidència, jo obriria les portes des de JCF a propostes de les comissions per a activitat culturals, perquè hi ha moltíssimes. Quan vas a les activitats culturals moltes vegades et sorprens i no ho coneix ningú i a lo millor és fantàstic. Eixa idea, dus-la a JCF i que es comuniqui a les comissions i, a lo millor, d'ací deu anys hem creat tres o quatre o cinc concursos de coses innovadores i originals que estan ara mateix en el món faller però que si no vas a eixa falla no t'enteres.

Per exemple, fa tres o quatre anys es va intentar fer un concurs de monòlegs perquè es començaven a fer en les setmanes culturals i hui en dia moltes fan un café teatre per la nit. No quallà perquè hi hagué poca participació i al segon any ja no es feu. Però per a mi lo important és que s'intenta. Algun dia igual qualla una altra cosa”.

Enrique Collado reflexiona també d'una forma més general sobre el futur de l'activitat cultural fallera i la necessitat de motivar i d'atraure a la gent:

“Els conceptes que jo crec que seran fonamentals en el futur per a que la cultura al món de les falles emergisca són la persuasió, la comunicació i l'atracció.

A nivell col·lectiu, jo crec que la persuasió ha de nàixer d'una entitat com és la Junta Central Fallera. És a dir, la persuasió d'oferir a la gent coses que els resulten tan atractives que els animen a participar. Després, els mitjans de comunicació cal que facen una bona comunicació d'eixe element persuasiu i, finalment, ve l'atracció. És a dir, que dins de les pròpies comissions algú o alguns amb iniciativa i capacitat creativa siguen capaços de plantejar-ho d'una forma suficientment atractiva per a que la gent participe, a més de generar les seues pròpies iniciatives particulars involucrant els tres termes a nivell intern”.

Pensant també en el futur, Joan V. Ramírez reconeix ser “molt evolucionista. Crec que la natura eliminarà. S'evolucionarà i qui puga traurà el cap i qui no desapareixerà”.

Finalment, sorgeix el tema del potencial que tenen les falles i que podrien desenvolupar en l'avindre.

Per a Enrique Collado la conclusió és que “es demostra la gran capacitat creativa cultural que té el món de les falles i que és tasca de tots (comissions, institucions polítiques i mitjans de comunicació) fer emergir i que la gent ho sàpiga. Entre tots hem de traure eixe potencial a la superfície i que es veja. Perquè quan rodes per les falles i pel món faller te n'adones que la capacitat és infinita, il·limitada, tremenda, un potencial brutal. Jo estic convençut que és el racó del món amb més potencial cultural a tots els nivells”.

Tot aquest potencial no es limita a la cultura i, segons els participants del grup de discussió, es podria aprofitar, per exemple, com diu Teresa Broseta, “millorar la societat valenciana en el seu conjunt”.

El potencial econòmic de les falles és evident per a Núria Lloret que diu:

“Quanta economia es mou a esta comunitat al voltant de les falles. Si llevaren les falles, hi hauria molta gent que no tindria treball”.

Per últim, Collado creu que també serviria “per a formar a la gent i fer campanyes educatives, per a conèixer la nostra història. En definitiva, pots donar-li el vessant que vullgues”.

En conclusió, es pot dir que el futur de les falles gira entorn a conceptes com les idees, el trellat o l'evolució, que són reivindicats com a consigna que guie els propers passos de les comissions falleres, això sí, sense oblidar l'esperit crític i satíric original.

No obstant això, tots adverteixen que els canvis difícilment podran ser ràpids i consideren que la paciència és un ingredient necessari en la transformació de les falles, encara que el canvi és indubtablement necessari per a enfrontar reptes tan transcendents com aconseguir atraure les generacions més joves.

3.7- Anàlisi dels resultats

Una vegada presentats els resultats de tots els diversos vessants d'aquesta investigació, es procedeix a analitzar-los i a extraure'n les primeres observacions.

Pel que fa a l'enquesta, els resultats obtinguts evidencien que hi ha una àmplia i variada oferta cultural i de publicacions que té l'origen en les comissions falleres i que abraça pràcticament tots els àmbits de la cultura.

En primer lloc, cal assenyalar que l'activitat cultural de les falles integrades a la Junta Central Fallera és summament desigual. Hi ha comissions amb un gran volum d'activitat consolidada i de qualitat, mentre altres tenen una activitat cultural escassa i limitada.

És necessari puntualitzar també que la mostra de comissions enquestades, tot i que s'ha buscat en tot moment la major representativitat geogràfica, pressupostària i de tendències ideològiques, es veu afectada per la tendència natural que tenen les comissions més actives a voler contestar mentre que les menys dinàmiques tendeixen a no respondre. No obstant això, finalment la varietat pot considerar-se ampla i els resultats suficientment significatius.

Si s'analitzen els resultats de les entrevistes, destaca l'existència de preocupacions i situacions comunes, en molts casos independentment del volum d'activitat i del perfil de la comissió o de l'entitat que representa la persona entrevistada. Fins i tot en el cas de projectes més independents i fora del sistema com els de Miguel Arraiz o les Falles Populars i Combatives, es troben semblances amb les dificultats patides per algunes de les comissions o associacions. S'observa, per tant, que en nombroses ocasions se senten motivats per una necessitat d'aportar a la societat una nova visió, posar en valor algun element de la festa de les falles o defensar interessos comuns.

Després, al llarg del procés de treball són molts els que es lamenten de no obtindre prou recolzament, ja siga personal o econòmic i per part de la pròpia comissió o d'altres institucions, especialment les governamentals.

La repercussió social és una de les inquietuds més esteses i compartides. No s'ha d'oblidar que es tracta d'un àmbit dominat per l'amateurisme i l'activisme cultural en què les persones que s'hi impliquen ho fan invertint el seu temps lliure i sense rebre cap remuneració econòmica. Per això mateix, es busca la reacció positiva del públic i de la societat per a obtenir així una recompensa als esforços.

Pel que fa al grup de discussió, s'hi aprecia també l'existència de preocupacions comunes, inclús algunes de les que apareixen a les entrevistes com la comunicació i la repercussió social de les falles en la societat. Però a més, en aquest cas, els membres del grup de discussió es mostraren especialment interessants per l'existència de prejudicis al voltant de les falles i pel distanciament que hi manté una part de la societat valenciana.

En tots dos casos, tant a les entrevistes com al grup de discussió, s'han dut a terme interessants propostes i s'han compartit múltiples visions de futur que poden donar una idea prou acurada de quina podria ser l'evolució de l'activitat cultural fallera al llarg dels pròxims anys.

En definitiva, si una cosa queda clara a través de totes les ferramentes d'investigació emprades és que l'àmbit faller és múltiple i divers. Per això mateix, no s'ha de caure en la temptació de pensar que el 100% de les comissions necessiten una intensa agenda cultural. De fet, no ha de ser aquest l'objectiu, o es cauria en el perill de saturar la programació cultural de la ciutat i cansar al públic. Cal no oblidar que València, tot i ser una gran ciutat, no necessita sumar a l'oferta actual 385 associacions actuant constantment com a programadores culturals i fer 300 activitats culturals més cada cap de setmana, la majoria amb un escàs públic assistent. A més a més, cal recordar que l'objectiu principal de les falles és, i ha de continuar sent, el festiu. No obstant això, es poden analitzar molts aspectes d'aquesta implicació de les falles en la cultura i fer encara algunes propostes de millora per a solucionar algunes carències detectades.

3.7.1- Carències i problemes

S'han detectat una sèrie de carències pel que fa al desenvolupament i la difusió de les activitats culturals organitzades per les comissions integrades a la Junta Central Fallera. A continuació es passa a presentar un llistat d'aspectes que es podrien considerar problemàtics:

- **Poca diversitat temàtica a les exposicions:** De les comissions que han fet exposicions, un 75% n'han fet de temàtica fallera. Aquesta no és per sí mateixa una dada negativa, perquè dins de l'àmbit faller hi ha multitud

d'aspectes que resultaria interessant divulgar. El problema és que, en molts casos, són exposicions repetitives, que no aporten cap novetat.

- **Falta de públic de les conferències:** Un 75% de comissions s'han decidit a organitzar-ne. No obstant això, la resposta del públic sembla que no és tan positiva tenint en compte els esforços invertits, ja que sols un 24% de les comissions les assenyalen com a una de les activitats que més públic atrauen.

- **Escassa distribució i disponibilitat de les publicacions falleres:** Durant la investigació s'ha detectat que la majoria no estan disponibles per a la venda al públic a no ser que siga el mateix any de l'edició. Les falles no són editorials i aquesta circumstància fa que obres amb gran interès no tinguen distribució i que una gran part del públic de vegades ni tan sols en conega l'existència.

- **Impossibilitat de localitzar ràpidament els continguts dels llibrets:** Com s'ha pogut constatar durant aquesta investigació, els llibrets són una de les majors fonts d'investigació, però resulta complicat trobar de manera àgil el que es busca, perquè cal anar mirant desenes de llibrets, revisant tots els articles per a poder seleccionar el que interessa.

- **Falta de continuïtat d'algunes activitats:** Algunes propostes interessants desapareixen per la desmotivació que provoca en els organitzadors la falta de suport i per la manca de recursos o de formes de gestió que els permeten seguir endavant. Com que tot es fa sempre de forma altruista, moguts quasi sempre per inquietuds més personals que de la comissió en conjunt, resulta de vegades complicat fer durar un projecte al llarg dels anys.

- **Falta d'implicació dels membres de la comissió:** Aquesta és una de les principals causes de l'abandó d'algunes activitats i ho pateixen molts dels responsables de les activitats culturals de les falles. No obstant això, cal ser realistes també amb les pretensions de públic. No s'ha d'oblidar que les activitats culturals tampoc acostumen a ser multitudinàries fora de l'àmbit faller.

- **Manca d'una gestió cultural professional:** Una bona gestió cultural professional ajudaria a trobar els recursos necessaris per a dur a terme les activitats desitjades mitjançant una bona difusió i l'organització d'algunes

activitats que generaren una major expectació i ingressos. A més, proporcionaria les ferramentes per a analitzar els públics i valorar els resultats.

- **Pàgines webs obsoletes o poc funcionals:** Si es consulten, es comprova que molts webs estan clarament inactius des de fa mesos o anys i altres serveixen de recull de la història i les activitats passades, però no donen informació, ni serveixen per a difondre les activitats futures.

- **Falta de transcendència fora de l'àmbit faller:** Les activitats culturals falleres no arriben a atraure al públic no faller i moltes vegades l'assistència queda limitada, fins i tot, únicament als membres de la comissió que organitza l'acte.

4- Conclusions

Després d'una investigació d'aquesta extensió, les conclusions, a més d'analitzar els resultats més importants i significatius, han de mirar també cap al futur. Els resultats obtinguts poden convertir-se, com es veurà a continuació, en un punt de partida per a millorar les carències de la situació actual i per a aprofundir en el coneixement d'aquesta realitat i d'altres semblants.

4.1 Conclusions generals

En primer lloc, tot i tractar-se aquest d'un text científic i, per tant, necessàriament impersonal, es fa necessari introduir un apunt de caràcter personal que il·lustre la influència del contacte amb l'activitat cultural fallera i les seues conseqüències per a la investigadora. Per a mi, és a dir, per a l'autora d'aquesta tesi, amb el pas dels anys l'activitat cultural fallera de València ha passat de ser bàsicament un subjecte d'estudi a convertir-se en un àmbit en el qual desenvolupar l'activisme cultural mitjançant la redacció d'articles per a llibrets, la participació en taules redones i, fins i tot, l'escriptura de versos per a falles. Precisament, aquesta és una prova més de la gran capacitat que té el món faller d'implicar i d'involucrar persones amb diversos perfils i interessos. La seua multiplicitat és, sens dubte, una de les majors virtuts que té.

Pel que fa a l'hipòtesi de partida, s'ha comprovat que una aproximació metodològica múltiple ha resultat ser una bona estratègia. La combinació de la perspectiva quantitativa (enquestes) amb la qualitativa (entrevistes i grup de discussió), així com l'observació participant i la recerca bibliogràfica ha permès generar una imatge raonablement completa del fenomen estudiat. A més a més, s'ha observat com, especialment a la part qualitativa, sorgien relacions amb problemàtiques socials diverses (la crisi econòmica, el canvi del teixit social d'alguns barris, el conflicte lingüístic, les disputes polítiques, etc.). S'ha confirmat així la hipòtesi inicial que l'activitat cultural fallera està connectada amb la resta dels àmbits socials i que no es pot estudiar de manera aïllada.

Tornant als resultats de la investigació, al llarg d'aquest estudi ha quedat constatada la gran quantitat d'activitats culturals que s'originen al voltant de les falles. Encara que les iniciatives no sempre sorgeixen de les pròpies comissions

perquè altres entitats, inspirades i atretes per l'impacte d'aquesta festa, també dediquen els seus esforços a programar activitats on les falles són les protagonistes. A més a més, destaca l'existència d'associacions culturals de caràcter intrínsecament faller creades no amb un objectiu festiu sinó cultural, com és el cas de l'Associació d'Estudis Fallers, la Federació de les Lletres Falleres o el Casal Bernat i Baldoví.

Es tracta d'un fenomen molt poc comú d'expansió d'una festa més enllà dels seus límits i objectius primigenis cap a un camp com és el de la producció de continguts i d'activitats culturals. A més, hui en dia es pot afirmar que el component cultural està ben integrat al món faller i que no és un fet marginal sinó que elements com el teatre s'han assumit ja com a valors essencials per part dels subjectes celebrants. Però sempre, això sí, amb un marcat amateurisme que proporciona, al mateix temps, dinamisme i inestabilitat.

Si es repassen els objectius inicials de la tesi, es podria definir el grau de consecució com a satisfactori. El segon punt i, en especial, l'apartat 2.4 dedicat a les iniciatives culturals falleres configuren la panoràmica més extensa de les activitats culturals relacionades amb les falles que s'ha elaborat fins al moment. S'ha pogut donar una idea del volum d'activitat, de les entitats implicades, de l'existència de projectes artístics independents i, en definitiva, de la riquesa de propostes que s'ofereixen a la ciutadania valenciana des d'un àmbit dedicat originàriament a iniciatives de caràcter festiu.

Destaca la presència d'entitats creades específicament per a dedicar-se a potenciar el vessant cultural de les falles. Igualment, és significativa la implicació amb el món cultural faller de pràcticament totes les institucions polítiques presents a la ciutat, així com d'organitzacions culturals de reconegut prestigi i d'ampla trajectòria, tant públiques com privades.

La programació cultural relacionada amb les falles, per tant, va molt més enllà de les comissions o de la Junta Central Fallera i demostra una capacitat d'atracció que, especialment en els últims anys, arriba ja a qualsevol àmbit de la societat i de la gestió cultural.

Per altra banda, la gènesi i l'organització de l'activitat cultural fallera han pogut ser detalladament descrites, gràcies a la informació extreta de l'enquesta

realitzada entre les comissions integrades a la Junta Central Fallera. S'ha pogut determinar amb xifres i percentatges quantificables, entre altres coses, les tipologies d'activitats culturals més populars entre les comissions, el grau d'amateurisme, el tipus de finançament, la difusió i, en resum, la seua metodologia de treball com a agents culturals.

Gràcies a la investigació ara es pot saber, per exemple, que les visites culturals (82%), les exposicions (80%) i les conferències (72%) són les pràctiques més esteses entre les comissions de la ciutat, seguides pels grups de teatre (65%). A més a més, s'ha traçat el perfil dels gestors culturals fallers i es pot dir que es tracta de membres de la pròpia comissió que no solen comptar amb ajuda externa. Treballen habitualment en grups nombrosos de set o més persones (68%) que pertanyen normalment a les delegacions de Festejos (73%), Cultura (57%), Llibret (56%) o Infantil (56%). També es freqüent que col·laboren amb altres entitats per a organitzar l'activitat (58%), tot i que en un 89% dels casos es financen amb assignacions del pressupost general de la falla, molt més que amb patrocini (35%) o subvencions (23%).

Un altre aspecte que s'evidencia és la varietat d'objectius, entre els que destaquen la cohesió dels membres de la falla (67%), la difusió del patrimoni cultural (65%) i el reconeixement social (59%).

Però, malgrat l'èxit, cal apuntar que, tot i haver obtingut una mostra variada de comissions tant a nivell geogràfic com pressupostari, sí que s'ha observat una certa tendència de les falles amb més activitat a contestar més i viceversa. De totes formes, resulta igualment representativa i interessant la informació recollida sobre una gran quantitat d'aspectes de l'activitat cultural de les comissions valencianes.

Pel que fa a la reflexió, les entrevistes i el grup de discussió s'han convertit en dos ferramentes realment útils. La multiplicitat de perfils de les persones que han participat en la investigació ha proporcionat una gran riquesa als seus testimonis. S'ha pogut, per un costat, conèixer encara amb més profunditat el desenvolupament del procés de treball dels "agents culturals fallers", així com les seues motivacions i reptes de futur.

S'hi observa un marcat caràcter amateur en moltes de les activitats que dona lloc a algunes de les dificultats, sobretot les de tipus organitzatiu. No obstant això, aquest mateix voluntarisme és el que fa que tinguen una gran capacitat de dinamitzar i de generar noves activitats, encara que en molts casos no es mantinguen en el temps.

En qualsevol cas, poder verbalitzar les majors dificultats és tota una fita. Així es pot saber que els "agents culturals fallers" sofreixen el rebuig de la innovació, els conflictes interns, la manca de teixit social o problemes de gestió com la dificultat per a trobar finançament. Són, a més, aquestes persones que protagonitzen el moviment cultural faller les que parlen de la influència que té la situació política i de l'existència de prejudicis i de distanciaments amb diversos sectors de la societat generats, d'una banda, per l'existència d'una fractura entre l'alta cultura i la cultura popular. A més, encara hi ha qüestions polítiques originades a l'època de la transició durant la Batalla de València que tenen una gran influència en el món faller en aspectes com l'ús de dues normatives lingüístiques diferents entre les comissions de la ciutat o l'associació de la festa de les falles amb el conservadorisme polític.

Tant a les entrevistes com al grup de discussió s'ha assenyalat la vital importància que tenen la comunicació i la repercussió social en la sostenibilitat d'aquesta branca de l'activitat fallera. La majoria considera insuficient la cobertura mediàtica que tenen les falles i, en concret, la seua activitat cultural. Arribar al públic general és, per això mateix, un dels principals reptes que es presenten en el futur.

En conjunt, aquesta part qualitativa de la investigació ha oferit respostes a múltiples preguntes, inclús excedint les expectatives inicials per la qualitat i la quantitat de la informació obtinguda.

De cara al futur, a les comissions, la cultura els ofereix l'oportunitat de desenvolupar les seues potencialitats mitjançant la creativitat i el dinamisme. Per això mateix, des d'altres àmbits culturals com el literari, l'acadèmic o l'artístic, cal aprofitar l'oportunitat que suposen les falles d'arribar a nous públics. La potència del comboi faller permet que persones que en altres circumstàncies no ho farien, descobrisquen les possibilitats que les activitats

culturals els ofereixen i que, a més a més, en el cas de les organitzades per les falles són quasi sempre gratuïtes. Una vegada establert el contacte, es pot esperar que, almenys, desapareguen els prejudicis fruit de la desconexió, establint connexions beneficioses i canviant algunes percepcions.

Al cap i a la fi, el camí cap a les falles del futur, unes falles més vives, més obertes i més fortes és el de la innovació. I no cal renunciar a les tradicions per a fer coses noves, sinó que amb l'ajuda de nous àmbits que complementen la festa, com ara la cultura, l'esport o la solidaritat, aquesta tradició en constant evolució que són les falles podrà estar en plena forma mental i física uns quants segles més.

4.2- Propostes de millora

Per tal de contribuir a millorar els aspectes problemàtics de l'activitat cultural fallera assenyalats anteriorment, s'ha elaborat un llistat de propostes que plantegen possibles solucions:

- **Incentivar la investigació i la divulgació mitjançant exposicions d'aspectes menys coneguts de la festa:** Després d'unes dècades d'activitat cultural fallera ja va sent hora d'obrir-se a noves temàtiques més enllà de la popular indumentària i fer que l'innegable esforç que fan les comissions tinga un impacte major. Per tal d'aconseguir-ho és necessari oferir a les comissions assessorament i contacte amb els investigadors que puguin oferir continguts per a les mostres, que tindrien així una possibilitat de divulgar el seu treball.

- **Major difusió de les conferències entre diferents àmbits:** Caldria buscar fórmules per a fomentar la participació incidint en la difusió i en la col·laboració per a augmentar l'assistència de públic. Cal ampliar la difusió actual i afegir a tots els possibles col·lectius potencialment interessats. Seria recomanable, per exemple, un major contacte amb les diverses institucions educatives i culturals de la ciutat, especialment amb els instituts i les universitats, tant per a identificar possibles temàtiques per a properes conferències com per a fomentar la participació.

- **Creació d'un catàleg de publicacions falleres que possibilita la venda:** El primer pas necessari seria fer un catàleg exhaustiu de tota la

producció i, a continuació, a més de posar-les en valor dins dels llocs de la ciutat on es poden consultar públicament, oferir de nou la possibilitat de ser adquirides. En l'actualitat hi ha sistemes d'impressió a la carta o bé la possibilitat d'una conversió en llibres electrònics, fet que permetria a un públic molt més ampli accedir a aquestes obres sense costos afegits per a les comissions.

- **Potenciar i desenvolupar més el Centre de Documentació de les Falles:** Per tal de traure profit realment dels continguts publicats als llibrets, seria convenient la creació d'una base de dades en línia que permetia conèixer als investigadors el contingut dels llibrets: és a dir, quins articles contenen, de quines temàtiques, quins autors hi participen i, a ser possible, descarregar-los i llegir-los.

- **Creació d'un fòrum d'encontre entre responsables de llibrets fallers i possibles col·laboradors:** D'aquesta forma aquells que necessiten articles interessants per a publicar o trobar nous col·laboradors i no saben com contactar amb la gent adequada, ho podran fer. Al seu torn, els creadors i investigadors que ho desitgen tindran una nova ferramenta de difusió al seu abast.

- **Estimular la creació audiovisual a les falles:** Seria també una forma d'implicar a les generacions més joves que són les que més a gust es troben en aquests mitjans. Una possible forma de motivar seria recolzar la convocatòria de concursos de curtmetratges i, fins i tot, la creació d'un festival de curtmetratges fallers potenciant aquesta nova forma de contar les festes des de dins o de divulgar qualsevol altre aspecte de la història i la vida local.

- **Creació d'un servei d'assessorament professional:** Consistiria en facilitar l'accés d'aquelles comissions que ho desitgen a l'assessorament i el treball d'un gestor cultural professional perquè, en molts casos, grans intencions es veuen frustrades per la falta d'un assessorament més professional que ajude les comissions a teixir col·laboracions, buscar finançaments més enllà d'elles mateixes o simplement a adaptar-se millor als interessos del públic.

- **Posada en marxa de cursos formació en gestió cultural aplicada a les falles a la Junta Central Fallera:** En aquells casos en què

l'assessorament professional fóra inviable, una bona solució seria donar a les persones responsables de les diverses activitats culturals falleres claus i ferramentes professionals per a desenvolupar la seua tasca. L'entitat més indicada per a oferir aquesta formació seria la Junta Central Fallera, ja que és qui té accés a totes les comissions.

- **Organització de Setmanes Culturals en grup:** Seria interessant desterrar la idea que una Setmana Cultural ha de ser organitzada per una única falla. De fet, allò més interessant per a les comissions menudes seria agrupar-se per sectors o per seccions per a unir esforços i crear programacions de major entitat i atractiu amb activitats realment pensades per al seu entorn i que aporten un valor afegit a l'oferta cultural de la localitat.

- **Potenciar el contacte entre les empreses de turisme cultural de la zona i els responsables fallers:** Seria positiu i facilitaria la tasca dels organitzadors de visites culturals crear algun tipus de servei que recollira totes les possibles ofertes de visites culturals i informara via correu electrònic, per exemple, a tots els interessats. Així també es podria ajudar a les empreses de turisme cultural de la zona a donar a conèixer la seua oferta i a obtenir clients.

- **Potenciar la col·laboració amb altres entitats:** Per a les falles amb pocs membres que, per desgràcia, cada vegada en són més, el treball conjunt amb altres entitats ja siguen altres falles, institucions públiques, fundacions o associacions de tot tipus, és l'única opció per a poder fer una oferta atractiva. Si es limiten als propis recursos el resultat és una menor activitat en tots els àmbits. Algunes, fins i tot, ni tan sols reben subvencions mentre que altres sí que ho fan.

- **Creació d'una agenda cultural fallera:** Falta algun espai, ja siga digital o físic, un web, un correu electrònic o una publicació en què centralitzar tota la informació cultural respectiva a les falles. Açò facilitaria la tasca dels interessats i no els obligaria a estar constantment atents a qualsevol notícia o cartell i evitaria també una excessiva contraprogramació perquè encara que València és prou gran com a acollir diversos esdeveniments culturals fallers un mateix dia, resulta poc lògic és que dues activitats culturals falleres dirigides al

mateix públic coincidisquen i acaben competint per un mateix públic que es veu obligat a dividir-se.

4.3- Futures línees d'investigació

Aquesta investigació, una vegada acomplits els seus objectius, obri les portes a múltiples línees futures d'investigació tant dins com fora de l'àmbit faller.

Sense eixir del món de les falles de la ciutat de València, s'han identificat al llarg de la recerca dos vessants d'activitat de les comissions més enllà d'allò estrictament festiu que són, d'una banda, l'organització d'activitats esportives i, de l'altra, la posada en marxa d'accions solidàries. Ambdós camps estan amplament implantats i són populars entre les falles integrades a la Junta Central Fallera i compten amb estructures similars a les culturals com delegacions, competicions i premis diversos. Per això mateix, seria interessant promoure estudis semblants a aquest, establint comparacions amb altres organitzacions d'esport de base o amb altres entitats benèfiques.

Una altra possibilitat seria l'expansió geogràfica d'aquest estudi per a aprofundir en l'activitat cultural de les comissions falleres d'altres zones. De fet, cal recordar que el precedent d'aquesta tesi va ser un Treball de Fi de Màster que investigava les activitats culturals de les falles d'Alzira, la segona localitat en nombre de comissions per darrere de València. Altres àrees de gran tradició fallera no estudiades i on es podria aplicar serien Sagunt (Camp de Morvedre), Xàtiva (La Costera) o Gandia (La Safor), a més de Borriana, ja a la província de Castelló, entre altres.

Per altre costat, hi ha altres disciplines que també podrien extraure informació ben interessant de les falles com la sociolingüística estudiant l'ús del valencià a l'activitat cultural fallera i a la vida de les comissions en general. Per exemple, la influència de la situació política i de les polítiques culturals en les falles podrien convertir-se també en matèria d'estudi per a la sociologia o les ciències polítiques.

Finalment, tornant de nou a la gestió cultural, la realització d'una enquesta de pràctiques culturals específicament entre els fallers i falleres per a comparar les dades amb les de la població general valenciana resultaria

summament esclaridora per a determinar l'efecte de la pertinença a una comissió fallera en les pràctiques culturals dels individus.

A més a més, es podria estudiar de la mateixa manera l'activitat cultural lligada a altres festes valencianes amb important teixit associatiu com la Magdalena, les Fogueres, els Moros i Cristians o la Setmana Santa i comparar després la seua activitat entre elles i amb les falles.

Per últim, si parlem de gestió cultural amateur, hi ha altres àmbits susceptibles de ser estudiats com, per exemple, les bandes de música, també de gran implantació al territori valencià.

En definitiva, s'obrin múltiples i diversos camins ara que s'arriba al final d'aquest recorregut. Hi ha nombroses direccions possibles com seguir investigant les falles, l'amateurisme cultural o l'activisme cultural d'origen festiu en general, fet que es considera decididament positiu perquè, al cap i a la fi, despertar interrogants i set de coneixement és l'objectiu últim de tota recerca científica.

5- Bibliografia

- 7 TELEVALENCIA, 2019. Vive las Fiestas. *7 teleValencia* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://7televalencia.com/programes-tv/vive-las-fiestas/>
- À PUNT, 2019. À Punt es bolca en les Falles 2019. *À Punt Mèdia* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://apuntmedia.es/va/a-punt/a-punt-es-bolca-en-les-falles-2019>
- Á. S., 2019. La Revista de Fallas, un homenaje a la mujer. *Las Provincias* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://www.lasprovincias.es/fallas-valencia/revista-fallas-homenaje-20190308003845-ntvo.html>
- ABC EN VALENCIÀ, 2018. La Nau acull la presentació de la II Falla Immaterial de València. *ABC* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: https://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/envalencia/abci-acull-presentacio-falla-immaterial-valencia-201802271222_noticia.html
- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, 2019. falla. *Acadèmia Valenciana de la Llengua* [en línea]. [Consulta: 31/03/2019] Disponible en: <http://www.avl.gva.es/lexicval/>
- ACTUALIDAD FALLERA, 2014. Un "Cadafal" más fallero que nunca. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://www.actualidadfallera.es/es/fallasdevalencia/blog-fallero/4773-un-cadafal-mas-fallero-que-nunca>
- ACTUALIDAD FALLERA, 2015. Des del Casal. Oberts al debat faller. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://www.actualidadfallera.es/es/cap-i-casal/5263-des-del-casal-oberts-al-debat-faller>
- ACTUALIDAD FALLERA, 2018. Premios Lonja y Salvador Debón de la falla Plaza del Doctor Collado. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.actualidadfallera.es/es/cap-i-casal/6392-premios-lonja-y-salvador-debon-de-la-falla-plaza-del-doctor-collado>
- ACTUALIDAD FALLERA, 2019a. Donís Martín, XIII Premi Maximilià Thous d'Or 2019. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<https://www.actualidadfallera.es/es/fallasdevalencia/cap-i-casal/6533-donis-martin-xiii-premi-maximilia-thous-d-or-2019>

ACTUALIDAD FALLERA, 2019b. Borrull-Socorrs entregó sus IV Premios Latorre. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.actualidadfallera.es/es/fallasdevalencia/cap-i-casal/6532-borrull-socorrs-entrego-sus-iv-premios-latorre>

ACTUALIDAD FALLERA, 2019c. La revista. *Actualidad Fallera* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <https://www.actualidadfallera.es/es/fallasdevalencia/la-revista>

ACTUALITAT VALENCIANA, 2019. L'AVL presenta a València el còmic de les falles i anuncia la pròxima publicació del Vocabulari de la festa. *Actualitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <https://actualitatvalenciana.com/avl-valencia-comic-falles/>

ADEIT, 2018. Expert Universitari en Falles i Creativitat. *ADEIT Fundació Universitat Empresa* [en línea]. [Consulta: 17/11/2018] Disponible en: https://postgrado.adeituv.es/ca-valencia/cursos/ciencias_de_la_educacion-4/falles-creativitat/datos_generales.htm

AGUSTÍN, J., 2018. Presentació Esbossos de l'Agrupació del Barri del Carme. *Falla Ribesan* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallaribesan.com/?p=7678>

AJUNTAMENT DE BURJASSOT, 2018. Població. *Ajuntament de Burjassot* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.burjassot.org/va/la-falla-mariano-benlliure-acequia-de-tormos-celebra-su-xv-festival-de-musica-y-danzas-tradicionales/>

AJUNTAMENT DE MASSAMAGRELL, 2019. Taller de Poesia Satírica i Llibrets de Falla. *Ajuntament de Massamagrell* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.massamagrell.es/va/event/taller-poesia-satirica-llibrets-falla>

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018a. Població. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 15/11/2018] Disponible en:

http://www.valencia.es/ayuntamiento/laciudad.nsf/vDocumentosTituloAux/poblacion%20contenido?opendocument&lang=2&nivel=2_1

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018b. Associacions i institucions culturals. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 15/11/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infociudad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/4CAF0B8364B9C68FC12572C200225434?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=1

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018c. Enquesta sobre la percepció social del col·lectiu faller davant la festa de les Falles com a Patrimoni Immaterial de la Humanitat. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 4/08/2018] Disponible en: <http://www.valencia.es/ayuntamiento/webs/estadistica/Barometro/Enc%20%20Resultats.pdf>

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018d. Activitat Econòmica. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 10/02/2018] Disponible en: <http://www.valencia.es/ayuntamiento/laciudad.nsf/vDocumentosTituloAux/act%20economica%20contenido?opendocument&lang=2&nivel=2%5f2>

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018e. Asociaciones de Turismo y Fiestas. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 18/04/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infociudad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/87E038617453C229C12572C20022543E?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=15&lang=1

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018f. Divisió Territorial de la ciutat de València. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 16/05/2018] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/webs/estadistica/Cartografia/Valencia_barrios.pdf

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018g. Juntas Municipals. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 16/05/2018] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/ayuntamiento.nsf/vDocumentosTituloAux/Juntas%20Municipales?opendocument&nivel=2_6&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018h. Monuments. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 16/05/2018] Disponible en:

http://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/3F0CEC6260C52B39C12572C2002253FC?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018i. Festes. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: <https://www.valencia.es/ayuntamiento/laciudad.nsf/vDocumentosTituloAux/fiestas?opendocument&lang=2&nivel=6>

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018j. Arxius. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/02BE08B8A3690D41C12572C200225410?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018k. Biblioteques municipals. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/2373DFB3FF6FA0F2C12572C200225412?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018l. Museus. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/864BF8ACF9D28D17C12572C20022540A?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018m. Centres culturals. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/D4417F6D4B84FB97C12572C20022540C?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018n. Galeries d'art. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/93D68BEDB06EB44CC12572C200225404?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018n. Galeries d'art. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/93D68BEDB06EB44CC12572C200225404?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018o. Instituts estrangers. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/E4F7A801B15162BCC12572C200225403?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018p. Reials Acadèmies. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/DEAB471D5EA82EA9C12572C200225409?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018q. Sales d'exposicions i congressos. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/223DE0B41DC81E54C12572C20022540B?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018r. Sales de música. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/A7DD1352E3AD4DE0C12572C200225406?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018s. Teatres. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/infocidad_accesible.nsf/vListadoCategoriasWeb/B8F5894B3C018DAEC12572C20022540D?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018t. Programa Oficial de Fallas de València 2018. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 17/05/2018]

Disponible en:

[https://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accesible.nsf/0/9D75EC0136D236A1C12580C10038FE17/\\$FILE/Programa%20fallas%202018.pdf?OpenElement&lang=1](https://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accesible.nsf/0/9D75EC0136D236A1C12580C10038FE17/$FILE/Programa%20fallas%202018.pdf?OpenElement&lang=1)

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2018u. Lorenzo. Traços, esbossos i cartells.. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 18/05/2018] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accesible.nsf/Agenda/66E5A37E7174867AC1257FEE00458D39?OpenDocument&lang=2&nivel=4&bdOrigen=

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019a. Museu Faller. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/Infocidad_accesible.nsf/vDocumentosWebListadov/78EC309BC73848FAC12572C20023FE07?OpenDocument&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019b. Museu del Corpus - Casa de les Roques. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/Infocidad_accesible.nsf/vDocumentosWebListadov/3A693428E5AAA5B0C12572C20023FE0F?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019c. Museu de la Setmana Santa Marinera. Salvador Caurín Alarcón. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/Infocidad_accesible.nsf/vDocumentosWebListadov/898EB896D97F3809C12572C20023B7D0?OpenDocument&bdOrigen=&idapoyo=&nivel=3&lang=2

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019d. Josep Alarte Querol. Quaderns d'un ninotaire. II. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/publicaciones.nsf/vPubAnyoCApoyo/69E364304E07921BC125789C003DAF10?OpenDocument&lang=1&nivel=3_2

- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019e. Exposición José Manuel Alares "Falles al Natural". *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accessible.nsf/Agenda/931829B83699B48CC12580AA004AA0DC?OpenDocument&lang=1&nivel=5&bdOrigen=ayun
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019f. En peu de festa. Cartells de Falles del Museu Faller de València. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accessible.nsf/Agenda/9F26620CF2A908BDC1258363002DC35A?OpenDocument&lang=1&nivel=4&bdOrigen=ayuntamiento/laciudad.nsf
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019g. MUSEU FALLER. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/Infocidad_accessible.nsf/vDocumentsWebListadov/78EC309BC73848FAC12572C20023FE07?OpenDocument&lang=2
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019h. L'Indult del Foc. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: http://www.valencia.es/ayuntamiento/agenda_accessible.nsf/Agenda/777D15404628053FC12583A500342171?OpenDocument&lang=1&nivel=4&bdOrigen=ayuntamiento/laciudad.nsf
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019i. Convocatòria oberta a professionals i empreses per a la realització del cartell i la imatge gràfica de les Falles de València de 2019. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: https://www.valencia.es/ayuntamiento/tablon_anuncios.nsf/vDocumentsWebTablon/C05650A62CD5C605C1258346002E8859?OpenDocument&lang=2&nivel=5_2
- AJUNTAMENT DE VALÈNCIA, 2019j. LES FALLES VIUEN UNA «EVOLUCIÓ LENTA PERÒ GRADUAL» EN LA IGUALTAT ENTRE HÒMENS I DONES. *Ajuntament de València* [en línea]. [Consulta: 14/06/2019]

http://www.valencia.es/valencia/noticias/NOTICIA_064492?lang=2&seccion=5&temId=17&nivel=5_2_17

AJUNTAMENT D'OLIVA, 2016. Oliva acull un taller de poesia satírica i llibrets de falla. *Ajuntament d'Oliva* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <https://oliva.es/noticia/32079/oliva-acull-un-taller-de-poesia-satirica-i-llibrets-de-falla/>

ALBERT RODRIGO, M. i HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2011. La identidad en lucha. Iniciativas civiles culturales ante el conflicto identitario valenciano. *Papeles del CEIC* [en línia], **1(66)**, 1-41. [Consulta: 22/01/2013] Disponible en: <http://www.identidadcolectiva.es/pdf/66.pdf>

AMICS DEL CORPUS, 2019. Historia del Corpus y la Asociación Amics del Corpus. *Amics del Corpus València* [en línia]. [Consulta: 15/02/2019] Disponible en: <http://www.amicscorpusvalencia.com/historia/>

ARIÑO VILLARROYA, A. (coord.), 1990. *Historia de las Fallas*. València: Levante-EMV. ISBN 84-87502-04-0

ARIÑO VILLARROYA, A., 1992. *La ciudad ritual. La fiesta de las Fallas*. Barcelona: Anthropos; Madrid: Dirección General de Cooperación Cultural. ISBN 84-7658-368-0

ARIÑO VILLARROYA, A., 2010. *Prácticas culturales en España. Desde los años sesenta hasta la actualidad*. Barcelona: Ariel. ISBN 978-84-344-1714-4

ARIÑO VILLARROYA, A. i LLOPIS, R., 2017. *Les pràctiques culturals a la Comunitat Valenciana*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport. ISBN 978-84-482-6169-6

ARIÑO VILLARROYA, A. i LLOPIS, R., 2018. *La participació cultural a la Comunitat Valenciana*. València: Generalitat Valenciana. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport. ISBN 978-84-482-6304-1

ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS, 2019a. Història. *Associació d'Estudis Fallers* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.estudisfallers.org/historia/>

ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS, 2019b. Revista d'Estudis Fallers. *Associació d'Estudis Fallers* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.estudisfallers.org/revista-destudis-fallers/>

- ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS, 2019c. Premi Soler i Godes. *Associació d'Estudis Fallers* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.estudisfallers.org/premi-soler-i-godes/>
- ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS, 2019d. Converses. Les Falles, a la Nau. *Associació d'Estudis Fallers* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.estudisfallers.org/converses/>
- ASSOCIACIÓ D'ESTUDIS FALLERS, 2019e. Exposició "El llibret de falla". *Associació d'Estudis Fallers* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.estudisfallers.org/exposicio-el-llibret-de-falla/>
- BALDÓ LACOMBA, M., 1990. Consolidació de la cultura burgesa. En: RUIZ TORRES, P. (coord.). *Història del País Valencià. Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 167-220. ISBN 84-297-2881-3
- BALLESTER, J., 1997. Quan la cultura també és foc. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 9.
- BARTUAL ROIG, J., 2017. Los bares culturales de diez barrios se reivindican. *Levante-EMV* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.levante-emv.com/valencia/2017/11/17/bares-culturales-diez-barrios-reivindican/1642721.html>
- BERENGUER CEBRIÀ, E., 1976. *València en la crisi del segle XV*. Barcelona: Edicions 62. ISBN 84-297-1205-4
- BERENGUER BORT, C., 2005. El llibret com a exemple de superació literària. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 36-38.
- BERENGUER BORT, C., 2009 El llibret: òrgan d'expressió de cada comissió. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 77-79.
- BERENGUER BORT, C., 2013. Vint-i-cinc anys fent cultura. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 86-89.
- BERLANGA FILM MUSEUM, 2019. Berlanga: fallas de celuloide. *Berlanga Film Museum* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.berlangafilmuseum.com/valencia/archivo/bibliografia/berlanga-fallas-de-celuloide/>

BOMBAS GENS CENTRE D'ART, 2019. Nosaltres. Centre d'art. *Bombas Gens Centre d'Art* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.bombasgens.com/nosaltres/centre-dart/>

BOTELLA, S., 2017. "Equilibrio universal" será la Falla Municipal de 2018. *Cadena SER* [en línia]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: https://cadenaser.com/emisora/2017/04/26/radio_valencia/1493223069_435477.html

BROMERA, 2019a. Nit de foc. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/l-eclectica/4004-nit-de-foc-9788476600931.html>

BROMERA, 2019b. Combustible per a falles. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/els-nostres-autors/3983-combustible-per-a-falles-9788476601235.html>

BROMERA, 2019c. Empar, fallera major infantil. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/micalet-teatre/4211-empar-fallera-major-infantil-9788490265918.html>

BROMERA, 2019d. Sexduïts i sexduïdes. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/altres-titols/2615-sexduits-i-sexduïdes-9788490262290.html>

BROMERA, 2019e. Peter Pan i la desaparició del foc. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/el-micalet-galactic/4618-peter-pan-i-la-desaparicio-del-foc-9788490268162.html>

BROMERA, 2019f. Sis ninots en busca d'una falla. *Bromera* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://bromera.com/educacio/micalet-teatre/5131-sis-ninots-en-busca-d-una-falla-9788490269800.html>

BURDIEL BUENO, I., 1990. Revolució liberal i moderantisme burgés 1833-1866. En: RUIZ TORRES, P. (coord.). *Història del País Valencià. Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 77-116. ISBN 84-297-2881-3

- CADENA SER, 2019. SER Falleros. *Cadena SER* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: https://play.cadenaser.com/programa/ser_falleros/
- CARNVAL PROJECT, 2019a. Partners. *Carnval Project* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://carnval.blogs.upv.es/partners3/>
- CARNVAL PROJECT, 2019b. Valencia KICK-OFF meeting. *Carnval Project* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://carnval.blogs.upv.es/meetings/valencia-kick-off-2/>
- CARNVAL PROJECT, 2019c. Valencia FINAL meeting (for attendees). *Carnval Project* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://carnval.blogs.upv.es/meetings/valencia-final-meeting-for-attendees/>
- CASAL POPULAR ALZIRA, 2016. Falles populars i alternatives a Alzira. *Facebook* [en línia] [Consulta:.....] Disponible en: <https://www.facebook.com/events/558744414288938>
- CASTELLÓ I MOLLAR, J., 2005. Els llibrets de falla i la seua riquesa testimonial. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 49-53.
- CASERO, H., 2018. Graffitis, bicicletas y flores en la falla del Ayuntamiento de 2019. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: <https://www.levante-emv.com/fallas/2018/05/26/directo-sera-falla-ayuntamiento/1723226.html>
- CATALÀ GORGES, R., 2015. Visions sobre les Falles del XIX en les cròniques viatgeres. *Revista d'Estudis Fallers. Quadern d'Investigació Social de la Festa*, 20, 67-89. ISSN 1576-1045
- CATALÀ GORGES, R., 2016. Les Falles. De festa de barri a festa global. *Revista de música i cultura popular. Caramella*, 2718, 11-15. ISSN 1888-0827
- CERTAMEN INTERNACIONAL DE BANDES DE MÚSICA DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019. Història. *Certamen Internacional de Bandes de Música Ciutat de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.cibm-valencia.com/val/V_historia.aspx

- CIBERFALLAS, 2019. Fallas, Hogueras y fiestas. *Ciberfallas* [en línea].
[Consulta: 09/03/2019] Disponible en:
<http://ciberfallas.com/valencia/fallas/>
- CINEMA JOVE, 2019. Presentació. *Cinema Jove* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <http://www.cinemajove.com/va/presentacio/>
- CÍRCULO DE BELLAS ARTES DE VALÈNCIA, 2019. Miguel Hache y "El xicotet príncep" en el Círculo de Bellas Artes de València. *Círculo de Bellas Artes de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.cbbaav.es/exposicion-oleo-y-pastel-enero-2018-3/?fbclid=IwAR3NxeIH8CY3juAqbB4XEtUPBrNnTFxX76JGs8zpYrrPAOrX960s7backTE>
- CIUTAT VELLA OBERTA, 2017. Centre del Carme Cultura Contemporània. En: PÉREZ ORTIZ, I. (coord.). *Ciutat Vella Oberta. 3a Biennal de les Arts de València*. València: Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana, 22-23. ISBN 978-84-482-6223-5
- CLARI, B., La vida en Malva. 2011. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 6-7.
- CLARI, B., Típic i tòpic. 1995. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 63-64.
- COLLADO BELDA, E., 2018. *Arte, fuego y tradición. El mensaje de las Fallas Patrimonio de la humanidad*. Castelló: Sar Alejandría Ediciones. ISBN 978-84-17409-47-0
- COMUNITAT VALENCIANA, 2019. RESOLUCIÓ de 25 de gener de 2019, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, per la qual es convoquen les subvencions destinades a la promoció de l'ús del valencià en l'àmbit festiu per a l'any 2019. *Generalitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: http://www.dogv.gva.es/datos/2019/01/29/pdf/2019_744.pdf
- CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019a. Instal·lació de la falla Renaixement. *Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en:

- <http://www.consorcimuseus.gva.es/centro-del-carmen/exposicion/instal%C2%B7lacio-de-la-falla-renaixement/>
- CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019b. Falla/instal·lació Daniel G. Andújar "Los desastres de la guerra, Caballo de Troya". *ConSORCI de Museus de la Comunitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.consorcimuseus.gva.es/centro-del-carmen/actividades/fallainstal%e2%80%a2lacio-daniel-g-andujar-los-desastres-de-la-guerra-caballo-de-troya/>
- CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019c. Falla/instal·lació "Principis de tardor". *ConSORCI de Museus de la Comunitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.consorcimuseus.gva.es/centro-del-carmen/aprende/fallainstal%c2%b7lacio-principis-de-tardor/>
- CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019d. Inauguració "Evreka. Pichiavo". *ConSORCI de Museus de la Comunitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.consorcimuseus.gva.es/centro-del-carmen/exposicion/inauguracio-evreka-pichiavo/>
- CORBETTA, P., 2007. *Metodología y técnicas de investigación social*. Madrid: McGraw-Hill, Interamericana de España. ISBN 978-84-481-5610-7
- COSTA GRANELL, X., 2016. *Las fallas de Valencia, modelo de autogestión popular*. València: INAUCO, Instituto Intercultural para la Autogestión y la Acción Comunal. ISBN 84-921895-3-3
- CREARI. GRUP DE RECERCA EN PEDAGOGIES CULTURALS, 2019. educafalles_2019: Programa formatiu integrat. *CREARI. Grup de Recerca en Pedagogies Culturals* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: http://educafalles.culturavisual.cc/educafalles_2019/
- CRESPO, R. B., 2017. Así son las preguntas políticas de una encuesta del Ayuntamiento de Valencia que ha indignado a los falleros. *ABC* [en línea]. [Consulta: 15/02/2019] Disponible en: <https://www.abc.es/espana/comunidad-valenciana/abci-preguntas->

[politic-encuesta-ayuntamiento-valencia-indignado-falleros-201706131808_noticia.html](http://www.culturavalenciana.es/actualitat/vols-escriure-el-llibret-de-falla-en-perfecte-valencia-2/)

CULTURA VALENCIANA, 2018. ¿Vols escriure el llibret de falla en perfecte valencià?. *Cultura Valenciana* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <http://www.culturavalenciana.es/actualitat/vols-escriure-el-llibret-de-falla-en-perfecte-valencia-2/>

CULTUR PLAZA, 2018a. El cicle de poesia 'Versafalles acosta centenars de xiquets i xiquetes al Museu Faller. *Cultur Plaza* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://valenciaplaza.com/el-cicle-de-poesia-versafalles-acosta-centenars-de-xiquets-i-xiquetes-al-museu-faller>

CULTUR PLAZA, 2018b. Okuda organiza una 'pintada colectiva' de la falla municipal. *Cultur Plaza* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://valenciaplaza.com/okuda-organiza-una-pintada-colectiva-de-la-falla-municipal>

DISTRITO FALLAS, 2012. Julio Tormo torna a Canal 9. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2012/07/31/julio-tormo-torna-a-canal-9/>

DISTRITO FALLAS, 2015. Los premios y los bocetos más cañeros. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2015/01/29/los-premios-y-los-bocetos-mas-caneros/>

DISTRITO FALLAS, 2016. Vuelve la Bernarda y sus premios de teatro. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2016/05/07/vuelve-la-bernarda-y-sus-premios-de-teatro/>

DISTRITO FALLAS, 2018a. Más de 70 grupos en el Concurs de Teatre Faller de JCF. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/09/06/mas-de-70-grupos-en-el-concurs-de-teatre-faller-de-jcf/>

DISTRITO FALLAS, 2018b. Cultura + solidaridad = semana cultural de La Berni. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<https://www.districtofallas.com/2018/12/13/cultura-solidaridad-semana-cultural-de-la-berni/>

DISTRITO FALLAS, 2018c. Llévate el 21º premio de cuentos de 'El Turista Fallero'. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/10/24/llevate-el-21o-premio-de-cuentos-de-el-turista-fallero/>

DISTRITO FALLAS, 2018d. Se inauguró la semana cultural de 'Russafar West'. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/11/16/se-inauguro-la-semana-cultural-de-russafar-west/>

DISTRITO FALLAS, 2018e. Semana cultural de aniversario en la Falla Plaza Luis Cano. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/10/17/mas-sobre-la-semana-cultural-de-la-falla-dr-collado/>

DISTRITO FALLAS, 2018f. Más sobre la semana cultural de la Falla Dr. Collado. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/11/14/semana-cultural-de-aniversario-en-la-falla-plaza-luis-cano/>

DISTRITO FALLAS, 2018g. La semana cultural de Cuba-Literato Azorín, por Aspau. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/11/09/la-semana-cultural-de-cuba-literato-azorin-por-aspau/>

DISTRITO FALLAS, 2018h. Muchas fiestas en la semana cultural de Náquera-Lauri Volpi. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2018/11/08/muchas-fiestas-en-la-semana-cultural-de-naquera-lauri-volpi/>

DISTRITO FALLAS, 2019a. Sole Giménez recoge su Premi de les Arts. *Districto Fallas* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: https://www.districtofallas.com/2019/01/18/sole-gimenez-recoge-su-premi-de-les-arts/?fbclid=IwAR2n_JLnhwgJhWR4avS49CuoymAvMbNi52Pq9rut-E3NOSJj-cFdcVSE6Qo

- DISTRITO FALLAS, 2019b. Números y bolilleras en la semana cultural de El Quarantahuit. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2019/02/16/numeros-y-bolilleras-en-la-semana-cultural-de-el-quarantahuit/>
- DISTRITO FALLAS, 2019c. San Vicente Ferrer, patrón de la semana cultural de la Falla Jerónimo Galés. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2019/02/14/san-vicente-ferrer-patron-de-la-semana-cultural-de-la-falla-jeronimo-gales/>
- DISTRITO FALLAS, 2019d. Pioneras de la fiesta en la semana cultural de Joaquín Costa-Burriana. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2019/02/10/pioneras-de-la-fiesta-en-la-semana-cultural-de-joaquin-costa-burriana/>
- DISTRITO FALLAS, 2019e. Menuda semana cultural en la Falla San Isidro. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 28/02/2019] Disponible en: https://www.districtofallas.com/2019/01/28/___trashed/
- DISTRITO FALLAS, 2019f. 'El Turista Fallero' vuelve cargadito. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/2019/02/28/el-turista-fallero-vuelve-cargadito/>
- DISTRITO FALLAS, 2019g. El Distrito Fallas. *Distrito Fallas* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://www.districtofallas.com/about/>
- DOMÍNGUEZ, M., 2016a. 'El Casal Bernat i Baldoví felicita a Fuset por aceptar los versos no normativos. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://www.levante-emv.com/fallas/2016/01/21/casal-bernat-i-baldovi-felicita/1368557.html>
- DOMÍNGUEZ, M., 2016b. Fuset anuncia que los versos del Libro Fallero se decidirán por concurso. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.levante-emv.com/fallas/2016/10/26/fuset-anuncia-versos-libro-fallero/1484285.html>
- EFE, 2018. El Museo Fallero muestra las tres generaciones falleras de la familia Puche. *La Vanguardia* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <https://www.lavanguardia.com/local/valencia/20180221/44961670492/el->

museo-fallero-muestra-las-tres-generaciones-falleras-de-la-familia-puche.html

EL CUDOL, 2019. Història. *El Cudol* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019]
Disponible en: https://elcudol.blogspot.com/p/historia_03.html

EL DIARI INDULTAT, 2019. El Diari Indultat. *El Diari Indultat* [en línea].
[Consulta: 24/02/2019] Disponible en:
<http://www.juliocesargonzalez.com/eldiariindultat/>

EL PERIÒDIC, 2017. La Delicà celebra 5 anys de Falla. *El Periòdic* [en línea].
[Consulta: 23/02/2019] Disponible en:
https://www.elperiodic.com/val/gandia/noticias/495644_delica-celebra-anys-falla.html

EL PERIÒDIC, 2018. 'Les Falles de l'Antigor' inicien les celebracions del segon aniversari de les Falles com a Patrimoni de la Humanitat. *El Periòdic* [en línea].
[Consulta: 24/02/2019] Disponible en:
https://www.elperiodic.com/val/valencia/noticias/596227_falles-lantigor-inicien-celebracions-segon-aniversari-falles-patrimoni-humanitat.html

ELS TALLERS, 2019. Els Tallers Espai d'experimentació. *Els Tallers* [en línea].
[Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.elstallers.com/>

ENTRAIGÜES, J., 2013. 'Xarrades en curt' cumple cinco años y abre su convocatoria. *Valencia Noticias* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019]
Disponible en: <http://valencianoticias.com/xarrades-en-curt-cumple-cinco-anos-y-abre-su-convocatoria/>

ESTUDI D'OKUDA, 2018. Ink and Movement. En: BELENGUER DOLZ, M. V. i INK AND MOVEMENT. (coord.). *The multicolored equilibrium between animals and humans*. València: Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana, 5-7. ISBN 978-84-482-6247-1

EUROPA PRESS, 2016. Naix la Xarxa Valenciana de Museus Fallers per a preservar i transmetre el llegat de la festa. *20 minutos* [en línea].
[Consulta: 10/03/2019] Disponible en:
<https://www.20minutos.es/noticia/2871837/0/naix-xarxa-valenciana-museus-fallers-per-preservar-transmetre-llegat-festa/>

- EUROPA PRESS, 2017. El sector artístic de les falles es "professionalitza" amb la creació d'un diploma interuniversitari. *Diari La Veu* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.diarilaveu.com/noticia/75344/diploma-professionalitzacio-falles>
- EUROPA PRESS, 2018a. Los 'ninots indultats' de 2018 se podrán visitar en el Salón de Cristal del Ayuntamiento hasta el viernes. *Europa Press* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-ninots-indultats-2018-podran-visitar-salon-cristal-ayuntamiento-viernes-20180702164903.html>
- EUROPA PRESS, 2018b. La Generalitat fomentará l'ús del valencià amb ajudes específiques als 'llibrets' de Falles. *Europa Press* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.europapress.es/valencia/noticia-generalitat-fomentara-lus-valencia-amb-ajudes-especificas-als-llibrets-falles-20181114184143.html>
- EUROPA PRESS, 2019. La falla Doctor Collado y 22 comercios del barrio, unidos para mostrar los 150 años de historia de la comisión. *Europa Press* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <https://www.europapress.es/comunitat-valenciana/noticia-falla-doctor-collado-22-comercios-barrio-unidos-mostrar-150-anos-historia-comision-20190227123550.html>
- FALLA BORRULL SOCORS, 2018. El club de la perspectiva de gènere. *Falla Borrull Socors* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://borrullsocorsblog.wordpress.com/2018/07/01/el-club-de-la-perspectiva-de-genere/>
- FALLA PLAÇA DE L'ARBRE, 2019. El Cant de l'Estoreta Velleta. Història. *Falla Plaça de l'Arbre* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: http://www.fallaplazadelarbol.es/v/estoreta_historia.php
- FALLA PLAÇA DOCTOR COLLADO, 2019. L'embolic. La revista oficial de la falla. *Falla Plaça Doctor Collado* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible

- en: http://www.falldoctorcollado.es/embolic/?fbclid=IwAR0j-XnChQXErMwxjBZ7tEujSevNHJKzlyhtBR9Hfjvan4hG8o0jCPO_wYw
- FALLES I+E, 2015. Qui som?. *Falles I+E* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019]
 Disponible en: <https://innovafalles.wordpress.com/>
- FALLES I+E, 2019. Anuari Falles I+E 2015. *Falles I+E* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019]
 Disponible en: https://issuu.com/innovafalles/docs/anuari_falles_i_e_2015/
- FALLES POPULARS I COMBATIVES, 2019. Qui som? *Falles Populares* [en línea].
 [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: http://octubre.cat/presenta_octubre.php
- FEDERACIÓ DE SOCIETATS MUSICALS DE LA COMUNITAT VALENCIANA, 2019. Presentació. *Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://fsmcv.org/nosaltres/presentacio>
- FEDERACIÓN DE FALLAS de 1ªA, 2019. Fallas de la Federación de 1ªA. *Federación de Fallas 1ªA* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.fallas1a.com/fallas/>
- FEDERACIÓN DE FALLAS SECCIÓN ESPECIAL, 2019. Inicio. *Federación de Fallas Sección Especial* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://fallasdeespecial.com/>
- FESTIVAL 10 SENTIDOS, 2019. El Festival. *Festival 10 Sentidos* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.festival10sentidos.com/el-festival/presentacion-festival/>
- FIESTAS Y SOCIEDAD, 2019. Inicio. *Fiestas y Sociedad* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <http://fiestasysociedad.com/>
- FIRA DEL LLIBRE DE VALÈNCIA, 2019. La Fira. *Fira del Llibre de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://firallibre.com/la-fira/>
- FOMENT DE LES LLETRES VALENCIANES - L'ORONELLA, 2019. Lletrafaller. *Foment de les Lletres Valencianes - L'Oronella* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: <https://fomentdeleslletres.com/lletrafaller/>
- FLUIXÀ VIVAS, J. A., Falles, cultura i lectura. 2006. *Revista Cendra. Suc de Falles*, 2, 7-9.

- FUNDACIÓ BANCAIXA, 2019. Cultura. *Fundació Bancaixa* [en línia]. [Consulta: 7/04/2019] Disponible en: <https://www.fundacionbancaja.es/val/cultura/cultura.aspx>
- FUNDACIÓN CHIRIVELLA SORIANO, 2019. La Fundación. *Fundación Chirivella Soriano* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.chirivellasoriano.org/la-fundacion/>
- FURIÓ, A., 2001. *Història del País Valencià*. Paterna-La Canyada: Tres i Quatre. ISBN 84-7502-628-1
- FUSTER I ORTELLS, J., 1992. *Combustible per a Falles*. Alzira: Edicions Bromera. ISBN 84-7660-123-9
- GARCÍA CÁRCEL, R., 1981. *La revolta de les Germanies*. València : Institució Alfons el Magnànim. ISBN 84-500-4400-6
- GARCÍA PILÁN, P., 2011. L'ADEF: de l'escriptura sobre falles als "Estudis fallers". En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 108-113.
- GARSÁN, C., 2016. Valencia 'estrena' museo: Cultura reconoce oficialmente el Museo Fallero. *Valenciaplaza* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <https://valenciaplaza.com/valencia-estrena-museo-cultura-reconoce-oficialmente-el-museo-fallero>
- GENERALITAT VALENCIANA, 2016. Política Lingüística concedeix els premis a la promoció del valencià en els Llibrets de Falles 2016. *Generalitat. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport* [en línia]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: http://www.ceice.gva.es/va/inicio/area_de_prensa/not_detalle_area_prensa?id=668618
- GENERALITAT VALENCIANA, 2017. La Generalitat concedeix els premis a la promoció del valencià en els llibrets de Falles 2017. *Generalitat. Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport* [en línia]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: http://www.ceice.gva.es/va/inicio/area_de_prensa/not_detalle_area_prensa?id=700492
- GENOVÉS AMORÓS, V., 1967. *València contra Napoléon*. València: L'Estel.

- GIL, S.; LLORCA, R. i PICAZO, A.J., 2006. L'economia: una era de prosperitat. En: ARDIT, M. (coord.). *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autonomia*. Barcelona: Edicions 62, 285-322. ISBN 84-297-5902-6
- GIMÉNEZ CHORNET, V., 2002. *Compte i raó. La hisenda municipal de la ciutat de València en el segle XVIII*. València: Universitat de València. ISBN 84-370-5399-4
- GISBERT GRACIA, V. i RIUS ULLDEMOLINS, J. (coord.), 2018. *Pre-informe d'anàlisi de les falles de la ciutat de València des d'una perspectiva de gènere*. València: Ajuntament de València.
- GÓMEZ BALDAQUINO, R., 2018. Coloqui/Discusió "#VolemFalla, ¿a quin preu?". Círcul d'Opinió Bunyols d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer. *Hablemos de Fallas* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://hablemosdefallas.es/ihablemos-de-artistas/relacion-de-artistas-c/falla-almirante-cadarso-conde-altea/867-cultura-y-fallas/37193-coloqui-discusio-volemfalla-a-quin-preu-circul-d-opinio-bunyols-d-or-i-brillants-ab-fulles-de-llorer>
- GÓMEZ BALDAQUINO, R., 2019. "En las fallas también mandamos". Círculo de Opinión Bunyol d'Or i Brillants ab Fulles de Llorer. *Hablemos de Fallas* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://hablemosdefallas.es/ihablemos-de-artistas/relacion-de-artistas-c/falla-almirante-cadarso-conde-altea/1291-preselecciones-2010/calendario/agenda-2018/37878-25-2-en-las-fallas-tambien-mandamos-circulo-de-opinion-bunyol-d-or-i-brillants-ab-fuelles-de-llorer>
- GREGORI SANJUAN, J., 1994. Un divorci innecessari. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 3.
- GREMI ARTESÀ D'ARTISTES FALLERS, 2019a. El Gremi. *Gremi Artesà d'Artistes Fallers* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.gremiodeartistasfalleros.es/Historia-Gremio>
- GREMI ARTESÀ D'ARTISTES FALLERS, 2019b. El Museu. *Gremi Artesà d'Artistes Fallers* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.gremiodeartistasfalleros.es/Museo>

- HABLEMOS DE FALLAS, 2019. Inicio. *Hablemos de Fallas* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://hablemosdefallas.es/index.php>
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 1997. El tòpic del "teatre faller". En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 71-72.
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2002. *La festa reinventada. Calendari, política i ideologia en la València franquista*. València: Universitat de València. ISBN 84-370-5365-X
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2006. Los estudios falleros. El desarrollo de la investigación social sobre las fallas de Valencia. *Anduli. Revista Andaluza de Ciencias Sociales* [en línea], (6), 93-114 [Consulta: 12/06/2019]. DOI: <http://dx.doi.org/10.12795/anduli>
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2011a. *Focs de falla: articles per al combat festiu*. València: Obrapropia. ISBN 978-84-15362-55-5
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2011b. En el fons, un cadafal. En: CATALÀ GORGUES, J. I. (coord.). *La Falla: un artefacte tecnològic*. València: Editorial de la UPV, 8-11. ISBN 978-84-8363-653-4
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2014. La Fiesta Mutante. La construcción histórica de la Feria de Julio de Valencia. *Culturas. Revista de Gestión Cultural* [en línea], 1(1), 61-78 [Consulta: 12/02/2018]. DOI: <http://dx.doi.org/10.4995/cs.2014.3121>
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2018a. La festa en guerra. Falles i antifeixisme a València (1936-1937). En: NAVARRO NAVARRO, J. i VALERO, S. (coord.). *València capital de la República : 1936-1937. 3, València, capital de l'educació i la cultura*. València: Ajuntament de València, 229-249. ISBN 9788490891049
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M., 2018b. Fallants: una tendència emergent a València. *Culturplaza* [en línea]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: <https://valenciaplaza.com/fallants-una-tendencia-emergent-a-valencia>
- HERRERO GIMÉNEZ, A., 2008. El projecte expositiu "Falles i art: 40 anys transitant per la frontera". En: CATALÀ GORGUES, J. I. (coord.). *Falles i*

art: 40 anys transitant per la frontera. València: Editorial de la UPV, 10-21.
ISBN 978-84-8363-236-9

HERRERO GIMÉNEZ, A., 2009. Les Falles i la Cultura Artística. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 130-133.

HUGUET PASCUAL, J., 2007. Les Falles i l'ús del valencià. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 83-86.

I.M.C, 2019. Les Falles 2019 ja tenen cartell i imatge gràfica. *Diari La Veu* [en línea]. [Consulta: 03/03/2019] Disponible en: <https://www.diarilaveu.com/noticia/87358/falles-2019-ja-tenen-cartell-i-imatge-grafica>

INFOPERIODISTAS, 2019. Ni Fu Ni Fallas. *Infoperiodistas* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <http://www.infoperiodistas.info/NI-FU-NI-FALLAS/perfil-empresa/69953>

INSTITUT VALENCIÀ DE CULTURA, 2019. Audiovisuals i cinematografia. Presentació. *INSTITUT VALENCIÀ DE CULTURA* [en línea]. [Consulta: 10/04/2019] Disponible en: <http://ivac.gva.es/l-ivac/presentacio>

IVAM, 2019. Història i missió. *IVAM* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.ivam.es/historia-i-missio/>

IVOOX, 2019. Som Bic. *Ivoox* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: https://www.ivoox.com/podcast-som-bic_sq_f1255575_1.html

JÁTIVA, J. M., 2012. La reedició de 'Pensat i Fet' liga la cultura a las Fallas. *El País* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: https://elpais.com/ccaa/2012/03/01/valencia/1330634767_771719.html

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018a. Bases del XXXV Concurs de teatre infantil en València 2018. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/4029-bases-del-xxxv-concurs-de-teatre-infantil-en-valencia-2018>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018b. Bases del XLV Concurs de Teatre en Llengua Valenciana exercici 2018-2019. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta:

10/12/2018]

Disponible

en:

http://www.fallas.com/images/NIV19054_Bases_Teatro_val_2.pdf

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018c. Bases del XXXIII Concurs Literari d'obres de teatre i microteatre inèdites i d'apropòsits en llengua valenciana 2018-2019. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en:

http://www.fallas.com/images/NIV19084_XXXIII_CONCURS_LITERARI_D_OBRES_DE_TEATRE_I_MICROTEATRE.pdf

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018d. Concurs de Declamació en Llengua Valenciana. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/6440-concurs-de-declamacio-en-llengua-valenciana>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018e. LVII edició del concurs del Cant de l'Estoreta Velleta. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/4630-lvii-edicio-del-concurs-del-cant-de-l-estoreta-velleta>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018f. XXXIII Concurs de Playback majors 2018-19. Bases. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/5909-xxxiii-concurs-de-play-back-majors-2018-19-bases>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018g. Bases XXXII Concurs de Playback Infantil. Bases. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/5919-bases-xxxii-concurs-de-playback-infantil>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018h. Arriba el XLIV Concurs de Betlems de JCF. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/6240-arriba-el-xliv-concurs-de-betlems-de-jcf>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018i. LVIII Concurs de Fotografia de Falles. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/5293-lviii-concurs-de-fotografia-de-falles>

- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018j. Arxiu, Censos i Biblioteca. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 10/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-delegacions-va/1035-arxiu-censos-biblioteca-i-publicacions>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018k. Càsting companyia estable de teatre faller. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 11/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/3316-casting-compania-estable-de-teatro-fallero-2>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018l. La Companyia Estable de JCF puja el teló. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 11/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/3927-la-companyia-estable-de-jcf-puja-el-telo>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018m. La SGAE i JCF organitzen un nou programa de classes de teatre. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 11/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/4880-la-sgae-i-la-junta-central-fallera-organitzen-un-nou-programa-de-classes-de-teatre-2>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018n. Finalitza el curs de tabal, dolçaina i cant d'estil. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 11/12/2018] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/4204-finaliza-el-curso-de-tabal-dolcaina-y-cant-d-estil-2>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018o. Premi Carles Cortina. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 12/12/2018] Disponible en: <http://fallas.com/index.php/main-noticies-va/3367-premi-carles-cortina-al-millor-article-de-llibret-sobre-fallesunesco>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018p. IX edición del Premio Brillantes. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 12/12/2018] Disponible en: <http://fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/3026-ix-edicion-del-premio-brillantes>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018q. Un any de Patrimoni!. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 13/12/2018] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/4806-un-any-de-patrimoni>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018r. Carnaval Project. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 13/12/2018] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/3606-carnval-project>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018s. Candidatura. *Falles Patrimoni en Comú* [en línea]. [Consulta: 18/04/2018] Disponible en:

<http://fallespatrimonicomu.info/candidatura-v/>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2018t. Expedient. *Falles Patrimoni en Comú* [en línea]. [Consulta: 18/04/2018] Disponible en:

http://fallespatrimonicomu.info/pdfs/unesco_va.pdf

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019a. Programa de Festejos de les Falles 2019. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en:

<http://fallas.com/index.php/main-noticies-va/6663-programa-de-festejos-de-les-falles-2019>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019b. Reglament intern de la JCF. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-reglament-faller-va/839-reglamento-interno-de-la-jcf>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019c. El pressupost de JCF s'incrementa. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/4619-el-pressupost-de-jcf-s-incrementa>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019d. Delegacions. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-delegacions-va>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019e. Agrupacions. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-agrupacions-va>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019f. Premios Concurso de Presentaciones. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/3496-premis-concurs-de-presentacions-2>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019g. Programació Teatre Faller 2018-2019. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/6006-programacio-teatre-faller-2018-2019>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019h. El Carme porta el seu Don Juan Tenorio al Teatre Talia. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/6359-el-carme-porta-el-seu-don-juan-tenorio-al-teatre-talia>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019i. Arriba "Microteatre al casal", teatre i cultura a l'abast de tots. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/6679-ja-esta-aci-el-micro-teatre-faller>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019j. Les comissions de Quatre Carreres desvelen els secrets de les seues falles 2019. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com:8090/index.php/main-noticies-va/6595-l-agrupacio-quatre-carreres-presenta-els-seus-esbossos>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019k. XVIIa edició dels Premis Berni. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://fallas.com/index.php/main-noticies-va/4470-xvii-a-edicio-dels-premis-berni>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019l. Guanyadors del Concurs de Presentacions. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/5232-guanyadors-del-concurs-de-presentacions>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019m. Bases del Concurs de Presentacions Falles 2018. *Junta Central Fallera* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/4195-concurs-de-presentacions-falles-2018>

- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019n. Bases del Concurs de Presentacions Infantils 2018. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/4193-bases-del-concurs-de-presentacions-infantils-2018>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019o. Delegacions. Cultura. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-delegacions-va/1043-cultura>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019p. Ja coneixem el Llibre Faller 2019. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/6802-ja-coneixem-el-llibre-faller-2019>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019q. Èxit de la VIII Fira del Col·leccionisme Faller. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-noticies-va/6831-viii-feria-del-coleccionismo-fallero-2>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019r. "Adacadabrant", una Gala de la Cultura Infantil màgica. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/6731-adacadabrant-una-gala-de-la-cultura-infantil-magica>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019s. Estallido de carcajadas con "Estat Crític" en la Gala de la Cultura. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/6724-estallido-de-carcajadas-con-estat-critic>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019t. Premiados Gala de la Cultura 2019. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/es/main-noticias-es/main-noticias-organizacion-es/6733-premiados-en-la-gala-de-la-cultura>
- JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019u. Comissions per nombre de cens. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en:

<http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-comisions-va/828-numero-de-falla>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019v. Comissions per sectors. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-comisions-va/832-sector>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019w. Falles Innovadores i experimentals. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 13/03/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-secretaria-va/3485-xx-edicio-premis-de-falles-innovadores-i-experimentals>

JUNTA CENTRAL FALLERA, 2019x. Juntas Locals i Associacions Falleres. *Junta Central Fallera* [en línea]. [Consulta: 31/03/2019] Disponible en: <http://www.fallas.com/index.php/main-jcf-va/main-juntas-locales-va>

LA CABINA, 2019. Inici. *La Cabina. Festival Internacional de Mediometrages de València* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://lacabina.es/?lang=ca>

LA FALLA IMMATERIAL, 2019. La Falla Immaterial. *La Falla Immaterial* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://fallaimmaterial.com/landing/index.php>

LA FALLA SILVESTRE, 2017. Dadà - Llibret Falla Silvestre 2017. *La Falla Silvestre* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: https://issuu.com/lafallasilvestre/docs/dad____-llibret_falla_silvestre_201

LA GALERA, 2019. Les Falles. *La Galera* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.lagaleraeditorial.com/ca/les-falles-978-84-246-5457-3#.XGrkBaB7lpg>

LA JUNTA - FEDERACIÓ DE FALLES DE GANDIA, 2016. Aprén més sobre la poesia satírica i llibrets fallers al Museu Faller. *La Junta - Federació de Falles de Gandia* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.fallesdegandia.org/taller-poesia-satirica-museu-faller/>

LA JUNTA - FEDERACIÓ DE FALLES DE GANDIA, 2019. La II Mostra de Teatre Faller de la Comunitat Valenciana tindrà com a seu el Museu Faller. *La Junta - Federació de Falles de Gandia* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019]

Disponible en: <http://www.fallesdegandia.org/ii-mostra-teatre-faller-comunitat-valenciana-tindra-museu-faller/>

LA OCHO TV, 2019. Anem de festa. *La Ocho TV* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <http://www.laocho.tv/programa/anem-de-festa/>

LA POBLA TELEVISIÓ, 2016. Taller Llibrets Poesia Fallera. *La Pobla Televisió* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://lapoblatelevisio.es/taller-llibrets-poesia-fallera/>

LA VAC, 2019. Obert València. *La Vac* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://lavac.es/ca/proyecto/abierto-valencia/>

LES ARTS, 2019. Temporada 2018-2019. *Les Arts* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.lesarts.com/temporada-2018-2019/>

LEVANTE-EMV i LA ROSELLA EDITORES, 2019a. Bases del VII Concurso Levante-EMV de Microrrelatos y del III Concurso de diseño de portadas de fallas. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <http://www.microrrelatosfalleros.com/bases/>

LEVANTE-EMV i LA ROSELLA EDITORES, 2019b. Bases del II Concurso Levante-EMV de Pequerrelatos falleros y dibujos de fallas. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <http://www.microrrelatosfalleros.com/bases-concurso-pequerrelatos/>

LEVANTE TV, 2019. Tot és festa. *Levante TV* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <http://www.levantetv.es/secciones/programa.jsp?pldSeccion=8>

LLEGIM FALLES, 2018a. Les falles Ausiàs March-Na Robella i Ribera-Convent de Santa Clara, guanyadores dels premis #llegimfalles 2018. *Llegim Falles* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://llegimfalles.com/2018/03/11/les-falles-ausias-march-na-robella-i-ribera-convent-de-santa-clara-guanyadores-dels-premis-llegimfalles-2018/>

LLEGIM FALLES, 2018b. Dimecres llegirem i tuitejarem #elxicotetprincep18. *Llegim Falles* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en:

<https://llegimfalles.com/2018/03/12/dimecres-llegirem-i-tuitejarem-xicotetprincep18/>

LLETRES FALLERES, 2019a. FEDERACIÓ DE LLETRES FALLERES. *Lletres falleres* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.lletresfalleres.info/>

LLETRES FALLERES, 2019b. ELS PREMIS. *Lletres falleres* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://www.lletresfalleres.info/>

LLETRES FALLERES, 2019c. LA FESTA. *Lletres falleres* [en línia]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <http://lletresfalleres.info/festa-lletres-falleres/>

LO RAT PENAT, 2017. Gala de llectura del fallo del concurs de Llibrets de Falla. *Lo Rat Penat* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://loratpenat.org/convocatories/gala-de-llectura-del-fallo-del-concurs-de-llibrets-de-falla/>

LO RAT PENAT, 2019a. Bases del Concurs de Llibrets de Falla 2019. *Lo Rat Penat* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://loratpenat.org/wp-content/uploads/2019/01/FOLLETO-LO-RAT-CONCURS-LLIBRETS-FALLA.pdf>

LO RAT PENAT, 2019b. Bases dels CXXXV Jocs Florals. *Lo Rat Penat* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://loratpenat.org/wp-content/uploads/2018/07/LO-RAT-JOCS-FLORALS-2018.pdf>

LO RAT PENAT, 2019c. Informació dels cursos. *Lo Rat Penat* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://loratpenat.org/formacio/informacio-dels-cursos/>

MALALT DE FALLES, 2019. Inici. *Malalt de falles* [en línia]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <http://www.malaltdefalles.com/>

MARÍN I GARCÍA, J. L., 2012. Pensat i Fet, la cultura al servici de les Falles. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 66-69.

MARTÍ, M., 1990. La societat valenciana de la Restauració (1878-1914): Estabilització del domini burgés i contestació renovada. En: RUIZ TORRES, P. (coord.). *Història del País Valencià. Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 77-116. ISBN 84-297-2881-3

- MARTÍNEZ TORMO, J., 2011. Gestionar la complexitat: Falles i gestió cultural. *Revista d'Estudis Fallers. Quadern d'Investigació Social de la Festa*, 16, 36-41. ISSN 1576-1045
- MARTÍNEZ TORTOSA, M. Á., 2009. Una mena d'aire fresc per a la festa. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 54-57.
- MESA I REIG, L., 2007. Algunes línies al voltant de l'origen i el creixement de la literatura popular a la festa de les falles. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 87-90.
- MESA I REIG, L., 1995. Entre el reaccionisme i el progressisme, la incomprensió de la festa. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Llibret Falla Plaça Malva*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 73-74.
- MESA I REIG, L., 2008. Les falles: festa de festes... i també a Alzira. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 46-49.
- MESA I REIG, L., 2014. Els premis als llibrets de falla. En: MARÍN i GARCIA, J. L. (coord.). *El llibret de Falla. Explicació i relació de la festa 1850-2014*. València: Generalitat Valenciana, 59-73. ISBN 978-84-482-5912-9
- MESTRE SANCHIS, A., 1976. *Despotismo e Ilustración en España*. Barcelona: Ariel. ISBN 84-344-0781-7
- MINISTERIO DE CULTURA Y DEPORTE, 2019. Museo Nacional de Cerámica y Artes Suntuarias "González Martí". Historia de las colecciones. *Ministerio de Cultura y Deporte* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.culturaydeporte.gob.es/mnceramica/institucion/historia/historia-colecciones.html>
- MIRA, J. F., 2009. *Vida i final dels moriscos valencians*. Alzira: Edicions Bromera. ISBN 978-84-9824-584-4
- MORALES, F., 2017. Una falla silvestre deambula por la ciudad. *El Mundo* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2017/03/15/58c9174146163f4e4b8b4610.html>

- MOSTRA DE VALÈNCIA, 2019. El festival. *Mostra de València. Cinema del Mediterrani* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://lamostradevalencia.com/ca/el-festival/>
- MOSTRA VIVA DEL MEDITERRANI, 2019. Catálogo general. *Mostra Viva del Mediterrani* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://mostraviva.org/wordpress/wp-content/uploads/2018/10/MVM_catalogo-general-2018-actualizado-11.pdf
- MUSEU DE BELLES ARTS DE VALÈNCIA, 2019. Història del museu. *Museu de Belles Arts de València* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.museobellasartesvalencia.gva.es/va/historia-del-museo>
- MUSEU DE PREHISTÒRIA DE VALÈNCIA, 2019. Història del museu. *Museu de Prehistòria de València* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.museuprehistoriavalencia.es/web_mupreva/museo_historia/?q=va
- MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA, 2019a. El Museu. Presentació. *Museu Valencià d'Etnologia* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.museuvalenciaetnologia.es/ca/content/el-museu>
- MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA, 2019b. Inventant la tradició Indumentària i identitat. *Museu Valencià d'Etnologia* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.museuvalenciaetnologia.es/ca/content/inventant-la-tradicio>
- MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA, 2019c. La república de les falles. *Museu Valencià d'Etnologia* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.museuvalenciaetnologia.es/ca/content/la-republica-de-les-falles>
- MUVIM, 2019. Què és el MuVIM? El Museu Valencià de la Il·lustració i la Modernitat. *MuVIM* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.muvim.es/va/pagina/que-muvim>
- NA JORDANA, 2019. Programa Tirant de Lletra 2018. *Na Jordana* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.najordana.es/images/Tirant_de_lletra/2018_Tirant_de_lletra/Programa_Tirant_2018.pdf

- NOTICIARIO FALLERO, 2018. El Convent del Carme acollirà a l'Agrupació de el Pilar. *Noticiario Fallero* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.noticiariofallero.es/2018/11/el-convent-del-carme-acollira.html>
- OCTUBRE CCC, 2019. Què és l'Octubre? *Octubre CCC* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://octubre.cat/presenta_octubre.php
- ONDACERO, 2019. Gente de Fallas. *Ondacero Radio* [en línia]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: <https://www.ondacero.es/emisoras/comunidad-valenciana/valencia/audios-podcast/gente-de-fallas/>
- PALAU DE LA MÚSICA I CONGRESOS DE VALÈNCIA, 2019. Edifici. *Palau de la Música i Congressos de València* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.palauvalencia.com/palau-3/edifici/>
- PALOMERO ALMELA, J., 1997. Un romanticisme singular: consolidació i plenitud de la Renaixença valenciana (1830-1902). En: PALOMERO ALMELA, J. (coord.). *Bengales en la fosca. Antologia de la poesia valenciana del segle XX* Alzira: Edicions Bromera, 9-21. ISBN 84-7660-299-5
- PANIAGUA FUENTES, J., 2006. La construcció de l'autonomia i l'hegemonia socialista (1982-1995). En: PIQUERAS, J. A. (coord.). *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autonomia*. Barcelona: Edicions 62, 111-172. ISBN 84-297-5902-6
- PLAÇA DEL LLIBRE, 2019. Qui som. *Plaça del Llibre* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://placadellibre.com/vlc/qui-som/>
- PÉREZ APARICIO, C., 2008. *Canvi dinàstic i guerra de successió, la fi del regne de València*. València: Tres i Quatre. ISBN 978-84-7502-792-0
- PERIS LLORCA, J., 2014. Cinc cèntims valia el llibret. En: MARÍN i GARCIA, J. L. (coord.). *El llibret de Falla. Explicació i relació de la festa 1850-2014*. València: Generalitat Valenciana, 59-73. ISBN 978-84-482-5912-9
- PERIS LLORCA, J., 2017a. La Universitat de València i les falles: una relació difícil amb final feliç. En: MORTE, H. (coord.). *Ciència i ficció*. Sagunt: Associació Cultural Falla El Mocador, 36-41.

- PERIS LLORCA, J., 2017b. La república de las fallas: la revista Pensat i Fet en los años de la Segunda República. *Cultura de la República. Revista de análisis crítico* [en línea], 1, 82-94 [Consulta: 04/03/2019]. DOI: <https://doi.org/10.15366/crrac2017.1>. ISSN 2530-8238
- PERIS LLORCA, J., 2019. Elogi i elegia de la *gauche divine* valenciana. En: BORREGO PITARCH, V. (coord.). *Na Jordana 2019*. València: Associació Cultural Fallera Na Jordana, 212-217.
- PICÓ I LÓPEZ, J., 1982. *El Franquisme*. València : Institució Alfons el Magnànim. ISBN 84-00-05063-0
- PICUV, 2019a. La Plataforma. *PICUV* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://picuv.org/es/home-es/#plataforma_es
- PICUV, 2019b. Encontres. *PICUV* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://picuv.org/es/home-es/#encontres_es
- PINK INTRUDER, 2019. Renaiement – (Renaissance) BURNING MAN 2016. *Pink Intruder* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <http://www.pinkintruder.com/portfolio/renaiement-renaissance-burning-man-2016/>
- PORTAL DEL LLIBRE, 2017. #LlegimFalles regala llibres. *Portal del Llibre* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: http://www.llibresvalencians.com/LlegimFalles-regala-llibres_va_1_3180_0.html
- PREMIS CASAL BERNAT I BALDOVÍ, 2019a. Home. *Premis Casal Bernat i Baldoví* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://premisbernatibaldovi.wordpress.com/>
- PREMIS CASAL BERNAT I BALDOVÍ, 2019b. Els premis. *Premis Casal Bernat i Baldoví* [en línea]. [Consulta: 23/02/2019] Disponible en: <https://premisbernatibaldovi.wordpress.com/acerca-de/>
- R. L. V., 2019. El "extra" de Fallas de Levante-EMV causa verdadero furor en la corte. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: https://www.levante-emv.com/fallas/2019/03/09/extra-fallas-levante-emv-causa/1846080.html?utm_medium=rss

- RAMBLETA, 2019. Qué és La Rambleta. *Rambleta* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://www.larambleta.com/que-es>
- REDACCIÓ, 2018. La historia de las Fallas, en valenciano y con mil imágenes. *Las Provincias* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.lasprovincias.es/fallas-valencia/libro-fallas-valenciano-lasprovincias-20180106120024-nt.html>
- REDACTAVEU, 2017. La primera 'falla immaterial' de la història es construeix amb la participació ciutadana. *Diari La Veu* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.diarilaveu.com/noticia/24742/la-primera-falla-immaterial-de-la-historia-es-construeix-amb-la-participacio-ciutadana>
- REIAL SOCIETAT ECONÒMICA D'AMICS DEL PAÍS DE VALÈNCIA, 2019. Historia de la Sociedad. *Reial Societat Econòmica d'Amics del País de València* [en línea]. [Consulta: 17/02/2019] Disponible en: <https://rseap.webs.upv.es/index.php/2013-05-10-10-45-36/historia>
- RIBERAEXPRESS, 2016. Alzira albergarà un taller de poesia satírica i llibrets de falla. *Riberaexpress* [en línea]. [Consulta: 12/12/2018] Disponible en: <http://www.riberaexpress.es/2016/11/16/alzira-albergara-un-taller-de-poesia-satirica-i-llibrets-de-falla/>
- RIBES IBORRA, V., 1985. *El segle XVIII*. València : Institució Alfons el Magnànim. ISBN 84-00-05979-4
- RIBERA LACOMBA, A., 1998. *La fundació de València*. València : Institució Alfons el Magnànim. ISBN 84-7822-236-7
- ROCA RICART, R., 2010. *El valencianisme de la Renaixença*. Alzira: Edicions Bromera. ISBN 978-84-9824-910-1
- ROMEO MATEO, M. C., 1990. La crisi política de l'Antic Règim (1914-1833). En: ARDIT, M. (coord.). *Història del País Valencià. L'època Borbònica fins a la crisi de l'Antic Règim*. Barcelona: Edicions 62, 215-241. ISBN 84-297-2881-3
- ROMERO, Á., 2014. La Federación de Fallas Benicalap Campanar presenta la portada de su revista, obra de José Gallego. *Cendra Digital* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<http://www.cendradigital.com/2014/02/02/la-federacion-de-fallas-benicalap-campanar-presenta-la-portada-de-su-revista-obra-de-jose-gallego>

- SALGUERO, Á., 2018. Els poetes prenen la paraula. *El Mundo* [en línia]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <https://www.elmundo.es/comunidad-valenciana/2018/04/26/5ae165e7ca474162618b4658.html>
- SANCHIS GUARNER, M., 1965. Època musulmana. En: SANCHIS GUARNER, M. i TARRADELL, M. *Història del País Valencià. Prehistòria i antiguitat. Època musulmana*. Barcelona: Edicions 62, 205-362. ISBN 84-297-0145-1
- SANCHIS GUARNER, M., 1976. *La ciutat de València: síntesi d'història i de geografia urbana*. València: Albatros. ISBN 84-7274-002-1
- SANZ ROZALÉN, V., 2006. L'etapa del predomini conservador (1995-2006). En: PIQUERAS, J. A. (coord.). *Història del País Valencià. Transició, democràcia i autonomia*. Barcelona: Edicions 62, 173-214. ISBN 84-297-5902-6
- SAZ CAMPOS, I., 1990. República, guerra i Franquisme. En: RUIZ TORRES, P. (coord.). *Història del País Valencià. Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 77-116. ISBN 84-297-2881-3
- SENA, L., 2017. Torrent prepara la «cremà» de la falla Renaixement. *Levante-EMV* [en línia]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://val.levante-emv.com/horta/2017/09/21/torrent-prepara-crema-falla-renaixement/1617896.html>
- SOLER, V., 1990. L'economia valenciana dins el model «nacionalista» espanyol (1914-1959). En: RUIZ TORRES, P. (coord.). *Història del País Valencià. Època contemporània*. Barcelona: Edicions 62, 221-256. ISBN 84-297-2881-3
- SORIANO, L., 2015. Varias fallas ponen de moda presentar el Ninot de la Exposició antes de la inauguración. *Las Provincias* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.lasprovincias.es/fiestas-tradiciones/201501/27/varias-fallas-ponen-moda-20150127000026-v.html>
- SORIANO, L., 2017. Una constelación de reinas con sus mejores espolines. *Las Provincias* [en línia]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en:

<https://www.lasprovincias.es/fallas-valencia/constelacion-reinas-mejores-20171021010702-ntvo.html>

SORIANO, L., 2018. Fuset, tres años de disputas con los falleros. *Las Provincias* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.lasprovincias.es/fallas-valencia/tres-anos-disputas-20180425005731-ntvo.html>

TÀNDEM EDICIONS, 2015. Tàndem presenta «Anem de festa», una nova col·lecció infantil sobre festes valencianes. *Tàndem Edicions* [en línea]. [Consulta: 04/03/2019] Disponible en: http://www.tandemedicions.com/val/noticies_editplantilla.php?id=342

TÀNDEM EDICIONS, 2019. Visca les falles. *Tàndem Edicions* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: http://www.tandemedicions.com/val/novetats_edit.php?id=1033

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2019a. II Seminari "FALLES i CULTURA". *Universitat de València* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://www.uv.es/audiofil/II%20seminari%20falles%20i%20cultura.pdf>

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2019b. La Biblioteca Històrica de la Universitat de València exposa per primera vegada la seua col·lecció de llibrets de falla. *Universitat de València* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: https://www.uv.es/uvweb/uv-noticias/ca/noticies/biblioteca-historica-universitat-valencia-exposa-primer-vegada-seua-col-leccio-llibrets-falla-1285973304159/Novetat.html?id=1286068153455&plantilla=UV_Noticies%2FPage%2FTPGDetailNews&fbclid=IwAR28HonthNmKXVGXuONFFBGqcjTNotmi2MOUWz0Atz9Iz9DyMnnj6aH7E

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALÈNCIA, 2019. Exposició "Obrint portes. Falles innovadores a la ciutat de València". *Universitat de València* [en línea]. [Consulta: 09/03/2019] Disponible en: http://www.cultura.upv.es/expo/content/rectorado_salaexpo/content/20190307_ObrintPortes_FallasInnovadores/val/index.html

VALÈNCIA EXTRA, 2018. Presentació dels Llibrets de les falles municipals. *València Extra* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://valenciaextra.com/presentacion-llibrets-fallas-municipales/>

- VALÈNCIA EXTRA, 2019. Comença, aquesta vesprada, el cicle de cinema 'Falles de Cel·luloide' en el marc de l'Exposició del Ninot. *València Extra* [en línea]. [Consulta: 20/02/2019] Disponible en: <https://valenciaextra.com/comienza-ciclo-cine-fallas-de-celuloide-2019/>
- VALÈNCIA NEGRA, 2019. El festival. *València Negra* [en línea]. [Consulta: 18/02/2019] Disponible en: <http://valencianegra.com/?lang=ca>
- VALENCIA NOTÍCIES, 2012. Lo Rat Penat convoca la CXXIX edició dels Jocs Florals. *Valencia Notícies* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://valencianoticias.com/lo-rat-penat-convoca-la-cxxix-edicion-dels-jocs-florals/#imageclose-20596>
- VERDÚ VIVÓ, J., 2008. Més que presentacions. En: RUBIO ALBENTOSA, J. M. (coord.). *Tro d'avís*. Alzira: Associació Cultural Falla Plaça Malva, 132-137.
- VIGARA, J. M., 2011. La Banda Municipal estrena el pasdoble Laura Caballero encarregat per la JCF. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://val.levante-emv.com/valencia/2011/10/07/banda-municipal-estrena-pasodoble-laura-caballero-encargado-jcf/846083.html>
- VIGARA, J. M., 2018. El concurso de microrrelatos y portadas reúne 350 obras de temática fallera. *Levante-EMV* [en línea]. [Consulta: 19/02/2019] Disponible en: <https://www.levante-emv.com/fallas/2018/03/15/concurso-microrrelatos-portadas-reune-350/1691514.html>
- VIÑAS, E., 2017. La falla del Burning Man se plantará finalmente en el Centre del Carme. *Cultur Plaza* [en línea]. [Consulta: 24/02/2019] Disponible en: <https://valenciaplaza.com/la-falla-del-burning-man-se-plantara-finalmente-en-el-centre-del-carme>

6- ANNEXES

Annex 1- Qüestionari emplenat per els responsables de cada comissió

Qüestionari d'activitat cultural fallera

Este és un qüestionari per a conèixer l'activitat cultural que fan les Falles de València en l'actualitat i també quina ha sigut la seua trajectòria.

*Obligatori

Informació general

Nom de la Falla: *

Any de creació: *

Està constituïda en associació cultural? *

- Sí
- No

En quin any es va constituir en associació cultural?

Número total de membres de la comissió: *

Incloent adults i xiquets.

Número d'adults de la comissió:

Només els adults.

Número de xiquets de la comissió:

Només els xiquets.

En cas de conèixer-lo, número de dones en la comissió:

En total, incloent xiquets i adults.

En cas de conèixer-lo, número d'homes en la comissió:

En total, incloent xiquets i adults.

Sector: *

Secció del monument gran: *
Indicar la de l'últim exercici.

El monument gran és una falla experimental? *

- Sí
- No

Secció del monument infantil: *
Indicar la de l'últim exercici.

El monument infantil és una falla experimental? *

- Sí
- No

Pàgina 2 de 4

Activitats culturals

A continuació, es presenten una sèrie de preguntes per a conèixer l'activitat cultural de la falla. No és necessari que les respostes es limiten només a les activitats realitzades durant l'últim exercici, l'estudi és sobre tota la trajectòria de la falla. Per tant, s'ha de contestar afirmativament si s'han realitzat el tipus d'activitats a què es refereix cada pregunta tenint en compte tota la història de la falla. Si es considera necessari aportar més informació, pot fer-se a l'apartat Observacions de cada pregunta.

Exposicions

La Falla ha organitzat exposicions? *Obligatori

Entenem per organitzar decidir el tema, gestionar la sala, el muntatge, etc. No es considera organitzar una exposició participar en l'Exposició del Ninot, per exemple.

- Sí
- No

Quina ha sigut la temàtica de les exposicions? Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Arts plàstiques (pintura, escultura, fotografia, dibuix, etc.)
- Història
- Temàtica fallera (indumentària, pirotècnia, etc.)

- Etnologia o Cultura Popular (tradicions, oficis antics, artesanía, etc.)
- Altra:

Ha organitzat la Falla concursos de pintura, fotografia o dibuix?*Obligatori
No entren en este apartat els concursos infantils.

- Sí
- No

Ha organitzat la falla concursos infantils de dibuix, pintura o fotografia?*Obligatori

- Sí
- No

Observacions:

Concerts i concursos de música

La Falla ha organitzat concerts?*Obligatori

- Sí
- No

Quin ha estat el gènere musical d'estos concerts? Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Música clàssica
- Música tradicional/Folk
- Pop/Rock
- Altra:

La Falla ha convocat concursos o premis de música?*Obligatori
Dóna igual el gènere musical.

- Sí
- No

En cas afirmatiu, indicar el nom o noms i el número d'edicions:

Observacions:

Conferències

La Falla ha organitzat conferències? *Obligatori

- Sí
- No

Quina ha estat la temàtica de les conferències? Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Història local
- Història general
- Literatura
- Art (pintura, escultura, cinema, arquitectura, còmic, cinema, etc)
- Ciència
- Etnologia o Cultura Popular (tradicions, artesanía, etc.)
- Gastronomia
- Política
- Altra:

Observacions:

Teatre i presentacions

Hi ha grups de teatre a la falla?*Obligatori

- Sí, infantil i d'adults.
- Només d'adults.
- Només infantil.
- No, cap.

On ha fet la Falla les seues representacions teatrals?

Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Dins del concurs de la JLF.
- Fora del concurs.

S'han escrit textos teatrals expressament per a la presentació?*Obligatori

- Sí
- No

S'ha construït escenografia expressament per a la presentació?*Obligatori

- Sí
- No

Observacions:

Publicacions

La Falla ha editat llibres?*Obligatori Queda exclòs en este cas el Llibret de Falla.

- Sí
- No

Quina és la temàtica dels llibres que ha editat la Falla? Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Història
- Literatura (textos literaris o història de la literatura)
- Temàtica fallera
- Art (pintura, cine, fotografia, arquitectura, escultura, etc.)
- Etnologia o Cultura Popular (tradicions, artesanía, etc.)
- Gastronomia
- Ciència
- Música
- Altra:

S'han fet presentacions dels llibres que ha editat la Falla?

- Sí
- No

El Llibret de Falla és temàtic?*Obligatori

Considerarem que és temàtic quan té un tema que agrupa els continguts o un títol.

- Sí
- No

Conté articles el Llibret de Falla?*Obligatori

A banda de les seccions típiques de salutacions dels presidents, poesies a les falleres majors, resum de les activitats, etc.

- Sí
- No

Quina és la temàtica dels articles publicats al Llibret de Falla?Es poden marcar totes les opcions que es considere. Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Història
- Literatura (textos literaris o història de la literatura)
- Temàtica fallera
- Art (pintura, cine, fotografia, arquitectura, escultura, etc.)

- Etnologia o Cultura Popular (tradicions, artesanía, etc.)
- Gastronomia
- Ciència
- Música
- Otro:

Es fa acte de presentació del Llibret de Falla?*Obligatori

- Sí
- No

Observacions:

Audiovisuals

La Falla ha organitzat projeccions audiovisuals?*Obligatori

- Sí, de llargmetratges (pel·lícules).
- Sí, de curtmetratges.
- Sí, de curtmetratges i llargmetratges.
- No, cap dels dos.

La Falla ha editat material audiovisual? (DVD, etc.)*Obligatori

- Sí
- No

S'han organitzat projeccions dels treballs audiovisuals editats per la Falla? Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- Sí
- No

Observacions:

Setmanes Culturals

La Falla ha organitzat Setmanes Culturals?*Obligatori

- Sí
- No

Quantes edicions s'han fet de la Setmana Cultural?Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament l'anterior.

- 1 a 5
- 6 a 10
- 11 a 15
- 16 a 20
- +20

Número concret d'edicions:

Activitats que formen part de la Setmana Cultural:

Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament a la primera de l'apartat. Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Exposicions
- Concerts
- Conferències
- Projeccions audiovisuals
- Representacions teatrals
- Presentacions de llibres
- Visites culturals
- Altra:

Hi ha més activitats culturals fora de la Setmana Cultural?Cal respondre a aquesta pregunta només si s'ha respost afirmativament a la primera de l'apartat.

- Sí
- No, es concentren totes en la Setmana Cultural.

Observacions:

Altres activitats

La Falla ha organitzat visites culturals?*Obligatori

- Sí
- No

La Falla ha convocat concursos o premis literaris?*Obligatori

En este cas ens referim a concursos dirigits als adults.

- Sí
- No

De quin gènere literari? Cal respondre a esta pregunta només si s'ha contestat afirmativament a l'anterior. Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Narrativa
- Poesia
- Assaig
- Altre:

La Falla ha convocat concursos o premis literaris infantils?*Obligatori

En este cas ens referim a concursos dirigits als xiquets i xiquetes.

- Sí
- No

De quin gènere literari?Cal respondre a esta pregunta només si s'ha contestat afirmativament a l'anterior. Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Contes
- Poesia
- Còmic
- Altre:

Ha organitzat la Falla alguna altra activitat cultural que no aparega en este qüestionari?
Quina?Contestar donant el nom de l'activitat o les activitats, les edicions que s'han fet i
qualsevol altra informació que es considere interessant.

Observacions:

Participació

Com és la participació dels fallers en les activitats culturals que organitza la
comissió? *Obligatori

Valorar en una escala de l'1 al 10 la participació dels fallers. L'1 és la participació més
baixa i el 10 la més alta.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Escassa Massiva

Quines activitats tenen una major participació? Marcar un màxim de 2 opcions.

- Exposicions
- Concerts
- Conferències
- Projeccions audiovisuals
- Representacions teatrals
- Presentacions de llibres
- Visites culturals
- Otro:

Observacions:

Després de la pàgina 2

Pàgina 3 de 4

Gestió de les activitats

En esta secció les preguntes pretenen reunir informació sobre la forma de gestionar totes les activitats culturals que organitzen les falles a València.

Organització i personal

Qui s'encarrega de la gestió de les activitats culturals de la Falla? *Obligatori
Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Personal faller
- Personal extern no professional
- Personal extern professional (col·laboració i/o assessorament d'experts)
- Personal professional (gestors culturals contractats)

Quines delegacions internes de la Falla participen d'alguna forma en les activitats culturals? *Obligatori Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Cultura
- Joventut
- Infantil
- Presentacions
- Teatre
- Festejos
- Llibret
- Activitats diverses
- Otro:

Número de fallers implicats en l'organització de les activitats culturals de la Falla: *Obligatori

Contant a les persones encarregades o responsables de coordinar tots els aspectes de les activitats que s'han anomenat en el qüestionari (exposicions, llibret, publicació de llibres, teatre, setmanes culturals, concerts, concursos, etc.)

1. 1-3
2. 4-6
3. 7-10
4. + 10

Observacions:

Col·laboracions

Col·labora la Falla amb altres entitats públiques o privades per a organitzar les seues activitats culturals? *Obligatori

Ens referim a col·laboració en la gestió, cedint espais, etc., no només exclusivament econòmica, això seria un patrocini o una subvenció.

- Sí
- No

Amb quines entitats col·labora la Falla? Respondre enumerant les diverses entitats (ajuntaments, fundacions, etc.) Només cal respondre a esta pregunta si s'ha respost afirmativament l'anterior.

Observacions:

Finançament i difusió

Com es financen les activitats culturals de la Falla? *Obligatori

Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Subvencions
- Patrocinis
- Assignació del pressupost general de la Falla
- Ingressos que generen (per venda d'entrades, exemplars, etc.)
- Altre:

Quins mitjans s'utilitzen per a la difusió de l'activitat cultural de la Falla?*Obligatori
Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Ràdio local
- Periòdics locals
- Revistes locals
- Televisió local
- Diaris digitals
- Pàgina web pròpia de la Falla
- Xarxes Socials (Facebook, Twitter, etc.)
- Altre:

La Falla té delegació de Comunicació i/o Web?*Obligatori

- Sí
- No

La Falla té pàgina web?*Obligatori

- Sí
- No

La Falla té pàgina de Facebook?*Obligatori

- Sí
- No

La Falla té compte de Twitter?*Obligatori

- Sí
- No

La Falla està present a alguna altra xarxa social?*Obligatori

- Sí
- No

A quines?

En cas d'haver contestat afirmativament a la pregunta anterior, respondre enumerant-les.

Objectius i valoracions

En este últim apartat es pretén conèixer els objectius amb els que s'han fet totes estes activitats culturals i la valoració que es fa de l'experiència.

Quins objectius han motivat la Falla per a organitzar les seues activitats culturals? *Obligatori Es poden marcar totes els opcions que es considere.

- Difusió del patrimoni cultural.
- Prestigi i reconeixement social per a la Falla.
- Cohesionar i motivar els membres de la comissió. ("Fer falla")
- Aconseguir ingressos econòmics.
- Col·laborar amb projectes solidaris.
- Altre:

En quin grau creieu que s'han aconseguit els objectius? *Obligatori

Valorar de l'1 al 10 el grau en què s'han aconseguit els objectius. L'1 significa que s'ha aconseguit molt poc i el 10 el màxim.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
S'ha aconseguit molt poc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	S'han aconseguit tots els objectius.

Amb quina o quines activitats esteu més satisfets a la Falla? Per què? No és obligatori respondre a esta pregunta.

Com afecta la crisi a l'activitat cultural de la Falla? *Obligatori

Es poden marcar totes les opcions que es considere.

- Reducció de les activitats.
- Reducció del pressupost de les activitats.
- Disminució de les persones que organitzen les activitats.
- No afecta.
- Altre:

Hi ha algun projecte per al futur de les activitats culturals de la Falla?

